

De ware verhalen van een Russische Pelgrim

DE WARE VERHALEN VAN EEN RUSSISCHE PELGRIM

De ware verhalen
van een Russische
Pelgrim

UITGEVERIJ J. H. GOTTMER – HAARLEM

Naar de eerste volledige duitse uitgave
met inleiding van Emmanuel Jungclaussen

Aufrichtige Erzählungen eines russischen Pilgers

© 1974 Verlag Herder, Freiburg im Breisgau

Vertaling: J.F. Brouwer

Omslag: Walt de Rijk

© 1977 Uitgeverij J. H. Gottmer, Haarlem

Druk: Amicitia, Bloemendaal

ISBN 90 257 1009 3

INHOUD

Eerste deel

Eerste verhaal	7
Tweede verhaal	21
Derde verhaal	57
Vierde verhaal	61

Tweede deel

Eerste ontmoeting	95
Belijdenis die de mens innerlijk tot deemoed brengt	112
De onovertroffen verhevenheid van het Jezusgebed	120
De beklemtoning van het Jezusgebed	121
Het leven van de Christen, besloten in het gebed	132
Tweede ontmoeting	138
Het mysterie van het heil, geopenbaard door middel van het ononderbroken gebed	143
De macht van het gebed	161
Hoe het ononderbroken gebed op te roepen	163
Het gebed is voor de mens iets natuurlijks	167
Derde ontmoeting	170
Nawoord door Emmanuel Jungclaussen	184

EERSTE DEEL

*Over het geheim van de koning moet je zwijgen,
maar Gods werken dienen openlijk te worden bekend gemaakt.*

Tobias 12, 7

Eerste verhaal

Door Gods genade ben ik een Christen, naar mijn werken een groot zondaar, van beroep pelgrim zonder thuis. Ik ben van heel gewone komaf en trek van plaats naar plaats. Mijn hebben en houden bestaat uit een rugzak met wat droog brood, op mijn borst draag ik de heilige Bijbel: dat is alles.

In de 24e week na Pinksteren ben ik eens om te bidden naar een kerk voor de Liturgie gegaan. Er werd gelezen uit de Brief aan de Thessalonicenzen, hoofdstuk 5, vers 17; dat luidt: 'Bidt zonder ophouden.' Die tekst heeft bijzonder veel indruk op me gemaakt; ik begon erover na te denken hoe je dan wel zonder ophouden zou kunnen bidden: iedereen heeft toch ook andere dingen te doen om in leven te blijven! Ik sloeg het in de Bijbel na en zag met eigen ogen hetzelfde staan als wat ik gehoord had: dat we zonder ophouden moesten bidden, bij al ons vragen en smeken altijd 'in de geest' moesten bidden, en in het gebed 'volharden', en dat we 'op elke plaats' de handen moesten heffen in gebed... Ik heb daar veel over nagedacht, maar wist niet hoe ik het moest verstaan.

'Wat doe ik nu? Waar vind ik iemand die het me zal uitleggen?' vroeg ik me af. 'Ik ga kerken bezoeken die de naam hebben dat er goed wordt gepreekt. Daar zal ik zeker iemand vinden die me kan voorlichten.' En dat heb ik gedaan. Ik heb in die kerken heel wat goede preken gehoord over het gebed, maar het waren voordrachten over het gebed in het algemeen: wat bidden is, hoe je moet bidden, wat de vruchten zijn van het gebed. Maar hoe je voortgang zou kunnen maken in het gebed, daarover sprak niemand. Wel werd er één keer gepreekt over

het 'bidden in de geest' en over het 'bidden zonder ophouden', maar er werd niet bij gezegd hoe je tot een dergelijk gebed kunt komen.

Het luisteren naar preken heeft me dus niet gegeven wat ik wens-
te.

Toen ik er meer dan genoeg had gehoord en toch geen idee had gekregen hoe je zonder ophouden zou moeten bidden, gaf ik het op nog verder openbare preken bij te wonen; ik besloot, met Gods hulp, iemand te zoeken met ervaring en kennis van zaken, die me dat 'bidden zonder ophouden' zou kunnen uitleggen. Zó was ik erop gebrand juist dat te weten te komen.

Lange tijd ben ik van plaats naar plaats getrokken. Ik las steeds maar weer in de Bijbel en ik zocht en zocht of ik niet ergens een leermeester in het geestelijk leven of een vrome, ervaren leidsman zou kunnen vinden. Niet zoveel later zei iemand tegen me dat er in een bepaald dorp een heer woonde die sinds lang enkel een godvruchtig leven leidde tot heil van zijn ziel. Hij had een kerk op zijn landgoed, ging nooit uit, bad voortdurend tot God en las onafgebroken boeken die goed zijn voor het heil van je ziel. Toen ik dat hoorde, ging – neen, rende – ik naar het dorp dat me was genoemd. Toen ik er was, vond ik inderdaad die grootgrondbezitter.

'Waarom kom je eigenlijk bij mij?' vroeg hij.

'Ik heb gehoord dat u een vroom en verstandig man bent. Daarom wilde ik u vragen mij in Gods naam uit te leggen wat er bedoeld wordt als de Apostel zegt: "Bidt zonder ophouden." En ook hoe je dan wel ononderbroken kunt bidden. Dat zou ik heel graag weten; ik begrijp er helemaal niets van.'

Die heer keek me zwijgend en scherp onderzoekend aan. Toen zei hij: 'Het ononderbroken innerlijk gebed is een ononderbroken opgaan van de menselijke geest naar God. Om voortgang te maken in die wonderzoete praktijk is het aan te raden God zo vaak als maar mogelijk is te vragen dat Hij je moge leren zonder ophouden te bidden. Bid dus meer en met groter vurigheid. Door het bidden zelf zal je wel duidelijk worden hoe je zonder ophouden kunt bidden. Alles komt op zijn tijd.'

Na me dat gezegd te hebben, gaf hij opdracht me te eten te geven. Hij gaf me ook nog wat mee voor onderweg en liet me uit. De man had het me dus ook niet duidelijk gemaakt.

Ik ben toen maar weer op weg gegaan. Ik dacht en dacht, las en las, piekerde en ging nog eens na wat die heer me had gezegd. Maar ik kon het niet begrijpen, terwijl ik dat toch zo graag wilde... Zó zelfs dat ik er 's nachts niet meer van kon slapen. Toen ik een 200 werst had afgelegd, kwam ik in een grote gouv-ernementsstad. Ik zag dat er een klooster was. Ik ging een her-berg binnen en hoorde daar dat de abt van dat klooster een goed mens was, vroom en gastvrij; ook aan pelgrims verschaft hij onderdak. Ik ging naar hem toe. De abt ontving me vriende-lijk, zei me te gaan zitten en wilde me te eten laten brengen.

'Heilige vader,' zei ik, 'die maaltijd van u heb ik niet nodig. Wat ik wèl graag zou hebben, is dat u me geestelijk onderricht gaf. Hoe moet ik mijn zieleheil verwerven?'

'Hoe je je zieleheil moet verwerven?... Onderhoud de geboden en bid tot God. Dan zul je ook het heil verwerven voor je ziel.'

'Ik heb gehoord dat je dan zonder ophouden moet bidden... Maar ik weet niet hoe je zonder ophouden bidt. Ik kan er ook helemaal niet achter komen wat het betekent: zonder ophouden bidden. Vader, ik verzoek u dringend mij dat eens uit te leggen.'

'Ik zou niet weten, beste vrind, hoe ik je dat duidelijk zou kunnen maken... Maar wacht eens: ik heb hier een boek waarin het wordt uiteengezet.' En hij haalde het 'Geestelijk onderricht van de innerlijke mens' door de heilige Dimitri voor me en zei: 'Lees dit maar eens, hier op deze bladzijde.'

Ik las het volgende: 'De woorden van de Apostel "Bidt zonder ophouden" moeten worden verstaan als een bidden dat in de geest wordt verricht, want de geest kan altijd tot God doordrin-gen en zonder ophouden tot Hem bidden.'

'Legt u me dat eens uit: op welke manier kan de geest altijd tot God doordringen zonder afgeleid te worden, en dus onon-derbroken bidden?'

'Dat is uiterst moeilijk... tenzij dan dat God het je zelf schenkt,' zei de abt. Een verklaring gaf hij me dus niet.

Na bij de abt te hebben overnacht en hem 's morgens te hebben bedankt dat hij me zo vriendelijk onderdak had geschonken, ben ik maar weer op weg gegaan – ik wist zelf niet waarheen. Het zat me dwars dat ik het maar niet begreep. Om mijn hart wat moed in te spreken, las ik geregeld wat in de heilige Schrift. Zo ben ik vijf dagen lang over een straatweg verdergetrokken.

Op een gegeven moment, tegen de avond, kwam me een oud mannetje achterop; hij zag eruit als een soort geestelijke.

Toen ik hem daarnaar vroeg, zei de oude dat hij kluizenaar was en in een kluizenarij leefde, daar 10 werst vandaan, een stukje van de straatweg af. Hij nodigde me uit met hem mee te gaan naar de kluizenarij. 'Bij ons worden pelgrims opgenomen,' zei hij. 'Ze kunnen dan wat uitrusten en, samen met andere vrome mensen, eten in het gastenverblijf.'

Om een of andere reden wilde ik er niet naartoe en antwoordde dan ook op zijn uitnodiging: 'Mijn rust is niet afhankelijk van het hebben van onderdak, maar van het krijgen van geestelijk onderricht. Ook op eten ben ik niet uit, want ik heb nog heel wat brood in mijn rugzak.'

'Maar wat is dat dan voor onderricht waar je naar zoekt? Is er soms iets wat je niet kunt begrijpen? Kom toch maar mee, beste broeder. We hebben bij ons een paar oude startsi met veel ervaring; die zullen je wel geestelijk te eten kunnen geven, en je ook de goede weg wijzen in het licht van het Woord Gods en in dat van de onderrichtingen van de heilige Vaders.'

'Ziet u, vader... Zowat een jaar geleden hoorde ik tijdens de Liturgie in het epistel het gebod voorlezen: "Bidt zonder ophouden." Omdat ik dat niet kon begrijpen, ben ik in de Bijbel gaan lezen. En daarin trof ik ook op heel wat andere plaatsen het gebod van God aan dat je zonder ophouden moet bidden: steeds, te allen tijde, op elke plaats, zelfs niet alleen als je ergens mee bezig bent of gewoon wakker bent, maar ook in je slaap: "Ik slaap, maar mijn hart waakt" (Hoogl. 5, 2). Dat verbaasde me ten zeerste, en ik kon maar niet begrijpen hoe je dat kon doen, en langs welke weg je ertoe zou kunnen komen. Ik werd er erg nieuwsgierig naar en ging er verschrikkelijk naar verlangen het te weten. Dag en nacht was het geen moment meer uit mijn gedachten. Daarom ben ik toen allerlei kerken gaan aflopen en heb er geluisterd naar preken over het gebed. Maar hoeveel preken ik ook hoorde, in geen ervan heb ik een aanwijzing kunnen vinden hoe je zonder ophouden zou moeten bidden. Ze hadden het er altijd over hoe je je op het gebed moet voorbereiden, of over de vruchten van het gebed en zo, maar geen woord over hoe je zonder ophouden kunt bidden en wat zo'n manier van bidden inhoudt. Ik heb vaak in de Bijbel zitten lezen en

daaraan getoetst wat ik had gehoord, maar het inzicht dat ik zo graag wilde hebben, heb ik daarmee niet gekregen. En zo ben ik tot nu toe blijven zitten met mijn onwetendheid en mijn onrust.'

De starets sloeg een kruis en begon te spreken: 'Dank God, beste broeder, dat Hij je zo'n onstilbaar verlangen heeft geschonken naar inzicht in het ononderbroken innerlijk gebed. Zie er maar een uitnodiging in van God en stel je gerust. Je kunt er zeker van zijn dat Hij je tot nu toe op de proef heeft willen stellen, om te zien of je wel gehoor wilde geven aan zijn roepstem. Wees er ook dankbaar voor dat het je gegeven is te begrijpen dat het hemelse licht – het ononderbroken gebed – niet wordt verworven door de wijsheid van deze wereld, en ook niet door een oppervlakkige zucht naar kennis, maar – integendeel – door de arme van geest wordt ervaren in alle eenvoud des harten.

Daarom is het ook helemaal niet zo verbazingwekkend dat je over dit – wat het gebed betreft – allerbelangrijkste punt niets te weten hebt kunnen komen, en dat je er ook niet achter kwam hoe je bereikt zonder ophouden met bidden te blijven doorgaan. En dan, om de waarheid te zeggen: er wordt wel veel over het gebed gepreekt en er zijn ook verschillende schrijvers die er hun mening over hebben gegeven, maar hun uiteenzettingen steunen doorgaans op verstandelijke kennis, op wat het natuurlijke inzicht oplevert, en niet op feitelijke ervaring. Zij hebben het eerder over alles wat zoal bij het bidden hoort, dan over het wezen van het gebed zelf. Zo zal de één prachtig spreken over de noodzakelijkheid van het gebed, een ander weer over de gezegende uitwerking ervan, een derde over de voorwaarden om tot volmaakt gebed te komen – dat er een sterk geloof voor nodig is, veel aandacht, een vurig hart, een reine geest, vergevensgezindheid jegens je vijanden, deemoed, berouw e.d. Maar wat is bidden? En hoe leer je het? Op die vragen zul je, ofschoon ze van het grootste gewicht zijn, in onze tijd van de predikanten maar heel zelden een uitvoerig antwoord krijgen. En waarom? Omdat zulke antwoorden veel moeilijker zijn te geven dan over al die door mij zonet opgesomde punten. Er is een zeker heilig weten voor nodig, en niet wat schoolse geleerdheid. Het allerergste is wel dat zijn hoogmoedige natuurlijke schranderheid er iemand toe kan brengen God te gaan me-

ten naar menselijke maat. Heel wat hebben er een totaal verkeerd idee van het gebed: ze geloven dat de eerder genoemde voorwaarden en de vrome praktijken het gebed voortbrengen, en niet dat het gebed die vrome praktijken en verder alle deugden verwekt. Ze zien de vruchten of gevolgen van het gebed ten onrechte aan als middelen en wegen om tot gebed te komen, en verzwakken – juist daardoor – de kracht van het gebed. En het is ook volkomen in strijd met de heilige Schrift: de apostel Paulus spreekt aldus over het gebed: “Ik raad jullie dan ook aan in de eerste plaats gebeden te verrichten” (1 Tim. 2, 1). Volgens deze uitspraak van de Apostel begint hij dus zijn onderricht over het bidden met te zeggen dat het gebed in de eerste plaats moet komen: “Ik raad jullie dan ook aan in de eerste plaats gebeden te verrichten.” Van een Christen worden veel goede werken gevraagd, maar het werk van het bidden moet vóór alle andere werken gaan, want zonder het gebed kan er geen ander goed werk worden gedaan. Het is onmogelijk zonder gebed de weg te vinden naar God, de waarheid te ontdekken, het vlees met zijn hartstochten en lusten te kruisigen, ons hart te laten doorstralen met het licht van Christus en tot een zalig contact te komen met God. Dat alles kan niet plaats vinden als er geen veel en vaak bidden aan is voorafgegaan. Ik zeg “veel en vaak bidden” want een volmaakt en juist bidden gaat onze mogelijkheden te boven; zoals de apostel Petrus zegt: “Want we kunnen alleen maar vragen te bidden zoals het hoort” (Rom. 8, 26). Zo is ons alleen maar het vaak en ononderbroken bidden geschonken als middel om tot een zuiver gebed te komen – de moeder van alle geestelijk goed. Maak die moeder het hof en zij zal je kinderen baren – zegt de heilige Isaäk de Syriër. Probeer je dus eerst dat bidden eigen te maken; dan zul je je gemakkelijk alle deugden verwerven. Maar daarvan hebben de meesten alleen maar een wat onduidelijke voorstelling; iemand die niet vertrouwd is met de praktijk en met de diepzinnige geestelijke leer van de Vaders, zal er maar weinig over kunnen zeggen.’

Al pratend waren we ongemerkt tot vlak bij de kluisenarij gekomen. Om me deze wijze starets niet te laten ontglippen en mijn verlangen zo snel mogelijk in vervulling te doen gaan, haastte ik me hem te vragen: ‘Wees zo goed, eerwaarde vader,

me uit te leggen wat dat betekent “ononderbroken innerlijk gebed” en hoe je het kunt leren. Ik zie dat u het precies weet, en uit eigen ervaring.’

De starets ging liefdevol op mijn verzoek in. Hij nodigde me uit met hem naarbinnen te gaan: ‘Kom maar mee; ik zal je een boek tonen van de heilige Vaders. Door dat boek zul je, met Gods hulp, het antwoord helder en precies te weten kunnen komen, en ook zo leren bidden.’

We gingen de kluis binnen en de starets begon: ‘Het ononderbroken innerlijk Jezusgebed bestaat uit een voortdurend, onophoudelijk aanroepen van de goddelijke naam Jezus Christus: met de lippen, met de geest en met het hart. Je moet je daarbij voorstellen dat Hij steeds aanwezig is, en je moet Hem steeds om ontferming blijven bidden – bij alles wat je doet, waar je ook bent, op elk moment, en zelfs in je slaap. Dat gebed wordt aldus onder woorden gebracht: “Heer Jezus Christus, ontferm u over mij.” Als dat aanroepen een gewoonte van je is geworden, zul je er een grote troost in vinden, en je zult er behoefte aan gaan krijgen het gebed almaar te herhalen – zo sterk zelfs dat je zonder dat gebed niet meer kunt leven. Het zal helemaal vanzelf uit je gaan opwellen. Begrijp je nu wat “ononderbroken gebed” is?’

‘Dat heb ik heel goed begrepen, vader!’ riep ik vol vreugde uit. ‘Om Gods wil leer me nu ook hoe ik zo ver kan komen.’

‘Hoe je je dat bidden aanleert, gaan we in dit boek hier lezen. Het heet “Philokalia” en het bevat volledig en precies wat je weten moet over het ononderbroken innerlijk gebed, uiteengezet door 25 heilige Vaders. Het is zo’n verheven werk en het is zo onmisbaar dat het geldt als het voornaamste en eerste leerboek over het beschouwelijke geestelijke leven. Zoals de heilige Nicephorus zegt, leidt het iemand “zonder zweet en moeite tot het heil”.’

‘Is het dan een nog verhevener en heiliger boek dan de Bijbel?’ vroeg ik.

‘Neen, neen... het is niet verhevener en heiliger dan de Bijbel, maar het bevat wèl duidelijke verklaringen van alles wat er mysterieus is in de Bijbel en door zijn verhevenheid moeilijk toegankelijk voor ons kortzichtige verstand. Daar ga ik je een voorbeeld van geven: De zon is de grootste, schitterendste en voor-

naamste lichtbron; toch kun je er niet met het onbeschermd oog inkijken als je die lichtbron wilt bezien. Je hebt er iets voor nodig: een stukje glas, dat zeker miljoenen malen kleiner en donkerder is dan de zon. Er doorheen kun je wèl die stralende koning onder de sterren bekijken, ervan genieten en zijn vurige stralen in je opnemen. Zo is ook de heilige Schrift een stralende zon, maar de Philokalia is dat stukje glas dat je nodig hebt om het je mogelijk te maken zijn ongenaakbare gloed te benaderen. Luister maar: ik ga je nu voorlezen hoe je het ononderbroken innerlijk gebed kunt leren.'

De starets deed de Philokalia open, sloeg de onderrichting van de heilige Symeon de Nieuwe Theoloog op, en begon: 'Ga ergens zitten waar het stil is en waar je alleen bent; buig het hoofd en sluit de ogen. Adem heel licht, verbeeld je dat je in je hart kijkt, en laat je geest – d.w.z. je denken – van je hoofd afdalen in dat hart. Zeg op het ritme van je ademen, of alleen in de geest: "Heer Jezus Christus, ontferm u over mij." Probeer alle andere gedachten los te laten. Wees alleen maar stil en heb geduld. En herhaal deze oefening heel vaak.'

We lazen uit de Philokalia ook wat de heilige Callistus en Ignatius erover zeggen. En alles wat we in de Philokalia gelezen hadden, legde de starets nog eens uit in zijn eigen woorden en deed het me voor. Vol verrukking luisterde ik aandachtig toe en prentte het in mijn geheugen. Ik probeerde het allemaal te onthouden, tot in de details. Zo brachten we de gehele nacht door en gingen toen – zonder te hebben geslapen – samen naar de Metten.

Toen de starets me de kluis uitliet, zegende hij me en zei dat ik, zolang als ik dat gebed probeerde aan te leren, in alle eenvoud bij hem moest komen biechten, want het is niet goed, en het heeft ook weinig resultaat, als je je op eigen houtje op die geestelijke oefening toelegt; dus zonder dat een leermeester toezicht uitoefent.

Toen ik dan in de kerk stond, voelde ik een vurig verlangen in me opkomen me zo ijverig mogelijk het ononderbroken innerlijk gebed aan te leren. En ik smeekte God me daarin te helpen. Daarna dacht ik hoe ik het zou kunnen klaarspelen de starets geregeld te bezoeken om hem raad te vragen of bij hem te biechten. Langer dan drie dagen zou ik niet in het gastenkwartier

mogen blijven en in de omgeving van de kluizenarij waren er geen huizen. Later hoorde ik dat er 4 werst verderop een dorp lag. Ik ging erheen om een baantje te zoeken. Gelukkig zorgde God ervoor dat ik een gemakkelijk karwei kreeg aangeboden. Ik verhuurde me voor de hele zomer bij een boer; ik moest op zijn tuinderij letten en kon wonen in een schuilhut op de tuinderij. God zij dank had ik dus een stil plekje gevonden om te wonen en er het innerlijk gebed te leren op de manier die me was uitgelegd; ook kon ik zo de starets geregeld gaan opzoeken.

Ongeveer een week lang legde ik me in de eenzaamheid van de tuinderij vlijtig toe op het aanleren van het ononderbroken gebed, precies op de manier die de starets me had aangegeven. In het begin leek het goed te gaan, maar later werd het erg moeilijk. Ik voelde me verslappen, verveelde me een beetje en werd slaperig; en allerlei gedachten dreven als nevels door mijn hoofd. Ongerust ging ik naar de starets en vertelde hem van mijn toestand. Hij ving me liefdevol op en zei:

‘Dat, beste broeder, is de strijd die de vorst van de duisternis tegen je voert. Er is immers niets wat in ons zoveel vrucht afwerpt als het gebed van het hart; daarom probeert hij je op alle manieren in de war te brengen en je ervan af te houden dat gebed aan te leren. Maar ook de vijand kan tenslotte niets anders doen dan wat God besloten heeft en wil omdat het goed voor ons is. Je zult nog wel meer beproevingen moeten doormaken, want je moet eerst nederig worden. Daarom is het nu nog te vroeg: je moet niet met ongepaste ijver de uiterst kwetsbare toegang tot het hart willen forceren. Je zou tot geestelijke hoogmoed kunnen vervallen. Ik zal je een onderrichting voorlezen uit de Philokalia die op jouw geval betrekking heeft.’

De starets zocht de onderrichting op van de heilige monnik Niphorus en begon te lezen: ‘Als je na de eerste pogingen geen toegang vindt tot het innerlijk van het hart op de manier die je was uitgelegd, dan moet je doen wat ik je nu ga zeggen; en met Gods hulp zul je het gezochte vinden. Je weet dat het vermogen woorden uit te spreken bij iedereen in de keel zit. Bedien je van dat vermogen – verdrijf eerst alle andere gedachten; je kunt als je maar wilt – en laat jezelf ononderbroken de woorden zeggen “Heer Jezus Christus, ontferm u over mij.”

Dwing je ertoe ze almaar door uit te spreken. Als je dat een tijdlang volhoudt, zul je zonder enige twijfel daarmee de toegang tot je hart ontsluiten. Dat heeft de ervaring ons geleerd.' En de starets ging verder: 'Je hoort wat de heilige Vaders ons dus in dit geval opdragen. Je moet die opdracht vol vertrouwen op je nemen en nu ook mondeling het Jezusgebed gaan verrichten zo vaak als je maar kunt. Hier heb je een rozenkrans; zeg aan de hand daarvan voorlopig elke dag 3.000 maal het gebed. Of je nu staat of zit, loopt of ligt, herhaal ononderbroken "Heer Jezus Christus, ontferm u over mij" – niet hardop en zonder je te haasten. Doe het precies 3.000 maal per dag, voeg er niets aan toe maar doe er ook op eigen houtje niets af. God zal je daardoor helpen het ononderbroken automatisch bidden van het hart te bereiken.'

Opgewekt nam ik die opdracht aan en ging terug naar mijn plekje. Ik verrichtte het gebed trouw, en precies zoals de starets me het had gezegd. Ongeveer twee dagen viel het me zwaar, maar toen kwam het gebed me zo gemakkelijk en graag over de lippen dat als ik het niet meer sprak, het verlangen in me opkwam het Jezusgebed toch weer te gaan doen. En ik kon het ook vlotter en met minder moeite zeggen; het was niet meer zoals eerst toen ik me ertoe moest dwingen.

Toen ik dat aan de starets vertelde, droeg hij me op het gebed voortaan telkens 6.000 keer per dag op te zeggen. Hij zei: 'Wees maar gerust. Je hoeft alleen maar te proberen zo trouw mogelijk het genoemde aantal gebeden te verrichten. God zal je helpen.' Die hele week door deed ik in mijn eenzame schuilhut elke dag 6.000 Jezusgebeden. Ik bekommerde me verder nergens om; ik sloeg zelfs geen acht op de gedachten die zich ook nu nog aan me bleven opdringen. Het enige waar ik op lette, was het precies volbrengen van de opdracht van de starets. En wat gebeurde? Ik raakte zo aan het gebed gewend dat als ik het ook maar even onderbrak, ik onmiddellijk het gevoel kreeg iets te missen – alsof ik het verloren had. Als ik dan weer begon te bidden, werd het me meteen, op hetzelfde ogenblik, licht en blij om het hart. Als ik iemand tegenkwam, had ik er zelfs geen zin meer in met hem te praten. Ik wilde enkel nog alleen zijn en dat gebed uitspreken. Zo sterk was ik er in één week aan gewend geraakt.

Omdat de starets me zeker tien dagen niet bij zich had zien verschijnen, kwam hij me zelf opzoeken. Ik vertelde hem hoe het met me stond. Nadat hij aandachtig had geluisterd, zei hij: 'Nu ben je aan het gebed gewend geraakt. Zorg dat je die gewoonte in stand houdt en nog sterker maakt. Verspil dus je tijd niet, maar neem je voor, met Gods hulp, van nu af per dag 12.000 maal het gebed uit te spreken. Blijf hier op je eenzame plekje; sta zo vroeg mogelijk op en ga zo laat mogelijk slapen. Maar kom wèl elke twee weken naar me toe om raad te vragen.'

Ik deed wat de starets me had opgedragen. De eerste dag kwam ik er pas heel laat in de avond mee klaar het 12.000-tal vol te maken. Maar de dag erop ging het al heel wat gemakkelijker en begon ik er plezier in te krijgen. Eerst voelde ik bij het uitspreken van almaar hetzelfde gebed een zekere vermoeidheid over me komen: het was alsof mijn tong stijf werd en ik een soort kramp in de onderkaak kreeg – wat overigens niet eens zo onaangenaam was – en dan ook nog een lichte zachte pijn in mijn verhemelte. Ook ging de duim van mijn linker hand – waarmee ik de kralen van de rozenkrans telde – wat zeer doen en ik kreeg een branderig gevoel in de pols, dat optrok tot aan de elleboog. Behalve dat het een heel prettig gevoel was, prikkelde het me er als het ware toe het gebed met nog meer ijver te verrichten. Zo heb ik vijf dagen achtereen telkens 12.000 gebeden gezegd; toen ik er eenmaal aan gewend was geraakt, voelde ik me er wèl bij en genoot ik er zelfs van.

Op een keer, vroeg in de ochtend, leek het me alsof het gebed me wakker had geroepen. Ik begon mijn morgengebed op te zeggen, maar mijn tong kon het maar met heel veel moeite uitspreken. Eigenlijk wilde ik alleen maar zo gauw mogelijk weer het Jezusgebed doen. Toen het zover was, hoe gemakkelijk ging dat gebed me niet af, en hoe ruim werd het me om het hart! Het was alsof mijn tong en lippen de woorden helemaal vanzelf uitspraken, zonder enige aandrang van mijn kant... De hele dag was ik vervuld van blijdschap. Al het andere in de wereld was me vreemd geworden; het leek alsof ik op een andere aarde leefde. Met gemak haalde ik de 12.000 gebeden; vroeg in de avond was ik er al mee klaar. Ik had er veel zin in nog door te gaan, maar ik waagde het er maar niet op meer te doen dan de starets me had opgedragen. Ook de volgende dagen bleef

ik de naam van Jezus Christus aanroepen. Het ging me nu zó gemakkelijk af; ik kon er haast niet mee ophouden.

Toen ik naar de starets was gegaan om hem op de hoogte te stellen, deed ik dat uitvoerig. Hij luisterde aandachtig en zei toen:

‘God dank dat je er zo’n zin in hebt gekregen en dat het bidden je zo licht valt! Dat is overigens iets heel natuurlijks; het komt door het geregeld oefenen. Het is net zoals bij een machine: als je het vliegwiel met de hand in beweging zet of het aandrijft, blijft de machine nog lang vanzelf doorlopen. Als je ze nog langer wilt laten doorgaan, moet je het wiel smeren en het blijven aandrijven. Nu zie je hoe God de mens die Hij liefheeft, met gaven overlaadt, ook in zijn natuurlijke vermogens, en wat de mens al ervaart – zelfs buiten de genade om – als zijn zinnen nog niet gezuiverd zijn en zijn ziel nog vol zonden; je hebt het nu zelf meegemaakt. Maar het zal nog veel beter worden – vol zoetheid en zaligheid – als de Heer je de genade geeft het automatisch innerlijk gebed te ontdekken en zo je ziel van kwade hartstochten te zuiveren! Die toestand is onbeschrijflijk; het ontdekken van het mysterie van dat gebed is een voorsmaak, al op aarde, van de hemelse gelukzaligheid. Daartoe worden alleen waardig bevonden mensen die de Heer zoeken in de eenvoud van een liefdevol hart. Nu sta ik je toe het gebed te verrichten zo vaak als je wilt, zo veel mogelijk: roep de naam van Jezus Christus aan zonder te tellen. Maar je moet je wèl nederig overgeven aan Gods wil en van Hem alle hulp verwachten. Ik ben ervan overtuigd dat Hij je niet in de steek zal laten en je op je weg zal blijven leiden.’

Sinds ik die aanwijzing had gekregen, heb ik verder de hele zomer onafgebroken doorgebracht met het mondelinge Jezusgebed. Ik werd heel stil van binnen. Vaak droomde ik zelfs dat ik het gebed zei. En als ik overdag iemand ontmoette, dan waren de mensen me, alle zonder uitzondering, zo dierbaar en na als waren het bloedverwanten van me – ook al ging ik helemaal niet met ze om. Alle andere gedachten verdwenen vanzelf uit mijn geest. Ik dacht aan niets anders dan aan dat gebed. Ook mijn verstand begon zich nu daarop te richten en in mijn hart bespeurde ik af en toe een helemaal vanzelf opkomend gevoel van aangename warmte. Als ik naar de kerk ging, leek me de

lange kloosterdienst maar kort en niet meer zo vermoeiend als vroeger. En mijn eenzame schuilhut leek me een heerlijk verblijf. Ik wist niet hoe ik God ervoor moest danken dat Hij mij, toch een echte zondaar, zo'n geneesheer en leermeester had gestuurd als die starets.

Ik heb echter niet lang van de lessen van mijn geliefde, werkelijk verlichte starets kunnen profiteren. Tegen het einde van de zomer is hij gestorven. Ik heb nog afscheid van hem kunnen nemen. Toen ik hem, onder tranen, bedankt had voor zijn vaderlijke zorg, heb ik hem als gedachtenis de rozenkrans gevraagd die hij zelf bij zijn gebeden gebruikte.

Ik bleef dus alleen achter en ook de zomer kwam aan zijn end. Ik had toen geen onderdak meer, want na de oogst lag de tuinderij braak. De boer ontsloeg me, gaf me voor mijn diensten als bewaker twee roebel en stopte mijn rugzak vol brood voor onderweg. Opnieuw trok ik als pelgrim van plaats naar plaats. Maar nu dwaalde ik niet meer zoals vroeger rond, geplaagd door onzekerheid. Ik genoot onderweg van het aanroepen van Jezus Christus' naam. Alle mensen waren ook vriendelijker voor me; het leek alsof ze allen van me waren gaan houden.

Op een keer dacht ik erover na wat ik met dat geld zou doen dat ik gekregen had voor mijn diensten als bewaker. Waar zou ik het aan besteden? 'Wacht,' dacht ik, 'de starets leeft niet meer; niemand kan me nu onderricht geven. Ik ga me de Philokalia aanschaffen om daaruit het innerlijk gebed te leren.' Ik sloeg een kruis en trok biddend verder. Toen ik in een gouvernemensstad kwam, vroeg ik in verschillende winkels naar de Philokalia. In één zaak vond ik ze ook, maar ze vroegen er drie roebel voor, en ik had er slechts twee. Ik probeerde af te dingen, maar de winkelier wilde het boek niet voor minder geven. Tenslotte zei hij: 'Ga maar eens naar de kerk aan de overkant en vraag naar de koster. Hij heeft een heel oud exemplaar van dat boek. Misschien zal hij het voor twee roebel aan je overdoen.'

Ik ging naar hem toe en kon de Philokalia – een heel oud, stukgelezen exemplaar – inderdaad voor twee roebel kopen. Ik knapte het boek zo goed mogelijk op, naaide het in een lap stof en stak het in mijn borstzak bij de Bijbel.

Zo leg ik dan nu mijn tochten af en zeg ik intussen ononderbroken het Jezusgebed; het is me meer waard en dierbaar dan al

het andere in de wereld. Doorgaans leg ik zo'n 70 werst af per dag, vaak ook wat meer. Ik besef in het geheel niet dat ik loop, ik besef alleen dat ik het gebed aan het zeggen ben. Als er een ijzige wind staat die tot in mijn botten dringt, hoef ik het gebed alleen maar wat vuriger op te zeggen en al gauw ben ik helemaal warm. Kwelt me de honger, dan roep ik de naam Jezus Christus wat vaker aan en vergeet ik dat ik zou willen eten. Ben ik ziek of voel ik kramp in de rug of in de benen, dan let ik extra aandachtig op wat ik bid, en voel de pijn niet meer. Als iemand me kwetst, hoef ik er alleen maar aan te denken hoe zoet het Jezusgebed is, en meteen is het gevoel van gekrenktheid voorbij en alle kwaadheid verdwenen; ik ben alles alweer vergeten. Ik ben in zekere zin een zonderling geworden: ik maak me nergens meer zorgen over, er is niets wat me vasthoudt, naar onbelangrijke dingen kijk ik niet om – als ik maar steeds mezelf mag zijn en vaak alleen. Het gebed is nu echt een gewoonte geworden; ik voel me enkel tot één ding aangetrokken: ononderbroken het gebed zeggen. En zodra als ik me daar mee bezig houd, word ik van binnen heel blij; God weet wat er precies met me gebeurt. Zeker, het is allemaal nog zintuiglijk of – zoals mijn starets zaliger zei – 'natuurlijk' en iets kunstmatig, opgeroepen door het almaar herhalen. Maar ik waag het er niet op nu al te beginnen met het aanleren en aanwennen van het innerlijk gebed in het hart; ik ben het niet waardig en maar een dwaas. Ik wacht het uur af waarop God het zal willen, en vertrouw op het gebed van mijn gestorven starets.

Hoewel ik dus het ononderbroken, automatisch innerlijk bidden in het hart nog niet heb bereikt, ben ik God toch dankbaar, want nu begrijp ik heel goed wat die woorden betekenen die ik toen bij het epistel heb horen voorlezen: 'Bidt zonder ophouden.'

Tweede verhaal

Lange tijd ben ik zo als pelgrim van plaats naar plaats getrokken. Het Jezusgebed ging met me mee: het gaf me moed, het troostte me op al mijn tochten, bij al mijn ontmoetingen met mensen, bij alles wat er gebeurde. Op een dag voelde ik dat het toch beter zou zijn ergens op een bepaalde plaats te blijven om me, zo mogelijk in alle rust, aan de eenzaamheid te wijden en de Philokalia te bestuderen. Ik had er al wat in gelezen, telkens vóór ik me te slapen legde of als ik overdag rust hield. Maar ik voelde het verlangen in me opkomen me nu eens blijvend in het boek te verdiepen en er vol vertrouwen de juiste aanwijzingen uit te putten hoe je door het gebed van het hart heil kunt verwerven voor je ziel. Omdat ik graag aan dat verlangen tegemoet wilde komen, maar me niet kon verhuren voor zwaar lichamelijk werk – ik kan van kindsbeen af mijn linker arm niet gebruiken en dus nergens blijvend werk en onderdak vinden – besloot ik als pelgrim door de uitgestrekte wouden en steppen van Siberië te trekken naar het graf van de heilige Innocentius in Irkoetsk. In die streken zou ik alle rust vinden om me te wijden aan het gebed en het lezen van het boek. Ik ging dus op pad en verrichtte onderweg ononderbroken het mondeling gebed. Op een keer voelde ik dat dat gebed, helemaal vanzelf, als het ware overgenomen werd door het hart, d.w.z. het hart begon, op de maat van zijn kloppen, innerlijk bij elke slag een woord van het gebed uit te spreken: ‘Heer’ – ‘Jezus’ – ‘Christus’ enz. Ik hield ermee op het gebed met de lippen te zeggen, en luisterde aandachtig hoe het hart het nu uitsprak. Ook was het alsof ik met de ogen naarbinnen kon kijken. Ik herinnerde me dat mijn starets zaliger me dat had uitgelegd, en me had verteld hoe heerlijk het zou zijn. Wél voelde ik een scherpe pijn in het hart, maar in mijn geest welde zo’n liefde op tot Jezus Christus dat, was ik Hem toen tegengekomen, ik me meteen aan zijn

voeten zou hebben geworpen en ze niet meer zou hebben losgelaten. Ik zou zijn voeten hebben gekust en Hem onder tranen hebben bedankt omdat Hij in zijn genade en liefde mij, onwaardig en zondig schepsel, zo'n troost wilde schenken door zijn naam. Daarop bespeurde ik een weldadige warmte in mijn hart, en die warmte verspreidde zich door heel mijn borst.

Dit alles was voor mij een extra reden om de Philokalia ijverig te gaan lezen: ik wilde er niet alleen mijn ervaringen aan toetsen, maar me ook verder toeleggen op het innerlijk hartegebed, en het me zo aanleren. Want ik was bang zonder die controle te verdwalen door iets natuurlijks voor een werk van de genade te houden – of tot hoogmoed te vervallen omdat ik die vorm van gebed zo snel had bereikt. Mijn starets zaliger had me dat gezegd.

Ik trok meestal 's nachts verder om de dagen voornamelijk door te brengen – zittend onder een boom in het woud – met het lezen van de Philokalia. Hoeveel nieuwe, hoeveel wijze, maar mij tot dan toe onbekende dingen zijn me bij dat lezen duidelijk geworden! Er waren wel een paar plaatsen die voor mijn domme verstand bij het lezen niet duidelijk waren, maar door de uitwerking die het hartegebed op me had, verstond ik vaak toch wat ik eerst niet had begrepen. En ik ervoer daarbij een zoete zaligheid zoals ik me tot dan toe zelfs niet had kunnen voorstellen. Bovendien verscheen me in een droom mijn starets zaliger: hij legde me van alles uit en probeerde vooral mijn onwijze ziel wat deemoed bij te brengen.

Ruim twee maanden van die zomer heb ik in zaligheid doorgebracht. Meestal trok ik door de wouden; kwam ik over de veldwegen in een dorp, dan vroeg ik de mensen om brood en een handje zout voor mijn knapzak, en vulde mijn veldfles met water. Daarop trok ik weer 100 werst verder.

Of het nu was wegens de zondigheid van mijn slechte ziel, of omdat het nodig was voor mijn geestelijk leven, of omdat ik daardoor meer inzicht zou krijgen en ervaring – in elk geval, tegen het einde van die zomer begonnen de beproevingen. En jawel hoor: Terwijl ik langs een straatweg verdertrok, kwamen me in de schemering twee mannen achterop – het hadden soldaten kunnen zijn – en eisten geld van me. Toen ik hun zei dat ik geen penning bezat, geloofden ze me niet. Ze riepen brutaal:

'Dat lieg je! Pelgrims bedelen hopen geld bij elkaar.' En één van hen zei: 'Wat praten we nog langer?' Hij sloeg me zo hard met een knuppel op het hoofd dat ik bewusteloos in elkaar zakte. Ik weet niet hoe lang ik daar gelegen heb. Toen ik bijkwam, ontdekte ik dat ik, lelijk toegetakeld, tussen de bomen lag, dicht bij de straatweg. Mijn rugzak was verdwenen; alleen de koorden waaraan ik hem altijd droeg, waren er nog – doorgesneden. Mijn pas hadden ze, God dank, niet meegenomen; die stak ik altijd in mijn oude muts om hem vlug bij de hand te hebben als ze erom vroegen. Terwijl ik overeindkroop, kwamen de bittere tranen – niet zozeer omdat mijn hoofd pijn deed, maar omdat ik mijn boeken kwijt was: de Bijbel en de Philokalia die in de gestolen rugzak zaten. Dag en nacht bleef ik erom treuren en klagen. Waar was mijn Bijbel gebleven waarin ik van kindsbeen af had gelezen en die ik altijd bij me droeg? En waar was mijn Philokalia waar ik zoveel onderricht en troost uit putte? Ik was doodongelukkig omdat ik het enige van waarde wat ik ooit had bezeten, kwijt was geraakt, net toen mijn ziel zich eraan begon te laven. Ze hadden me toch maar beter helemaal dood kunnen slaan dan dat ik nu zonder dat geestelijk voedsel verder zou moeten leven. Terugkrijgen zou ik het toch niet meer...

Een paar dagen lang kon ik de benen nauwelijks voortkrijgen, zo terneergeslagen was ik door mijn verdriet. Maar op de derde dag lieten mijn krachten me helemaal in de steek; ik zakte in elkaar onder een paar struiken en sliep in. Ik droomde dat ik in de kluizenarij was, in de kluis van mijn starets. Ik klaagde hem mijn nood. De starets troostte me en begon me toe te spreken: 'Dat moet een leer voor je zijn. Je moet onverschillig worden ten opzichte van de aardse dingen om des te meer ongehinderd je weg naar de hemel te kunnen gaan. Deze beproeving is over je gekomen om je niet in geestelijke wellust te laten vallen. God wil dat de Christen zijn eigen wil, zijn begeerten en elke hebzucht aflegt en zich geheel en al overgeeft aan Gods wil. Hij leidt in het leven alle dingen zó dat ze de mens vooruit helpen en zijn heil bevorderen: "Hij die wil dat alle mensen gered worden" (1 Tim. 2, 4). Vat daarom moed en geloof dat "Hij je mèt de beproeving ook de kracht geeft ze teboven te komen en ze te dragen" (1 Cor. 10, 13). Ook jij zult al gauw veel meer

troost vinden dan je nu aan leed hebt te dragen.' Daarop werd ik wakker. Ik voelde me weer bij krachten en het was alsof er over mijn ziel licht en vrede was neergedaald. 'Gods wil geschiede,' zei ik en sloeg een kruis. Ik stond op en trok verder. Het gebed werd weer in mijn hart werkzaam zoals voorheen. Zo trok ik drie dagen lang in alle rust voort.

Toen haalde ik op de weg een colonne strafgevangenen in, begeleid door hun bewakers. Terwijl ik langs de troep voorbijliep, zag ik de twee mannen die me hadden beroofd; ze bevonden zich in het buitenste gelid. Ik viel voor ze op de knieën en smeekte hun dringend me toch te zeggen waar mijn boeken waren. Eerst deden ze alsof ze me niet kenden, maar toen zei één van hen: 'Als je ons wat geeft, zullen we je vertellen waar de boeken zijn. We willen een roebel.' Ik bezwoer hun dat ik hun het geld zou geven, héél beslist, zelfs als ik het om de liefde van Christus bijeen zou moeten bedelen. 'Als jullie dat willen, kunnen jullie mijn pas als onderpand krijgen.' Toen zeiden ze dat de boeken hun – samen met andere gestolen waar – waren afgenomen en nu in de tros werden meegevoerd. 'Maar hoe krijg ik ze dan?' 'Vraag het maar aan de kapitein van het transport.' Ik rende naar de kapitein en legde hem alles uitvoerig uit. Hij vroeg me o.a.: 'Kun je dan werkelijk de Bijbel lezen?' 'Ik kan niet alleen alles lezen,' antwoordde ik, 'maar ook schrijven. In de Bijbel staat duidelijk geschreven dat hij van mij is; in mijn pas hier staan ook mijn naam en zo vermeld.' Toen zei de kapitein: 'Die gauwdieven zijn deserteurs; ze hielden zich schuil in een lemen hutje en hebben heel wat mensen beroofd. Een gewiekste koetsier heeft ze gisteren gepakt toen ze zijn troika wilden stelen. Wat mij betreft, kun je je boeken terugkrijgen als ze inderdaad hier zijn. Loop maar met ons mee tot we halt maken voor de nacht. We marcheren niet zo ver meer; nog 4 werst.'

Vol vreugde liep ik naast het paard van de kapitein mee. Van lieverlede raakte ik met hem in gesprek. Ik merkte dat het een goede man was – eerlijk – en niet meer zo jong. Hij vroeg me wie ik was, waar ik vandaan kwam, waarheen ik op weg was. Ik beantwoordde al zijn vragen naar waarheid. Zo kwamen we bij de pleisterplaats waar ze voor de nacht kwartier zouden maken. De kapitein hielp me mijn boeken te zoeken, gaf ze me en zei: 'Waarom zou je nu in de nacht verdertrekken? Je kunt

bij mij in de gang slapen.' Zo bleef ik dan.

Ik was zó blij dat ik de boeken weer had, dat ik niet wist hoe ik God zou bedanken. Ik drukte de boeken tegen mijn borst en hield ze zo lang vast dat mijn vingers er klam van werden. De tranen stroomden me uit de ogen van louter geluk en mijn hart bonsde van zalige verrukking. Toen de kapitein dat zag, vroeg hij: 'Je leest zeker graag in de Bijbel?' Ik was zo blij dat ik geen woord over de lippen kon krijgen; ik schreide alleen maar. Toen ging hij verder: 'Ik lees zelf regelmatig elke dag het Evangelie.' Tegelijkertijd knoopte hij zijn uniformjas los en haalde een klein Evangelieboek tevoorschijn. Het was in Kijew gedrukt; de band was versierd met zilverbeslag.

'Ga maar zitten; dan zal ik je vertellen hoe ik daartoe ben gekomen... Opdien!'

We gingen aan tafel en de kapitein vertelde: 'Als jongeman ben ik mijn dienst begonnen bij het veldleger; ik lag dus niet in garnizoen. Ik verstond mijn werk goed en mijn superieuren mochten me wel, want ik was een kranige vaandrig. Maar ik was nog jong en mijn kameraden ook. Ongelukkig genoeg hield ik nogal van een glaasje; op den duur kwam het zover dat ik echt aan de drank raakte. Het was net een ziekte: dronk ik niet, dan was ik een flinke officier; maar nauwelijks was ik goed en wel aan het drinken, of ik had alweer zes weken arrest. Lange tijd lieten ze het zo, maar tenslotte moesten ze me wel degraderen, want ik was met mijn dronken kop onbeschoft geweest tegen mijn chef. Ik moest voor drie jaar in garnizoensdienst, als gewoon soldaat. En er dreigden nog strengere straffen als ik me niet beter ging gedragen en ophield met drinken. In die wel heel onprettige situatie bleek dat, hoe ik ook mijn best deed geen drank meer te gebruiken en helemaal van de drank af te komen, ik het onmogelijk kon laten. Er was al sprake van dat ik overgeplaatst zou worden naar het strafbataljon. Toen ik dat hoorde, wist ik niet meer wat te doen.

Ik zat me in de kazerne suf te peinzen, toen er opeens een monnik kwam binnenstappen. De man had een intekenlijst bij zich voor bijdragen aan de bouw van een kerk. Iedereen gaf wat van zijn soldij. De monnik kwam ook naar mij toe, maar vroeg: "Waarom zit je zo treurig voor je uit te staren?" We raakten met elkaar in gesprek en ik klaagde hem mijn nood. De monnik

kon wel met me meevoelen; hij zei: "Mijn broer is het precies zo vergaan. Maar hij is van de drank afgekomen: zijn biechtvader droeg hem op, en met klem, telkens als hem de aandrang overviel te gaan drinken, onmiddellijk een hoofdstuk te lezen uit het Evangelie. Wilde hij daarna nog steeds drinken, dan moest hij ook het volgende hoofdstuk lezen. Mijn broer heeft dat gedaan en in de kortste keren was hij van de drank af. Al vijftien jaar lang komt er geen druppel sterke drank meer over zijn lippen. Kijk: dat moet jij ook doen," zei de monnik tegen me. "Je zult zien dat het helpt. Ik heb een Evangelieboek voor je; als je dat wilt, zal ik het voor je halen."

Toen ik dat allemaal had aangehoord, zei ik tegen hem: "Hoe kan uw Evangelie mij helpen als al de moeite die ik heb gedaan, en alle middeltjes die ik heb geslikt, me niet van het drinken hebben kunnen afbrengen?" Wist ik veel: ik had nog nooit het Evangelie gelezen. "Dat moet je niet zeggen," zei de monnik. "Je kunt ervan verzekerd zijn dat het zal helpen." Daags erna bracht de monnik me inderdaad het beloofde Evangelieboek – dit hier. Ik sloeg het op, wierp er een blik in en zei toen: "Ik wil het niet hebben. Wie snapt nu wat daarin staat? Trouwens ik lees nooit Kerkslavisch."

Maar de monnik bleef bij me aandringen. Hij zei dat er in de woorden van het Evangelie een heiligende kracht verborgen lag: "Wat er staat, heeft God zelf gezegd. Het doet er niet toe dat je het niet zo goed begrijpt; lees er maar ijverig in. Een heilige heeft gezegd: 'Als je het woord Gods niet verstaat, de duivels verstaan het wel degelijk en sidderen van angst.' En de drankzucht is toch beslist des duivels! En dan wil ik je nog dit zeggen: Johannes Chrysostomus schrijft dat zelfs de schrijn waarin het Evangelie wordt bewaard, de geesten der duisternis schrik aanjaagt; ze wagen zich daar niet aan."

Ik weet het niet precies meer... maar ik heb die monnik een paar stuiver gegeven en ik kreeg daarvoor dit Evangelieboek. Ik legde het in de kast bij de rest van mijn spullen en vergat het helemaal. Na een poosje was het zover: de zucht om te drinken overviel me weer. Ik verlangde zo onweerstaanbaar naar wodka dat ik vlug mijn kast openrukte om er geld uit te halen en dan naar de kroeg te rennen. Maar het eerste wat ik zag, was het Evangelieboek; ineens moest ik denken aan wat de mon-

nik had gezegd. Ik sloeg het boek open en begon het eerste hoofdstuk van Mattheüs te lezen. Toen ik het uit had, was het nog net zo met me gesteld als ervóór. Ik had ook niets van het gelezene begrepen, maar ik herinnerde me wat de monnik had gezegd: "Het doet er niet toe of je het goed begrijpt; lees er maar ijverig in." "Goed," dacht ik, "dan ook maar het tweede hoofdstuk." Ik las het door; de tekst werd me al iets duidelijker. Nauwelijks was ik aan het derde hoofdstuk begonnen of daar werd de kazerneklok geluid: we moesten allen voor de nacht naar onze britsen. Het was dus niet meer mogelijk de kazerne uit te komen de straat op. Ik moest wel binnen blijven.

Toen ik 's morgens opstond en me klaar maakte om uit te gaan en me een borrel te kopen, dacht ik bij mezelf: "Ik zal eerst maar een hoofdstuk uit het Evangelieboek lezen; wie weet wat ervan komt?" Ik las het hoofdstuk en ging niet. Weer kreeg ik zin om te drinken; ik las nog een hoofdstuk en het viel me al gemakkelijker niet te gaan drinken. Dat gaf me moed: telkens als ik naar drank verlangde, las ik sindsdien een hoofdstuk in het Evangelieboek. Hoe langer ik het deed, des te gemakkelijker viel het me van de drank af te zien. Toen ik tenslotte alle vier de Evangelisten uit had, was mijn drankzucht volkomen verdwenen. Ik voelde zelfs een zekere afkeer voor drank. En nu is het precies al twintig jaar geleden dat er nog sterke drank over mijn lippen is gekomen.

Iedereen was erover verbaasd dat ik zo was veranderd. Drie jaar na mijn degradatie werd ik weer tot officier benoemd; ik maakte promotie en werd tenslotte commandant. Ik ben nu getrouwd met een goede vrouw en heb me een klein vermogen verworven. We hebben het, God zij dank, heel goed en proberen, voor zover we dat kunnen, arme mensen te helpen; we nemen ook pelgrims op. Ik heb één zoon; hij is al officier, een flinke kerel!

Nu moet je luisteren. Toen ik van mijn drankzucht was genezen, heb ik gezworen mijn leven lang elke dag in het Evangelieboek te blijven lezen: elke dag één Evangelist volledig, wat er ook tussenkamt. Ook nu doe ik het nog. Als ik het in dienst heel druk heb gehad en 's avonds erg moe ben, ga ik op bed liggen en laat me mijn vrouw, of mijn zoon, één Evangelie helemaal voorlezen. Aan die regel houd ik onverbiddelijk vast. Uit dank-

baarheid en om God te eren heb ik dit Evangelieboek met zilver laten beslaan. Ik draag het altijd bij me, op mijn borst.'

Opgetogen had ik naar het verhaal van de kapitein geluisterd. Toen begon ik te vertellen: 'Ik heb ook zo'n geval meegemaakt. In de fabriek bij ons in het dorp werkte een voorman, heel bedreven in zijn vak. Een goede vent, flink, maar jammer genoeg was hij aan de drank. Vaak kon hij er niet tegenop. Een vroom iemand gaf hem de raad telkens als hij naar sterke drank verlangde, ter ere van de heilige Drieëenheid, 33 maal het Jezusgebed op te zeggen – Jezus Christus heeft 33 jaar op aarde geleefd. De voorman luisterde naar hem: hij deed het en hield volledig met drinken op. Nog sterker: drie jaar later ging hij in het klooster.'

'Wat staat hoger,' vroeg de kapitein, 'het Jezusgebed of het Evangelie?'

'Het is één en hetzelfde of je nu het Evangelieboek leest of het Jezusgebed zegt,' antwoordde ik. 'Want in de naam van Jezus Christus liggen alle evangelische waarheden besloten. De heilige Vaders zeggen dat het Jezusgebed een samenvatting is van het hele Evangelie.'

Daarna baden we samen: de kapitein las het Marcus-evangelie voor, vanaf het eerste hoofdstuk, en ik luisterde en zei ondertussen het hartegebed. Het werd bijna twee uur na middernacht vóór de kapitein het Evangelie helemaal had uitgelezen. Toen gingen we slapen.

Zoals het mijn gewoonte is, stond ik vroeg in de ochtend op; iedereen sliepnog. Meteen al toen het begon te schemeren, stortte ik me, om zo te zeggen, op mijn geliefde Philokalia. Met welk een vreugde sloeg ik het boek open! Het was alsof ik een vader die lange tijd ver in den vreemde was geweest, terugzag – of een vriend die uit de doden was opgestaan. Ik kuste het boek en dankte God omdat Hij het mij had teruggegeven. Onmiddellijk begon ik een stuk van Theoleptus van Philadelphia te lezen – in het tweede gedeelte van de Philokalia. Wat hij te zeggen had, was een verrassing voor me. Theoleptus stelt voor gelijktijdig drie verschillende dingen te doen: als je aan tafel zit – zegt hij – moet je je lichaam voedsel geven, je oor een vrome gedachte, je geest gebed. Ik herinnerde me toen wat ik de vorige – die zo heel blijde – avond ervaren had. Nu

was het me inderdaad duidelijk. Op dat moment besepte ik dat hart en verstand niet één en hetzelfde zijn.

Toen de kapitein was opgestaan, ging ik naar hem toe om hem te bedanken voor zijn goedheid en afscheid van hem te nemen. Hij vergastte me op thee, gaf me nog een roebel en liet me uit. Vol vreugde trok ik verder.

Ik had ongeveer een werst gelopen, toen me inviel dat ik die soldaten een roebel had beloofd. Ik had er nu onverwachts één gekregen: zou ik ze dat geld geven of niet? Van de éne kant dacht ik: ze hebben me geslagen en beroofd – en bovendien kunnen ze dat geld toch niet besteden zoals ze zouden willen, want ze worden bewaakt. Maar van de andere kant zag ik de zaak zo: ik moest wél bedenken wat er in de Bijbel staat: 'Als je vijand honger lijdt, geef hem te eten' (Rom. 12, 20). En Jezus Christus zegt: 'Heb je vijanden lief' (Mt. 5, 44) en ook: 'Als iemand je je kleed wil afnemen, laat hem dan ook je mantel' (Mt. 5, 40). Het was duidelijk wat ik moest doen: teruggaan. Net toen ik weer bij de pleisterplaats was gekomen, werden de strafgevangenen naar buiten gebracht; ze moesten verder naar de volgende halteplaats. Ik ging vlug naar de twee mannen toe die me hadden beroofd, duwde één van hen de roebel in de hand en zei: 'Heb berouw en bid veel. Jezus Christus houdt van ons mensen; Hij zal jullie niet in de steek laten.' En met deze woorden liep ik bij hen vandaan. Ik vervolgde mijn tocht – in een andere richting.

Toen ik zo'n 50 werst had afgelegd langs de straatweg, wilde ik toch liever van die weg af. Ik had behoefte aan meer eenzaamheid en stilte – om rustiger te kunnen lezen. Lang ben ik sindsdien zo door de wouden verdergetrokken; af en toe maar kwam ik langs een dorp. Meer dan eens zat ik de hele dag door in het woud de Philokalia te lezen. Ik putte er veel uit, soms verrassend mooie dingen. Mijn hart ging vurig verlangen door het innerlijk gebed tot vereniging met God te komen; ik probeerde me dat gebed aan te leren terwijl ik me door de Philokalia liet leiden en mijn gebed daaraan toetste. Maar tegelijk betreurde ik het een beetje dat ik nog geen rustig plekje gevonden had waar ik kon blijven om me geheel aan dat lezen te kunnen overgeven.

In die periode las ik ook veel in mijn Bijbel. Ik bemerkte dat

ik hem nu beter verstond – niet zoals vroeger toen me zoveel onbegrijpelijk leek en ik er vaak niet uit kon komen. Heel terecht zeggen de heilige Vaders dat de Philokalia de sleutel is tot de mysteries van de heilige Schrift. Door de Philokalia geleid, begon ik beetje bij beetje de geestelijke zin van het woord Gods te verstaan. Zo werd me langzaam duidelijk dat die innerlijke zin iets te maken heeft met de innerlijke mens die in ons hart verborgen ligt; en ook wat het ware gebed is: ‘bidden in de geest’, ‘het hemelrijk in ons’, de ‘onuitsprekelijke verzuchtingen – in ons – van de heilige Geest’; verder de uitspraak ‘Je zult met me zijn’ en die andere ‘Geef me je hart’; en wat ‘Christus aantrekken’ betekent of het ‘bruidsgeld in onze harten’ of die hartekreet ‘Abba, Vader!’ enz. Als ik dan met het hart begon te bidden, ging alles om me heen er verrukkelijk mooi uitzien: de bomen en de vogels, de aarde en de lucht, het licht en... alles leek wel tegen me te zeggen ‘Ik ben er voor de mens, ik getuig ervan dat God hem liefheeft...’ Alles bad mee, alles was verrukt van Gods heerlijkheid... En toen begreep ik wat in de Philokalia bedoeld wordt met ‘de taal van de schepselen verstaan’. En ik zag de weg vóór me die je moet gaan om in contact te komen met Gods schepselen.

Ik ben nog lange tijd op die manier verdergetrokken. Tenslotte kwam ik in een streek die zo verlaten was dat ik soms drie dagen achter een geen enkel dorp tegenkwam. Al mijn brood was op; ik werd bang dat ik van honger zou moeten sterven. Maar nauwelijks was ik begonnen met het hart te bidden of die bezorgdheid verdween; ik vertrouwde me geheel toe aan Gods wil en werd weer opgeruimd en rustig. Eens toen ik zo een poos langs de weg was verdergegaan, zag ik plotseling vóór me een waakhond opduiken; het dier kwam uit het woud. Ik lokte het naar me toe; het kwam meteen toegelopen en vlijde zich tegen me aan. Blij dacht ik: ‘God is me genadig!... Hier in de buurt moet beslist een kudde grazen want zo’n tamme hond is natuurlijk van een herder... of misschien van iemand die op jacht is... Maar wie het ook is, in elk geval zal ik hem wat brood kunnen vragen – ik heb nu al twee dagen niets gegeten... Of hij zal me kunnen wijzen waar het dichtstbijzijnde dorp ligt.’ Toen de hond wat om me heen had gesprongen en ontdekt had dat ik hem niet te eten kon geven, liep hij voor me uit de straatweg

af het smalle pad op waarlangs hij ook uit het woud was gekomen. Ik ging achter hem aan. Ik zal zo'n 500 passen hebben afgelegd, toen ik tussen de bomen door de hond in een gat in de grond zag verdwijnen; even later stak hij de kop naar buiten en blafte.

Daarop stapte vanachter een dikke boomstam een dorpling tevoorschijn. De man was van middelbare leeftijd en zag er heel slecht en bleek uit. Hij vroeg wat ik daar kwam doen... en ik vertelde hem wat ik daar deed... Toen werd hij wat vriendelijker. De dorpling nodigde me uit in zijn plaggenhut; hij was boswachter en moest het woud bewaken want het zou binnenkort worden gekapt. Hij bood me brood en zout aan en zo kwamen we aan het praten.

'Ik benijd je,' zei ik, 'dat je zo rustig in de eenzaamheid kunt leven, ver van de mensen, en niet zoals ik die van plaats naar plaats zwerf en met allerlei volk in aanraking kom.'

'Als je dat zint,' zei hij, 'mag je van mij gerust hier blijven. Ginds, niet ver hier vandaan, staat een oude lemen hut; de vorige boswachter heeft erin gewoond. Ze is nu wat bouwvallig maar 's zomers kun je er best in wonen. Een pas heb je, brood heb ik genoeg voor je – ze brengen me elke week vers uit ons dorp – en er loopt hierachter een beekje dat nooit droog staat. Zelf gebruik ik al tien jaar lang alleen water en brood, verder niets. Er is maar één moeilijkheid: als de boeren in de herfst de oogst binnen hebben, komen ze met zo'n tweehonderd man het woud omkappen. Dan zal ik hier zelf niet meer kunnen wonen, en ook jou zullen ze niet meer laten blijven.'

Toen ik dat allemaal had gehoord, was ik zo blij dat ik de man wel te voet had kunnen vallen. Ik wist niet hoe ik God moest bedanken voor de gunst die Hij me nu weer had geschonken. Datgene waarnaar ik zó had verlangd, wat ik me zó had gewenst, was me zomaar in de schoot gevallen. Tot laat in de herfst was het nog ruim vier maanden; ik zou me dus al die tijd kunnen overgeven aan de stilte en de rust, die ik had gezocht om de Philokalia aandachtig te kunnen lezen en me het ononderbroken hartegebed aan te leren en eigen te maken. Daarom ben ik – voor een tijdje maar graag – in die lemen hut gaan wonen die de dorpling me had gegeven. Ik heb daarna nog vaker gesproken met die man die me zomaar, als was ik zijn broer, had op-

genomen. Hij vertelde me zijn leven.

'In ons dorp was ik beslist niet de minste. Ik kende een vak: ik verfd katoen en linnen. Ik had mijn bestaan... maar erg braaf was ik nu ook weer niet. In zaken heb ik de mensen vaak bedrogen; ik heb gevloekt en vuile taal uitgeslagen. In ons kerkdorp hadden we een oude voorzanger; de man bezat een oud, oeroud boek over het Laatste Oordeel. Hij ging geregeld bij de gelovigen uit dat boek voorlezen; de mensen gaven hem dan wat geld. Meer dan eens is hij bij mij geweest. Als je hem tien kopeken gaf en hem een borrel inschonk, las hij je voor van 's avonds tot het eerste hanegekraai. Een keer stond ik – onder mijn werk – naar hem te luisteren; hij las voor wat voor ellende ons te wachten staat in de hel: de levenden zullen tehoop lopen, de doden opstaan, God zelf zal neerdalen om te oordelen, de engelen zullen de bazuin blazen... en dan het vuur, de gloed van de vlammen, de ziedende pek en de worm die aan het hart van de zondaar zal knagen... Toen ik een tijdje had geluisterd, werd ik bang. Ik dacht: "Aan die rampen zal ik niet ontsnappen! Ik moet iets doen om mijn ziel te redden: misschien zal ik mijn zonden kunnen uitboeten." Lang heb ik getwijfeld wat te doen; toen gaf ik mijn bedrijfje op, verkocht de hut – ik was vrijgezel – en nam het baantje aan van boswachter in dit woud – als de dorpingen ervoor wilden zorgen dat ik geregeld mijn brood en mijn kleren kreeg, en waskaarsen voor mijn devoties. Zo heb ik hier nu al meer dan tien jaar geleefd. Ik eet maar éénmaal per dag en gebruik dan alleen water en brood. Elke nacht sta ik op bij het eerste hanegekraai en zeg mijn gebeden – met de diepe buigingen – tot de ochtendschemering; als ik ga bidden, steek ik vóór de ikonen zeven kaarsen aan. Als ik overdag mijn ronde maak door het woud, draag ik als boete een ketting van twee poed op het naakte lichaam. Vuile taal gebruik ik niet meer; sterke drank of bier drink ik nooit. Vechten is er niet meer bij en van vrouwen en meisjes heb ik me mijn leven lang al ver gehouden. In het begin is me dit leven goed bevallen, maar nu – tegen het einde – krijg ik vaak kwade gedachten die me blijven achtervolgen: Kan iemand zijn zonden wel uitboeten – hoewel het leven dat ik leid, toch wel erg hard is? God mag het weten... En is het wel allemaal waar wat er in het Boek staat? Hoe is het mogelijk dat een mens ooit weer

van de dood opstaat? Dat vraag je je toch af... Er zijn er al honderd jaar geleden gestorven, of nog eerder; er is zelfs geen stofje van ze over. En wie is er zeker van dat er een hel zal zijn, of misschien ook niet? Uit die wereld is nog nooit iemand teruggekomen. Als iemand sterft en vergaat, dan lijkt hij spoorloos te verdwijnen... De popen en de hoge omes kunnen het Boek wel geschreven hebben om ons dom te houden; dan blijven we tenminste gehoorzaam en onderdanig... Zo kwel je jezelf op deze aarde en vind je toch geen troost; en in die andere wereld zal het ook wel niets zijn... En wat volgt daaruit? Misschien was het toch maar beter geweest hier op aarde een heel prettig en aangenaam leven te leiden... Dat zijn zo de gedachten die me telkens weer bestormen. Ik ben bang dat ik zal besluiten toch maar weer naar mijn oude leventje en in mijn oude vak terug te gaan...'

Toen ik die man zo hoorde praten, kreeg ik met hem te doen. Ik dacht bij mezelf: 'Ze zeggen dat geleerden en mensen die veel hebben meegemaakt, soms vrijdenkers worden en in niets meer geloven. Maar nu zie je zelf dat ook iemand van je eigen soort, een eenvoudige dorpeling, aan zijn geloof kan gaan twijfelen! Voor het rijk der duisternis is kennelijk niemand veilig; hoewel... het zal de duivel veel gemakkelijker afgaan tegenover zulke simpele zielen... Tegen de vijand van je ziel moet je je zo veel mogelijk wapenen met het woord Gods en dan pal staan!' Ik wilde die broeder van me toch, zoveel als ik kon, helpen en ondersteunen in zijn geloof. Ik haalde de Philokalia uit mijn knapzak, sloeg het 109e hoofdstuk, van de heilige Hesychius, op en begon het hem voor te lezen. Ik probeerde hem duidelijk te maken dat het mijden van de zonde uit vrees voor straf niet zo goed was en weinig zin had. Je kunt je ziel enkel voor zondige gedachten vrijwaren door over je geest te waken en je hart zuiver te houden. En dat kun je nu juist bereiken door het innerlijk gebed. 'Luister goed,' zei ik. 'Niet alleen een heilig leven leiden uit angst voor de hellepijnen wordt door de heilige Vaders "huurlingenwerk" genoemd, maar het geldt ook voor de goede werken die je doet alleen om je ziel te redden, om in de hemel te komen. Ze zeggen: angst voor de pijnen is de weg van de knechten, en het verlangen het hemelrijk als beloning te ontvangen, de weg van de huurlingen. Maar God wil dat we als zijn

zonen naar Hem toekomen, d.w.z. dat we uit vurige liefde, voor Hém een vroom leven leiden en ernaar streven voor ziel en hart verlossing te vinden in de vereniging met Hem. Je kunt je nog zo kastijden, je kunt de zwaarste lichamelijke inspanningen op je nemen: als je niet altijd God zoekt en het ononderbroken Jezusgebed in je meedraagt, zul je nooit rust vinden. De boze gedachten zullen je blijven bestoken, en je zult geneigd blijven te zondigen, zelfs bij de minste of geringste aanleiding. Begin ermee, broeder, het Jezusgebed zonder ophouden te zeggen. Je kent het toch al en hier in de eenzaamheid zal het aanleren heel gemakkelijk gaan. Al heel gauw zal je het nut ervan duidelijk worden. En die goddeloze gedachten zullen je niet meer kwellen; het geloof zal voor je opengaan en de liefde tot Jezus Christus in je ontwakken. Dan zul je weten hoe de doden opstaan, en beseffen wat het Laatste Oordeel in werkelijkheid zal zijn. Door dat gebed zul je in je hart een opgewektheid en een blijdschap bespeuren die je zullen verbazen. En aftobben zul je je niet meer, en ook niet meer twijfelen aan de waarde van je vrome leven.'

Daarna legde ik hem, zo goed als ik kon, uit hoe hij met het ononderbroken Jezusgebed moest beginnen en hoe er voortgang in te maken; verder wat Gods woord erover zegt, en ook wat de heilige Vaders leren. De man scheen goed te begrijpen wat ik zei, en werd wat rustiger. Toen liet ik hem alleen en begaf me naar de vervallen lemen hut die hij me had gewezen.

Mijn God, welk een vreugde voelde ik, welk een rust en zaligheid, zodra ik over de drempel van dat hol – het was net een graf – was gestapt! Het leek me een heerlijk, koninklijk vertrek, zo vervuld werd ik van vertroosting en blijdschap. Ik weende vreugdetranen, dankte God en dacht: 'In deze rust en stilte moet ik met ijver aan het werk gaan en God om verlichting vragen.' En ik begon meteen de Philokalia te lezen, stelselmatig nu, van het begin tot het einde, en met grote aandacht. In korte tijd had ik ze helemaal doorgenomen: toen onderkende ik welk een schat aan wijsheid, heiligheid en diepte in dat boek verscholeñ lag. Maar omdat erin over vele en veelsoortige zaken wordt gesproken – er komen heel verschillende tractaten van de heilige Vaders in voor – was ik niet in staat alles te begrijpen en het samen te vatten met het oog op juist dat éne punt waar het

mij speciaal om ging: het innerlijk gebed en de manier waarop je het ononderbroken automatisch bidden met het hart kunt aanleren. Dat was wat ik zo graag wilde omdat God het ons opdraagt en beveelt bij monde van de Apostel: 'Jullie moeten naar de hoogste gaven streven' (1 Cor. 12, 31) en elders: 'Blust de Geest niet uit' (1 Thess. 5, 19). Ik dacht na en overlegde bij mezelf hoe ik dat zou moeten doen. Mijn verstand en mijn begripsvermogen schoten tekort, en er was ook niemand die het me zou kunnen uitleggen. 'Ik zal God dan maar belegeren met mijn gebed; misschien zal de Heer me dan op een of andere wijze verlichten,' dacht ik. Daarom deed ik een dag lang niets anders dan almaar doorgaan met het ononderbroken gebed; ik zei het op zonder ook maar de geringste onderbreking.

Mijn gedachten kwamen tot rust en ik sliep in. Ik droomde dat ik in de kluis was van mijn starets zaliger, en dat hij me de Philokalia uitlegde. Hij zei: 'Dit heilige geschrift is vol diepe wijsheid. Het is een geheime schatkamer van hoe God de mensen in het verborgene leidt. Niet alle gedeelten zijn voor iedereen toegankelijk, maar het bevat voor eenieder onderrichtingen naar de maat van zijn begrip: voor een eenvoudig mens eenvoudige, voor een wijs mens wijze. Daarom moeten jullie, eenvoudige mensen, het boek niet lezen in de volgorde waarin de geschriften van de heilige Vaders zijn geordend; dat is een theologische schikking. Een niet-gestudeerd iemand die het innerlijk gebed uit de Philokalia wil leren, moet ze in deze volgorde lezen: ten eerste, als inleiding, het boek van de monnik Nicephorus in het tweede gedeelte; dan, ten tweede, het hele boek van Gregorius de Sinaïet, met uitzondering van de korte hoofdstukken; ten derde, Symeon de Nieuwe Theoloog over de drie soorten gebed, en zijn geschrift over het geloof; en daarna, ten vierde, het boek van Callistus en Ignatius. In die teksten van de Vaders is een volledig onderricht in – en een voor iedereen verstaanbare leer over – het innerlijke hartegebed te vinden. Maar zoek je een nog gemakkelijker te begrijpen instructie over het gebed, sla dan in het vierde gedeelte op wat zijne heiligheid patriarch Callistus van Constantinopel in het kort zegt over de manier waarop je moet bidden.'

Omdat ik mijn Philokalia toch bij de hand had, begon ik het genoemde tractaat op te zoeken; ik kon het echter niet zo vlug

vinden als ik wel wilde. Toen bladerde de starets zelf in het boek en zei: 'Dit is de plaats; ik zal ze voor je aanstrepen.' Hij pakte een brokje houtskool en zette daarmee een streep in de kantlijn van de bladzijde waarop het hoofdstuk begon.

Ik had aandachtig geluisterd naar wat de starets zei, want ik wilde het allemaal zo stevig mogelijk en tot in de details in mijn geheugen prenten. Toen werd ik wakker. Omdat het nog geen dag was, bleef ik liggen en nam in gedachten alles nog eens door wat ik had gedroomd en de starets me had gezegd. Daarna dacht ik bij mezelf: 'God weet of de ziel van mijn starets zaliger me wel echt verschenen is... Of zouden het alleen maar mijn eigen gedachten zijn geweest omdat ik zo vaak aan de Philokalia en de starets denk?' Ik kwam er niet uit en ik stond maar op; het begon al te schemeren. En toen... zag ik op de steen die me in de lemen hut tot tafel diende, de Philokalia liggen... opengeslagen... en precies op de plaats die de starets voor me had opgezocht... En de houtskoolstreep stond er ook, precies zoals ik had gedroomd... Ja, er lag zelfs een brokje houtskool naast het boek... Ik was totaal verbluft, want ik wist zeker dat het boek daar 's avonds niet had gelegen, maar, dichtgeslagen, aan het hoofdeinde van mijn brits. Even zeker wist ik dat er vroeger bij de aangestreepte tekst geen teken had gestaan... Door dat alles raakte ik ervan overtuigd dat wat ik in mijn droom had gezien, werkelijkheid was geweest, en dat mijn starets zaliger gedachtenis bij God hoog in de gunst moest staan.

Ik begon daarop de Philokalia te lezen in de volgorde die de starets me had aangegeven. Ik las de teksten eenmaal, en toen nog een keer: en in mijn ziel ontbrandden het verlangen en de ijver alles wat ik gelezen had, ook echt te gaan doen. Nu begreep ik pas en was het me helemaal duidelijk geworden wat het innerlijk gebed is. Ik wist nu welke middelen je moet gebruiken om het te bereiken en welke gevolgen het op den duur heeft: hoe het hart en ziel tot leven wekt – en hoe je kunt onderkennen of dat zalige gevoel van God komt of van de natuur, of dat het alleen maar een bekoring is.

Het eerste wat ik deed, was proberen 'de plaats te vinden van het hart' – zoals Symeon de Nieuwe Theoloog dat leert. Ik sloot de ogen, schouwde met de geest, d.i. de verbeelding, in mijn hart en trachtte me dat hart voor te stellen, zoals het daar links

in de borst ligt gebed. Tegelijk luisterde ik aandachtig naar zijn kloppen. Daar bleef ik telkens een half uur mee bezig, voorlopig een paar maal verspreid over de dag. In het begin nam ik enkel duisternis waar, maar al heel gauw kon ik dat hart zien, en ik zag ook de bewegingen die erin plaats hebben. Toen begon ik het Jezusgebed – op de maat van mijn ademhaling – in het hart te laten verzinken en het er weer uit te laten opstijgen – zoals de heilige Gregorius de Sinaïet en ook Callistus en Ignatius dat leren – d.w.z. terwijl ik met de geest in het hart schouwde en lucht inademde, stelde ik me dat voor en zei ‘Heer Jezus Christus’, en als ik weer uitademde, zei ik: ‘ontferm u over mij’. Aanvankelijk bleef ik daar een uur, misschien ook twee, mee bezig. Later, toen ik voortgang had gemaakt, ging ik langer met de oefening door en, tenslotte, nam ze bijna de hele dag in beslag. Ontmoette ik moeilijkheden, of kreeg ik tegenzin of begon ik te twijfelen, dan ging ik onmiddellijk in de Philokalia de gedeelten doorlezen die handelen over het oefenen met het hart; mijn verlangen en de ijver voor het gebed werden dan meteen weer aangewakkerd. Ongeveer na drie weken begon ik wat pijn te bespeuren in mijn hart, en even daarna een ongewoon aangename gloed, vergezeld van blijdschap en innerlijke rust. Dat maakte mijn verlangen alleen maar groter; het spoorde me aan me nog ijveriger in het gebed te oefenen – en wel zó dat heel mijn denken erdoor in beslag werd genomen; ik ging er helemaal in op. Vanaf die tijd onderging ik af en toe onderling heel verschillende ervaringen in hart en geest. Soms was het alsof ik in mijn hart een zalig beven voelde; mijn hart was dan zó ontspannen, vrij en vol vertroosting dat ik er geheel door veranderd leek en dacht van verrukking te zullen sterven. Dan weer voelde ik een vurige liefde tot Jezus Christus en tot heel Gods schepping. Soms ook begonnen er, helemaal vanzelf, zoete tranen uit mijn ogen te stromen, zo dankbaar was ik God dat Hij mij, die toch kennelijk een zondaar ben, een dergelijke genade deed ondergaan. Een andere keer werd mijn anders toch wel domme verstand zo helder dat ik met gemak dingen begreep en doorzag waaraan ik vroeger nooit ook maar had kunnen denken. Soms doorstroomde de zoete hartgloed me geheel en al; vol ontroering bespeurde ik dan in mij Gods alomtegenwoordigheid. En soms ook genoot ik

de allergrootste vreugde wanneer ik almaar bezig was de naam van Jezus Christus aan te roepen; dan besepte ik wat die uitspraak van Hem betekent: 'Het rijk Gods is in je' (Luc. 17, 21).

Als ik deze, en nog andere, zalige vertroostingën ondervond, bemerkte ik dat de gevolgen van het hartegebed zich op drievoudige wijze voordoen: in de geest, in het gevoel en door middel van openbaringen. In de geest bespeur je: de zoetheid van Gods liefde, innerlijke rust, een geestelijk verrukt zijn, een vrij zijn van gedachten, een zalig weten dat God er is. In het gevoel bespeur je: een aangename gloed in het hart; alle ledematen zijn vervuld van zoetheid; een blij trillen van het hart; je bent ontspannen en fris; het leven is de moeite waard; ziekten en gebreken merk je niet. Door middel van openbaringen: je verstaat wordt verlicht, je dringt door in de heilige Schrift, je verstaat de taal van de schepping, je bent los van het aardse gedoe en proeft de zoetheid van het innerlijk leven, je bent zeker van Gods nabijheid en van zijn liefde voor ons.

Ongeveer vijf maanden bracht ik met deze gebedsoefening in de eenzaamheid door, zalig genietend van de zojuist genoemde ervaringen. Ik was nu zó aan het hartegebed gewend geraakt dat ik er ononderbroken mee bezig was. Tegen het einde ontdekte ik dat het in me *werd* gezegd, geheel en al vanzelf en zonder enige aandrang van mijn kant. En geest en ziel verrichtten het niet alleen als ik wakker was; in de slaap ging het net zo door. Door niets werd het onderbroken, zelfs niet voor een ogenblik, wat ik ook aan het doen was. Mijn ziel bleef God danken en mijn hart smolt weg in ononderbroken zaligheid.

Toen brak de tijd aan waarin het woud zou worden gekapt. Werklieden verschenen en ik moest mijn stille onderkomen verlaten. Ik bedankte de boswachter, bad nog wat, kuste dan het plekje grond waarop God mij, hoe onwaardig ook, zijn genade had willen meedelen, hing me de knapzak met de boeken om en ging weer op weg. Het werd een lange, lange tocht door allerlei landstreken tot ik tenslotte in Irkoetsk aankwam. Het automatisch hartegebed was tijdens heel die tocht mijn troost en mijn vreugde. Ook als ik met mensen sprak, nooit hield het op me met zaligheid te vervullen – hoewel niet altijd even sterk. Waar ik me ook bevond, wat ik ook deed, wat me ook bezighield, niets werd door dit gebed belemmerd en zelf werd het

door niets gestoord. Als ik iets ga doen en het gebed is automatisch bezig in mijn hart, dan gaat me het werk zelfs vlotter af. Als ik aandachtig luister of zit te lezen, houdt het bidden toch niet op; ik beleef tegelijkertijd zowel het een als het ander, als was ik gespleten, als had ik twee zielen in mijn borst. Mijn God, wat een wonderen liggen er in de mens verborgen! 'Heer, niet te tellen zijn uw werken; alles hebt Ge met wijsheid geregeld' (Ps. 103, 24). Onderweg beleefde ik ook vaak wonderlijke gebeurtenissen en ontmoetingen. Als ik ze alle wilde vertellen, zou ik er op één dag niet mee klaarkomen. Eén geval dan maar bij wijze van voorbeeld.

In de winter liep ik een keer tegen de avond door een stukje bos om te gaan overnachten in een dorp dat ik ongeveer 2 werst voor me uit kon zien liggen. Plotseling stortte zich een grote wolf op me... En wat gebeurde? De rozenkrans werd me uit de hand gerukt en kwam precies om de hals van de wolf terecht. De wolf wilde wegvluchten, probeerde over een doornstruik te springen, maar bleef er met de achterpoten in hangen terwijl de rozenkrans zich vasthaakte aan de tak van een dode boom. De wolf probeerde zich los te rukken, maar dat ging niet omdat de rozenkrans zijn keel steeds meer dichtkneep. Ik sloeg vol vertrouwen een kruis en liep op de wolf toe met de bedoeling hem te bevrijden. Ik moet gedacht hebben: 'Alles liever dan dat hij die rozenkrans lostrekt en ermee vandoor gaat! Dan zie ik mijn kostbare rozenkrans nooit meer terug...' Net was ik zo dicht bij hem dat ik de rozenkrans kon grijpen, of de wolf rukte zich inderdaad los en schoot weg... Ik dankte God en dacht aan mijn starets zaliger... Zo kwam ik behouden in het dorp aan.

Ik ging de herberg binnen om onderkomen te vragen voor de nacht. Toen ik het houten gebouwtje binnenkwam, zaten er vóórin twee mannen aan de tafel, de één al grijs, de ander een dikke vent van middelbare leeftijd; ze leken me niet tot het gewone volk te behoren. Ze waren thee aan het drinken. Ik ging de dorpeling die hun paarden verzorgde, vragen wie dat waren. Hij zei me dat de oudere man leraar was, de andere schrijver bij de arrondissementsrechtbank, en dus beiden van betere stand. Ze waren op reis, op weg naar een jaarmarkt die 20 werst verderop werd gehouden. Toen ik een poosje in de gelagkamer had gezeten, vroeg ik de waardin om naald en

draad; ik schoof wat dichter naar de lamp toe en begon mijn stukgetrokken rozenkrans te herstellen. De schrijver keek ernaar en zei:

‘Je moet wel behoorlijk hebben gebeden om die rozenkrans stuk te krijgen.’

‘Ik heb hem niet stukgemaakt, maar een wolf.’

‘Hoezo? Bidden wolven dan ook?’ vroëg de schrijver lachend. Ik vertelde hem uitvoerig hoe het was gegaan, en ook dat ik erg op die rozenkrans was gesteld. Weer lachte de schrijver; hij zei: ‘Jullie heilige domoren zien ook overal wonderen! Wat is daar nu voor wonderbaarlijks aan? Je hebt gewoon naar die wolf geslagen; het dier is geschrokken en er vandoor gegaan. Honden en wolven zijn bang voor slaag. En het kan ook heel gemakkelijk gebeuren dat je in het bos vast komt te zitten. Och, in de wereld kan inderdaad van alles gebeuren: je hoeft het daarom toch niet voor een wonder te houden?’

De leraar, die ook geluisterd had, begon tegen hem te praten: ‘Gelooft u dat maar niet, waarde heer. Wetenschap is kennelijk niet uw sterkste kant... Ik zie in het verhaal van die dorpeling eerder de mysterieuze werking van de natuur...’

‘Hoe bedoelt u?’ vroeg de schrijver.

‘Luister. Ofschoon u geen hoger onderwijs hebt genoten, hebt u natuurlijk toch wel de Beknopte Bijbelse Geschiedenis gehad – zoals die in vragen en antwoorden wordt gedrukt voor de scholen. U herinnert zich vast dat aan Adam, de eerste mens van de schepping, toen hij nog in een zondeloze en heilige toestand verkeerde, alle dieren, ook de wilde, onderdanig waren; heel schuchter kwamen ze naar hem toe en hij gaf ze hun naam. De starrets van wie die rozenkrans is geweest, was een heilig man. Wat betekent “heiligheid”? Niets anders dan een terugkeer, door middel van vrome oefeningen, naar die toestand van onschuld als bij de eerste mens. Wordt de ziel geheiligd, dan wordt ook het lichaam geheiligd. Die rozenkrans heeft zich steeds in de hand van zo’n geheiligd mens bevonden; vandaar dat hij door de beroering van die handen en door hun uitwasming als het ware is ingeënt met een heilige kracht – de kracht van de schuldeloze toestand van de eerste mens. Dat is dus een mysterie van de spirituele natuur!... Die kracht bespeuren alle dieren, ook nu nog; ze hebben dat geërfd. Ze bespeuren de

kracht door hun reukzin, want ruiken is bij alle wilde, en ook andere, dieren het voornaamste middel waarmee ze iets onderkennen. En dat is dan het mysterie van de materiële natuur!

'Jullie, gestudeerde mensen, ruiken overal krachten en allerlei wijsheden. Bij zo iemand als ik gaat het allemaal veel eenvoudiger toe: je giet een borrel in je kraag, en dat geeft je kracht!' zei de schrijver en ging naar de tapkast.

'Als u er zo over denkt...' mompelde de leraar. 'Maar laat dan de wetenschap liever aan ons over.'

Het beviel me wel zoals die leraar had gesproken. Ik ging naar hem toe en zei: 'Mag ik zo vrij zijn, mijnheer, u nog iets van mijn starets te vertellen?' En ik beschreef hem hoe de starets me in de droom was verschenen, en hoe hij me had onderricht en in de Philokalia die bladzijde had aangestreept.

De leraar luisterde aandachtig naar dit alles. De schrijver ging intussen op zijn brits liggen en gromde: 'Ze zeggen dat de mensen zolang in de Bijbel zitten te lezen tot ze hun verstand kwijt zijn. En zo is het! Welke duivel zal het in zijn hoofd halen in de nacht een bladzijde in je boek aan te gaan strepen? Je hebt dat boek gewoon in je slaap laten vallen en er as opgemorst. Dat is het hele wonder! Een stelletje boeven die pelgrims, ik ken dat soort...'

Toen de schrijver uitgegromd was, draaide hij zich naar de wand en viel in slaap. Toen ik hoorde dat hij sliep, wendde ik me weer tot de leraar: 'Als u wilt, kan ik u het boek laten zien waarin die bladzijde duidelijk staat aangestreept, en waarop niet met as is gemorst.' Ik haalde de Philokalia uit mijn knapzak en liet hem de bladzijde zien; ik vroeg: 'Is het te verklaren dat een van het lichaam gescheiden ziel een stukje houtskool kan pakken en ermee schrijven?'

De leraar bekeek de aangestreepte passage en zei: 'Ook dit is een mysterie... Ik zal proberen het je uit te leggen. Kijk: als geesten iemand die hier op aarde leeft, willen verschijnen, dan vormen ze zich een tastbaar lichaam uit materie – lucht en licht. Als de verschijning voorbij is, geven ze wat ze eraan ontleend hebben, terug aan de elementen waaruit ze het materiaal voor hun lichaam hebben geput. Lucht nu is elastisch: ze kan uitzetten en worden samengeperst. Daarom kan een ziel die zich die eigenschappen heeft toegeëigend, iets pakken en hanteren, en dus ook

schrijven... Wat heb je daar eigenlijk voor boek? Geef eens hier...'

Hij deed het open – bij het tractaat van Symeon de Nieuwe Theoloog. 'Ah,' zei hij, 'dat is kennelijk een theologisch werk. Ik heb het nog nooit gezien...'

'Het boek, mijnheer, bevat bijna alleen onderrichtingen over het innerlijk hartegebed in de naam van Jezus Christus. Het wordt er met alle nauwkeurigheid door 25 heilige Vaders in uitgelegd.'

'O, het innerlijk gebed... Daar weet ik van,' zei de leraar. Ik boog diep en verzocht hem me iets over het innerlijk gebed te vertellen.

'Goed. In het Nieuwe Testament wordt gezegd: de mens en heel de schepping zijn niet gelaten onderworpen aan de slavemij van de onvrijheid; van nature verzucht, verlangt en hunkert alles naar de vrijheid van de uitverkoren kinderen Gods. Dat mysterieuze "verzuchten" van de schepping en dat de zielen aangeboren "hunkeren" is het innerlijk gebed. We hoeven het niet aan te leren; het is in alles en iedereen al voorhanden...'

'Maar hoe doe je dat dan? Hoe kun je het ontdekken en ervaren in je hart? Hoe weet je wat het is en hoe kun je je erop toeleggen? En hoe bereik je dat het werkelijk resultaat heeft: je gelukkig maakt, je doorstraalt, je verlost?' vroeg ik.

'Ik herinner me niet dat daarover iets in de theologische handboeken staat,' antwoordde de leraar.

'Maar... hierin staat het allemaal beschreven!' zei ik toen.

De leraar nam zijn potlood en schreef het titelblad van de Philokalia over: 'Dit boek laat ik beslist uit Tobolsk komen. Ik wil het wel eens bestuderen.'

Zo gingen we uiteen.

Toen ik weer verdertrok, dankte ik God voor dat gesprek met de leraar en bad: 'God, geef dat hij, al is het maar één keer, de Philokalia zal lezen.' En voor de schrijver: 'Wil hem zelf onderrichten; dan zal hij zich bekeren en gered worden.'

Toen het weer lente geworden was, kwam ik eens terecht in een kerkdorp. Ik vond er onderdak bij de pope; het was een goede, wat eenzame man. Toen ik drie dagen bij hem was en hij me een beetje had leren kennen, begon hij tegen me te praten: 'Je moest maar hier blijven. Ik zal je ervoor betalen, want ik

heb een serieus iemand nodig, iemand zoals jij. Je hebt wel gezien dat we naast de oude houten kerk een nieuwe aan het bouwen zijn – van steen; ik zoek iemand die betrouwbaar is, om toezicht te houden op de werklui en in de kapel de giften in ontvangst te nemen die de mensen daar voor de bouw brengen. Volgens mij ben je er als het ware voor geknipt en je zult er, ondanks je gebrek, behoorlijk de kost mee kunnen verdienen. Je hoeft alleen maar in de kapel te zitten en je kunt er ook bidden – aldoor. En er is ook een heel rustige kamer voor de bewaker. Daarom vraag ik je dringend: blij – al is het maar voor zolang... tot de kerk klaar komt.'

Ofschoon ik lange tijd bleef weigeren, moest ik tenslotte toch toegeven want de pope bleef aandringen. Zo ben ik daar dan de hele zomer tot aan de herfst gebleven. Ik woonde in de kapel. In het begin had ik een rustig leven en kon ik me goed aan mijn gebedsoefeningen wijden, ofschoon er veel volk in de kapel kwam, vooral op de feestdagen – sommigen om te bidden, anderen om er verveeld wat rond te hangen, en weer anderen om stiekem iets uit de collecteschaal te pakken. En omdat ik nu eens in de Bijbel, dan weer in de Philokalia zat te lezen, gebeurde het ook wel dat een paar mensen die dat zagen, met mij een gesprek begonnen; er waren er ook die me vroegen hun er wat uit voor te lezen.

Na verloop van tijd viel me op dat een bepaald dorpsmeisje dikwijls naar de kapel kwam en er lang bleef bidden. Ik hoorde haar gebeden mompelen en ontdekte dat de teksten ervan me wat vreemd aandeden; sommige waren zelfs volkomen verminkt. Ik vroeg haar wie haar die gebeden had geleerd. Ze zei dat haar moeder haar had leren bidden; zij was een trouw lid van de Kerk, maar haar vader was een Oudgelovige, en nog wel van de richting zonder popen. Ik vond dat erg voor haar en ried haar aan zo veel mogelijk te bidden zoals de heilige Kerk het ons leert, op de juiste manier dus. Ik leerde haar het Onze Vader en het Weesgegroet correct uit te spreken. Daarna zei ik tegen haar:

'Je moet ook heel geregeld en zo vaak als je kunt, het Jezusgebed opzeggen. Meer dan alle andere gebeden dringt het door tot God en je zult er heil van verwerven voor je ziel.'

Het meisje, dat aandachtig naar mijn raad had geluisterd, volgde

hem in alle eenvoud op. En wat gebeurde? Na korte tijd al vertelde ze me dat ze zó aan het Jezusgebed gewend was geraakt dat ze zich gedrongen voelde het te blijven zeggen als er maar gelegenheid voor was. Wanneer ze dan het gebed opzei, voelde ze zich zalig gelukkig, en ook als ze met bidden ophield, bleef een grote vreugde haar vervullen. Graag wilde ze verder voortgang maken in het gebed. Ik was daar erg blij mee en ried haar aan het gebed in de naam van Jezus Christus in het vervolg nog vaker te verrichten.

Het einde van de zomer kwam naderbij. Veel van de mensen die in de kapel kwamen, kwamen nu niet alleen meer om me hun iets te laten voorlezen of voor geestelijke raad; ze vertelden me nu ook al de andere zorgen die hen kwelden. Er waren er zelfs die wilden dat ik hun dingen die ze verloren hadden, of in ieder geval kwijt waren geraakt, terug zou bezorgen. Ze dachten zeker dat ik een soort waarzegger was. Maar op een gegeven moment kwam ook het meisje dat ik al eerder heb vermeld, weer bij me om raad te vragen. Ze had grote zorgen: haar vader was van plan haar, tegen haar zin, te laten trouwen met een Oudgelovige die, net als hij, tot de popenloze richting behoorde; een boer zou het huwelijk inzegenen.

‘Zo’n huwelijk is toch helemaal niet geldig!’ riep ze uit. ‘Het is eigenlijk gewoon samenhouden... Ik moet er vandoor – geeft niet waarheen...’

Ik zei tegen haar: ‘Maar waar wil je dan naartoe? Ze vinden je toch. Tegenwoordig kun je je zonder pas nergens verborgen houden. Waar je ook heen gaat, ze vinden je beslist. Bid liever heel vurig dat God het zo leidt dat de plannen van je vader mislukken en Hij je ziel moge bewaren voor de zonde en een ketterse leer. Je kunt beter op Hem vertrouwen dan op de vlucht gaan.’

Zo verging de tijd. En het werd almaar drukker om me heen; ik begon me steeds minder op mijn gemak te voelen. Toen dan eindelijk de zomer voorbij was, besloot ik de kapel te verlaten en, zoals vroeger, te gaan trekken. Ik ging naar de pope toe en zei hem:

‘U weet hoe ik ben, vader. Ik heb stilte nodig om te kunnen bidden. Hier heb ik te veel verstrooiingen en dat is schadelijk voor me. Ik heb die opdracht van u vervuld; ik ben zelfs de

hele zomer gebleven. Laat me nu maar gaan en geef me uw zegen voor onderweg – als ik weer eenzaam verdertrek.’

De priester wilde me niet laten gaan en probeerde me om te praten:

‘Wat verhindert je ook hier te bidden? Je hoeft toch helemaal niets anders te doen dan in de kapel te zitten; om je eten hoeft je je ook geen zorgen te maken. Bid wat mij betreft, dag en nacht, als je zo meent te moeten leven. Voor dat baantje ben jij de juiste man en zo maak je je ook nog nuttig. Tegen de mensen die bij je komen, zeg jij tenminste geen dwaze dingen en je zorgt dat de kerk inkomsten heeft door trouw giften in te zamelen. Dat is God veel welgevalliger dan je eenzame gebed. Wat moet je met die eenzaamheid? Het is toch nog veel mooier samen te bidden met de mensen! God heeft de mens niet zo geschapen dat hij zich buiten alles kan houden; nee, de mensen moeten elkaar helpen, moeten elkaar tot het heil brengen – ieder naar zijn krachten. Kijk maar naar de heiligen en de kerkleraren: dag en nacht hebben ze voor de Kerk gezorgd en gewerkt; overal gingen ze preken. Zij zaten niet in de eenzaamheid en verstopten zich niet voor de mensen.’

‘Iedereen krijgt van God zijn eigen genaden, vader. Er zijn veel geloofsverkondigers geweest, maar ook veel kluizenaars. Ieder van hen heeft de aandrang die hij in zich bespeurde, gevolgd, omdat hij geloofde dat God zelf hem die weg had gewezen tot heil van zijn ziel. En hoe kunt u me dan verklaren dat zoveel heiligen hun ambt van bisschop, abt of priester hebben opgegeven en zich hebben teruggetrokken op een eenzame plaats, in een kluizenarij, om niet door de mensen te worden gestoord? Zo is de heilige Isaäc de Syriër weggevlucht uit zijn gemeente en van zijn bisschopszetel; zo heeft de heilige Athanasius van de Athos zijn klooster in de steek gelaten... En waarom? Omdat die plaatsen voor hen een gevaar inhielden en zij werkelijk geloofden wat Jezus Christus zegt: “Wat baat het de mens als hij de hele wereld wint, maar schade lijdt aan zijn ziel?” (Mt. 16, 26).

‘Dat waren heiligen...’ zei de priester.

‘Als heiligen dan al bang waren schade te lijden door om te gaan met de mensen,’ antwoordde ik, ‘wat moet een zwakke zondaar dan wel doen!’

Tenslotte was het zo dat ik afscheid nam van die goede pope

en dat hij me uiterst vriendelijk uitgeleide deed.

Toen ik ongeveer 10 werst had gelopen, hield ik stil in een dorp om er te overnachten. Ik trof er een dorpeling aan die ernstig ziek was, en ik gaf de mensen om hem heen de raad hem de heilige Teerspijze te laten geven. Ze waren het daarmee eens en stuurden de volgende ochtend iemand naar de pope in hun kerkdorp. Ik bleef uit verering voor de heilige Gaven en om het heilig Sacrament mijn eerbied te betuigen. Ik ging buiten op een hoop zand zitten in afwachting van de pope... Plotseling kwam het meisje dat zo vaak bij me in de kapel had gebeden, uit de tuin op me toelopen.

'Hoe ben jij hier gekomen?' vroeg ik.

'Ze hadden thuis de dag al vastgesteld waarop ik met die Oudgelovige zou moeten trouwen. Toen ben ik er vandoor gegaan.' Ze maakte een diepe buiging voor me en zei: 'Wees zo goed me met u mee te nemen naar een of ander nonnenklooster. Ik wil niet trouwen, ik wil in een klooster leven en het Jezusgebed doen. Als u het ze zegt, zullen ze me wel opnemen.'

'Maar luister nu eens,' zei ik. 'Waar moet ik je heenbrengen? Ik weet hier in de streek geen enkel vrouwenklooster. En hoe kan ik je meenemen: je hebt toch geen pas... Je zult nergens onderdak vinden en, bovendien, zul je je nergens kunnen verstoppen. Ze pakken je meteen en sturen je naar je eigen dorp terug! Misschien zetten ze je wel vast wegens landloperij. Ga liever naar huis en bid. Als je niet wilt trouwen, hou je dan ziek; dat noemen ze een leugentje om bestwil. De heilige moeder van Clemens heeft dat ook gedaan... en Marina, die later notabene in een mannenklooster heilig is geworden... en nog heel wat anderen...'

Terwijl we daar zo met elkaar zaten te praten, zagen we plotseling vier dorpelingen snel komen aanrijden in een met twee paarden gespannen wagen; ze hielden vóór ons stil. Ze grepen het meisje en zetten haar in de wagen. Eén van de dorpelingen reed met haar weg, maar de drie anderen boeiden mij de handen en brachten me terug naar het dorp waar ik die hele zomer was geweest. Als ik ze iets vroeg, schreeuwden ze alleen maar: 'We zullen jou wel eens laten zien, gluiper, wat het betekent een meisje mee te lokken!' Tegen de avond kwamen we aan bij het gemeentehuis van dat dorp; ze sloegen me in de ketenen en stopten

me – tot de volgende ochtend – in het kot. Dan zouden ze terugkomen om recht te spreken. Toen de pope hoorde dat ik in het kot zat, kwam hij me opzoeken. Hij bracht me wat avondeten, sprak me moed in en zei dat hij voor me zou opkomen; als mijn biechtvader zou hij verklaren dat ik niet zo iemand was als de mensen wel dachten. Na een poosje ging hij weer naar huis.

Later in de avond kwam de vrederechter op zijn ronde toevallig in het dorp; hij steeg af bij een van de leden van de dorpsraad. Ze vertelden hem wat er was gebeurd. Hij liet de raad bijeenroepen en ik moest voor het gerecht komen. We stonden bij het gemeentehuis te wachten toen de vrederechter er aankwam. Hij had al flink gedronken; met de pet op het hoofd ging hij op de tafel zitten en schreeuwde:

‘Hee, Jepiphaan... dat meisje, die dochter van je, heeft toch niets bij je thuis weggenomen?’

‘Nee, mijnheer...’

‘En ze hebben haar betrappt op lelijke dingen met die kwibus daar?’

‘Nee, mijnheer...’

‘Dan kunnen we de zaak behandelen... We besluiten: met je dochter moet je het zelf maar regelen zoals je dat wilt... en die knaap daar zullen we morgen een goede les laten geven en hem dan het dorp uitgooien... We zullen hem ook duidelijk maken dat hij zich hier niet opnieuw moet laten zien... En daarmee basta!’

Met die woorden sprong hij van de tafel. Hij ging weer naar het raadslid toe bij wie hij zou overnachten, en ik werd weer naar het kot gebracht. ’s Morgens vroeg verschenen er twee veldwachters. Ze dienden me een pak slaag toe en lieten me gaan. Terwijl ik verdertrok, dankte ik God dat Hij me waardig bevonden had omwille van zijn naam te lijden. Dat troostte me en het ononderbroken hartegebed laaide in mij op.

Al deze gebeurtenissen deden me eigenlijk helemaal niets. Het was alsof ze een ander waren overkomen en ik slechts had toegezien. Ja, zelfs toen ze me aftuigden, kon ik dat goed verdragen: het gebed dat mijn hart geheel in beslag nam, liet niet toe dat ik aan iets anders aandacht schonk.

Toen ik 4 werst had gelopen, kwam ik de moeder van het meisje

tegen; ze was naar een ander, groter dorp geweest om inkopen te doen. Toen ze me zag, zei ze:

‘Die man heeft van het huwelijk afgezien. Hij was kwaad omdat Akoelka er vandoor was gegaan.’ Ze gaf me wat brood en ik ging mijns weegs.

Het weer was helder en droog zodat ik niet in een dorp hoefde te overnachten. Toen ik tegen de avond tussen de bomen binnen een omheining twee hooimijten zag staan, legde ik me daarin te ruste. Nadat ik was ingeslapen, droomde ik dat ik langs de straatweg trok en in de Philokalia de hoofdstukken las van Antonius de Grote. Plotseling haalde mijn starets me in en zei: ‘Je zit niet op de goede plaats: dit moet je lezen!’ En hij wees me hoofdstuk 35 van Johannes van Carpathus aan. Daarin staat het volgende: ‘Af en toe krijgt de leerling schande te dragen en beproevingen omwille van de mensen die geestelijk een beroep op hem doen.’ Ook wees hij me hoofdstuk 4 aan. Daarin staat: ‘Zij die het gebed met bijzondere ijver beoefenen, zullen blootgesteld zijn aan vreselijke, afschrikwekkende beproevingen.’

Toen zei hij tegen me: ‘Heb moed en wees onbezorgd; denk maar aan wat de Apostel zegt: “Hij die in je is, is machtiger dan degene die de wereld beheerst” (1 Joh. 4, 4). Je hebt nu zelf ondervonden dat je geen beproeving zal overkomen die de krachten van de mens teboven gaat, dat “God je met de beproeving ook het vermogen schenkt ze te overleven, en de kracht ze te doorstaan” (1 Cor. 10, 13). Het vertrouwen op die hulp van God heeft de grote bidders altijd moed geschonken en ze tot nog meer ijver aangespoord. Die mensen hebben niet alleen hun leven blijvend in gebed doorgebracht, ze hebben bij gelegenheid uit liefde ook anderen erin onderricht en hun uitleg gegeven. Dat is wat de heilige Gregorius van Thessalonica zegt: “Het is niet juist alleen maar naar Gods gebod in de naam van Jezus Christus te bidden: neen, op ons rust ook de verplichting het anderen te leren en ze erin te onderrichten. Of het nu monniken zijn of leken, wijze of eenvoudige mensen, mannen, vrouwen of kinderen, in allen moeten we de ijver voor het ononderbroken gebed doen ontbranden.” Iets dergelijks zegt ook de heilige Callistus Telicudes: “We moeten ons niet uitsluitend wijden aan het geestelijk streven naar de Heer” – het innerlijke gebed – “noch alleen aan het beschouwende weten en de metho-

den om de ziel boven het lijden uit te heffen; we moeten het ook uit liefde tot de naaste op schrift stellen en uiteenzetten tot nut van iedereen.” Ook Gods woord duidt daarop als er in de Spreuken van Salomon wordt gezegd: “Een broer die door zijn broer wordt geholpen, is als een versterkte stad” (18, 19). Je moet in dat geval wel alle eerzucht zo veel mogelijk uitbannen en ervoor waken dat het zaad van de goddelijke leer niet in de wind wordt gestrooid.’

Toen ik wakker werd, voelde ik een grote blijdschap mijn hart doorstromen; mijn ziel had moed gevat. Zo trok ik verder.

Lange tijd daarna gebeurde er weer iets. Ook dat wil ik vertellen. Op zekere dag – het was 24 maart – voelde ik onweerstaanbaar het verlangen in me opkomen de volgende dag – op het feest dus van Maria Boodschap – deel te nemen aan het Avondmaal des Heren. Ik vroeg na of het ver was naar een kerk; ze zeiden me: 30 werst. Ik liep de rest van de dag en de hele nacht door om op tijd te zijn voor de Metten. Het weer was zo slecht als maar mogelijk: nu eens sneeuwde het, dan weer viel er regen; bovendien stond er een harde wind en was het koud. Onderweg moest ik een kleine rivier oversteken. Toen ik halfweg was, brak het ijs onder mijn voeten en zakte ik tot mijn heupen in het water. Door en door nat kwam ik in de kerk aan voor de Metten. Ik stond de hele dienst uit, volgde daarna ook nog de Liturgie; ik was God dankbaar aan het heilig Gastmaal te mogen deelhebben.

Om de dag verder in stilte en zonder gestoord te worden, in geestelijke blijdschap te kunnen doorbrengen, vroeg ik de koster verlof tot de ochtend in zijn huisje te mogen blijven. Die hele dag door was mijn hart verrukt, vol onuitsprekelijke blijdschap en zaligheid; ik lag op de brits in het onverwarmde houten huisje als rustte ik in Abrahams schoot. Het gebed had een machtige uitwerking: de liefde tot Jezus Christus en tot de Moeder Gods joeg in zaligmakende golven door mijn hart, en mijn ziel verzong tegelijkertijd in zoete troost. Toen het nacht begon te worden, voelde ik plotseling een felle spierpijn in mijn benen, maar ik sloeg er geen acht op. Ik luisterde alleen met des te meer aandacht naar het bidden in mijn hart en voelde toen de pijn niet meer. Toen ik tegen de ochtend wilde opstaan, ontdekte ik dat ik niet meer in staat was mijn benen te bewegen: ze waren

totaal gevoelloos en hingen slap aan mijn lijf. Met moeite lukte het de koster me van de brits af te trekken. Twee dagen lang heb ik, zonder me te kunnen bewegen, op de vloer gezeten. Op de derde dag wilde de koster me het huisje uit hebben; hij zei: 'Als je hier doodgaat, krijg ik er last mee.' Met de grootste moeite kroop ik, steunend op mijn handen, naarbuiten en ging in het portaal van de kerk liggen.

Ook daar heb ik twee dagen gelegen. De mensen die voorbijkwamen, deden net alsof ze me niet hoorden wanneer ik hen om hulp vroeg. Tenslotte kwam er toch een dorpeling naar me toe; hij ging naast me zitten en begon tegen me te praten. Hij zei:

'Wat krijg ik als ik je genees? Ik heb precies hetzelfde gehad, maar ik ken er een middel tegen.'

'Ik heb niets om je te geven,' antwoordde ik.

'Wat heb je daar dan in je knapzak?'

'Alleen wat brood en een paar boeken.'

'Wil je een zomer lang voor me werken als ik je beter maak?'

'Ik kan ook niet werken. Je ziet toch dat ik maar één arm kan gebruiken; de andere is bijna helemaal verlamd.'

'Wat kun je dan wel?'

'Niets... alleen lezen en schrijven.'

'Zo... kun je schrijven? Nu, dan mag je die kwajongen van me, mijn zoontje, leren schrijven. Hij kan al een beetje lezen, maar ik wil dat hij ook leert schrijven. De schoolmeester vraagt er veel te veel voor; hij wil 20 roebel voor de lessen.'

Ik zei dat ik het zou doen. Samen met de koster sleepte de man me naar zijn boerderij; ik kreeg een plaatsje in een oude ongebruikte badstoof.

En toen begon hij me te genezen. Van de velden, uit de tuinen en op de vuilnisbelten zamelde hij een hele hoop half vergane beenderen in: botten van dieren, vogels en zo meer. Hij waste ze schoon, stampte ze met een steen in zo klein mogelijke brokjes en deed daarna alles in een grote kuip. Die kuip sloot hij af met een deksel waarin een spleet zat, en zette haar ondersteboven op een lege ton, die hij eerst in de grond had gegraven. Daarna bestreek hij de kuip van buiten met een dikke laag leem en stapelde er dan brandhout overheen. Het vuur mocht een dag lang niet uitgaan; telkens als hij er nieuw hout opgooide, zei hij:

'Zo komt de beenderolie eruit.' De volgende dag groef hij de ton uit de grond; door de spleet in het deksel van de kuip was er zeker een halve liter dikke vloeistof in omlaagedrupt. Het was een roodachtig goedje, een soort olie, en het verspreidde een sterke geur, een beetje zoals van rauw vlees. De stukjes bot in de kuip waren nu niet meer zwart en in half rottende toestand, maar zo blank, helder en doorschijnend als waren ze van parelmoer – een soort parels. Met die vloeistof moest ik mijn benen inwrijven, vijf maal per dag. En wat gebeurde? De volgende dag kon ik mijn benen weer bij de knie buigen en de vijfde dag was ik al in staat te gaan staan; leunend op een stok, liep ik het erf rond. Kortom: mijn benen waren na een week weer helemaal als vroeger – sterk en stevig. Ik dankte God en dacht bij mezelf: 'Zo openbaart zich Gods wijsheid in de schepping... In die verdorde, vermolmde, bijna geheel en al tot stof vergane beenderen ligt nog zo'n sterke kracht, kleur en reuk verscholen dat ze kunnen inwerken op levende lichamen en zelfs halfdode lichamen opnieuw ten leven kunnen wekken... Een voorproefje van de komende verrijzenis des vleses! Kon ik dat maar laten zien aan de boswachter bij wie ik toen gewoond heb: de man twijfelde immers aan de algemene opstanding!'

Toen ik eenmaal beter was, begon ik de jongen les te geven. Als voorbeeld gaf ik hem het Jezusgebed; ik liet hem het nashrijven en deed hem voor hoe je de woorden sierlijk en netjes moet neerzetten. Dat onderricht bleek voor mij een heel gemakkelijk baantje want de jongen was in dienst bij de landdrost; hij kwam alleen bij me als de landdrost sliep: van de ochtendschemering tot na de Liturgie. De jongen was pienter en kon al gauw aardig schrijven. Toen de landdrost ontdekte dat hij kon schrijven, vroeg hij de jongen: 'Van wie heb je dat geleerd?' De jongen zei: 'Van een pelgrim die bij ons in de badstoof woont; hij kan zijn éne arm niet gebruiken.' De landdrost werd nieuwsgierig – het was een Pool – en kwam eens naar me kijken; ik zat net in de Philokalia te lezen. We maakten een praatje en toen vroeg hij: 'Wat lees je daar?' Ik liet hem het boek zien. 'Ah,' zei hij, 'de Philokalia! Ik heb dat boek al eens gezien, bij de pastoor, toen ik nog in Wilna woonde. Ze zeggen dat er allerlei vreemde kunstjes in staan, trucjes voor het bidden; Griekse monniken hebben het geschreven. In Indië en Bokhara zijn

er ook van die fanatiekelingen die ergens gaan zitten en zich dan zo opzweepen dat ze iets in hun hart voelen gaan bewegen; de domoren houden dat natuurlijke gevoel dan voor een wijze van bidden die hun als het ware door God zou zijn geschonken! We moeten inderdaad bidden, maar gewoon om onze plicht tegenover God na te komen. Als ik 's morgens opsta, bid ik een Onze Vader zoals Christus het ons heeft geleerd. Dan ben ik voor de hele dag verder klaar en hoef ik niet almaar door hetzelfde te blijven zitten prevelen. Op die manier kun je je verstand nog kwijtraken! En het is nog schadelijk voor het hart ook.'

'Zo mag u niet over dit heilige boek denken, mijnheer. Het zijn geen gewone Griekse monniken die het hebben geschreven, maar vooraanstaande, heel heilige mensen uit de Oudheid, die ook in uw Kerk worden vereerd: Antonius de Grote, de beroemde Macarius, de vrome Marcus, Johannes Chrysostomus enz. En wat die monniken in Indië en Bokhara betreft: ze hebben het innerlijk gebed van die grote mannen overgenomen; ze hebben het alleen verminkt en misbruikt – mijn starets heeft me dat verteld. Al de onderrichtingen in de Philokalia over het bidden met het hart zijn uit Gods woord geput: uit de heilige Bijbel waarin Jezus Christus die ons het Onze Vader heeft geleerd, ook ons opdraagt zonder ophouden met het hart te bidden: "Je moet de Heer je God liefhebben met heel je hart, met heel je ziel en heel je geest" (Mt. 22, 37); "waakt en bidt" (Mc. 13, 33); "blijft in Mij en Ik in jullie" (Joh. 15, 4). De heilige Vaders voeren ook het getuigenis aan van de heilige koning David in het Boek der Psalmen: "Proeft en ziet hoe zoet de Heer is" (34, 9). Ze leggen die uitspraak aldus uit: iedere christen moet met alle middelen in het gebed die zoetheid zoeken en zien te verwerven; daarin moet hij ook zonder ophouden troost vinden – en niet enkel één maal per dag een Onze Vader bidden. Ik zal u voorlezen hoe diezelfde heilige Vaders de mensen berispen die er niet naar streven tot het Godwelgevallige hartegebed te komen en het aan te leren. Ze schrijven dat zulke mensen zondigen omdat ze, ten eerste, in tegenspraak zijn met de door God geïnspireerde Schriften en, ten tweede, niet de hoogste, volmaakte zielestaat wensen te bereiken, maar zich tevreden stellen met uiterlijke deugden – ze hebben geen heimwee en dorst naar

waarheid en zullen daarom ook de zaligheid en de vreugde in de Heer mislopen; ten derde zondigen zulke mensen omdat ze zichzelf enkel op grond van de uiterlijke deugden beoordelen – en zo niet zelden in de verleiding komen hoogmoedig te worden, en daardoor schade lijden aan hun ziel.’

‘Dat gaat voor mensen als ik te hoog,’ zei de landdrost. ‘Wat moeten wij leken daarmee aan?’

‘Dan zal ik u iets eenvoudigers voorlezen: het gaat erover hoe welwillende mensen, ondanks dat ze in de wereld leefden, het ononderbroken gebed hebben bereikt.’

Ik sloeg in de Philokalia het hoofdstuk op waarin Symeon de Nieuwe Theoloog het een en ander vertelt over de jongeman Georgius, en begon te lezen.

Dat viel bij de landdrost in de smaak. Hij zei dan ook: ‘Geef me dat boek maar eens mee; dan kan ik er in mijn vrije tijd wat in bladeren.’

‘Voor één dag wil ik het u, wat mij betreft, wel lenen; maar voor langer kan ik het u niet geven... Ik lees er elke dag in; ik kan niet zonder dat boek.’

‘Schrijf dan tenminste wat je me zonet hebt voorgelezen, voor me over. Ik betaal je ervoor.’

‘Betalen is niet nodig... Ik zal het met liefde overschrijven als God u maar meer ijver zal willen geven voor het gebed.’

Meteen begon ik vol vreugde het voorgelezen gedeelte over te schrijven. De landdrost las het zijn vrouw voor en het beviel ze allebei. Daarom vroegen ze me ook af en toe eens langs te komen. Ik ging dan met mijn Philokalia naar ze toe en las voor terwijl zij hun thee dronken en luisterden. Eén keer lieten ze me zelfs blijven voor het avondeten. De echtgenote van de landdrost, een al wat oudere, vriendelijke vrouw, kwam ook aan tafel; we aten gebraden vis. Op een gegeven moment verslikte de vrouw zich in een graatje; het schoot in haar keel. We probeerden van alles maar het hielp niet; de pijn in haar keel werd steeds erger. Na een paar uur ging ze naar bed, terwijl er iemand uitgestuurd werd om de dokter te halen – 30 werst daarvandaan. Ik had erg met haar te doen, maar omdat het intussen al laat in de avond was geworden, ging ik naar huis.

In de nacht hoorde ik, half in slaap, de stem van mijn starets – maar ik zag niemand. De stem zei: ‘Luister goed: de man

bij wie je woont, heeft je genezen; waarom wil jij dan de vrouw van de landdrost niet helpen? God heeft ons opgedragen de naaste te helpen en bij te staan.' 'Ik zou haar met alle plezier willen helpen, als ik maar wist hoe!... Ik ken geen geneesmiddel daartegen.' 'Je moet het volgende doen. Die vrouw heeft haar leven lang een afkeer gehad van olijfolie, en wel zo sterk dat ze die nooit gebruikt. Zelfs de lucht ervan kan ze niet verdragen; ze wordt er misselijk van. Laat haar dus een lepel olijfolie innemen; ze zal dan moeten braken en de graat vliegt naarbuiten! Bovendien zal die olie dan over het wondje lopen dat de graat in haar keel heeft geprikt, en het zo genezen.' 'Maar hoe moet ik haar die olijfolie laten innemen als ze er zo'n afkeer van heeft? Ze wil die vast niet opdrinken.' 'Je moet tegen de landdrost zeggen dat hij haar hoofd moet vasthouden, en jij moet de olie dan, desnoods met geweld, in haar mond gieten.' Ik werd wakker en ging onmiddellijk naar de landdrost. Ik vertelde het hem allemaal uitvoerig, maar hij zei: 'Die olie van jou kan haar niet meer helpen... Ze reutelt al en slaat wartaal uit; haar keel zit bijna helemaal dicht... Maar, goed, we kunnen het toch proberen: helpt het niet, schaden doet het ook niet.'

De landdrost deed wat olijfolie in een glas en we drongen bij de vrouw aan het, zo goed of kwaad als het ging, in te slikken. Onmiddellijk kreeg ze een sterke aandrang tot braken... en even later spuwde ze de graat uit, samen met wat bloederig braaksel. Ze voelde zich meteen opgelucht en viel in slaap.

In de loop van de morgen ging ik vragen hoe het met haar ging: zelf zag ik haar alweer, helemaal genezen, achter de samowar zitten. Zij en haar man konden er nog steeds niet over uit, en wel vooral daarover dat ik in een droom had gehoord dat zij een weezin had van olijfolie; buiten hen beiden wist niemand er iets van. Later verscheen ook de dokter. De vrouw van de landdrost vertelde hem wat haar was overkomen. En ik vertelde hoe de boer mijn benen had genezen. De arts luisterde aandachtig en zei toen:

'Ik vind het één noch het ander zo erg verbazingwekkend. Kijk: in beide gevallen heeft de kracht van de natuur spontaan gewerkt. Maar ik zal beide gevallen toch even noteren.'

Hij pakte een potlood en schreef in zijn notitieboek.

Algauw ging door de hele omgeving het gerucht dat ik een

waarzegger was, een wonderdokter en gezondbidder. Van alle kanten kwamen de mensen naar me toe met allerlei verzoeken en verhalen. Ze brachten geschenken voor me mee en deden heel eerbiedig. Een week lang heb ik me dat aangekeken, maar omdat ik bang was dat de roem me naar het hoofd zou stijgen en mezelf alleen maar kon schaden door al die afleiding, sloop ik in een nacht heimelijk weg.

Zo trok ik dan weer verder langs de verlaten wegen. Ik voelde me opgelucht; het was alsof er een hele berg van mijn schouders was genomen. Het gebed werd al meer en meer mijn troost en toeverlaat. Soms welde er in mijn hart een werkelijk mateloze liefde op tot Jezus Christus; en het was dan alsof vanuit dat hart al mijn ledematen werden doorstroomd met een zalige rust. Jezus Christus was nu zozeer het middelpunt van mijn geest geworden dat als ik aan gebeurtenissen dacht uit het Evangelie, ze helder en klaar voor mijn ogen verschenen. Ze grepen me aan, en ik vergoot tranen van ontroering. Soms voelde ik in het hart zo'n vreugde dat het in woorden niet meer is uit te beelden. Soms ook kwam ik drie dagen lang geen dorp tegen en dolgelukkig meende ik dan alleen op de wereld te zijn: ik, onwaardige zondaar, helemaal alleen voor het aanschijn van God – zo vol liefde en genade voor een mens. Die eenzaamheid was mijn troost; het gebed is er zoveel zoeter dan tussen al die mensen...

Tenslotte kwam ik dan toch in Irkoetsk aan. Ik ging devoot de relieken van de heilige Innocentius vereren, maar daarna begon ik meteen bij mezelf te overleggen: 'Waar zal ik nu naartoe gaan?' Ik wilde niet lang in die stad blijven; ze was zo dicht bevolkt. In gedachten verzonken liep ik door de straten. Toen kwam ik in aanraking met een koopman die daar woonde; hij hield me aan en zei:

'Ben je een pelgrim? Dan kun je bij mij terecht.'

Ik ging met hem mee naar zijn rijk ingerichte huis.

Hij wilde weten wat ik voor iemand was, en ik vertelde hem van mijn zwerftochten. Toen ik uitgesproken was, zei hij:

'Je moest eens op pelgrimstocht gaan naar het oude Jeruzalem: een heilige plaats zoals er geen ander is.'

'Ik zou daar graag heen gaan,' antwoordde ik, 'maar ik zie er geen kans toe. Tot aan de zee kan ik wel komen; dat is over

land. Maar om de tocht over zee te kunnen maken, daar is veel geld voor nodig.'

'Kijk,' zei de koopman, 'ik wil je de middelen daartoe wel verschaffen. Vorig jaar heb ik er ook al een oude man – een winkelier hier uit de stad – heen geholpen.'

Ik viel hem te voet, maar hij zei:

'Moet je luisteren... Ik zal je een brief meegeven voor mijn zoon in Odessa. Hij is daar gevestigd en doet zaken op Constantinopel; hij heeft ook schepen die daarheen varen. Op zo'n schip kun je dan mee naar Constantinopel en hij zal zijn mensen opdracht geven daar een plaatsje voor je te vinden op een boot die naar Jeruzalem gaat. Wat geld zal hij je ook geven; zo verschrikkelijk duur is het nu ook weer niet.'

Toen ik dat hoorde, was ik heel blij. Keer op keer bedankte ik mijn weldoener voor zijn goedheid, maar nog meer bedankte ik God voor zijn vaderlijke liefde jegens mij, een onwaardige zondaar. Ik was tenslotte een nutteloos mens – voor mezelf en voor anderen – want ik leefde, zonder te werken, van andermans brood.

Bij die weldadige koopman ben ik nog drie dagen te gast geweest. Zoals hij beloofd had, schreef hij een brief voor me, gericht aan zijn zoon. Nu ben ik dan op weg naar Odessa, om vandaar verder te reizen naar de heilige stad Jeruzalem. Zou de Heer het werkelijk zo leiden dat ik eens zijn heilige Graf kan bezoeken om het devoot te vereren?

Derde verhaal

Vóór ik van Irkoetsk weer op weg ging, bezocht ik nog eens de biechtvader met wie ik al een paar maal had gesproken, en zei:

'Ik sta op het punt naar Jeruzalem te gaan. Daarom kom ik afscheid nemen en u bedanken voor de christelijke liefde die u mij, onwaardige zwerver, hebt bewezen.'

Hij antwoordde me: 'God moge je tocht zegenen... Maar waarom heb je me eigenlijk niets over jezelf verteld: wie je bent en waar je vandaan komt en zo? Je hebt me wel over je tochten verteld, maar nu zou ik graag toch iets horen over je ouders en over het leven dat je hebt geleid vóór je ging zwerven.'

'O,' zei ik, 'dat wil ik met genoegen doen. Het wordt beslist geen lang verhaal. Ik ben geboren in een dorp binnen het gouvernement Orel. Toen mijn ouders stierven, bleven mijn oudere broer en ik alleen achter; hij was toen pas tien jaar oud, ik drie. Grootvader nam ons bij zich in huis en zorgde voor ons; hij was een vermogend man en een heel goed mens. Hij dreef een herberg aan de straatweg, en omdat hij bekend was om zijn goedheid, stapten er veel reizigers bij hem af. Wij woonden dus bij hem; mijn broer was een flinke jongen en zwierf veel in het dorp rond, maar ik bleef steeds bij grootvader in de buurt. Op zon- en feestdagen gingen we samen met hem naar de kerk; thuis zat hij vaak de Bijbel te lezen – dit exemplaar dat ik hier bij me heb. Toen mijn broer wat ouder werd, ging het minder goed met hem: hij dronk nog al eens. Toen ik zo'n tien jaar oud was, lag ik een keer met mijn broer op de kachel te slapen; in zijn slaap duwde hij me eraf en ik kneusde mijn linker arm. Sindsdien kan ik hem niet meer gebruiken; hij is zo goed als lam.

Omdat grootvader inzag dat ik niet geschikt zou zijn voor werk op het land, leerde hij me lezen. Daar we geen ABC-boek had-

den, leerde hij me lezen aan de hand van deze Bijbel hier. Hij wees me de letters aan en liet me korte woorden spellen. Ik weet niet meer hoe ik door hem na te zeggen na verloop van tijd heb leren lezen. Later toen grootvaders ogen slecht werden, liet hij me vaak uit de Bijbel voorlezen. Hij luisterde en verbeterde mijn fouten. Geregeld logeerde bij ons een schrijver van de landdrost; hij kon prachtig schrijven. Ik keek toe als hij aan het schrijven was, en vond het mooi. Toen begon ik, bij hem afkijkend, zelf een paar woorden te schrijven. De schrijver hielp me; hij gaf me papier en inkt en sneed de pennen voor me. Zo heb ik dus ook leren schrijven.

Grootvader was er blij om en drukte me op het hart: "God heeft je nu lezen en schrijven laten leren; daarmee zul je later je brood kunnen verdienen. Bedank God ervoor en blij vlijtig bidden." We gingen namelijk naar elke dienst in de kerk, en thuis baden we ook veel. Als grootvader en grootmoeder devoot bogen of knielden, moest ik zeggen: "God, ontferm u over mij." Toen grootmoeder stief, was ik zeventien. Grootvader zei: "Nu hebben we geen vrouw meer in huis. Zonder huishoudster zal het niet gaan. Omdat je oudere broer het slechte pad op is gegaan, zal ik dus maar voor jou een vrouw zoeken."

Ik maakte wel bezwaar, wees op mijn gebrekkige arm, maar grootvader bleef erbij. Zo trouwde ik dan; ze hadden voor mij een welopgevoed, goed meisje uitgekozen van twintig jaar.

Een jaar ging voorbij; toen werd grootvader doodziek. Hij riep me bij zich, nam afscheid van me en zei "Mijn huis is voor jou, en ook de hele erfenis. Leef zoals je geweten je voorschrijft; bedrieg niemand en blijf bidden, want alles komt van God. Stel je vertrouwen op niemand anders dan op God; bezoek de kerk, lees de Bijbel en denk in je gebeden ook eens aan mij en mijn oudje. Hier heb je 1.000 roebel in baar geld; ga er verstandig mee om: geef het niet nutteloos uit, maar wees ook niet gierig. Heb altijd wat over voor de armen en voor Gods kerk."

Hij stierf dan en ik begroef hem. Mijn broer was jaloers omdat ik alles had gekregen: het huis en de erfenis. Hij was heel kwaad en de boze vijand hitste hem zo op dat hij zelfs op de gedachte kwam me te vermoorden. Tenslotte deed hij het volgende: op een nacht, toen we in bed lagen te slapen en er verder niemand in de herberg was, brak hij de kamer open waarin ik het geld

bewaarde, haalde het uit de kast en stak toen die kamer in brand. We bemerkten pas wat er aan de hand was, toen het huis en het hele bedrijf al in lichterlaaie stond. We konden met moeite uit het raam springen en niets anders redden dan wat we aan het lijf hadden.

De Bijbel had aan het hoofdeinde van ons bed gelegen; we hadden hem nog net kunnen grijpen. Terwijl we toekeken hoe ons huis in vlammen opging, zeiden we tegen elkaar: “God zij dank hebben we toch die Bijbel nog gered! Nu hebben we tenminste iets wat ons bij alle verlies kan troosten.” Have en goed waren dus verbrand, maar mijn broer was spoorloos verdwenen. Pas later hoorde ik dat hij er zich met een dronken kop op had beroemd dat geld te hebben gestolen en de herberg in brand gestoken.

Daar stonden we dan: naakt en bloot en straatarm. Voor een beetje geld dat we konden lenen, bouwden we een hutje; we leefden erin als arme dagloners. Mijn vrouw was erg goed in handwerken: ze kon spinnen, naaien, borduren. Ze nam werk van anderen aan, ploeterde dag en nacht en zorgde voor mijn onderhoud. Met die verminkte hand van me kon ik niet eens schoenen vlechten van bast. Terwijl zij spon en weefde, zat ik naast haar en las voor uit de Bijbel. Ze luisterde en vaak barstte ze in tranen uit. Als ik dan vroeg: “Waarom schrei je? God heeft ons toch het leven gered...”, antwoordde ze: “Het ontroert me zo wat er in de Bijbel wordt gezegd: zo prachtig!” We hielden ons trouw aan wat grootvader ons had voorgehouden; we vastten vaak en zeiden elke morgen de akathistos ter ere van de Moeder Gods. Tegen de avond maakten we wel duizend diepe buigingen om de bekoringen te weren.

Twee jaar lang hebben we zo een vreedzaam leven geleid. Een ding was eigenlijk wonderlijk: ofschoon we van het innerlijk gebed, dat in het hart wordt verricht, niet het geringste idee hadden en er ook nooit van hadden gehoord, maar simpelweg met de mond baden en, tamelijk onnozel, onze devote buigingen maakten – het lijkt een beetje op kopje duikelen – hielden we toch veel van dat bidden. Zo'n langdurig, uiterlijk en min of meer onbegrepen bidden viel ons niet moeilijk; we deden het zelfs graag. Een geestelijke leraar heeft me eens gezegd dat er in de mens een verborgen bidden aanwezig is waarvan hij zelf

geen vermoeden heeft. De man kan best gelijk hebben gehad; dat gebed wordt door de ziel onbewust verricht, en het zorgt ervoor dat iedereen zo goed bidt als hij maar kan.

Toen we tweejaar hadden samengeleefd, werd mijn vrouw plotseling ziek. Ze had hoge koorts en stierf – na de heilige Teerspijze te hebben ontvangen – acht dagen later. Ik was nu moederziel alleen. Omdat ik niet kon werken, zou ik als bedelaar langs de hutten moeten gaan; en ik vond het erg pijnlijk aalmoezen te moeten vragen. Bovendien had ik zo'n heimwee naar mijn vrouw dat ik niet wist waar ik het moest zoeken. Als ik ons hutje binnenging en daar haar kleren zag hangen – of zelfs de kookpot die ze had gebruikt – dan barstte ik soms in huilen uit en liet ik me door verdriet overmand, op bed neervallen. Zolang als ik in dat huis bleef, zou ik mijn heimwee nooit teboven komen. Ik verkocht daarom de hut voor 20 roebel; alles wat mijn vrouw en ik aan kleren hadden bezeten, gaf ik weg aan de armen. Omdat ik invalide was, kreeg ik een voor onbepaalde tijd geldige pas – met ontheffing van dienstplicht. Zonder dralen pakte ik mijn dierbare Bijbel en trok de wijde wereld in. Pas toen ik onderweg was, dacht ik: “Waar zal ik eigenlijk naartoe gaan? ... Laat ik eerst maar een pelgrimstocht naar Kijew maken om daar devoot de relieken van Gods heiligen te vereren en hun om hulp te vragen in mijn ongeluk.”

Nauwelijks had ik daartoe besloten of het werd me lichter te moede; ik trok zelfs blijgemoed naar Kijew. Sinds die tijd – dat is al dertien jaar geleden – trek ik ononderbroken als pelgrim van de ene plaats naar de andere. Ik heb zo al heel wat kerken en kloosters bezocht, maar tegenwoordig trek ik meestal gewoon door de steppen en het open veld. Ik weet niet of God me zo genadig zal zijn dat ik eens het heilige Jeruzalem kan bezoeken. Als het Gods wil is, zou het wel zo mooi uitkomen als mijn zondige gebeente daar blijvend zou mogen rusten.’

‘Hoe oud ben je dan?’

‘Drieëndertig jaar.’

‘Wel, beste vriend, dan heb je precies de leeftijd van Christus.’

Vierde verhaal

*Ik ben blij als ik me aan God mag houden,
alles mag verwachten van God de Heer.*

Ps. 72, 28

‘Het spreekwoord “De mens wikt, God beschikt” is toch wel juist,’ zei ik toen ik mijn biechtvader nog eens bezocht. ‘Ik had gedacht vandaag op weg te gaan om als pelgrim naar de heilige stad Jeruzalem te trekken, maar het is anders gelopen. Door een toeval, volkomen onverwachts, moet ik nog drie dagen blijven. Vandaar dat ik u kom opzoeken om u dat te vertellen – maar ook om u te vragen wat ik moet doen: het gebeurde heeft me totaal verrast. Toen ik van iedereen afscheid had genomen, begon ik met Gods hulp aan mijn pelgrimstocht. Net toen ik de stad uitliep, zag ik voor de poort van het laatste huis iemand staan die ik kende; hij is vroeger net als ik pelgrim geweest en ik had hem in drie jaar niet gezien. We begroetten elkaar en hij vroeg waar ik heenging. Ik zei: ‘Met Gods welnemen wilde ik naar het oude Jeruzalem.’ ‘God zij dank!’ antwoordde hij. ‘Dan heb ik meteen ook een goede reisgenoot voor je.’ ‘God zij met jou en met hem,’ zei ik, ‘maar je weet toch dat het mijn vaste gewoonte is nooit met andere reizigers samen op te trekken; ik ben gewend altijd alleen op pelgrimstocht te gaan.’ ‘Maar nu moet je toch even luisteren, want ik weet dat deze metgezel precies de goede voor je is. Zoals hij het met jou, zul jij het met hem treffen. Kijk: de vader van de eigenaar van dit huis – ik ben als bediende bij hem in dienst – heeft de gelofte gedaan als pelgrim naar het oude Jeruzalem te trekken. Hij zal je als metgezel best aanstaan, want hij is een eenvoudige burgerman, hier uit Irkoetsk, een aardige oude heer... en bovendien stokdoof. Je kunt schreeuwen zo hard als je wilt, hij kan er niets van horen; als je hem wat wilt vragen, moet je het eerst op

een papiertje schrijven, en dan pas geeft hij antwoord. Hij zal je onderweg dus niet lastig vallen en zelfs helemaal niet met je praten; thuis zwijgt hij meestal ook. Maar voor hém zul je onderweg onmisbaar zijn. Zijn zoon geeft hem tot Odessa paard en wagen mee; die kan hij daar dan verkopen. De oude man gaat wel te voet; paard en wagen geven ze hem mee voor zijn bagage en omdat hij een paar wijgeschenken mee moet nemen voor het heilig Graf – je knapzak hoeft je dit keer dus ook niet zelf mee te slepen. Het was een moeilijke zaak: hoe kun je nu een oude man helemaal alleen op reis laten gaan, en dan zo ver? We hebben al een hele tijd naar een reisgezel voor hem gezocht, maar ze vragen allemaal te veel. En het zou gevaarlijk zijn hem met een onbekende mee te laten gaan – met dat geld en die geschenken. Sla dus maar toe, broeder; het is beslist een goed werk. Doe het ter ere Gods en uit liefde voor je naaste. Ikzelf zal je bij de heren aanbevelen; ze zullen er enorm blij mee zijn. Het zijn beste mensen en ze hebben veel met me op; ik dien al twee jaar in dit huis.’ Nadat we zo aan de poort hadden staan praten, nam hij me mee het huis in, naar de heer des huizes. Ik zag meteen dat het een rechtschapen familie was en be.1 op hun voorstel ingegaan. We hebben nu besloten op derde Kerstdag – als God het wil – na de Liturgie op weg te gaan. Ja, dat zijn zo van die toevalligheden die je op je levensweg kunt tegenkomen. Maar alles wat we doen en ons voornemen, wordt bestierd door God en zijn heilige Voorzienigheid – zoals er geschreven staat: ‘Want God is het die in je, naar zijn welgevallen, zowel het willen als het doen bewerkt’ (Phil. 2, 34)’.

Mijn biechtvader had dat alles aangehoord en zei: ‘Ik ben van harte blij, dierbare broeder, dat God – heel onverwachts – heeft gezorgd dat ik je na zo korte tijd alweer zie. En omdat je nu toch niets omhanden hebt, zou ik je dit keer graag wat langer bij me houden. Je kunt me dan nog wat meer vertellen over de leerzame gebeurtenissen die je in je langdurige zwerversbestaan zoal hebt meegemaakt. Naar al je vroegere verhalen heb ik met genoegen en aandacht geluisterd.’

‘Dat wil ik graag doen,’ zei ik en begon te vertellen. ‘Er is me heel veel overkomen, goede en slechte dingen. Alles zal ik wel niet kunnen vertellen en ik ben ook al veel vergeten, want ik heb steeds geprobeerd alleen dat te onthouden wat voor mijn

lakse ziel een aansporing is geweest tot het gebed. Aan de rest heb ik zelden teruggedacht – of beter: ik heb getracht ze te vergeten, zoals de heilige apostel Paulus ons dat leert: ‘Ik vergeet wat achter me ligt, en kijk reikhalzend uit naar wat vóór me ligt’ (Phil. 3, 13). Ook mijn starets zaliger zei altijd dat de aanvallen op het hartegebed van twee kanten komen, van rechts en van links: als het de boze vijand niet lukt iemand door nutteloze gedachten en zondige begeerten van het gebed af te leiden, dan laat hij in diens geheugen stichtelijke herinneringen opkomen – of brengt hij hem op een fantastisch idee – om hem toch maar van het bidden – dat hij zo haat – af te houden. Dat laatste zouden we dus een ‘aanval van rechts’ kunnen noemen: de ziel verwaarloost het spreken met God om zich te wijden aan een verleidelijk tweegesprek met zichzelf – of met de schepselen. Daarom leerde de starets me ook onder het bidden geen aandacht te besteden aan zelfs de mooiste en verhevenste gedachten en aan de gebeurtenissen van de dag. Als je merkt dat je de tijd meer hebt doorgebracht met stichtelijke gedachten en gesprekken dan met het echte, innerlijke hartegebed, moet je ook dat beschouwen als een toegeven aan geestelijke hoogmoed en begeerte. Dat geldt vooral voor beginners; voor hen is het noodzakelijk meer tijd te besteden aan het gebed dan aan andere vrome zaken.

Maar alles vergeten is toch ook niet mogelijk. Heel wat gebeurtenissen hebben zich helemaal vanzelf in mijn geheugen geprent; ik kan ze me levendig herinneren, zelfs als ik er sinds lang niet meer aan heb teruggedacht. Zo herinner ik me een vroom gezin waarin ik, geleid door God, een paar dagen heb mogen doorbrengen.

Toen ik door het gouvernement Tobolsk trok, kwam ik door een kleine provinciestad. Ik had nog maar weinig brood over; daarom ging ik bij een huis aan om nog wat brood te vragen voor onderweg. De heer des huizes zei me: ‘Je mag God wel dankbaar zijn: je bent precies op tijd gekomen. Mijn vrouw heeft net het brood uit de oven gehaald. Hier heb je een brood – nog warm... Bid God voor ons.’ Ik bedankte hem en stak het brood in de knapzak. Toen de vrouw des huizes dat zag, zei ze: ‘Die knapzak van je is helemaal versleten; ik zal je een andere geven’. En toen bracht ze me een goede stevige buidel.

Ik bedankte haar van harte en zette mijn tocht voort. Onderweg liep ik aan bij een kruidenier en vroeg hem om wat zout; de kruidenier gaf me een zakje vol. Ik was er erg blij mee en dankte God dat Hij mij, onwaardige, met zulke mensen in aanraking had gebracht. Ik dacht: 'Nu kan ik een week lang onbezorgd zijn; ik heb voldoende te eten en mag dus tevreden zijn. Loof, mijn ziel, de Heer!'

Toen ik daarna zo'n 5 werst was verdergetrokken, zag ik een niet bepaald welvarend kerkdorp langs de weg liggen. De kerk was van hout, maar van buiten mooi versierd en beschilderd. Het kwam in me op die tempel van God devoot mijn eerbied te betuigen; ik ging bij de ingang van de kerk staan om een gebed uit te spreken. Naast de kerk, op een klein grasveld, waren twee kindertjes van vijf of zes jaar aan het spelen. Ik dacht dat het de kinderen van de pope waren, hoewel ze heel keurig waren aangekleed. Toen ik met mijn gebed klaar was, wilde ik verdergaan, maar ik had nog geen tien stappen gezet of ik hoorde achter me roepen: 'Wacht even, mijnheer de bedelaar...' Het waren de twee kinderen die ik had zien spelen, een jongen en een meisje; ze kwamen nu naar me toegerend. Ik bleef staan en ze pakten me meteen bij de hand vast en zeiden: 'Komt u maar mee naar mama; ze houdt van de bedelaars.' 'Ik ben geen bedelaar,' zei ik, 'ik ben op pelgrimstocht.' 'Waarom draagt u dan een knapzak?' 'Daar zit mijn brood in voor onderweg.' 'Nee hoor, u moet beslist meekomen; mama zal u geld geven voor op reis.' 'Waar woont jullie mama dan?' vroeg ik. 'Ginds, achter de kerk... Achter dat bosje daar.'

Ze namen me mee naar een wondermooi park, en midden in dat park zag ik een groot herenhuis liggen. We gingen naar binnen. En schoon dat het er was, en zo prachtig ingericht! De vrouw des huizes kwam zelf al toegelopen: 'Welkom, goede man, welkom! God heeft je naar ons toegestuurd... Ga zitten, ga hier zitten, beste vrind.' Ze gespte eigenhandig mijn rugzak los, legde hem op een tafel en nodigde me uit op een heel zachte stoel plaats te nemen. 'Wil je niet wat eten? Misschien wil je wel thee hebben? Of waarmee kan ik je anders van dienst zijn?' 'Ik dank u alleronderdanigst,' antwoordde ik, 'maar mijn knapzak zit al half vol. Thee wil ik wel, maar ik ben er, zoals alle dorpelingen, niet aan gewend. Uw voorkomendheid en de har-

telijke ontvangst zijn me overigens meer waard dan alles wat u me kunt aanbieden... Ik zal God vragen u te zegenen om uw zo evangelische naastenliefde jegens mij, een vreemdeling.' Terwijl ik sprak, voelde ik het levendige verlangen in me opkomen me in te keren in mijn binnenste. Het gebed welde op in mijn hart, en ik verlangde naar stilte en eenzaamheid om de vanzelf opflakkerende gebedsvlam niet uit te doven, en ook de uiterlijke tekenen ervan – als tranen, zuchten, bepaalde uitdrukkingen van het gezicht en de stand van de lippen – voor anderen te verbergen.

Daarom stond ik op en zei: 'Wilt u me vergeven, mevrouw, maar ik moet nu gaan. De Heer Jezus Christus zij met u en uw lieve kinderen.' 'Maar neen... God verhoede dat je ons nu al verlaat. Ik laat je niet gaan. Tegen de avond komt mijn man terug uit de stad; hij is rechter aan de arrondissementsrechtbank. Hij zal erg blij zijn je te zien! Iedere pelgrim beschouwt hij als een afgezant van God. Als je nu zou weggaan, zou hij het zeer betreuren je niet te hebben ontmoet. Bovendien is het morgen zondag; je zou samen met ons naar de Liturgie kunnen gaan om te bidden; daarna kunnen we dan samen eten van wat God ons heeft geschonken. Op zon- en feestdagen hebben we altijd gasten: wel dertig bedelaars, broeders van Christus! Maar je hebt me nog helemaal niets over jezelf verteld. Waar kom je vandaan en waar ga je naartoe? Praat tegen me want ik hoor graag mensen die God na staan, over geestelijke zaken spreken. Kinderen... neem zijn rugzak en breng de pelgrim naar de ikonenkamer; daar zal hij overnachten.' Toen ik dat hoorde, was ik verbaasd; ik dacht bij mezelf: 'Praat ik nu met een mens... of heb ik een vizioen gekregen?'

Ik bleef dus om op de heer des huizes te wachten. Ik vertelde in het kort een en ander over mijn pelgrimstochten en dat ik nu op weg was naar Irkoetsk. 'Dat treft heel goed,' zei de dame. 'Je moet dan beslist over Tobolsk gaan, want mijn moeder woont daar. Ze is non in een klooster en leeft nu in een kluizenarij. We geven je een brief mee; ze zal je dan ontvangen. Veel mensen komen haar opzoeken om haar geestelijke raad te vragen. En je moet ook een boek voor haar meenemen, van Johannes Climacus; we hebben het op haar verzoek uit Moskou laten komen. Treft dat even goed!'

Het was intussen middag geworden; we gingen aan tafel. Er kwamen vier dames met ons meeën. Na de eerste gang stond één van hen op, maakte eerbiedig een buiging voor de ikoon, boog daarna voor ons en ging de kamer uit; toen bracht ze de tweede gang binnen en ging weer zitten. Later stond één van de andere dames op en haalde de derde schotel. Toen ik dat zag, zei ik tegen de vrouw des huizes: 'Mag ik u iets vragen, mevrouw? Zijn deze dames misschien verwanten van u?' 'Ja, het zijn mijn zusters: deze hier is de kokkin, zij is de vrouw van de koetsier, die daar is de huishoudster en hier zit mijn kame-nierster. Ze zijn allen getrouwd; ik heb geen enkel ongetrouwd meisje in huis.' Toen ik dat hoorde en zag, was ik nog meer verbaasd; ik dankte God dat Hij me de weg gewezen had naar zulke vrome mensen. Toen voelde ik in mijn hart weer die sterke aandrang tot bidden... Om zo gauw mogelijk alleen te kunnen zijn en het gebed de vrije loop te laten, stond ik op en zei tegen de vrouw des huizes: 'U zult na het eten wel moeten rusten; dan ga ik me – ik ben gewend te lopen – wat vertreden in het park.' 'Nee,' antwoordde ze, 'het is niet mijn gewoonte even te gaan liggen; ik zal met je meegaan naar het park; dan kun je me wat stichtelijks vertellen. Als je alleen ging, zouden de kinderen je toch niet met rust laten. Als ze je ontdekken, gaan ze geen stap meer van je vandaan. Ze zijn ook erg gesteld op bedelaars – die broeders van Christus – en op alle pelgrims.'

Er was dus niets aan te doen: we gingen samen. Toen we in het park waren gekomen, boog ik diep voor de dame en zei – om zelf niet te hoeven praten: 'Mag ik u iets vragen, mevrouw? Wilt u me vertellen of u al lang zo'n vroom, Godwelgevallig leven leidt en hoe u daartoe bent gekomen?' 'Ik wil je wat mij betreft, alles vertellen. Kijk: mijn moeder is een kleindochter van de zalige Josaphat – zijn relieken bevinden zich in Bjelgorod. We hadden een groot huis in de stad; een zijvleugel ervan werd bewoond door een verarmde edelman. Toen hij stierf, bleef zijn vrouw zwanger achter; ze bracht het kind ter wereld, maar stierf onmiddellijk na de geboorte. Uit medelijden nam mijn moeder de baby, een arm weesje dus, in huis op; een jaar later werd ik geboren. We groeiden samen op en kregen les van dezelfde huisleraren en gouvemantes. We waren helemaal aan elkaar gewend, net broer en zus. Toen later mijn vader

gestorven was, trok moeder met ons uit de stad weg naar dit landgoed dat haar eigendom was. Toen we volwassen waren, liet ze me trouwen met haar pleegzoon; ze schonk ons ook dit landgoed, want zelf wilde ze in het klooster gaan. Moeder gaf ons haar zegen, maar ook een opdracht: we moesten ijverig zijn in het gebed, maar vóór alles erop bedacht het voornaamste gebod van God te vervullen: de naasten liefhebben, zieken verplegen, bedelaars – die broeders van Christus – in alle eenvoud helpen, onze kinderen in de vreze des Heren opvoeden en met ons personeel omgaan als waren ze onze broeders en zusters. Zo leven we nu al tien jaar hier op het platteland en proberen die opdracht van moeder naar best vermogen uit te voeren. We hebben zelfs een tehuis voor armen; er zijn nu al ruim tien gebrekkigen en zieken in ondergebracht. Morgen gaan we erheen.’ Toen ze me dat verteld had, vroeg ik haar naar het boek van Johannes Climacus dat ze aan haar moeder wilde sturen. ‘Kom, we moesten maar weer eens naar binnen gaan... Ik haal het wel even.’ We waren nog maar net gaan zitten om erin te lezen of de heer des huizes kwam binnen. Zodra hij me zag, omhelsde hij me en we kusten elkaar als broeders in Christus. Daarna wilde hij me meenemen naar zijn kamer; hij zei:

‘Je moet mijn studeerkamer zien, beste broeder, en je zegen uitspreken over mijn monniksel... Ik ben bang dat zij je wat heeft verveeld’ – hij knikte in de richting van zijn vrouw. ‘Als ze een pelgrim ziet – man of vrouw – of een zieke, zou ze liefst dag en nacht bij ze blijven. Dat is van ouds zo het gebruik in haar familie.’

We kwamen in het studeervertrek. Een massa boeken dat daar waren! En zulke prachtige ikonen! Er was ook een levensgrote afbeelding van de Gekruisigde bij; ernaast lag het Evangelie. Ik sprak een gebed uit en zei toen: ‘U leeft werkelijk in Gods paradijs: hier de Heer Jezus Christus, en daar zijn allerheiligste Moeder, en dan ook nog zijn heiligen! Maar ginds’ – ik wees naar de boeken – ‘staan hun goddelijke lessen: vol leven, nooit verouderd... Ik denk dat u zich nogal eens aan hen en hun hemelse tractaten zult stichten.’

‘Ik moet toegeven,’ antwoordde de edelman, ‘dat ik erg gesteld ben op boeken.’

‘En wat heb u dan wel voor boeken?’ vroeg ik.

'Ik bezit onder andere veel geestelijke werken,' zei hij. 'Hier heb ik een volledige Levens der Heiligen, hier de werken van Johannes Chrysostomus, en daar Basilius de Grote... Veel theologische en filosofische boeken, en verder heel wat nieuwere preekboeken van befaamde predikanten. Die bibliotheek heeft me 5.000 roebel gekost.'

'Bezit u misschien ook schrijvers over het gebed? Ik lees daar graag iets over.'

'Hier heb ik een volledig nieuw boek over het gebed. Het is een werk van een priester uit Petersburg.' De edelman haalde een uitleg van het Onze Vader tevoorschijn en ik begon er meteen gretig uit voor te lezen. Even later kwam de vrouw des huizes binnen; ze bracht de thee en de kinderen droegen een mandje – helemaal van zilver – met zandgebak – zo lekker als ik mijn leven lang niet had gegeten. De heer des huizes nam me het boek uit de hand, reikte het zijn vrouw toe en zei:

'Laat haar maar voorlezen; ze leest fantastisch mooi. Dan kunnen wij intussen thee drinken.'

Mevrouw begon voor te lezen en wij luisterden. Terwijl ik luisterde, bleef ik ook attent op het bidden dat zich in mijn hart voltrok. Hoe langer ze las, hoe meer het gebed zich in mij ontplooidde en me overweldigde. Plotseling zag ik iemand als het ware door de lucht aan mijn oog voorbijglijden: hij leek op mijn starets zaliger. Ik ging met een ruk rechtop zitten en zei om die beweging te verklaren: 'Vergeef me; ik geloof dat ik een beetje heb zitten slapen.' Toen voelde ik dat de geest van de starets mijn geest binnendrong en doorstraalde; licht vlamde op in mijn geest: er vielen mij allerlei gedachten in over het gebed. Ik sloeg een kruis en wilde die gedachten verdrijven... Op dat moment bleek de dame het hele boek al te hebben voorgelezen. De edelman vroeg me of het werk me was bevallen, en zo ontspoon zich een gesprek. 'Ik vind het erg goed,' antwoordde ik. 'Het Gebed des Heren, het Onze Vader, staat op zichzelf hoger en is ook waardevoller dan alle andere mondgebeden die wij christenen hebben: de Heer Jezus heeft het ons zelf geleerd! De zojuist voorgelezen uitleg is ook erg goed; alleen... ze is vooral op het christelijk handelen gericht. Bij de heilige Vaders heb ik ook een geestelijke, mystieke uitleg van het Gebed des Heren gevonden.'

‘Bij welke Vader heb je die gevonden?’

‘Nu, bij Maximus de Belijder bij voorbeeld; en ook bij Petrus Damascenus, in de Philokalia.’

‘Als je je daar misschien het een en ander van kunt herinneren, wil je het ons dan vertellen?’

‘Heel graag... De aanhef van het gebed “Onze Vader die in de hemel zijt” wordt in het boek dat we zonet hebben gelezen, aldus geduid: we moeten uit die woorden opmaken dat we ons de liefde tot de naaste diep moeten inprenten want we zijn allen kinderen van één Vader. Dat is heel juist, maar bij de heilige Vaders wordt datzelfde uitvoeriger en meer geestelijk geduid. Zij zeggen dat we de geest moeten verheffen ten hemel, naar onze hemelse Vader, en dat het onze opdracht is altijd voor Gods aanschijn te staan en onder zijn ogen te leven. De woorden “Geheiligd worde uw naam” wordt in het boek zo verklaard: we moeten er zorgvuldig voor waken Gods naam achteloos uit te spreken of zelfs bij wijze van vloek; in één woord: Gods heilige naam moet op heilige wijze gebruikt worden en niet zomaar ijdel in de mond genomen. De mystieke uitleggers zien er echter een bede in om het innerlijke hartegebed: moge de heilige naam van God diep innerlijk in ons hart worden geprent en “worden geheiligd” door het ononderbroken gebed; die naam zal zo al onze gevoelens en alle vermogens van onze ziel heiligen. De woorden “Uw rijk kome” duiden de mystieke verklarers aldus: onze harten mogen worden doortrokken van innerlijke vrede, van rust en geestelijke blijdschap. In dit boek wordt gezegd dat we onder de woorden “Geef ons heden ons dagelijks brood” een vragen moeten verstaan om het dagelijks voedsel ten behoeve van het lichamelijk welzijn, voorzover we dat voedsel zelf nodig hebben of het gebruiken om onze naasten zo goed mogelijk te helpen. Maar Maximus de Belijder verstaat dat “dagelijks brood” als het voeden van de ziel met het hemelse brood – het woord Gods – en het contact van de ziel met God door de beschouwing – door het ononderbroken innerlijk bidden met het hart.’

‘Ja,’ zei de heer des huizes, ‘het innerlijk gebed is iets groots, maar voor ons mensen in de wereld zo goed als onbereikbaar. Het is al mooi als God ons helpt het uiterlijk gebed zonder laksheid te verrichten...’

‘Zo moet u niet denken, meneer. Als dat gebed voor ons praktisch niet mogelijk was en zo moeilijk te bereiken, zou God het niet aan ons allen hebben bevolen; maar zijn kracht openbaart zich ook in wat zwak is... En de heilige Vaders wijzen ons vanuit hun ervaring de middelen die het iemand gemakkelijker maken tot het hartegebed te komen. Natuurlijk, voor kluisenaars geven ze speciale middelen aan, ongewone, maar ons leken schrijven ze gemakkelijke methoden voor die ons wel degelijk tot het innerlijk gebed zullen voeren.’

‘Ik heb nog nooit gelegenheid gehad daar wat uitvoeriger over te lezen,’ zei de edelman.

‘Als u dat wilt, kan ik u wel iets voorlezen uit de Philokalia.’

Ik ging mijn Philokalia halen en sloeg daarin de onderrichtingen op van Petrus Damascenus – in het derde deel, bladzijde 48. Toen begon ik te lezen: ‘Je moet leren even vaak Gods naam aan te roepen als je adem haalt – elk ogenblik, overal, en bij alles wat je doet. De Apostel zegt “Bidt zonder ophouden” : hij leert dat we ons op elk moment, overal en bij alles, God te binnen moeten brengen. Als je iets doet, moet je denken aan Degene die alle dingen heeft geschapen; als je licht ziet, herinner je dan Hem die je het licht heeft geschonken; zie je de hemel, de aarde, de zee en alles daarin en daarop, verwonder je er dan over en loof Hem die ze heeft gemaakt; als je je kleren aantrekt, denk dan aan Wie ze heeft gegeven, en wees dankbaar jegens Hem die zorgt voor je levensonderhoud. Kortom: alles wat er gebeurt, moet aanleiding voor je zijn aan God te denken en Hem te loven... Als je dat doet, bid je al zonder ophouden, en je ziel zal er nooit genoeg van krijgen.” U ziet dus hoe gemakkelijk het is zonder ophouden te bidden. Het is niet moeilijk en het is voor iedereen bereikbaar die ook maar een beetje menselijk gevoel heeft.’

Ze vonden het erg mooi. Mijnheer omhelsde me vol blijdschap en bedankte me. Toen wierp hij een blik in mijn Philokalia en zei: ‘Dat boek moet ik me beslist aanschaffen; ik zal het meteen uit Petersburg laten komen. Maar nu wil ik voor mezelf alvast, om ze niet te vergeten, de onderrichting overschrijven die je me zojuist hebt voorgelezen. Lees ze me nog eens voor...’ En terwijl ik dat deed, schreef hij de tekst snel en kundig op. Toen riep hij uit: ‘Maar waarachtig, ik heb toch een ikoon van die

heilige Damascenus!’ – Waarschijnlijk was het er een van Johannes, en niet van Petrus Damascenus. – Hij deed de houder open, stak het beschreven blaadje papier achter het glas, onder de afbeelding van de heilige – en zei: ‘De levensles onder de beeltenis van deze door God gezegende man zal me er telkens weer aan herinneren dat ik zijn heilzame raad ook metterdaad moet opvolgen.’

Daarna gingen we aan tafel voor het avondmaal: zoals eerder die dag, met het hele personeel, nu met de vrouwen en de mannen. Wat een eerbiedige stilte en welk een rust heersten er onder de maaltijd! Toen we gegeten hadden, werd er lange tijd gebeden door de volwassenen en de kinderen; zelf moest ik de akathistos van de Heer Jezus voorbidden.

Daarop ging het personeel slapen en wij bleven met ons drieën in het vertrek achter. De vrouw des huizes kwam voor me aandragen met een wit hemd en een paar kousen. Ik maakte een diepe buiging voor haar en zei: ‘Die kousen, mevrouw, kan ik beter niet aannemen; mijn leven lang heb ik er geen gedragen. Van kind af ben ik gewend in beenwindsels rond te stappen.’ Toen ging ze weer vlug de kamer uit en kwam terug met een oude lap van fijn geel laken. Ze sneed hem in repen en maakte er een paar beenwindsels van. Maar de heer des huizes riep: ‘De stakker! Ook zijn sandalen vallen bijna uit elkaar.’ Hij haalde zijn grote overschoenen die hij altijd over zijn gewone schoenen droeg, en zei tegen me: ‘Ga nu in die andere kamer – daar zal niemand je storen – en verwissel van ondergoed.’ Ik ging het vertrek uit, kleepte me om en kwam weer terug. Toen zetten ze me op een stoel en begonnen ze aan mijn voeten: de edelman deed er de windsels om en mevrouw schoof de schoenen er overheen. Ik wilde het eerst niet hebben, maar zij zeiden me dat ik mijn mond moest houden. ‘Wees nu maar stil,’ zeiden ze. ‘Christus heeft zijn leerlingen de voeten gewassen.’ Wat kon ik ertegen doen? Ik moest ervan schreien en zij schreiden ook.

Daarop trok de vrouw des huizes zich terug in haar vertrekken, waar ook de kinderen sliepen; mijnheer nam mij mee het park in, naar een tuinhuis. Lange tijd kwamen we niet tot slapen; we bleven maar met elkaar liggen praten. De goede man probeerde me uit te horen:

‘Nu moet je me, in Gods naam, eens eerlijk en oprecht vertellen wie je bent. Je moet van behoorlijke afkomst zijn, maar je doet net alsof je een brave dorpeling bent. Je kunt goed lezen en schrijven; je praat en denkt zoals het hoort. Iemand die op een dorp is opgegroeid, kan dat onmogelijk.’

‘Ik heb u en uw gemalin waarheidsgetrouw en oprecht verteld waar ik vandaan kom. Ik heb er geen ogenblik aan gedacht te liegen of u te bedriegen. Waarom zou ik dat doen? En wat ik zoal zeg, heb ik niet van mezelf; ik heb het van mijn starets zaliger, een man Gods, en uit de heilige boeken die ik met grote aandacht gelezen heb. Maar, ik mag dan geen opleiding hebben gehad, het grote licht is voor mij wel het innerlijk gebed geweest. Ook dat heb ik niet zelf verworven; ik heb het van God gekregen, en van mijn starets die het me heeft geleerd. Iedereen kan het verwerven; je moet alleen stil worden, diep in je hart, en zo vaak mogelijk de verheven naam van Jezus Christus aanroepen. Iedereen zal dan al gauw het innerlijke licht in zich bespeuren: hij zal alles gaan begrijpen; in dat licht zullen misschien zelfs een paar mysteries van het Godsrijk voor hem opengaan. Maar het is voor de mens al een diepgaande verhelderende openbaring als hij in zijn eigen innerlijk kan zien, verwonderd zichzelf doorschouwen – als hij ontroerd en stil tranen vergiet omdat hij gefaald heeft en vaak het slechte wil...

Och, met andere mensen praten is niet zo moeilijk, en is doorgaans ook wel mogelijk, want daar is in de eerste plaats verstand voor nodig en hart, en dan pas menselijke kennis en geleerdheid. Heb je verstand, dan kun je het ook, door studie of door ervaring, scholen; heb je geen verstand, dan helpen kennis en opvoeding ook niet. En dat is het juist: we zijn vreemden voor onszelf en wensen nauwelijks onszelf nader te komen. Liever ontvluchten we onszelf om onszelf maar niet te ontmoeten; liever verbergen we de werkelijkheid achter onbenullige kleinigheden. We zeggen: we zouden ons wel met geestelijke zaken willen bezighouden of gaan bidden, als we er de tijd voor hadden. Zaken doen en de beslommingen van het leven laten ons dan natuurlijk ook niet de tijd ons met onszelf bezig te houden! Maar wat is belangrijker of meer noodzakelijk: het verlost, eeuwige leven van de ziel of het snel vervliedende leven van ons lichaam – waar we ons zo druk om maken? En zie: wat

ik nu gezegd heb, geldt zowel voor mensen met veel verstand als voor mensen met maar weinig.'

'Vergeef me, beste broeder: ik heb je dat niet alleen uit nieuwsgierigheid gevraagd, maar ook omdat ik belang in je stel en uit christelijk medeleven. Bovendien heb ik twee jaar geleden iets meegemaakt wat me tot die vraag heeft bewogen. Er kwam toen een bedelaar bij ons; volgens zijn pas was hij een afgezwaaide soldaat. Hij zag er oud en onderkomen uit, en hij was zo arm dat hij er bijna naakt bijliep. Hij zei maar weinig, en zijn taal was even beperkt als van een dorpeling zó uit de steppe. We namen hem op in ons tehuis voor bedelaars. Vijf dagen later werd hij zwaar ziek. We brachten hem naar dit tuinhuis hier, probeerden het hem gerieflijk te maken en verpleegden hem zo goed als we konden. Maar al gauw werd het duidelijk dat hij dood zou gaan. We lieten onze pope roepen om zijn biecht te horen, en hem de heilige Teerspijze en de sacramenten der stervenden toe te dienen. Op de dag voor zijn dood kwam hij uit bed, vroeg me een vel papier en een pen, en verzocht me de deur dicht te doen en niemand binnen te laten tot hij zijn testament zou hebben opgesteld. Dat testament moest ik na zijn dood aan zijn zoon in Petersburg sturen. Ik was stomverbaasd toen ik ontdekte dat hij niet alleen een uitstekend, zeer verzorgd handschrift bezat, maar ook dat wat hij schreef, voortreffelijk, correct en ook heel fijngevoelig was gesteld. Ik zal je het testament straks laten lezen; ik heb er voor mezelf een afschrift van gemaakt. Ik was dus niet weinig verbaasd, maar natuurlijk ook erg nieuwsgierig naar zijn herkomst; ik vroeg hem me iets over zijn leven te vertellen. Eerst moest ik hem bezweren dat ik aan niemand zou doorvertellen wat hij me ging zeggen, en toen begon hij, tot meerdere eer van God, aan zijn levensverhaal.

"Ik was prins N, bezat een groot vermogen, voerde een schitterende staat en leefde in weelde en losbandigheid. Toen mijn vrouw stierf, bleef mijn zoon, die kapitein was bij de garde, bij me wonen. Op een keer, toen ik me kleepte om naar een bal te gaan bij een hooggeplaatst personage, maakte ik me kwaad op mijn kamenier. Ik kon me niet inhouden, gaf hem een harde slag op het hoofd en schreeuwde dat hij maar weer terug moest naar zijn dorp. Dat gebeurde 's avonds: de volgende dag bleek

de kamerdienaar aan hersenletsel te zijn overleden. Erg veel indruk maakte het niet op me; ik betreurde wel dat ik me zo had laten gaan, maar was het gebeurde al gauw weer vergeten. Zes weken gingen voorbij: en toen begon het... De dode kamerdienaar verscheen me in de droom. Ook daarna liet hij me niet met rust: nacht na nacht kwam hij me verwijten doen; zonder ophouden riep hij maar: 'Gewetenloze schurk, je hebt me vermoord.' Later begon hij me ook te verschijnen als ik wakker was, op klaarlichte dag. En van dag tot dag nam het aantal keren dat hij me verscheen, toe; tenslotte was het zó dat hij me haast ononderbroken het leven zuur maakte. En het werd nog erger: samen met hem zag ik ook andere mensen die al dood waren, verschijnen – mannen die ik grof had beledigd, vrouwen die ik had verleid. Met hun allen deden ze me voortdurend verwijten; ze lieten me niet met rust. Ik kon niet meer slapen en eten of me ergens mee bezig houden. Ik raakte volkomen uitgeput en zag er ellendig uit; gewoon vel over been. En wat allerlei beroemde dokters ook probeerden, niets hielp. Ik ging kuren in het buitenland, maar ook nadat ik daar een half jaar was geweest, voelde ik geen enkele verbetering: de verschrikkelijke verschijningen namen zelfs van dag tot dag nog toe. Meer dood dan levend werd ik naar huis teruggebracht. Alles wat je je maar aan afgrijselijks kunt voorstellen, kreeg ik volop te verduren; ik leed helse pijnen nog vóór mijn ziel zich van mijn lichaam had gescheiden. Toen ben ik ervan overtuigd geraakt dat er een hel bestaat; ik had ervaren wat dat inhoudt. In die ellendige toestand zag ik eindelijk mijn zonden in. Ik kreeg berouw en ging biechten. Mijn personeel – lijfeigenen – schonk ik de vrijheid en zelf legde ik de gelofte af heel mijn verdere leven zo zwaar mogelijk boete te doen voor mijn zonden: ik zou als bedelaar onbekend door het leven gaan, de minste zijn onder de mensen van de laagste stand. Nauwelijks had ik daartoe het vaste besluit genomen of de verschijningen, die me maar niet met rust hadden gelaten, hielden op. Ik voelde me zó blij en gelukzalig dat ik met God verzoend was, dat ik er ook nu nog geen woorden voor heb. Zo heb ik, ook uit eigen ervaring, geleerd wat het paradijs is en hoe het rijk Gods zich in ons hart kan openbaren. Ik werd toen al gauw helemaal beter en voerde mijn plan uit. Heimelijk verliet ik mijn geboor-

testreek, voorzien van een pas die toebehoorde aan een afgezwaaide soldaat. Sindsdien zwerf ik al vijftien jaar door Siberië. Af en toe heb ik bij boeren gewerkt als dagloner, soms ook moest ik in Christus' naam om een aalmoes vragen. Maar, ondanks al die ontberingen: hoe blij ben ik geweest en hoe gelukkig, en met welk een gerust geweten! Alleen iemand die zo – door de barmhartigheid van de Middelaar – uit de ellende van de hel in Gods paradijs is gekomen, kan dat volledig navoelen...”

Toen hij me dat alles had verteld, gaf hij me zijn testament met de instructie het naar zijn zoon te sturen. De dag erna is hij gestorven. Het afschrift van het testament heb ik altijd in mijn tas; het zit in mijn Bijbel. Als je het wilt lezen, kan ik het je meteen laten zien. Hier is het...’

Ik vouwde het blad papier open en las:

In de naam van de hoogverheven Drieëenheid, de Vader, de Zoon en de heilige Geest!

Dierbare zoon,

Het is nu al vijftien jaar dat je je vader niet meer hebt gezien. Ofschoon spoorloos verdwenen, heeft hij toch af en toe naar je geïnformeerd, want hij is een vaderlijke liefde voor je blijven koesteren. Die liefde brengt hem er nu ook toe je vóór zijn dood deze regels te sturen, in de hoop dat ze een les mogen betekenen voor je leven.

Je weet hoeveel ik om mijn onverschilligheid en losbandig leven heb moeten lijden; maar je weet niet welk een zaligheid ik tijdens mijn pelgrimstochten, als naamloze bedelaar, heb mogen ervaren: de vruchten van het berouw zijn zoet!

Ik ga nu rustig sterven, hier bij mijn – en dus ook jouw – weldoener; de weldaden die een vader worden geschonken, zullen het gevoelige hart van zijn dankbare zoon niet onberoerd laten. Toon hem om mijnentwille je dankbaarheid, zoveel als je kunt.

Ontvang dan mijn vaderlijke zegen. Ik bind je dit op het hart: denk vaak aan God en houd je geweten zuiver; wees niet onverschillig, maar goed en verstandig; ga met je ondergeschikten zo welwillend en liefdevol om als maar mogelijk is; zie nooit neer op bedelaars en pelgrims – ook je stervende vader heeft alleen als bedelaar en pelgrim rust en vrede gevonden voor zijn ziel.

Ik bid Gods zegen over je af en sluit in alle vrede de ogen, want ik heb mijn hoop gesteld op het eeuwige leven en op de barmhartigheid van de Middelaar tussen God en de mensen, onze Heer Jezus Christus.

Je vader N

We praatten zo nog lang door, ik en die vriendelijke edelman. Op een gegeven moment zei ik tegen hem: 'Ik dacht zo bij mezelf: dat pelgrimshuis van u, mijnheer, zal u wel het een en ander te doen geven, en ook veel last bezorgen. Onder de pelgrims zijn er altijd een paar die uit ongedurigheid of gewoon uit luiheid een zwervend bestaan leiden; onderweg halen die niet veel goeds uit – ik heb dat vaker meegemaakt.'

'Zulke gevallen zijn hier niet veel voorgekomen; meestal waren de mensen die bij ons kwamen echte pelgrims,' antwoordde de edelman. 'Maar met de deugnieten gaan we juist extra vriendelijk om. We proberen ze ook bij ons te houden; het is meer dan eens voorgekomen dat ze, na langere tijd tussen onze goede bedelaars – die broeders van Christus – te hebben geleefd, hun leven beterden en als nederige, bescheiden mensen het bedelaars-tehuis hebben verlaten. Kort geleden had ik nog zo'n geval: een burgerman hier uit de buurt was zo aan lager wal geraakt dat hij werkelijk overal met knuppels werd weggejaagd; er was niemand die hem ook maar een stuk brood wilde geven. Hij dronk en was een woeste vechtersbaas, en hij stal ook nog. Hij vroeg om brooden wodka – daar had hij het vooral op voorzien. We namen hem vriendelijk op en zeiden: "Je kunt bij ons blijven wonen. We zullen je ook wodka geven zoveel als je lust, maar onder één voorwaarde: dat je zodra je genoeg gedronken hebt, onmiddellijk gaat slapen. Als je je daar, hoe dan ook, niet aan houdt en herrie schopt, zullen we je niet alleen de deur uitzetten en niet meer binnenlaten, maar ook de landdrost en de commandant van de gendarmerie waarschuwen en ervoor zorgen dat je als verdachte vagebond wordt opgepakt!" Hij verklaarde zich daarmee accoord en bleef bij ons wonen. Bijna een week lang, of nog iets langer, dronk hij inderdaad verschrikkelijk veel, zo veel als hij maar lustte. Maar hij hield zich aan wat hij beloofd had; misschien was het omdat hij zoveel van de wodka hield en die niet wilde missen, dat hij daarna onmiddellijk naar bed

ging, of ook wel het veld inging om er zijn roes uit te slapen. Alshij dan weer nuchter was, praatten de bedelaars uit het tehuis vriendelijk met hem; maar ze gaven hem ook goede raad: waarom probeerde hij niet dat drinken beetje bij beetje af te leren? En zo is hij inderdaad minder gaan drinken; na drie maanden was hij er helemaal van af. Hij heeft nu als dagloner ergens werk gevonden en leeft niet meer als een nietsnut van andermans brood. Eergisteren is hij nog hier geweest om me te bedanken!' 'Wat een wijsheid steekt daarachter,' dacht ik bij mezelf, 'een wijsheid die voortkomt uit de liefde.' Daarom riep ik uit: 'God zij geprezen! Welk een genade is het te leven in de geborgenheid van dit huis.'

Nadat we zo heel lang met elkaar hadden liggen praten, sliepen we in. Een uur of anderhalf later werden we wakker van de klokken die luidden voor de Metten. Wij gingen er ook heen; toen we in de kerk kwamen, was de vrouw des huizes er al met haar kindertjes. We volgden de dienst; aansluitend begon de plechtige Liturgie. Ik, de edelman en zijn zoontje namen plaats in de ruimte rond het altaar, mevrouw stond met het meisje aan de opening in de ikonostase waardoor ze de consecratie van de heilige gaven konden bijwonen. Mijn God, hoe innig baden die mensen! Ze wierpen zich op de knieën en schreiden van geluk; hun gezichten straalden! Als ik naar ze keek, kwamen me de tranen in de ogen.

Na het einde van de dienst gingen we met de priester, het personeel en de bedelaars aan tafel voor het middagmaal. Er waren wel 40 bedelaars en onder hen ook een paar gebrekkigen, mensen met zwerende gezichten en kinderen. Met ons allen zaten we aan één tafel. Onder de maaltijd werd er weinig gesproken; hoe weldadig was die stilte! Ik verstoutte me zachtjes tegen de edelman te zeggen: 'In de kloosters wordt onder de maaltijd altijd voorgelezen uit de Levens der Heiligen. Dat zou u ook moeten doen; u bezit toch een volledige uitgave.' De edelman wendde zich tot zijn echtgenote en zei: 'Inderdaad, Masja, we zouden die regeling ook bij ons kunnen invoeren; dat kan heel stichtend zijn. Als ik vandaag voorlees, kun jij het bij de volgende maaltijd doen, en daarna de priester, en dan onze brave broeders op de rij af – voorzover ze kunnen lezen.' De priester at rustig verder en zei: 'Ik wil graag luisteren, maar wat het lezen betreft,

daar bedank ik toch voor. Neem me niet kwalijk, maar ik heb geen ogenblik vrij. Als ik thuis kom, heb ik zoveel te doen dat ik niet weet waaraan te beginnen. Alleen maar zorgen en veel gesjouw; nu eens dit, dan weer dat. Ik heb een stel kinderen te verzorgen en aan het vee heb ik de handen vol. De hele dag doe ik niets dan werken; aan lezen of een vrome oefening kom ik niet toe. En wat ik op het seminarie heb geleerd, ben ik al lang vergeten.' Toen ik dat hoorde, kon ik een huivering niet onderdrukken, maar de vrouw des huizes, die naast me zat, greep vlug mijn hand en zei: 'De eerwaarde pope zegt dat alleen uit nederigheid. Hij stelt zich altijd graag in een minder goed daglicht. In werkelijkheid is hij een heel goed mens en leidt een God welgevallig leven. Hij is al twintigjaar weduwnaar en zorgt nu voor de opvoeding van een hele schare kleinkinderen. En bovendien heeft hij vaak dienst in de kerk.'

Toen ik dat hoorde, moest ik aan de uitspraak denken van Niceus Stethatus, die in de Philokalia staat: 'Naar de innerlijke stemming van de ziel wordt de natuur van de dingen gemeten' – zoals iemand is, beoordeelt hij ook een ander. Nicetus zegt ook: 'Wie het ware gebed heeft bereikt en de liefde, maakt geen onderscheid meer. Hij maakt geen onderscheid tussen rechtvaardigen en zondaars, maar houdt van allen evenveel en veroordeelt niemand; zoals ook God de zon laat opgaan en de regen neerdalen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen.'

Weer was het stil. Tegenover me zat een volledig blinde bedelaar uit het tehuis. De edelman hielp hem bij het eten. Hij ontleedde zijn vis voor hem, gaf hem de lepel aan, schepte soep voor hem op. Toen ik wat aandachtiger toekeek, bemerkte ik dat die bedelaar steeds de mond wat open had; zijn tong was voortdurend in beweging, alsof ze trilde. Ik vroeg me af of hij misschien bezig was met het Jezusgebed en besloot ook verder op hem te letten. Tegen het einde van de maaltijd werd een oude vrouw kennelijk ziek. Ze kreeg maagkrampen en kreunde. De edelman en zijn echtgenote brachten haar naar hun eigen slaapkamer en legden haar op bed. De vrouw des huizes bleef bij haar om haar te verplegen. Voor alle zekerheid ging de pope de sacramenten der stervenden halen; de edelman liet inspinnen en reed ijlings naar de stad voor de dokter. Daarop gingen allen van tafel.

Ik voelde als het ware een honger in me opkomen naar het gebed; zó sterk verlangde ik me er helemaal aan over te geven. Ik had nu ook al twee dagen lang niet alleen en op mezelf kunnen zijn, in de stilte en de eenzaamheid. Ik voelde dat er in mijn hart als het ware een springvloed kwam opzetten die door alles heen zou breken, en uitvloeien tot in al mijn ledematen. Omdat ik me zo in bedwang hield, voelde ik het nu als een felle pijn in mijn hart – gelukkig makende pijn overigens – alleen te stillen in de vredige stilte van het gebed. Nu werd me duidelijk waarom de echte beoefenaars van het ononderbroken gebed de mensen ontvluchten en zich proberen te verbergen. Tevens begreep ik waarom de heilige Hesychius zelfs het meest verheven geestelijk gesprek, als het niet binnen de perken wordt gehouden, leeg gepraat vindt. Ook de heilige Ephrem de Syriër zegt: ‘Een goed gesprek is zilver, maar zwijgen is louter goud.’ Ik dacht daar verder over na terwijl ik naar het tehuis liep van de bedelaars. Ze hadden zich na de maaltijd te ruste gelegd. Ik ging naar de zolder, keerde in mezelf en bad in alle stilte. Toen de bedelaars weer waren opgestaan, zocht ik de blinde man op en nam hem mee het veld in. We gingen op een eenzame plek zitten en begonnen met elkaar te praten.

‘Vertel me eens, ter liefde Gods: denk je dat het Jezusgebed heilzaam is voor je ziel?’

‘Ik doe het al sinds lange tijd, en ononderbroken.’

‘Ja, maar wat doet het je?’

‘Alleen dit: ik kan niet meer zonder, dag en nacht.’

‘Hoe heeft God je tot die praktijk gebracht? Vertel me dat dan maar, heel uitvoerig.’

‘Nu kijk... Ik ben een ambachtsman hier uit de streek. Ik verdiende mijn brood als kleermaker, trok ook rond door andere gouvernementen en dorpen, en naaide boerenkleren. Op een keer moest ik in een dorp wat langer bij een boer blijven om kleren te maken voor zijn hele gezin. Op een feestdag – toen ik dus niet werkte – ontdekte ik dat er voor de ikonenkast drie boeken lagen. Ik vroeg meteen: “Wie van jullie kan er lezen?” “Niemand,” zeiden ze. “Die boeken zijn van een oom van ons geweest; hij kon lezen.” Ik nam een van de boeken in de hand, sloeg het open en las de volgende woorden – ik kan ze me nog precies herinneren: “Het ononderbroken gebed bestaat hierin

dat je de naam van God voortdurend aanroept of je nu met iemand aan het praten bent, of dat je werkt of eet, of wat je ook aan het doen bent – altijd en overal moet je de naam Gods aanroepen.” Toen ik dat gelezen had, dacht ik bij mezelf: “Dat is net iets voor mij!” Ik begon onder mijn kleermakerswerk het gebed fluisterend uit te spreken, en dat beviel me goed. De anderen die met mij in de hut waren, bemerkten het en maakten zich vrolijk om mij. “Je bent zeker een tovenaar dat je zo de hele tijd zit te fluisteren; wat mompel je eigenlijk?” Om het bidden te verbergen, hield ik ermee op de lippen te bewegen. Later was ik er zo aan gewend geraakt dat mijn tong het gebed dag en nacht helemaal vanzelf uitsprak; ik vond dat geweldig. Ik heb nog lange tijd door de wereld gezworven, maar toen ben ik plotseling helemaal blind geworden. In mijn familie is het bijna iedereen zo gegaan; we hebben een of ander donker vocht in de ogen. Omdat ik niets bezit, moet ik wel in het armenhuis. Dat staat in Tobolsk; ik ben er nu heen onderweg. Die adellijke heer hier heeft me zolang opgenomen; ze willen me later met paard en wagen naar Tobolsk laten brengen.’

‘Hoe heette het boek waarin je die woorden hebt gelezen? Was het misschien de Philokalia?’

‘Ik weet het echt niet; ik heb niet naar het titelblad gekeken.’

Ik haalde mijn Philokalia te voorschijn en sloeg in het vierde gedeelte de woorden op van patriarch Callistus die hij uit het hoofd had opgezegd. Ik las ze hem voor.

‘Maar dat is het precies!’ riep de blinde uit. ‘Lees me nog wat verder voor, broeder. Hoe mooi is dat!’

Toen ik aan de plaats gekomen was waar gezegd wordt dat we met het hart moeten bidden, begon hij me vragen te stellen: ‘Wat moet dat betekenen, en hoe doe je dat?’ Ik vertelde hem dat de volledige leer over het hartegebed in dit boek, de Philokalia, uitvoerig wordt uiteengezet. Toen drong hij er vurig bij me op aan het hem helemaal voor te lezen.

‘Hoe zullen we dat doen?’ vroeg ik. ‘Wanneer wil je naar Tobolsk vertrekken?’

‘Als het toch moet, dan maar meteen,’ antwoordde hij.

‘We zullen het zo doen... Ik ga morgen ook weer op pad; we kunnen dan samen gaan en ik zal je onderweg al die stukken voorlezen die betrekking hebben op het gebed van het hart.

Ik zal je duidelijk maken hoe je de plaats van het hart kunt vinden, en hoe je erin kunt komen.'

'Maar wat doe je dan met die wagen?' vroeg hij.

'Och, waar hebben we eigenlijk een wagen voor nodig? Het is toch helemaal niet zo ver naar Tobolsk, niet meer dan 150 werst. We zullen het langzaamaan doen. Je moet eens weten hoe heerlijk het is zo samen door een eenzame streek te lopen! Je kunt onder het lopen ook gemakkelijker met elkaar praten en iets lezen over het gebed.'

Dat spraken we af. Tegen de avond kwam de edelman ons allen zelf uitnodigen voor het eten. Na de maaltijd vertelde ik hem dat ik samen met de blinde op weg zou gaan en dat we geen wagen nodig hadden; we zouden zo ook gemakkelijker in de Philokalia kunnen lezen. Toen zei de edelman: 'Mij is die Philokalia ook heel goed bevallen. Ik heb al een brief geschreven en geld klaargelegd om beide morgen als ik naar de rechtbank ga, meteen op te sturen naar Petersburg; ze moeten me de Philokalia per kerende post leveren.'

Zo gingen we dus de volgende dag op pad, na eerst de mensen daar uitvoerig voor hun gastvrijheid – een voorbeeld van liefde voor de naaste – te hebben bedankt. Zelf deden ze ons uitgeleide, bijna een werst ver. Toen namen we afscheid.

We trokken samen verder, de blinde en ik. We liepen op ons gemak: zo'n 10 tot 15 werst per dag. Voor de rest van de tijd kozen we ergens een eenzaam plekje om in de Philokalia te lezen. Ik las de blinde alles voor over het hartegebed, in de volgorde die mijn starets zaliger me had gewezen: ik begon met het boek van de monnik Nicephorus, dan dat van Gregorius de Sinaïet, enz. Met welk een gretigheid en aandacht luisterde hij naar dat alles, en hoe het hem aansprak en hij ervan genoot! Maar tussendoor stelde hij me ook vragen over het gebed die ik met mijn kennis niet in staat was te beantwoorden.

Maar toen ik hem het nodige uit de Philokalia had voorgelezen, begon hij ook bij me aan te dringen hem de weg te wijzen waarlangs je met de geest het hart kunt vinden en de goddelijke naam van Jezus daarin kunt binnenvoeren; kortom: hoe je innerlijk moet bidden met het hart. Ik ging het hem uiteenzetten: 'Moet je luisteren... Jij kunt niets zien, maar je kunt je met de geest dat wat je vroeger hebt gezien, toch wel indenken en

voorstellen: een mens, een of ander dier of een van je ledematen, je hand b.v. of je voet... Kun je je dat zo levendig voorstellen alsof je het werkelijk voor je zag, en kun je er je ogen op richten, ook al ben je blind?’

‘Dat kan ik,’ antwoordde de blinde.

‘Dan moet je je precies op dezelfde manier je hart voorstellen. Richt je ogen erop zodat je dat hart door je borst heen kunt zien bewegen, en luister intussen zo aandachtig mogelijk met je oren hoe het klopt, slag na slag... Als je zover bent, moet je proberen op de maat van het kloppen – in dat hart kijkend – de woorden te zeggen: bij de eerste slag zeg je – of denk je – “Heer”, bij de tweede “Jezus”, bij de derde “Christus”, bij de vierde “ontferm u” en bij de vijfde “over mij”. En dat herhaal je zo vaak als je maar kunt. Het zal je niet zo moeilijk vallen want je hebt als het ware al een begin gemaakt door die woorden telkens mondeling uit te spreken. Als je je dat eenmaal heb aangewend, moet je beginnen dat hele Jezusgebed het hart te laten binnen gaan en er weer uit – net zoals je dat met je adem doet. De Vaders geven deze aanwijzing: als je de lucht inademt, zeg je – of denk ik – “Heer Jezus Christus” en als je ze weer laat gaan “ontferm u over mij”. Dat moet je zo vaak mogelijk doen; al gauw zul je dan een zachte aangename pijn bespeuren in je hart en daarna zal er zich door je lichaam een zekere warmte verspreiden. Op die manier zul je met Gods hulp bereiken dat het heerlijke innerlijke hartegebed op den duur vanzelf zal gaan... Maar je moet daarbij wèl naar best vermogen alles terugwijzen wat je verstand je influistert, of wat er verder in je mocht opkomen. Laat vooral geen beeld in je opkomen; de heilige Vaders wijzen erop dat we bij het innerlijke gebed niets moeten zien – anders wordt het misschien een bekoring.’

De blinde had aandachtig naar dat alles geluisterd en hij begon er vol ijver naar te handelen. Als we voor de nacht ergens stilhiel- den, bleef hij er bijna de hele tijd mee bezig. Na een dag of vijf bespeurde hij in zijn hart een sterke innerlijke gloed en een gevoel dat onzegbaar aangenaam was. Ook kreeg hij er de grootste behoefte aan het gebed onophoudelijk te herhalen, want het bracht hem tot een steeds grotere liefde voor Jezus Christus. Af en toe zag hij een schitterend licht – ofschoon hij in dat licht geen dingen of voorwerpen waarnam. Af en toe ook leek het

hem – wanneer hij zich inkeerde in zijn hart – alsof de felle vlam van een brandende kaars in zijn hart oplaaide – een onbeschrijflijk zalig gevoel – en door zijn keel naar buiten sloeg en hem van licht deed stralen. In het licht van die vlam kon hij zelfs dingen zien die ergens ver weg gebeurden. Zo trokken we een keer door een woud; hij zweeg en was geheel en al in gebed verzonken. Opeens zei hij: ‘Wat jammer! De kerk staat in lichtelaie... En nu is de toren ingestort!’ Ik zei tegen hem: ‘Je moet je zulke dingen niet inbeelden; het zijn gevaarlijke bekoringen. Je moet dergelijke gedachten zo gauw mogelijk terugwijzen... Je kunt toch helemaal niet zien wat er in de stad gebeurt: we zijn er nog 12 werst vanaf...’ Hij deed wat ik zei; hij ging door met bidden en zweeg. Tegen de avond kwamen we in de stad, en wat zag ik? Een paar huizen waren afgebrand en een klokketoren – zo één opgetrokken uit houten balken – was ingestort. Er stonden veel mensen omheen die verwonderd vertelden dat de toren bij het instorten niemand had gedood. Volgens mijn schatting was het ongeluk gebeurd precies op het moment dat de blinde erover had gesproken. Nu zei hij tegen me: ‘Je hebt wel gezegd dat het gezicht dat ik heb gehad, verbeelding was, maar het is toch gebeurd zoals ik zei. Ik mag Jezus Christus dus wel dankbaar zijn en Hem gaan liefhebben want Hij openbaart zijn genade kennelijk aan zondaars, blinden en dwazen! Maar ook jou ben ik dankbaar, want jij hebt me geleerd hoe je met het hart kunt bidden.’

Ik zei tegen hem: ‘Zeker, Jezus Christus moet je liefhebben en je moet Hem ook dankbaar zijn; maar hoed je ervoor allerlei vizioenen voor rechtstreekse openbaringen te houden. Zulke dingen kunnen vaker voorkomen en dat is heel natuurlijk – het ligt in de orde der natuur. De menselijke ziel is tot op zekere hoogte niet gebonden aan een plaats of aan de materie: ze kan ook in het duister zien, en iets waarnemen wat ver weg is, alsof het vlakbij was. Gewoonlijk geven we dat vermogen van de ziel geen kans; we laten het niet de vrije loop. Het wordt belemmerd hetzij door ons lichaam dat te grof is, of door onze gedachten die te warrig zijn, of ook door ons leven dat te ongeregeld is. Maar als we onszelf in de hand hebben, als we ons van de omgeving losmaken en onze geest op hogere dingen richten, kan de ziel dat gaan doen waarvoor ze is bestemd, en wordt

ze volop werkzaam: dat ligt in haar natuur. Mijn starets zaliger heeft me verteld dat bepaalde mensen – ook al bidden ze niet – als ze daartoe de aanleg hebben – misschien een ziekelijke – in een stikdonkere kamer licht waarnemen, voorwerpen onderscheiden, hun eigen schim zien en kunnen doordringen in andermans gedachten... Maar daartegenover is wat bij het hartegebed rechtstreeks uit Gods genade voortkomt, zo verrukkelijk dat geen tong het kan beschrijven: het kan met niets stoffelijks worden vergeleken en erdoor worden geëvenaard! Al het stoffelijke staat ver beneden dat zaligmakende gevoel van de genade in ons hart.'

Mijn blinde luisterde aandachtig toe. Van toen af werd hij nog nederiger; het gebed in zijn hart ontplooidde zich nog meer en hij raakte vervuld van een onzegbare zaligheid. Ik was daar van ganser harte blij om en dankte God dat Hij mij waardig bevonden had een zo gezegende dienaar van Hem van dichtbij mee te maken.

Toen we tenslotte in Tobolsk aankwamen, bracht ik hem naar het armenhuis en zorgde ervoor dat hij daarin werd opgenomen. We namen liefdevol afscheid en ik ging weer verder met mijn pelgrimstocht.

Een maand lang trok ik langzaam voort. Ik had nu diep ervaren hoe een goed, levensecht voorbeeld op iemand kan inwerken. Ik las veel in de Philokalia en ging alles nog eens na wat ik tegen de blinde bedelaar had gezegd. Zijn zo leerzame voorbeeld deed in mij de geestdrift, de dankbaarheid en de liefde tot God weer oplaaien; het hartegebed vervulde me nu met zo'n zaligheid dat ik niet kon geloven dat er iemand op de wereld gelukkiger was dan ik; ik kon niet begrijpen dat er in het hemelrijk een gelukzaligheid zou zijn nog groter en nog zaliger dan deze. Ik ervoer dat niet enkel innerlijk in mijn ziel; ook heel de wereld buiten me leek me wonderlijk mooi. Alles riep me op tot liefde en dankbaarheid jegens God: mensen, bomen, planten, dieren. Alles was me onzegbaar nabij, en in alles zag ik de weerspiegeling van de naam van Jezus Christus. Nu eens voelde ik me zo licht als had ik helemaal geen lichaam; het was me als liep ik niet, maar vloog ik zalig door de lucht. Dan weer keerde ik diep in mezelf en zag ik mijn innerlijk duidelijk voor me, of ik verwonderde me erover dat het menselijk lichaam zo knap in elkaar

zit. Af en toe voelde ik zo'n enorme vreugde – als was ik een koning – maar bij al die vertroosting en verlangde ik toch dat God me zo spoedig mogelijk zou laten sterven, om me uit dankbaarheid neer te kunnen werpen vóór zijn voetbank in de wereld der zalige geesten.

Ik had me misschien te veel aan die gevoelens overgegeven, of God heeft het zo gewild: in elk geval kwam er op een bepaald moment een angstig voor gevoel op in mijn hart. 'Als me maar weer niet zo'n ongeluk overkomt,' dacht ik, 'als toen om dat meisje dat ik in de kapel het Jezusgebed had geleerd.' Dreigende gedachten drongen zich als onweerswolken aan me op; toen herinnerde ik me de woorden van de heilige Johannes: 'Af en toe valt de leerling als het ware in ongenade; hij moet lijden verdragen voor degenen die zijn geestelijke hulp zoeken.' Ik verzette me tegen die gedachte, bad nog meer en verdreef ze inderdaad volledig. Ik vatte weer moed en zei tegen mezelf: 'Gods wil geschiede: ik ben bereid alles te verduren wat Jezus Christus me oplegt, omdat ik eigenlijk niet deug en zo hoogmoedig ben. Trouwens, de mensen wie ik de laatste tijd geleerd heb in te gaan in hun hart en daar innerlijk te bidden, waren al lang vóór ik ze ontmoette, door God zelf daarop heimelijk voorbereid.' Dat stelde me gerust en ik ging weer getroost en biddend mijns weegs; ik was ook weer blij, nog meer dan tevoren.

Het had nu al een paar dagen geregend; de weg was zo week geworden dat het moeite kostte de voeten telkens weer uit de modder te trekken. Mijn weg liep over de steppe; 15 werst lang was er in de omtrek geen dorp te ontdekken. Pas tegen de avond zag ik een boerderij langs de straatweg liggen. Opgewekt dacht ik: 'Hier kan ik om onderdak vragen; en, als God het wil, is het morgen misschien wel beter weer.'

Toen ik dichterbij kwam, ontdekte ik een oude man die dronken was en een soldatenjas droeg; hij zat voor de boerderij op een hoop zand. Ik maakte een buiging voor hem en vroeg: 'Aan wie zou ik hier om onderdak moeten vragen voor de nacht?'

'Wie anders zou je binnen moeten laten dan ik?' schreeuwde de oude man. 'Ik ben hier de baas! Dit is een pleisterplaats van de posterijen en ik ben de postmeester.'

'Wees dan zo goed, mijnheer, me vannacht hier te laten blijven.'
'Heb je een pas? Ik wil de persoonsbeschrijving zien.'

Ik gaf hem mijn pas. Toen hij hem in zijn handen had, vroeg hij kortaf: 'Waar blijft die pas?'

'U hebt hem in uw handen,' zei ik.

'O ja? ... Nu, ga dan maar naar binnen ...' De postmeester zette zijn bril op, bekeek de pas en zei: 'Dat is in orde; de persoonsbeschrijving klopt. Je kunt hier vannacht blijven ... Och, ik ben toch wel een goed mens ... Vooruit, ik zal je een borrel geven.'

'Ik heb van mijn leven nog nooit gedronken,' antwoordde ik.

'O ja? Nu, ik spuug er niet in. Maar je kunt toch tenminste met ons meeëten?'

We gingen aan tafel: hij, de keukenmeid – een jonge vrouw die ook tamelijk aangeschoten was – en ik. Onder het eten deden ze niets als ruziën. Ze slingerden elkaar verwijten naar het hoofd en het liep uit op een vechtpartij. De postmeester ging naar zijn kamer in de gang om te slapen, de keukenmeid ruimde af, spoelde kommen en lepels en schold intussen op haar oude baas. Toen ik een poosje had zitten wachten, dacht ik bij mezelf dat ze wel niet zo vroeg naar bed zou gaan. Daarom vroeg ik haar: 'Waar kan ik slapen, beste vrouw? Ik ben moe van het lopen.' 'O, ik zal hier wel een bed voor je maken.' Meteen schoof ze een bank onder het raam aan de voorkant; ze spreidde er een lap vilt over uit en legde een kussen aan het hoofdeinde. Ik ging liggen, sloot de ogen en deed alsof ik sliep. Nog lang bleef de keukenmeid lawaai maken. Toen ze eindelijk alles op orde had, doofde ze het licht en kwam naar me toe ... Op hetzelfde moment vloog het hele hoekraam aan de voorkant – kruis, ruiten en sponningen – krakend de gelagkamer in en belandde met een vreselijke klap op de vloer. De hut stond te schudden; buiten voor het raam klonk angstig gekrijs en gekreun. Totaal in de war deinsde de vrouw achteruit naar het midden van het vertrek en zakte daar ineen. Zelf was ik overeindgevlogen, buiten mezelf van schrik: ik dacht dat de aarde zich onder me had geopend ... Toen zag ik mensen die iemand binnendroegen; de man zat zó onder het bloed dat je zijn gezicht nauwelijks kon zien. Ik voelde me nog misselijker worden ... De man bleek een koerier te zijn die hier had willen stilhouden om van paarden te wisselen. Zijn koetsier was verkeerd door de poort gereden en was met de disselboom door het raam gegaan. Omdat er vóór het huis een greppel lag, was de postwagen ook omgeslagen en de koerier

er uitgeslingerd. De diepe snijwond in het hoofd had hij gekregen toen hij op een puntige paal viel die uit de hoop zand omhoogstak.

De koerier vroeg om water en wodka om de wond uit te wassen. Zelf legde hij zich een verband om, dronk een borrel en riep: 'Verder!' Ik stond naast hem en zei:

'U kunt toch niet met zo'n wond verderrijden, mijnheer!'

'Een koerier van de tsaar heeft niet de tijd om ziek te zijn,' antwoordde hij en rende al naar buiten. De koetsiers hadden intussen de vrouw naar de kachel toe gesleept; ze was buiten kennis. De mannen legden een mat van berkebast over haar heen en zeiden: 'De schrik is haar in het lijf geslagen; ze zal wel waanzinnig worden.'

De postmeester was onderhand nuchter, maar ging toch weer naar bed.

Zo bleef ik alleen met de keukenmeid in de gelagkamer achter. Na korte tijd stond de vrouw op. Eerst rende ze als een bezetene van de éne hoek van het vertrek naar de andere; toen verdween ze plotseling door de deur naar buiten. Ik voelde mijn krachten me begeven; ik bad wat en heb tot de ochtendschemering nog een beetje geslapen.

's Morgens nam ik afscheid van de postmeester en ging weer op weg; terwijl ik verdertrok, bad ik vol geloof en vertrouwen tot de hemelse Vader van alle troost – dankbaar dat Hij me voor een ramp die zo nabij leek, had behoed.

Zes jaar na deze gebeurtenis kwam ik op mijn pelgrimstochten langs een nonnenklooster; ik ging de kerk binnen om er te bidden. Na de Liturgie vroeg de gastvrije abdis me bij haar te komen en liet me thee geven. Onverwachts kwamen er echter bezoekers voor haar; ze ging naar ze toe en ik bleef alleen achter met de nonnen. Een heel eenvoudige non, die de thee inschonk, wekte mijn nieuwsgierigheid. Ik vroeg haar: 'Bent u al lang in dit klooster?' 'Al vijf jaar,' antwoordde ze. 'Ze hebben me hier gebracht toen ik waanzinnig was. Maar God heeft zich over me ontfermd: moeder abdis hield me hier en heeft me later in het klooster opgenomen.'

'Hoe is het gekomen dat u waanzinnig werd?' vroeg ik.

'Van de schrik. Ik had een betrekking op een pleisterplaats van de posterijen. Op een nacht vlogen plotseling de paarden door

het raam. Ik schrok verschrikkelijk en verloor mijn verstand. Een jaar lang zijn mijn verwanten met me naar verschillende heilige plaatsen getrokken, maar hier ben ik pas weer beter geworden.'

Toen ik dat hoorde, raakte ik innerlijk opgetogen: ik prees God die in zijn wijsheid alles ten beste leidt.

'O, er is nog veel meer gebeurd,' zei ik tegen mijn biechtvader. 'Als ik alles op een rij ging vertellen, zou ik in drie dagen nog niet klaarkomen. Maar één voorval wil ik u nog wel vertellen.

Op een heldere zomerdag kwam ik langs een kerkhof aan de straatweg; eigenlijk was het meer een 'pogost': alleen een kerk en een paar huizen voor de geestelijken. Er werd juist geluid voor de Liturgie. Ik wilde er naartoe; ook mensen uit de omgeving waren al op weg naar de kerk. Bij de kerk waren er een paar in het gras gaan zitten; toen ze mij zo vlug zagen lopen, riepen ze me toe: 'Niet zo haastig! Je zult nog lang genoeg in de kerk kunnen staan vóór de Liturgie begint. De dienst duurt altijd heel lang, want onze pope is niet zo sterk; hij houdt van langzaam aan...'. Inderdaad duurde de dienst heel lang; de jonge pope die er heel slecht en bleek uitzag, celebreerde opvallend traag, maar overigens heel aandachtig en devoot. Tegen het einde van de Liturgie hield hij een voortreffelijke, voor iedereen begrijpelijke preek over de verschillende manieren waarop je God kunt liefhebben.

De priester nodigde me uit te blijven voor het middagmaal. Aan tafel zei ik: 'U celebreert zo vroom, eerwaarde heer, maar het duurt wel wat lang...' 'Ja,' antwoordde hij, 'en dat bevalt de gemeente helemaal niet. Ze mopperen erover maar ik kan er niets aan veranderen. Ik wil liever elk gebed eerst overwegen, me eraan stichten en het dan pas hardop uitspreken. Zonder innerlijke beleving en zonder erbij betrokken te zijn, heeft elk woord dat er gezegd wordt, voor mij en voor de anderen geen zin. Alles hangt ervan af dat het innerlijk beleefd wordt en met aandacht gebeden! En hoe weinig,' ging hij verder, 'houden de mensen er zich innerlijk mee bezig. Ze bekommeren zich zo weinig om hun geestelijke, hun innerlijke verlichting; ze willen er eigenlijk niets van weten.'

Toen vroeg ik: 'Hoe zou je die dan kunnen bereiken? Dat schijnt toch wel heel moeilijk te zijn.'

‘Helemaal niet. Om geestelijk verlicht te worden – en daardoor een toegewijd innerlijk mens – hoef je maar een of andere tekst uit de heilige Schrift te nemen en hem zo lang mogelijk geestelijk te beschouwen. Dan zal je een licht opgaan en zul je inzicht krijgen. Zo moet je ook bij het bidden doen... Als je wilt dat je gebed goed is, zuiver en weldadig, dan moet je je een kort gebed uitkiezen dat uit weinig, maar zinrijke woorden bestaat; en die woorden moet je dikwijls en voortdurend herhalen. Pas dan zal het bidden smaak voor je krijgen.’

Deze onderrichting van de priester beviel me heel goed, want ze was eenvoudig, en tegelijk ook diepzinnig en wijs! In de geest dankte ik God dat Hij me zo’n ware herder van de Kerk had doen ontmoeten.

Na tafel zei de pope: ‘Ga nu na het eten maar wat rusten. Ik zal intussen Gods woord lezen en me voorbereiden op de preek die ik morgen moet houden.’

Ik ging naar de keuken. Behalve een stokoude vrouw die helemaal ineengedoken zat en telkens hoestte, was daar niemand. Ik ging aan het raam zitten, haalde mijn Philokalia te voorschijn en begon zacht voor me heen te lezen. Opeens hoorde ik wat... Ik ontdekte dat het oudje in de hoek onophoudelijk het Jezusgebed voor zich heen zat te mompelen. Blijdschap welde in me op toen ik de allerheiligste naam van de Heer zo vaak hoorde aanroepen. Ik zei: ‘Hoe goed is het, moedertje, zo almaar door te bidden!... Het is het beste wat een christenziel maar kan doen.’

‘Ja, goede man,’ antwoordde ze. ‘Wat zal ik op mijn oude dag nog anders zeggen dan: “Heer, ontferm u”.’

‘Heb je die gewoonte om te bidden al lang?’

‘Van kindsbeen af, beste broeder. Zonder dat gebed zou ik helemaal niet kunnen leven: het Jezusgebed heeft me immers van dood en ondergang gered.’

‘Hoe dat? Wil je me dat niet vertellen: ter ere Gods en uit dankbaarheid voor de genadevolle werking van het Jezusgebed...’

Ik deed mijn Philokalia weer in de rugzak, ging wat dichterbij haar zitten, en zij begon te vertellen.

‘Mijn ouders – als meisje was ik heel mooi – hadden me verloofd met een man. De volgende dag zou de bruiloft plaats vinden; de bruidegom was al onderweg. Toen hij nog maar net tien

stappen van ons vandaan was, zakte hij plotseling ineen en stierf zonder nog een woord te zeggen. Ik was er zó van geschrokken dat ik helemaal niet meer wilde trouwen. Ik besloot maagd te blijven, pelgrimstochten te gaan maken naar heilige plaatsen en veel te bidden. Maar ik vond het eng alleen op pad te gaan; het zou toch kunnen gebeuren dat slechte mannen – ik was nog zo jong – me zouden aanranden. Toen leerde ik van een zwerfster die ik kende, dat ik onderweg zonder onderbreken het Jezusgebed moest zeggen: ze verzekerde me dat als ik onderweg dat gebed opzei, me niets zou overkomen. Ik geloofde haar, en het is ook altijd helemaal goed gegaan. Ik ben zelfs naar ver afgelegen heilige plaatsen geweest; mijn ouders gaven me er het geld voor. Toen ik echt oud begon te worden, werd ik ziek; de eerwaarde pope hier is zo goed geweest me uit barmhartigheid bij zich te laten wonen en hij geeft me ook te eten.'

Ik hoorde dit alles vol blijdschap aan. Ik wist niet hoe ik God moest danken voor deze dag waarop Hij me zulke stichtende voorbeelden had laten zien. Later op de dag vroeg ik de goede, vrome priester zijn zegen en zette opgewekt mijn tocht voort. Het is nog niet zo lang geleden dat ik op weg hierheen door het gouvernement Kazan kwam. Daar heb ik ontdekt dat de kracht van het gebed in de naam van Jezus Christus zich ook duidelijk openbaart – duidelijk en levensecht – in mensen die er zich onbewust mee bezig houden, en tevens dat het geregelde, lang volgehouden bidden de kortste en meest zekere weg is naar een genaderijk, vruchtbaar gebed. Het geviel zo dat ik in een Tartarendorp moest overnachten. Toen ik in het dorp kwam, zag ik vóór een van de hutten een rijtuig stilhouden; de koetsier – een Rus – begon de paarden uit te spannen en ze te voederen toen ze naast het rijtuig stonden. Ik was daar blij om want ik wilde net onderdak gaan vragen voor de nacht: het zou prettig zijn als ik met een andere Christen de nacht zou kunnen doorbrengen. Ik liep op de koetsier toe en vroeg hem van wie dat rijtuig was. Hij zei: 'Van een edelman die op reis is van Kazan naar de Krim.' Terwijl ik zo met de koetsier stond te praten, sloeg de edelman de leren flap van het rijtuig terug, keek me aan en zei: 'Ik blijf hier ook vannacht, maar ik ga liever niet in zo'n hut; bij die Tartaren is het me te smerig. Ik ben van plan de hele nacht in het rijtuig te blijven.' De edelman steeg

uit om zich wat te gaan vertreden. Het was een mooie avond en we raakten in gesprek.

Hij vertelde me o.a. het volgende: 'Tot mijn 65e ben ik kapitein geweest bij de vloot. Ik had een ongeneeslijke ziekte gekregen — podraga — toen ik zo oud werd. Ik nam ontslag en leefde daarna, bijna altijd ziek, op een klein landgoed van mijn vrouw op de Krim. Mijn vrouw was een wat druk iemand, altijd uit op pleziertjes, en een hartstochtelijk kaartspeelster. Het verveelde haar al gauw met mij, een zieke man, te moeten samenleven. Ze liet me dan ook in de steek en trok naar Kazan, naar onze dochter die daar getrouwd was met een ambtenaar. Mijn vrouw nam bijna alles mee, zelfs de lijfeigenen van het landgoed; mij liet ze alleen een achtjarige jongen, een petekind van me. Zo heb ik daar drie jaar op mijn eentje geleefd. De jongen die op me moest passen, was niet lui en vrolijk van aard. Hij deed al het werk in huis: hij hield de kamer schoon, stookte de kachel, kookte de grutten, zorgde voor de samowar... Maar ook hij was buitengewoon druk — een kwajongen eigenlijk die geen moment rustig kon zijn. Altijd was hij in de weer, gilde, deed spelletjes, kletste aan één stuk door, maakte lawaai; nooit heerste er in huis rust. Omdat ik toch ziek was — en ook uit verveling — las ik graag, vooral geestelijke boeken. Ik bezat een wondermooi boek van Gregorius Palamas over het Jezusgebed; ik las er bijna voortdurend in. Van lieverlee ging ik ertoe over dat gebed ook zelf te verrichten. De jongen stoorde me daarbij, maar of ik nu al dreigde of strafte, hij hield er niet mee op katekwaad uit te halen. Toen vond ik er dit op: ik zette hem op een bank in mijn kamer en beval hem zonder ophouden het Jezusgebed uit te spreken. In het begin beviel hem dat helemaal niet; op alle denkbare manieren probeerde hij er onderuit te komen. En heel vaak hield hij stiekem op met bidden. Om hem te dwingen mijn bevel toch uit te voeren, had ik een roe naast me liggen. Terwijl hij bad, las ik rustig in mijn boek. Maar ik luisterde telkens of hij het gebed nog wel opzei. Zo gauw als hij zweeg, liet ik hem de roe zien. Hij schrok dan en begon weer haastig te bidden. Ik voelde me nu beter op mijn gemak; eindelijk had ik rust in huis. Maar na enige tijd bemerkte ik dat die roe niet meer nodig was; de jongen deed kennelijk graag en met grote ijver wat ik hem had opgedragen. Ik merkte ook

dat hij helemaal veranderd was, lang niet zo wild meer. Hij was rustig geworden en stil. De karweitjes in huis deed hij nu ook beter. Ik was er blij om en liet hem ook meer zijn eigen gang gaan. Want wat was er aan de hand? Hij was zó aan het gebed gewend geraakt dat hij het voortdurend en bij alles wat hij deed, voor zich heen bleef uitspreken – dus ook toen ik hem er niet meer toe dwong... Toen ik hem daarnaar vroeg, zei hij dat hij het niet te onderdrukken gevoel had het gebed almaar door te moeten blijven zeggen. ‘Wat voel je dan?’ vroeg ik. ‘Ik voel eigenlijk niets; alleen, ik voel me prettig als ik het gebed zeg.’ ‘Wat bedoel je daarmee: ik voel me prettig?’ ‘Ik weet niet hoe ik dat moet zeggen...’ ‘Voel je je dan vrolijk, of zoiets?’ ‘Ja, vrolijk...’

Toen de Krimoorlog uitbrak, was hij al twaalf jaar oud. Ik trok weg naar mijn dochter in Kazan en nam de jongen mee. Hij werd daar in de keuken ondergebracht bij het andere personeel, maar dat beviel hem niet erg. Hij klaagde er bij me over dat de bedienden als ze een vrolijke bui hadden, hem plaagden en voor de gek hielden. Dat stoorde hem bij het verrichten van het gebed. Na drie maanden kwam hij weer bij me en zei: ‘Ik wil naar huis; ik heb het hier helemaal niet naar mijn zin. Het is hier zo’n lawaai!’ Ik zei tegen hem: ‘Maar kun je dan alleen, en nog wel in de winter, heel die lange tocht maken? Wacht tot ik zelf terugga; ik neem je dan wel mee.’ Daags daarna was die jongen van me verdwenen. Ik liet overal naar hem zoeken, maar ze konden hem niet vinden. Later kreeg ik van mijn mensen die op het kleine landgoed op de Krim moesten passen, een brief. Ze schreven dat de jongen op 4 april, Tweede Paasdag, dood was aangetroffen in mijn huis. Hij lag met gevouwen handen op de vloer in mijn kamer. Zijn muts had hij onder zijn hoofd gelegd en hij droeg nog hetzelfde dunne jasje dat hij had gedragen toe hij bij me was weggelopen. Ze hadden hem in de tuin begraven.

Toen ik dat bericht ontving, verbaasde ik me er enorm over dat die jongen zó snel op mijn landgoed had kunnen komen. Op 26 februari was hij weggelopen en al op 4 april hadden ze hem gevonden! Bijna 3.000 werst afleggen in één maand krijg je nauwelijks met paarden gedaan; dan moet je per dag liefst 100 werst doen! Daarbij was hij nog dun gekleed, had

hij geen pas en geen stuiver op zak. Het is natuurlijk mogelijk dat hij onderweg met iemand heeft mogen meerijden, maar ook dan is het zonder hulp van Gods voorzienigheid praktisch onmogelijk... Maar wèl heeft die jongen van me,' besloot de edelman, 'de vruchten mogen smaken van het gebed. Al ben ik dan een oud man, zelf ben ik nog lang niet zo ver.'

Ik zei toen: 'Dat boek van de heilige Gregorius Palamas, waarin u zo graag las, ken ik. Het gaat bijna helemaal over het mondelinge Jezusgebed. U zou toch eens het boek moeten lezen dat "Philokalia" heet: daarin kunt u een volledige en nauwgezette onderrichting vinden over hoe het Jezusgebed in geest en hart kan worden gedaan om er de meest zoete vruchten van te smaken.' Meteen liet ik hem mijn eigen Philokalia zien. Ik bemerkte dat hij aandachtig naar mijn raad had geluisterd; hij beloofde me dat hij zich ook zo'n boek zou aanschaffen.

'Mijn God,' dacht ik bij mezelf, 'hoe wonderbaar uit zich uw kracht, verborgen in dat gebed! En hoe diepzinnig en leerzaam is het verhaal van die man... De roe heeft de jongen het gebed bijgebracht, hoewel de bedoeling was hem stil te houden. Zijn ons eigen lijden en de moeilijkheden die we op de weg naar het gebedsleven tegenkomen, ook geen roeden in de hand van God? Waarom zijn we dan bang en raken we in de war als we de hand van onze hemelse Vader bespeuren – van een vader die toch van een grenzeloze liefde jegens ons is vervuld – en als die roeden ons er alleen toe willen brengen dat gebed met meer ijver aan te leren – uiteindelijk tot onze onzegbare vertroosting?'

Toen ik deze verhalen had verteld, zei ik tegen mijn geestelijke vader: 'Vergeef me om Gods wil als ik te veel heb gezegd. De heilige Vaders houden niet van dat eindeloze gepraat, ook niet als het over geestelijke zaken gaat; ze noemen het: nutteloos gezwets... Maar ik moet nu mijn metgezel naar Jeruzalem gaan opzoeken. Bid voor mij, onwaardige zondaar, dat God in zijn grote barmhartigheid mijn wegen ten beste zal leiden.'

'Ik wens je dat van ganser harte toe, dierbare broeder in de Heer,' antwoordde hij. 'Moge de stroom van Gods liefdevolle genade je op je weg verkwikken, en je geleiden zoals eens de engel Raphaël Tobias heeft geleid.'

TWEEDE DEEL

Eerste ontmoeting: het relaas van een pelgrim

Starets: Er was al een jaar verlopen sinds ik de pelgrim voor het laatst had gezien, toen eindelijk een zacht kloppen en de zegenwens me de aankomst van deze dierbare broeder melden... tot vreugde van mijn hart, want ik had zo lang op hem gewacht. 'Kom binnen, allerdierbaarste broeder!' riep ik. 'Laat ons samen God de Heer danken: Hij heeft je pelgrimstocht gezegend en je weer teruggebracht.'

Pelgrim: Breng eer aan de Allerhoogste, eerwaarde vader, en dank Hem voor al de gaven die Hij ons in zijn welwillendheid heeft geschonken – vooral aan ons pelgrims en zwervers in den vreemde... Daar ben ik dus weer bij u, de zondaar die een jaar geleden afscheid van u nam; door Gods genade mag ik u terugzien en horen hoe hartelijk u me verwelkomt. Ik weet dat u nu van mij een keurig relaas verwacht over de tocht naar de heilige stad Gods, Jeruzalem. Ik had erg verlangd naar die stad te gaan, en ik was het ook echt van plan, maar wat we wensen, gaat niet altijd ook in vervulling. Zo is het dit keer ook met mij gegaan. Verbazingwekkend is dat niet, want hoe zou het mij, onwaardige zondaar, gegeven kunnen zijn dat land te betreden, geheiligd door de voetstappen die de Heer Jezus Christus er heeft gezet!

U zult u herinneren, vader, hoe ik een jaar geleden met mijn metgezel, de dove oude man, op weg ging om de brief van de koopman uit Irkoetsk af te geven bij zijn zoon in Odessa, en dan vandaar verder te gaan naar Jeruzalem. Na betrekkelijk korte tijd zijn we inderdaad behouden in Odessa aangekomen. Mijn metgezel heeft zich al gauw kunnen verzekeren van een plaats op een schip naar Constantinopel en voer af. Zelf begon ik daarna te zoeken naar die zoon van de koopman in Irkoetsk. Het duurde niet lang of ik ontdekte waar hij woonde; maar tot mijn ontsteltenis en teleurstelling trof ik hem niet meer le-

vend aan... De man die een goed woordje voor me zou doen, was drie weken tevoren na een korte ziekte overleden: dood en begraven dus. Ik vond dat natuurlijk heel erg, maar ik had me helemaal overgegeven aan Gods wil... Zijn huisgenoten maakten zich veel zorgen, want de weduwe van de overledene, die met drie kleine kinderen was achtergebleven, gaf zich zó aan haar verdriet over dat ze maar bleef schreien – een paar maal per dag kreeg ze huilkrampen en zakte ze ineen. Het leek alsof ze het ook zelf niet meer lang zou maken, zo hevig was haar verdriet. Ondanks alles nam ze me liefdevol in huis op. Ze kon wel niet zorgen voor vervoer naar Jeruzalem, maar ik mocht best een week of twee bij haar in huis blijven, tot namelijk de vader van de overledene – zoals hij had beloofd – naar Odessa zou komen om alle verplichtingen van zijn zoon en het beheer van de bezittingen van het vaderloze gezin op zich te nemen. En ik wilde wel zolang blijven.

Zo ben ik daar eerst een week gebleven, dan een maand, en toen nog langer... Want in plaats van zelf te komen, stuurde de zakenman een brief met de mededeling dat hij, in verband met zijn eigen zaken, niet kon komen. Wel stelde hij daarom voor dat de leiders van het bedrijf en het hele gezin onmiddellijk naar hem toe zouden komen, in Irkoetsk. Er werd meteen gepakt en alle nodige voorbereidingen voor de reis werden getroffen. Toen ik bemerkte dat ze voor mij geen tijd meer hadden, bedankte ik die mensen voor de gulle ontvangst, nam afscheid en begon maar weer als pelgrim door Rusland te trekken. Eerst dacht ik er lang over na waar ik nu heen zou gaan, maar toen besloot ik voorlopig naar Kijew te trekken, want ik was daar in jaren niet meer geweest.

En zo ging ik op weg.

Natuurlijk vond ik het eerst heel jammer dat er niets terechtgekomen was van mijn tocht naar Jeruzalem. Maar ja, dat was zo Gods wil geweest – redeneerde ik bij mezelf. Ik troostte me met de hoop dat de Heer die de mensen liefheeft, mijn goede bedoeling zou aanvaarden in plaats van het goede werk zelf – en dat ook deze povere pelgrimstocht niet zonder stichting – en tot heil van mijn ziel – zou verlopen. Dat is ook gebeurd. Overdag trok ik verder, biddend met het hart; 's avonds rustte ik uit. Als ik genoeg geslapen had, las ik in mijn Philokalia om

mezelf te onderrichten en krachten op te doen voor mijn ziel in de strijd tegen de onzichtbare vijanden die haar heil bedreigen. Ik was een 70er werst van Odessa toen ik iets wonderlijks meemaakte. Een grote karavaan van misschien wel 30 met waren beladen wagens volgde dezelfde straatweg als ik; ik haalde ze langzaam in. Vooraan liep naast zijn paard de voerman die de leiding had van de karavaan; de andere begeleiders vormden een groep, meer naar achteren. De straatweg volgde een kreek met stromend water. Het was lente; het ijs was al gebroken en aan het kruien. Ijsschollen die in het water dreven, werden onder verschrikkelijk gekraak op de oever geschoven. Opeens hield de voerman zijn paard in, zodat de hele karavaan moest stilhouden. Al de andere begeleiders kwamen aangelopen. Ze ontdekten dat hun leider bezig was zich uit te kleden... Ze vroegen hem waarom hij dat deed, en hij antwoordde dat hij zin had gekregen een bad te nemen in die kreek. De andere voerlui waren heel verbaasd – er waren er die erom lachten, maar sommigen maakten zich kwaad en zeiden dat hij gek was. De oudste van hen, een broer van de man die zich aan het uitkleden was, wilde hem van zijn plan afhouden; hij duwde hem vóór zich uit: hij moest verdertrekken. Maar de man verzette zich en was er niet vanaf te brengen. Een paar van de jongeren begonnen voor de grap met de emmers waaruit de paarden werden gedrenkt, water uit de kreek te scheppen en de man die wilde baden, nat te gooien. Eén goot hem het water over het hoofd, een ander in zijn kraag; ze riepen: 'Wacht maar: wij zorgen wel voor je bad!' Maar nauwelijks liep het water over zijn lijf of de voerman riep uit: 'Maar dat is heerlijk!' Hij ging op de grond zitten en liet zich van alle kanten nat gooien. Even later ging hij helemaal liggen... en zo is hij daar op die plaats rustig gestorven!... Iedereen schrok; niemand kon begrijpen hoe het was gekomen. Een paar van de ouderen onder hen bekeken het voorval zakelijk en zeiden dat het gemeld moest worden bij de gendarmerie; anderen waren van mening dat het zijn voorbestemming moest geweest zijn zo te sterven...

Toen ik zowat een uur lang bij hen had gestaan, ging ik verder mijns wegs. Ik had zo ongeveer 5 werst gelopen toen ik een kerkdorp bereikte dat aan de grote weg lag. Een oude priester

kwam me tegemoet. Toen de pope me had binnegenodigd, vertelde ik hem wat ik gezien had, en vroeg of hij me een verklaring kon geven hoe zoiets kon gebeuren. 'Ik kan je daar niet het geringste over zeggen, beste broeder, behalve dan dat er in de natuur veel wonderbare dingen zijn die we met ons verstand niet kunnen vatten. God heeft dat zo gewild om de mens des te duidelijker zijn Voorzienigheid te tonen: zij bestiert ook de natuur als er iets tegennatuurlijks lijkt te gebeuren, iets wat rechtstreeks indruist tegen haar wetten. Zelf heb ik eens getuige mogen zijn van zo'n gebeurtenis. Niet ver van ons kerkdorp ligt een heel diep, steil aflopend ravijn. Het ravijn is niet breed, maar wel 10 vadem diep, of meer. Je wordt gewoon bang als je in die donkere kloof kijkt. Voor voetgangers hebben ze een wankel bruggetje over het ravijn geslagen. Een boer uit mijn parochie – een man met een gezin en hij gedroeg zich altijd even keurig – voelde, zonder enige aanwijsbare reden, in zich de onweerstaanbare drang zich van dat bruggetje in de afgrond te werpen. Een hele week lang had hij al met die gedachte en dat verlangen geworsteld, maar tenslotte kon hij die drang niet langer weerstaan. Op een ochtend stond hij op, liep ijlings zijn hut uit en sprong in de diepte. De mensen konden hem daarbeneden horen kreunen. Met heel veel moeite is het gelukt hem – met gebroken benen – uit de afgrond omhoog te halen. Toen ze hem vroegen waarom hij nu eigenlijk naar beneden was gesprongen, zei hij dat hij nu wel veel pijn had, maar dat zijn ziel tot rust was gekomen: want hij had toegegeven aan die onweerstaanbare drang die hem de hele week had gekweld – en wel zó sterk dat hij bereid was geweest zijn leven te wagen alleen maar om dat verlangen te stillen. Langer dan een jaar heeft hij in de stad in het hospitaal gelegen; ik heb hem daar meer dan eens opgezocht. Omdat ik zo vaak dokters bij hem aantrof, wilde ik – net als jij – toch wel eens graag horen wat de oorzaak kon zijn geweest van wat er gebeurd was. De dokters waren het erover eens dat het een soort "dwanghandeling" was geweest. Als ik ze dan vroeg wetenschappelijk te verklaren wat dat dan wel was, en hoe een mens zoiets dan wel kon overkomen, heb ik alleen maar van ze te horen gekregen dat het een geheim van de natuur was dat de wetenschap nog niet had opgelost. Van mijn kant heb ik hun gezegd dat als een mens – in zo'n

geval als met dit geheim van de natuur – zich in gebed tot God zou wenden en er ook over sprak met de juiste mensen, zo'n onweerstaanbare drang zijn doel nooit zou kunnen bereiken. Maar inderdaad: we komen in ons mensenleven veel dingen tegen die door geen verstandelijke uitleg begrijpelijk kunnen worden gemaakt.'

Terwijl we zo met elkaar zaten te praten, was het donker geworden. Ik bleef daar overnachten. De volgende morgen stuurde de commandant van de gendarmerie zijn schrijver om verlof te vragen de gestorvene op het kerkhof te begraven, en tevens om een verklaring af te geven dat de dokter bij de sectie geen aanwijzingen voor geestelijke gestoordheid had kunnen vaststellen. Als waarschijnlijke oorzaak voor het plotselinge overlijden werd een beroerte opgegeven.

'Nu zie je het,' zei de pope tegen me. 'Ook de medische wetenschap is niet in staat er een oorzaak voor aan te voeren dat die man zich zo onbedwingbaar gedrongen voelde het water in te gaan.'

Ik nam afscheid van de pope en trok verder.

Toen ik nog al wat dagen gelopen had, voelde ik me opeens erg vermoeid. Ik was net aangekomen in een wat grotere plaats die 'Bjélaja Tserkwoj' heette. Omdat het al laat was, ging ik op zoek naar een herberg voor de nacht. Op de markt trof ik iemand die ook pelgrim scheen te zijn; hij was bezig in de winkel na te vragen naar een bepaalde inwoner van die plaats. Toen hij mij zag, kwam hij naar me toe en vroeg: 'Jij bent zeker ook pelgrim? Zullen we samen gaan zoeken naar Jewreinow die hier ergens moet wonen? Hij is een goed Christen, heeft een goed ingericht huis voor logeergasten en neemt graag pelgrims op. Hier heb ik een briefje met zijn naam...'

Ik stemde toe en al gauw hadden we de woning van die man gevonden. De heer des huizes zelf troffen we niet aan, maar wel zijn echtgenote, een goedgehartige vrouw, die ons vriendelijk opnam en ons een afgelegen zolderkamertje gaf waar we op ons verhaal zouden kunnen komen. We gingen er naartoe en rustten wat uit. Toen kwam de heer des huizes zelf en nodigde ons uit voor het avondeten. Tijdens de maaltijd vertelden we wie we waren, en waar we vandaan kwamen. Daarbij kwamen

we er ook over te praten waarom hij Jewreinow heette.

‘Daarover kan ik jullie een verrassend mooi verhaal vertellen,’ antwoordde hij, en begon aldus: ‘Zie je, mijn vader was een Jood. Hij was afkomstig uit de stad Sklow en moest niets van Christenen hebben. Al heel jong begon hij zich voor te bereiden op het ambt van rabbijn; ook bestudeerde hij ijverig wat de Joden geschreven hebben om het Christendom te weerleggen. Op een keer moest hij over het kerkhof van de Christenen. Hij zag daar een doodshoofd liggen, met boven- en onderkaak en de lelijke tanden er nog in. Vermoedelijk kwam het doodshoofd uit een kort geleden geschud graf. Mijn vader begon – omdat hij zo’n hekel had aan de Christenen – de spot te drijven met die schedel: hij spooeg erop, maakte hem uit voor alles wat lelijk was, en schopte ertegen. Maar dat was kennelijk niet genoeg: hij pakte de doodskop en zette hem op een paal – om er een soort vogelverschrikker van te maken. Toen pas had hij er genoeg van en liep hij door. De volgende nacht – hij was net ingeslapen – verscheen hem plotseling een hem onbekende man, die hem woedend verwijten begon te doen: “Hoe heb je het gedurfd de spot te drijven met mijn arme gebeente! Ik ben Christen, maar jij bent een vijand van Christus!” Meer dan eens kwam dat droomgezicht terug in de nachten daarna en verstoorde zo de slaap en de nachtrust van mijn vader. Later begon hij het droombeeld ook overdag te zien en daarbij die verwijtende stem te horen. In de loop van de tijd gebeurde het steeds vaker. Tenslotte was hij zo terneergeslagen, bang en uitgeput dat hij hulp ging zoeken bij de rabbijnen. Ze spraken gebeden over hem uit en deden bezweringen, maar het droomgezicht liet hem ook daarna niet met rust; het verscheen alleen nog vaker en werd nog dreigender.

Een van zijn zakenvrienden, een Christen, bemerkte zijn toestand en begon hem aan te raden over te gaan tot het christelijk geloof. Hij zei dat mijn vader zich op geen andere manier zou kunnen bevrijden van zijn kwellende angstdroom. Als Jood had hij er geen enkele lust toe, maar toch antwoordde hij als volgt: “Ik ben bereid al het denkbare te doen als ik maar van dat kwellende, ondraaglijke spook afkom.” Die Christen was daar erg blij mee en wist mijn vader te overreden een brief te schrijven aan de plaatselijke bisschop met het verzoek hem te dopen en

in de christelijke Kerk op te nemen. Het rekest werd opgesteld en mijn vader ondertekende het, ofschoon tegen zijn zin. Op het moment dat hij het verzoek ondertekende, verdween zijn angstdroom en ook daarna viel het hem niet meer lastig. Mijn vader was buiten zichzelf van blijdschap en toen hij weer helemaal tot rust was gekomen, voelde hij in zijn hart zo'n gloeiend geloof in Jezus Christus dat hij meteen naar de bisschop ging om hem te vertellen wat er gebeurd was, en om hem te zeggen dat het zijn hartewens was gedoopt te worden. IJverig verdiepte hij zich in de christelijke geloofsleer en al heel gauw had hij zich die eigen gemaakt. Hij werd gedoopt en vestigde zich toen hier in de streek. Hij trouwde met een goede Christin – mijn moeder – en leidde verder een vredig, vroom leven. Tegenover de armen was hij vrijgevig en hij probeerde mij dat ook bij te brengen. Vóór zijn dood gaf hij me zelfs daartoe uitdrukkelijk opdracht, mèt zijn zegen. Daarom heet ik dus Jewreinow.' Ontroerd en gesticht had ik naar het verhaal geluisterd. Ik dacht bij mezelf: 'Mijn God, hoe barmhartig is onze Heer Jezus Christus en hoe groot zijn liefde! Langs allerlei wegen trekt hij ons mensen naar zich toe; en hoe wijs maakt Hij van een op zich onbelangrijk voorval de aanleiding tot iets groots! Wie had kunnen voorspellen dat het spotten van een Jood met een paar beenderen hem ertoe zou brengen Jezus Christus te aanvaarden en een vroom leven te gaan lijden?'

Na het avondeten dankten we God en onze gastheer, en gingen samen naar ons kamertje om ons te ruste te leggen. Maar we hadden nog niet veel slaap; daarom bleven we nog een poosje praten. Mijn medepelgrim vertelde dat hij koopman was geweest in Mohilew; daarna had hij twee jaar doorgebracht in Bessarabië, als novies in een klooster daar. Omdat hij maar een voorlopige pas had, was hij nu op weg naar zijn geboortestreek om door bemiddeling van het koopmansgilde een onbeperkt geldig paspoort te krijgen en dan monnik te kunnen worden. Hij sprak uiterst lovend over de kloosters daar: over hun regels en gebruiken, de strenge, welgeordende levenswijze en ook over de vele vrome startsi die er waren. Hij beweerde dat het verschil tussen de Bessarabische kloosters en de Russische was als tussen de hemel en de aarde. Terwijl we zo met elkaar lagen te praten, werd er nog een derde man binnengebracht om met ons de

nacht door te brengen. Het was een onderofficier die voor een tijdje verlof had en op weg was naar zijn geboortestreek. We zagen direkt dat de man zowat uigeput was van de tocht; we deden daarom het avondgebed en gingen slapen. Vroeg in de morgen maakten we ons klaar om te vertrekken. Net toen we naar de heer des huizes wilden gaan om hem te bedanken hoorden we luiden voor de dienst. De koopman en ik vroegen ons af of we wel op weg zouden gaan bij het luiden voor de dienst zonder de kerk te bezoeken. Het leek ons beter eerst de vroege dienst bij te wonen en te bidden in het Godshuis, en dan pas onze tocht voort te zetten. We besloten dan ook dat te doen en vroegen de onderofficier met ons mee te gaan. Maar hij zei: 'Als je ergens naartoe moet, waarom dan tijd verspillen met bidden? God maakt het niets uit of we onderweg wel naar de kerk gaan. Als ik thuis ben, dan wil ik dat best doen... Jullie kunnen natuurlijk gaan als je daar zin in hebt, maar ik ga liever niet. Terwijl jullie nog in de kerk staan, heb ik al mijn 5 werst achter de rug! Ik wil zo gauw mogelijk thuis zijn, zie je...' Maar de koopman zei tegen hem: 'Let op mijn woorden, broeder, en vergeet het niet: De mens wikt, God beschikt.'

Wij gingen dus naar de kerk en de onderofficier ging op weg. Na de Metten en de Liturgie keerden we terug naar ons kamertje om ons klaar te maken voor de tocht. Maar toen kwam de vrouw des huizes met de samowar binnen; ze zei: 'Waarom willen jullie zo gauw weg? Drink eerst maar je thee... En jullie kunnen ook beter bij ons het middagmaal gebruiken; we mogen jullie toch niet hongerig op pad laten gaan?' We bleven dus maar.

We hadden nog geen half uur bij de samowar gezeten of plotse-ling kwam de onderofficier binnenstormen, helemaal buiten adem: 'Ik heb een blijde en een treurige boodschap voor jullie!' 'Wat is er dan aan de hand?' vroegen we.

'Luister... Ik had afscheid van jullie genomen want ik wilde opschieten. Maar toen kwam de gedachte bij me op: "Ik loop even naar de herberg om een bankbiljet te wisselen tegen klein geld, en drink meteen een borreltje om beter vooruit te komen.'" Het geld was gauw gewisseld en als een valk schoot ik weg. Ik had al tegen de 3 werst gelopen toen ik mijn geld wilde natellen: zou de waard wel goed hebben gewisseld? Ik ging langs de weg zitten, nam mijn tas en telde het geld na; het klopte

allemaal tot op de kopeke. Maar ineens zie ik het: mijn pas is weg! Het geld is er, een paar aantekeningen... en verder niets! Ik viel bijna flauw van schrik; ik wist niet meer hoe ik het had... Het kon niet anders: bij het geldwisselen moest de pas uit mijn tas zijn gevallen. Dat betekende: teruggaan. Ik loop wat ik kan, maar onderweg krijg ik het weer te kwaad: "En wat als ik hem niet vind? Dan sta ik er slecht voor!" Buiten adem stormde ik de herberg binnen en ondervroeg de waard. Maar hij zei: "Ik heb niets gezien." Weer greep me de ontzetting bij de keel. Ik begon te zoeken: hier en daar, overal waar ik had gestaan of even was geweest. En toen? Tot mijn geluk lag de pas – dubbelgevouwen – tussen het stro en het vuil op de vloer, smerig en vertrap. "God zij dank," verzuchtte ik, alsof me een hele berg van de schouders gevallen was. Over die verfoemfaaide smerige pas zal ik nog wel het een en ander te horen krijgen, maar dat geeft niet. In elk geval kan ik nu veilig naar huis en weer terug. Dit kwam ik jullie even vertellen; maar er is nog iets: ik heb in mijn angst zo hard gelopen dat mijn ene voet vol blaren zit; ik kan geen stap meer zetten. Hebben jullie misschien wat reuzel voor me om het met een lapje op de schaafplekken te doen?"

'Daar heb je het nu, beste broeder! Dat was je niet overkomen als je naar ons had geluisterd en met ons naar de kerk was gegaan!' begon de koopman uit te pakken. 'Kijk: je wilde vlugger opschieten dan wij, maar nu ben je nog even ver. En je zit bovendien met een kreupel been! Ik had je het wel gezegd: "De mens wikt, God beschikt." Het is uitgekomen ook. Maar je bent niet alleen niet met ons naar de kerk gegaan; je hebt ook nog allerlei dingen gezegd, zoals b. v. "Wat heeft God er nu aan als we tot hem bidden?" Dat klopt niet, broeder. Natuurlijk, God heeft het gebed van ons zondaars niet nodig; maar omdat Hij ons liefheeft, daarom heeft Hij graag dat we bidden. En niet alleen het geestelijk gebed – dat de heilige Geest zelf in ons oproept, zelf ons in geeft te verrichten – niet alleen dat is Hem welgevallig; dat eist Hij immers niet van ons. Maar Hij heeft wèl gezegd: "Blijf in Mij, dan blijf Ik in jullie" (Joh. 15, 4) en daarom is ook elk werk van ons, al lijkt het nog zo gering, als het om Hem wordt gedaan, van waarde. Elke goede bedoeling, elk verlangen, ja elke gedachte die op Hem is gericht, is al van nut

voor ons zieleheil! Voor al die dingen beloont God ons in zijn mateloze barmhartigheid met gulle hand. Gods liefde overlaadt ons duizendmaal meer met haar weldaden dan wij met onze menselijke werken verdienen. Als je voor God ook maar iets doet, hoe gering ook, vergoedt Hij het je in zuiver goud. Als je ook maar de bedoeling hebt naar Hem toe te gaan als naar je vader, komt Hij je al tegemoetgesneld. Je hoeft tegen Hem maar te stamelen: “Neem me op... ontferm u over mij...” en Hij sluit je al in zijn armen en kust je. Zó is de liefde van de hemelse Vader voor ons, al zijn wij nog zo onwaardig... En omdat Hij ons liefheeft, is Hij al blij om de geringste opwelling in ons hart die tot ons heil kan leiden. Je denkt bij jezelf “Hoe kan zoiets bijdragen tot Gods eer, en wat zou ik er zelf voor nut van hebben?” als je een beetje bidt en daarna meteen weer verstrooiing zoekt – of als je een of ander heel onbelangrijk goed werk doet, b.v. vijf of tien diepe buigingen maakt – of als je in je hart een verzuchting slaakt en de naam van Jezus Christus aanroept – of als je gaat zitten om een stichtelijke passage te lezen voor je geestelijk leven – of als je je onthoudt van voedsel – of als je een kleine belediging zwijgend over je heen laat gaan... Dat alles lijkt maar zo gering, zo ontoereikend met het oog op je volledige verlossing, en je denkt dat het een nutteloos gedoe is. Neen, maar zo is het niet! Geen van al die kleine dingen is nutteloos gedoe; het alziend oog van God neemt dat alles waar, en je wordt er honderdvoudig voor beloond – niet alleen in de eeuwigheid, maar ook al in dit leven. Dat wordt ook door de heilige Johannes Chrysostomus gesteld: “Geen enkel goed werk, hoe onbelangrijk het ook moge zijn, zal de rechtvaardige Rechter geringachten. Als onze zonden zó nauwkeurig worden gewogen dat we ons zullen moeten verantwoorden voor onze woorden, wensen, gedachten: hoe veel te eerder zullen dan onze goede werken worden beloond, hoe gering ze ook mogen zijn? Die zullen ons met speciale aandacht en tot in de details aangerekend worden door de liefdevolle Rechter.”

Ik zal je als voorbeeld iets geven wat ik vorig jaar zelf heb meegemaakt. In het Bessarabische klooster waar ik woonde, was een oude starets die een heilig leven leidde. Op een dag overviel hem een bekoring: hij verlangde hevig naar gedroogde vis... Omdat die in het klooster niet te krijgen was, zou hij naar de

markt moeten om gedroogde vis te kopen. Lang vocht hij tegen zijn begeerte. Hij dacht: een monnik zou toch genoeg moeten nemen met de kost die ook zijn broeders eten, en zich ver moeten houden van dergelijke lusten; het is bovendien helemaal niet goed voor een monnik en zeker niet passend zich door de mensenmenigte op de markt te dringen... Maar de influisteringen van de boze wonnen het tenslotte van zijn bezwaren. Hij gaf dus toe aan zijn begeerte, besloot naar de markt te gaan om vis te kopen. Maar toen hij het klooster verlaten had en door de straten liep van de stad, bemerkte hij dat hij geen rozenkrans in de hand had. Hij dacht: "Hoe durf ik zo rond te lopen? Net een krijgsman zonder zwaard. Het is ongepast. De leken die me onderweg tegenkomen, zullen het er niet mee eens zijn en er aanstoot aan nemen: een monnik zonder rozenkrans..." Hij wilde al teruggaan om zijn rozenkrans te halen, maar toen hij in zijn zakken nazocht, vond hij hem. Hij nam nu de rozenkrans in de hand, sloeg een kruis en liep gerustgesteld verder. Toen hij in de buurt van de markt kwam, zag hij voor een winkel een paard en wagen stilstaan, hoog opgetast met volle tonnen. Het paard scheen plotseling ergens van te schrikken, want het probeerde er vandoor te gaan en sloeg wild om zich heen. De starets kreeg een duw tegen zijn schouder; hij viel, maar zonder echt letsel op te lopen. Meteen daarna – twee passen verderop – sloeg de hele wagen om en brak in stukken. De starets kwam zo snel mogelijk overeind. Hij was natuurlijk geschrokken, maar tegelijk verbaasd dat God hem zo het leven had gered: was de wagen ook maar een seconde eerder omgeslagen, dan zou hij zelf, net zoals de wagen, zijn verbrijzeld. Zonder daar verder over na te denken, kocht hij zijn vis en keerde naar het klooster terug. Hij at de vis op, zei zijn gebeden en legde zich te slapen. Maar, half in slaap, meende hij een hem onbekende wonderschone starets te zien. "Luister naar mij," zei de verschijning. "Ik ben de beschermheilige van dit klooster en ik wil dat je het goed begrijpt, onthoudt en in je opneemt wat ik je nu ga voorhouden. Kijk: doordat je je lusten te slap bestreed en zo laks was in het beoefenen van de zelfkennis en de zelfverloochening, heb je het de boze vijand gemakkelijk gemaakt je aan te vallen. Dat gevaarlijke ongeluk, dat zich voor je ogen heeft afgespeeld, had hij speciaal voor jou opgezet. Maar je bewaengel had dat

voorzien; hij heeft je ingegeven dat je moest bidden. En omdat je die ingeving volgde, dus gehoorzaam was en dat metterdaad bewees, daarom ben je aan de dood ontsnapt! Zie je nu hoezeer God de mensen liefheeft, en dat je dat overrijke loon is geschonken omdat je je maar even tot Hem had gewend?" Toen hij dat gezegd had, verwijderde de starets zich ijlings uit de cel. De monnik wierp zich aan zijn voeten, en toen... werd hij wakker. Hij ontdekte dat hij zich niet meer op zijn brits bevond, maar vóór de drempel van zijn cel op de knieën lag. Hij heeft van die verschijning terstond verslag uitgebracht, tot nut en stichting van heel wat mensen – onder wie ook ikzelf.

Ja werkelijk, Gods liefde voor ons zondaars is grenzeloos! Want is het dan niet verwonderlijk dat om zó iets gerings als het uit de zak halen van je rozenkrans, die in de hand nemen en één maal de naam van God aanroepen – dat dus om iets zó gerings een mens al het leven wordt geschonken? Op de weegschaal van ons lot telt dat éne ogenblik waarin we de naam van Jezus Christus aanroepen, zelfs meer dan vele in laksheid doorgebrachte uren. Ja, zo is het: een scherfje van ons wordt met goud terugbetaald. En zie je nu niet, beste broeder, hoe machtig het gebed is en welk een kracht de naam van Jezus Christus voor ons kan zijn als we hem aanroepen? De heilige Johannes van Carpathus zegt in de Philokalia: "Als we in het Jezusgebed de naam Jezus aanroepen en zeggen 'ontferm u over ons', dan antwoordt Gods verborgen stem als het ware op elk van die beden: 'Mijn kind, je zonden zijn je vergeven...'. En Johannes van Carpathus gaat nog verder met te zeggen dat we op het moment dat we bidden, ons in niets onderscheiden van de Heiligen, van de eerbiedwaardige Vaders, van de Martelaren. Ook Johannes Chrysostomus zegt: "Ook al zijn we met zonden overdekt – als we bidden, zuivert ons het gebed meteen." Groot is Gods barmhartigheid, maar wij, zondig en traag van hart, willen niet eens uit dankbaarheid een kort uurtje aan Hem besteden; het voor het gebed bestemde uur – dat toch het gewichtigste uur is – verruilen we voor de drukte en de beslommeringen van alle dag, waarbij we God en onze plichten jegens Hem vergeten. Daarom staan we al te vaak bloot aan allerlei begeerten en bekoringen, maar ook dat moet er enkel toe dienen ons te ontnuchteren en tot bekering te brengen, want zo wil God het in zijn

liefdevolle wijsheid.'

Toen de koopman zijn uiteenzetting voor de onderofficier had beëindigd, zei ik tegen hem: 'Nu, hooggewaardeerde vriend, dat was ook voedsel voor mijn zondige ziel! Ik kan je alleen maar mijn erkentelijkheid betuigen.' Toen hij dat hoorde, begon de koopman ook een gesprek met mij: 'Kennelijk ben je iemand die houdt van stichtelijke verhalen... Wacht, ik zal je nu meteen nog zo'n verhaal voorlezen als ik daarnet verteld heb. Ik heb een boekje bij me, bedoeld voor op reis; het heet "Redding voor de zondaar". Er staan heel wat wonderlijke gebeurtenissen in.'

Hij haalde een boekje uit zijn tas en las een prachtig verhaal voor over de vrome Agathon. Agathon had als kind al van zijn vrome ouders geleerd het gebed 'Wees gegroet, Maria, vol van genade' op te zeggen vóór de ikoon van de Moeder God; en wel elke dag één keer. Maar toen hij groter was geworden, leefde hij erop los, net zoals het hem uitkwam; de dingen van de wereld en de zorgen van alle dag namen hem steeds meer in beslag, en ten langen leste liet hij het helemaal achterwege.

Op een avond nam Agathon een pelgrim bij zich op voor de nacht. De man vertelde dat hij een kluizenaar was uit de woestijn, de Thebaïs. Hij had ook een verschijning gehad: hij moest naar Agathon gaan en hem erop wijzen dat hij het gebed tot de Moeder Gods niet meer opzei. Agathon gaf als reden dat hij dat gebed jaren lang had opgezegd maar het nut ervan nooit had kunnen ontdekken. Toen zei de kluizenaar tegen hem: 'Blind ben je en ondankbaar!... Herinner je dan niet hoe vaak dat gebed je heeft geholpen, en je heeft behoed tegen onheil? Herinner je je dat je als jongen ontkomen bent aan de verdrinkingsdood? Weet je niet meer dat een besmettelijke ziekte heel wat burens van je in het graf heeft gebracht, maar dat jij gespaard bleef? Weet je niet meer dat jij en je vriend van een wagen vielen? Hij brak zijn been, maar jij had niets. En herinner je je ook niet meer die jongeman die je goed hebt gekend en die kerngezond was, maar nu tuberculeus is, terwijl je zelf gezond bent en geen kwalen hebt?' De kluizenaar herinnerde Agathon daarna aan nog heel veel andere dingen, en tenslotte zei hij: 'Je moogt best weten dat je omwille van dat kleine gebedje altijd door de allerheiligste Moeder Gods bent beschermd en ver gehouden

van alle onheil: omwille van dat gebedje dus waarin je elke dag je ziel met God verenigde. Zorg dus dat je er nu weer mee doorgaat, en laat het niet meer achterwege de Moeder Gods, de koningin des hemels, te loven – en wel zo lang als zij jou niet in de steek gelaten heeft!’

Toen de koopman klaar was met voorlezen, werden we geroepen voor het middagbrood. We aten, bedankten de heer des huizes voor zijn gastvrijheid en zetten onze tocht voort; ieder van ons ging zijns weegs.

Vijf dagen lang stichtte ik me onder het lopen aan de verhalen die ik van de vrome koopman uit Bjélaja Tserkwoj had gehoord; ik was toen al heel dicht bij Kijew. Plotseling, zonder enige aanleiding, voelde ik als het ware een zware druk op me; ik voelde me zwak worden en allerlei troebele gedachten overvielden me. Mijn gebed kon ik nog maar met moeite uitspreken; alles ging heel langzaam... Ik wilde me graag wat ontspannen. Niet ver van de straatweg zag ik een klein woud liggen met dicht struikgewas; ik ging erheen om, ergens achter een bosje, een stil plekje te zoeken waar ik kon gaan zitten om in mijn Philokalia te lezen en zo mijn zwak geworden ziel nieuwe krachten te geven, mijn kleinmoedigheid teboven te komen. Toen ik zo'n stil plekje gevonden had, las ik het hoofdstuk van de eerbiedwaardige Cassianus de Romein, in het vierde gedeelte van de Philokalia. Na een half uur lang met innige blijdschap te hebben gelezen, zag ik onverwachts op ongeveer 50 vadem van me vandaan, in het dichte woud, een man... op de knieën, zonder zich te bewegen. Het greep me sterk aan; ik dacht bij mezelf: 'Wat zijn er toch veel vrome kinderen van God!' Terwijl ik dat dacht, viel de man plotseling om; hij bleef stil op de grond liggen. Dat verraste me; en omdat ik zijn gezicht niet had kunnen zien – hij was geknield geweest met de rug naar me toe – werd ik heel nieuwsgierig. Ik ging naar hem toe om te zien wat het voor iemand was. Toen ik dichterbij kwam, zag ik dat hij door een lichte slaap was overmand. Het was een jonge dorpeling van ongeveer 21 jaar, met een zuiver, goed gevormd maar bleek gezicht. Hij droeg een lange boerenkiel, met om zijn middel een band van berkebast. Verder had hij niets bij zich, geen knapzak of stok. Toen hij me hoorde lopen, werd hij wakker en stond hij op. Ik vroeg wie hij was. Hij

zei dat hij een staats-lijfeigene was, afkomstig uit het gouvernement Smolensk. Hij kwam net uit Kijew.

'En waar wil je naartoe?' vroeg ik.

'Dat weet ik zelf niet,' antwoordde hij. 'Ik laat het aan God over.'

'Ben je al lang onderweg?'

'Ja, al vijf jaar.'

'Waar ben je dan al die tijd geweest?'

'O, ik heb verschillende heilige plaatsen, kloosters en kerken, bezocht. Ik heb niemand bij wie ik zou kunnen wonen, want ik ben een volle wees – en heb bovendien nog een kreupel been. Ik trek dus maar rond door de wijde wereld.'

'Maar een of ander vroom iemand zal je toch wel gezegd hebben dat je niet als bedelaar door het land moet trekken, maar heilige plaatsen gaan bezoeken,' zei ik.

'Zie je,' antwoordde hij, 'als kind werkte ik al – ik ben immers wees – als herder. Tien jaar is dat goed gegaan. Maar op een keer was het me, bij het naar huis drijven van de kudde, ontgaan dat het beste schaap van het dorps hoofd er niet bij was. Die starost van ons was een kwade, onmenselijk harde boer. Toen hij tegen de avond thuiskwam en bemerkte dat zijn schaap er niet bij was, begon hij op me te foeteren: hij eiste dat ik onmiddellijk ging zoeken; anders "zal ik je doodknuppelen; geen botje in je lijf blijft er heel". Omdat ik wist hoe boosaardig die man was, zocht ik overal waar ik met de kudde was geweest om te weiden, naar dat schaap. Ik zocht en zocht tot middernacht, maar kon het dier nergens ontdekken. Die nacht was het erg donker want het was al herfst. Toen ik dan diep in het woud was – de wouden in ons gouvernement zijn bijna ondoordringbaar – stak er plotseling een hevige storm op. Het was alsof alle bomen kraakten tot in hun wortels. In de verte hoorde je de wolven huilen, en de angst greep me zo aan dat de haren me te berge rezen. Hoe langer het duurde, des te verschrikkelijker was het. Ik had me van louter angst en ontzetting het liefst plat op de grond geworpen. Toen ben ik op de knieën gevallen, sloeg een kruis, en heb, zo goed als ik kon, gebeden: "Heer Jezus Christus, ontferm u over mij." Nauwelijks had ik dat gezegd of het werd me plotseling licht om het hart – als was er nooit iets aan de hand geweest; alle bangheid was van

me af gevallen. In het hart had ik zo'n goed gevoel als was ik opgevlogen naar de hemel. Ik was verschrikkelijk blij en daarom ging ik ertoe over dat gebed almaar uit te spreken... Ik kan me niet meer herinneren of de storm nog lang heeft geduurd, en hoe die nacht voorbij is gegaan; toen ik weer opkeek, was het al klaarlichte dag, en ik lag nog steeds op hetzelfde plekje op de knieën. Ik ben toen rustig opgestaan, wetend dat ik het schaaap niet meer zou vinden, en ging terug naar huis. Maar in mijn hart was er vrede; ik had nog maar één verlangen: dat gebed op te zeggen. Toen ik in het dorp kwam en de starost zag dat ik het schaaap niet mee terugbracht, heeft hij me inderdaad halfdood geknuppeld; mijn been heeft hij toen ook ontwricht. Na die aframmeling heb ik tegen de zes weken moeten liggen; ik kon me haast niet verroeren. Maar ik dacht enkel aan één ding: dat gebed uit te spreken; en het gebed troostte me. Ik begon langzaam te herstellen. Toen ik een beetje beter was, ben ik als bedelaar door het land gaan trekken. Maar omdat het me niet beviel voortdurend tussen de mensen te zijn, begon ik aan een pelgrimstocht, door de wouden, naar de heilige bedevaartsplaatsen. Zo trek ik nu al vijf jaar door de wereld.'

Toen ik dat hoorde, was ik er in mijn hart heel blij om dat God me waardig gekeurd had zo'n gezegend mens te ontmoeten. Ik vroeg hem: 'Ben je ook nu bezig met dat gebed?'

'Ik zou niet meer zonder dat gebed kunnen leven,' antwoordde hij. 'Als ik eraan denk hoe goed ik me toen voelde in dat woud... Het was alsof iemand me een duw gaf, zodat ik op de knieën viel en wel moest bidden! Ik weet niet of mijn schamel gebed genade heeft gevonden bij God, maar af en toe heb ik, als ik gebeden had, een grote vreugde in me beleefd – ik weet zelf niet waar het van komt: zorgeloosheid, een blijde rust... maar soms ook: een zekere druk, verdriet, lusteloosheid... En bij dat alles blijft mijn verlangen naar het gebed altijd even groot.'

'Laat dat je niet terneerslaan, beste broeder. Alles is goed als het God welgevallig is, en alles strekt ons tot heil, wat er ook tijdens het bidden gebeurt – zeggen de heilige Vaders. Of je nu ontspannenheid ervaart of een drukkende last: alles is goed; geen enkel gebed – prettig of onaangenaam – gaat voor God verloren. Dit lichte, warme, zoete laat uitkomen dat God je wil belonen en troosten omdat je je zo dapper gedraagt, maar dat zware, donke-

re, dorre betekent dat God je ziel zuivert en sterk maakt. Dat moeten verdragen heeft zijn nut en is heilzaam, want God wil je door middel van de deemoed voorbereiden op de zoete vreugden die Hij je in de toekomst in zijn genade zal laten smaken. Als bewijs voor wat ik gezegd heb, zal ik je nu meteen iets voorlezen uit Johannes Climacus.'

Ik zocht het betreffende gedeelte op en las het voor. Hij luisterde aandachtig. Hij bedankte me vele malen voor het voorlezen en toen namen we afscheid van elkaar. Hij trok dieper het woud in, maar ik ging de straatweg op en zette mijn tocht voort – dankbaar jegens God die mij, zondaar, zo iets stichtends had laten meemaken.

Een dag later bereikte ik, met Gods hulp, Kijew. Wat ik eerst en vooral wenste te doen, was me door vasten en bidden voorbereiden op de biecht en het ontvangen van de heilige sacramenten – hier in deze door God gezegende stad. Daarom zocht ik een onderkomen liefst zo dicht mogelijk bij de graven van Gods lieve heiligen; ik zou dan gemakkelijker het Godshuis kunnen bezoeken. Een vriendelijke oude Kozak nam me in zijn hut op; omdat hij alleen woonde, was het bij hem rustig en stil. In de loop van de week waarin ik me voorbereidde op de biecht, kwam het in me op mijn belijdenis zo uitvoerig mogelijk te maken. Ik probeerde me al de zonden te herinneren die ik vanaf mijn jeugd had begaan, en wel zo nauwkeurig mogelijk, om maar niets te vergeten. En alles wat me inviel, schreef ik op tot in de kleinste details, en vulde daarmee een groot vel papier. Ik had me laten vertellen dat er 7 werst van Kijew, in de Kitaj-eremitage, een biechtvader was die ook zelf naar het volmaakte leven streefde – een even verstandig als verlicht man. Allen die bij hem biechtten, wist hij in de ziel te treffen en hun een heilzame les mee te geven; als ze terugkwamen, was het alsof hun ziel vleugels gekregen had. Dat beviel me en ik ging zo spoedig mogelijk naar hem toe. Ik wilde zijn goede raad en overhandigde hem mijn vel papier ter beoordeling. Toen hij het gelezen had, zei hij: 'Beste vriend, van wat je hier hebt opgeschreven, heeft heel veel weinig zin. Luister... Ten eerste moet je in de biecht geen zonden belijden die je al gebiecht hebt en waarvoor je al kwijtschelding hebt ontvangen – als je ze tenminste niet opnieuw hebt gedaan. Er blijkt alleen maar uit dat je te weinig

vertrouwen zou hebben in het heilig sacrament van de biecht. Ten tweede moet je niet de andere mensen vermelden die iets te maken hebben met je zonden; je moet alleen jezelf aanklagen. Ten derde raden de heilige Vaders ons af onze zonden te belijden met alle omstandigheden erbij; door die al te nauwkeurige beschrijvingen kun je alleen maar jezelf – of je biechtvader – in bekoring brengen. Ten vierde ben je hier gekomen om te biechten, maar je biecht me *niet* op dat je niet weet hoe je moet biechten: je geeft me je bekentenis op een kille, achteloze manier. Ten vijfde heb je alle details vermeld, maar de hoofdzaak buiten beschouwing gelaten. Je ergste zonden heb je niet opgeschreven, genoemd of beleden: dat je God niet liefhebt, dat je je naaste haat, dat je niet gelooft in Gods woord en dat je vol hoogmoed zit en eigendunk! Die vier zonden verraden al het kwaad dat diep in ons verborgen ligt, en hoe verdorven we zijn in onze ziel. Zij zijn de eigenlijke wortels, de kiemen waaruit ons telkens opnieuw zondigen voortkomt.'

Toen ik dat hoorde, was ik ten zeerste verbaasd; ik begon te spreken: 'Neemt u me niet kwalijk, eerwaarde vader, maar hoe is het mogelijk God, mijn schepper en behoeder, niet lief te hebben? En waarop moet je je vertrouwen anders stellen dan op Gods woord, in alle opzichten waarachtig en heilig? Mijn naaste wens ik alle goeds toe; waarom zou ik hem haten? En ik heb ook niets waar ik trots op zou kunnen zijn; buiten mijn talloze zonden heb ik niets waarop ik me zou kunnen beroemen... En hoe zou ik als ik mijn armoede en armzaligheid zie, wellustige en zinnelijke gedachten kunnen gaan koesteren? Natuurlijk, als ik een ontwikkeld en rijk man was, dan zou ik ongetwijfeld schuldig kunnen zijn aan hetgeen u hebt gezegd.'

'Hoe jammer, goede vriend, dat je zo weinig hebt begrepen van wat ik zei. Om je tot een beter inzicht te brengen, geef ik je een biechtspiegel die ik ook zelf altijd voor de biecht gebruik. Lees hem door; je zult er duidelijke bewijzen in vinden voor alles waarover ik tot nu toe met je heb gesproken.'

De geestelijke gaf me zijn biechtspiegel en ik begon te lezen.

Belijdenis die de mens innerlijk tot deemoed brengt

Als ik mezelf nauwkeurig bezie en mijn innerlijke toestand heb

leren kennen, moet ik wel naar waarheid vaststellen dat ik God niet liefheb, ook geen liefde jegens de naaste koester, niet geloof in het bovennatuurlijke en, in het algemeen, vol hoogmoed zit en zinnelijkheid. Dat alles heb ik inderdaad in mezelf geconstateerd, en wel op grond van een diepgaand onderzoek van mijn gevoelens en daden:

1. *Ik heb God niet lief.* Want had ik Hem lief, dan zou ik ononderbroken en met innige blijdschap over Hem hebben nagedacht. En elke gedachte aan God zou me innerlijk tot verrukking hebben gebracht. Daarentegen denk ik veel vaker en veel liever aan wereldse zaken. Het denken aan God gaat bij mij met moeite en dorheid gepaard. Als ik Hem liefhad, zou het spreken met Hem in het gebed voedsel voor me zijn geweest, zou het me vreugde hebben geschonken en me hebben gebracht tot ononderbroken verbondenheid met Hem. Daarentegen voel ik niet alleen geen blijdschap bij het bidden, maar als ik ermee bezig ben, ervaar ik dat bidden ook enkel als inspanning, als louter iets moeizaams, en moet ik me verzetten tegen gevoelens van onlust. Mijn laksheid belemmert me door te zetten, en ik ben bereid me te laten afleiden door iets bijkomstigs, alleen al om dan het bidden te bekorten of het zelfs helemaal achterwege te laten. Als ik met die ijdele dingen bezig ben, vliegt de tijd voor mij onmerkbaar voorbij; maar wanneer ik me met God bezig houd, als ik wandel in zijn tegenwoordigheid, komt elk uur me voor als een jaar. Als je iemand liefhebt, denk je in de loop van de dag aldoor aan hem, zie je hem vóór je ogen, ben je om hem bezorgd; bij alles wat je doet, is de geliefde vriend niet uit je gedachten. Maar ik besteed per dag nauwelijks een vol uur om me te verdiepen in de beschouwing van God en mijn hart te doen ontbranden aan zijn liefde, terwijl ik, graag en vol ijver drie en twintig uur wijd aan de afgoden van mijn begeerten. Als er gesproken wordt over nutteloze dingen, onderwerpen die eigenlijk geen voedsel zijn voor de geest, dan ben ik monter en geniet ik ervan. Maar bij een gesprek over God ben ik weinig geïnteresseerd; ik verveel me en zit te suffen. En als ik per ongeluk door anderen in een gesprek over goddelijke dingen word betrokken, probeer ik zo gauw mogelijk het gesprek af te leiden naar onderwerpen die aantrekkelijk zijn voor mijn begeerten. Voortdurend ben ik gebrand op nieuws,

besluiten van de regering, politieke gebeurtenissen; of ik zoek gretig bevrediging voor mijn leergierigheid bij wereldse wetenschap, kunst, ontdekkingen. Maar het bestuderen van Christus' geboden, om iets te weten te komen over God, kortom over godsdienst, dat spreekt me niet aan; het wordt geen voedsel voor mijn ziel. Ik beschouw dat niet alleen als een onbelangrijke bezigheid voor een gewone Christen, maar ook als iets wat zó buiten het gewone leven staat en zó bijkomstig is dat ik me er alleen in mijn vrije tijd mee bezig wil houden, als ik toch niets te doen heb. Kort gezegd: als de liefde tot God moet blijken uit het vervullen van zijn geboden – 'Als je me liefhebt, onderhoud dan mijn geboden,' zegt Jezus Christus – en ik toch zijn geboden niet vervul, maar me er ook in het algemeen nauwelijks druk om maak, dan moet ik naar waarheid de conclusie trekken: 'Ik heb God niet lief.'

Dat is ook de mening van Basilius de Grote: 'Een bewijs dat iemand God en zijn Christus niet liefheeft, is toch wel dat hij diens geboden niet in acht neemt.'

2. *Ik heb geen liefde tot de naaste.* Ik ben niet alleen niet bereid voor de naaste mijn leven te geven – volgens het Evangelie – maar ik wil zelfs voor die naaste mijn eer, mijn gezondheid of mijn rust niet opofferen. Als ik hem – volgens de maatstaven van het Evangelie – liefhad als mezelf, dan zou ik bedroefd zijn als hij ongelukkig was, en blij als het hem goed ging. Ik luister wèl nieuwsgierig naar verhalen dat mijn naaste een ongeluk is overkomen, maar ik word er niet door geschokt; het laat me koud of – wat nog verwerpelijker is – ik vind er een zeker genoegen in. En als mijn broeder iets slechts heeft gedaan, dek ik dat niet met de mantel der liefde toe; neen, ik bazuin het uit en heb mijn oordeel al klaar. Goede berichten over zijn gezondheid, eer, geluk maken me niet opgetogen, zoals wanneer het mezelf betrof, wèl het geval zou zijn. Ze roepen zelfs in mij – zoals alles wat niet direkt mij aangaat – in het geheel geen blij gevoel op; integendeel: ze wekken in mij op een of andere manier eerder haat op en nijd.

3. *Ik geloof in niets bovennatuurlijks* – niet in de onsterfelijkheid noch in het Evangelie. Als ik er vast van overtuigd was en zonder twijfel erin geloofde dat er aan gene zijde van het graf eeuwig leven was – een leven waarin wat we op aarde hebben gedaan,

wordt vergolden – dan zou ik daar wel voortdurend aan denken. De gedachte alleen al aan die onsterfelijkheid zou me bezorgd hebben gemaakt en ik zou mijn leven leiden als was ik een pelgrim die er zich op voorbereidt terug te keren naar zijn geboortestreek. Maar ik denk nooit aan de eeuwigheid; en het einde van dit leven beschouw ik als het einde van mijn bestaan. Heemelijk denk ik immers, diep in mezelf: ‘Wie weet er nu wat er na de dood zal gebeuren?’ Ook al zeg ik in de onsterfelijkheid te geloven, dan zeg ik dat alleen met mijn verstand; mijn hart is er helemaal niet vast van overtuigd. Dat blijkt duidelijk uit mijn daden en uit de zorgen die ik aldoor heb voor mijn aards welzijn. Als mijn hart het heilig Evangelie gelovig had aanvaard als Gods woord, dan zou ik me er ononderbroken mee bezig houden. Ik zou me erin hebben verdiept, en graag; ik zou het met de grootste eerbied en aandacht hebben bemediteerd: de wijsheid, de goedheid en de liefde die erin verborgen liggen, zouden me hebben verrukt. Bij dag en bij nacht zou ik verlangen dat Gods wet me werd uitgelegd; ik zou het tot me genomen hebben als mijn dagelijks brood. Ik zou me er van harte toe aangetrokken hebben gevoeld de voorschriften ervan uit te voeren; niets op aarde zou me er nog van kunnen afhouden. Maar in feite, als ik – wat zelden voorkomt – Gods woord lees of aanhoor, dan gebeurt het alleen omdat ik gewoon niet anders kan – of ook wel eens uit leergierigheid. En omdat ik niet meer belangstelling kan opbrengen, zegt het me ook niets; het verveelt me en – zoals het ook bij gewone lectuur gaat – leg ik het Evangelie weg zonder iets eraan te hebben gehad. In de plaats ervan ga ik liever iets werelds lezen; daar heb ik meer genoegen in en ik vind er dingen die me meer interesseren.

4. *Ik zit boordevol hoogmoed en aardse eigenliefde*; alles wat ik doe is daar een bevestiging van. Als ik in mezelf iets goeds ontdek, wil ik dat ook laten zien: om me door anderen te laten prijzen, of mezelf te bewonderen. Hoewel ik me naar buiten nederig voordoe, schrijf ik het helemaal mezelf toe; ik vind me trouwens beter dan anderen – zeker niet minder. Constateer ik bij mezelf een gebrek, dan doe ik mijn best het te verdoezelen, het voor te stellen als met de natuur gegeven, of het te vergoelijken als niet zo erg. Ik maak me kwaad als mensen me niet respecteren; volgens mij zijn zij niet in staat hun medemensen juist te waarde-

ren. Ik ben trots op mijn begaafdheden; mislukt me iets, dan ervaar ik dat als een persoonlijke belediging. Ik mopper erover, maar als mijn tegenstanders pech hebben, geniet ik. Zelfs wanneer ik naar iets goeds streef, beoog ik daarmee eigen roem, verstandelijke bevrediging of aardse troost.

In één woord: voortdurend maak ik van mezelf mijn eigen afgod; en ik dien hem ononderbroken door in alles genot te zoeken voor mijn zinnen en voedsel voor mijn begeerten.

Op grond van hetgeen ik allemaal heb opgesomd, erken ik dat ik een trots, ongelovig mens ben die God niet liefheeft en de naaste haat. Een zondige toestand: erger is niet mogelijk want de toestand waarin de geesten der duisternis verkeren, is beter dan de mijne; zij hebben God wel niet lief, haten de mens, teren ook op hun hoogmoed, maar ze geloven tenminste; ze beven van angst juist omdat ze geloven... Maar ik? Kan er een toekomst zijn, droeviger dan die mij wacht? Het oordeel zal streng zijn, juist omdat ik zo lauw ben en mijn leven zo zinloos is – ik heb het bij mezelf kunnen waarnemen.

Toen ik deze biechtspiegel van de geestelijke vader had gelezen, was ik heel diep geschokt en dacht ik bij mezelf: 'Mijn God, welk een verschrikkelijke zonden liggen er in mij verborgen! En ik heb het tot nu toe niet eens bemerkt!' Maar het verlangen ervan gezuiverd te worden, dreef me ertoe deze grote geestelijke leidsman de raad te vragen hoe ik dan wel die wortel van alle kwaad kon onderkennen en hoe ik de weg naar verbetering zou kunnen vinden.

Hij begon het me uit te leggen: 'Luister, beste broeder... De oorzaak van het niet liefhebben van God is het ongeloof; de oorzaak van het ongeloof is het niet overtuigd zijn; de oorzaak van het niet overtuigd zijn is het niet zoeken van zuivere, ware kennis: het verwaarlozen van je geestelijke vorming.

In één woord: zonder geloof kun je niet liefhebben; zonder overtuigd te zijn kun je niet geloven. Maar om overtuigd te zijn is het noodzakelijk een volledige en grondige kennis te verwerven van het onderwerp waar het om gaat. Daarom is het absoluut nodig door overweging, door het zich inprenten van Gods woord en door – via bepaalde ervaringen – in de ziel een zekere hang en behoefte te verwekken – "verwondering" zoals

het vaak wordt genoemd – die uitgroeit tot een onstilbaar verlangen de dingen nader en vollediger te leren kennen, dieper in hun wezen door te dringen.

Een geestelijk schrijver zet dit op de volgende wijze uiteen. “De liefde,” zegt hij, “groeit doorgaans met de kennis. Hoe dieper en verder de kennis reikt, des te groter zal de liefde zijn, des te gemakkelijker maakt de ziel zich los uit haar botte ongevoelighed en wordt ze geneigd tot liefde jegens God. Ze zal dan immers voortdurend het volmaakte en alschone wezen van God en zijn grenzeloze liefde voor de mens overwegen.”

Zo zie je dat de oorzaak van de zonden die je hebt voorgelezen, de laksheid is in het nadenken, de traagheid die je doet vergeten dat zo'n nadenken noodzakelijk is. Als je de wegen wilt leren kennen waarlangs je het kwaad kunt overwinnen, moet je met alle middelen gaan streven naar geestelijke vorming. Je verwerft je die door het aandachtig bestuderen van het woord van God en van de heilige Vaders, door meditatie en door geestelijke raad te vragen, of door gesprekken met mensen die in Christus tot de wijsheid zijn gekomen.

Och, beste broeder, veel onheil overkomt ons omdat we te traag zijn om onze ziel door het woord der waarheid te laten verlichten, omdat we niet dag en nacht nadenken over de Wet des Heren en niet ijverig en ononderbroken bidden. Daarom ook lijdt onze innerlijke mens honger en kou en raakt hij uitgeput; hij heeft de kracht niet meer om bewust voortgang te maken op de weg naar de waarheid en het heil.

Nemen we ons dan voor, beste broeder, deze middelen te gebruiken en onze geest zich zo geregeld mogelijk te laten bezighouden met de meditatie van de hemelse dingen; dan zal de liefde die van boven is ingestort in onze harten, in ons ontbranden en steeds toenemen. Gelijktijdig daarmee zullen we nog vaker bidden, want het gebed is het belangrijkste en krachtdadigste middel om te komen tot vernieuwing en innerlijke vooruitgang. Bidden we met de woorden die ons de heilige Kerk leert bidden: “Heer, sta me toe U zo lief te hebben als ik eerst de zonde heb lief gehad!”

Ik had naar dat alles aandachtig geluisterd. Diep geroerd vroeg ik de heilige vader me bij hem te laten biechten en me daarna aan het mysterie van Christus, de heilige Eucharistie, te laten

deelnemen. Toen ik de volgende ochtend de heilige Communie had ontvangen, wilde ik op die genadevolle Teerspijze terugkeren naar Kijew, maar mijn geliefde vader was van plan zelf voor een paar dagen naar de Lawra in Kijew te gaan; hij liet me voor zolang in zijn kluis wonen, zodat ik me ongestoord, in de stilte daar aan het gebed zou kunnen overgeven. En waarachtig: al die dagen leefde ik als in de hemel! Wat mijn starets had gezegd, had mij, onwaardige zondaar, volkomen gerustgesteld. Het gebed kwam zo licht en zo verkwikkend mijn hart binnenvloeden dat ik in die dagen – zo leek het me – alles vergat, ook mezelf, want ik dacht nog alleen aan Hem – aan Jezus Christus!

Toen mijn biechtvader tenslotte weer terug was, vroeg ik hem om raad: waar zou ik nu heen trekken? Hij gaf me zijn heilige zegen mee en zei: 'Ga eerst maar naar Potsjajew en vereer daar met een buiging de wonderbaarlijke voetafdruk van de allerzilverste Moeder Gods. Zij zal je voeten leiden op de weg van de vrede.' Ik nam vol eerbied zijn raad aan; drie dagen later begon ik mijn pelgrimstocht naar Potsjajew.

Die 200 werst waren voor mij niet van de gemakkelijkste, want de weg liep langs nogal wat kroegen en door Joodse nederzettingen; zelden voerde mijn tocht me langs een christelijk dorp. In een Oekraïense kolonie lag een christelijke herberg; opgewekt ging ik er binnen om te overnachten en brood te vragen voor onderweg, want mijn voorraadjie was bijna op. Ik zag dat de herbergier een oude man was – om zo te zien, welgesteld – en hoorde dat hij uit hetzelfde gouvernement geboortig was als ik: uit Orjol. Nauwelijks was ik in de gelagkamer of zijn eerste vraag luidde: 'Welk geloof heb je?'

Ik antwoordde dat ik rechtgelovig was.

'En wat voor recht geloof heb je dan wel?' vroeg hij spottend. 'Jullie dragen je orthodoxe geloof alleen op de lippen, want jullie werken zijn heidens. Ik ken dat geloof van jullie, beste vriend! Een geleerde pope heeft me eens omgepraat en toen ben ik toch maar weer teruggekeerd naar onze gemeente. Het is leuk naar jullie dienst te gaan: de geestelijken rammelen de dienst af, met veel weglatingen en onverstaanbaar geprevel; en de zangers in de dorpskerken zingen niet beter dan in de kroeg. De mensen gedragen zich zoals het hun invalt: mannen en vrouwen staan

door elkaar; ze kletsen tijdens de dienst, draaien zich naar links en rechts, kijken om zich heen, lopen heen en weer – zodat je niet in alle rust stil voor je heen kunt bidden. Wat is dat eigenlijk voor godsdienstoefening! Niets dan zondigheid! Bij ons gaat het heel anders toe; onze diensten zijn werkelijk vroom. Alles wordt verstaanbaar uitgesproken en er wordt niets overgeslagen, het zingen is roerend, de mensen staan aandachtig te luisteren, de mannen apart en de vrouwen apart, en allen weten precies wat voor buiging ze volgens de voorschriften van de Kerk moeten maken. Kom je in onze kerken, dan voel je dat je een dienst bijwoont ter ere Gods; maar kom je in een kerk van jullie, dan word je niet duidelijk waar je nu wel terecht gekomen bent: in een Godshuis of op de markt...'

Toen ik de oude man zo hoorde praten, begreep ik terstond dat hij een oudgelovige was; maar hij sprak de waarheid en daarom wilde ik liever niet met hem twisten of proberen hem te bekeren. Alleen dacht ik bij me zelf: 'Ze zullen de oudgelovigen nooit tot de ware Kerk kunnen terugbrengen als bij ons de kerkelijke eredienst niet beter wordt geregeld, en vooral de geestelijken zelf niet het voorbeeld gaan geven. Een oudgelovige heeft geen idee van het innerlijk leven; hij gaat alleen af op de uiterlijke dingen. Maar die worden bij ons juist weer niet hoog aangeslagen.'

Ik stond al op het punt de herberg weer te verlaten – ik was al in de gang – toen ik onverwachts door een openstaande deur in een kamertje een man te bed zag liggen; hij las een boek en was naar alle waarschijnlijkheid geen Rus. Hij wenkte me naar binnen en vroeg wie ik was. Toen ik antwoord gegeven had, zei hij: 'Luister eens, mijn beste... Zou je me misschien – ik ben ziek – voor een weekje willen verzorgen tot ik met Gods hulp weer beter zal zijn? Ik ben een Griek, een monnik van de heilige berg Athos; ik ben in Rusland geweest om gelden in te zamelen voor een klooster. Ik was al op weg naar huis, maar nu ben ik ziek geworden. De benen doen me zo'n pijn dat ik niet meer kan lopen. Daarom heb ik deze kamer gehuurd. Zeg nu niet nee, dienaar Gods! Ik zal je er trouwens voor betalen.' 'Betalen, dat hoeft niet. Ik zal u zorgzaam verplegen zo goed als ik kan: ter ere van Gods naam...' En zo ben ik bij die man gebleven. Ik heb toen heel wat dingen vernomen die

heilzaam kunnen zijn voor de ziel. Hij vertelde me van de heilige Athos, over de vrome gebedsreuzen daar, en de vele kluzenaars en eremieten. Hij had, behalve het boek van Isaïc de Syriër, ook de Philokalia bij zich, maar dan in het Grieks. We lazen er samen in en vergeleken de Slavische vertaling van Paissij Welisjkowskij met het Griekse origineel; hij dacht dat je de Philokalia niet nauwkeuriger en juistere uit het Grieks in het Slavisch zou kunnen vertalen dan Paissij had gedaan. Toen ik bemerkte dat de monnik ononderbroken bad en heel ervaren was in het hartegebed – hij sprak zuiver Russisch – stelde ik hem daar vragen over. Hij gaf me graag en bereidwillig antwoord, en ik luisterde aandachtig toe. Heel wat van wat hij zei, heb ik voor mezelf opgeschreven. Zo sprak hij bijvoorbeeld over:

De onovertroffen verhevenheid van het Jezusgebed

De verhevenheid van het Jezusgebed blijkt al uit de vorm van dat gebed. Het bestaat uit twee gedeelten. In het eerste gedeelte – bij de woorden ‘Heer Jezus Christus, Zoon van God’ – wordt de geest binnengeleid in het levensverhaal van Jezus Christus; of, om met de heilige Vaders te spreken, dat gedeelte vat het hele Evangelie samen in één korte formule. In het tweede gedeelte – met de woorden ‘ontferm u over mij’ – wordt heel onze machteloosheid en zondigheid onder woorden gebracht. Daarbij valt aan te tekenen dat het onmogelijk zou zijn het verlangen en smeken van de arme, zondige, nederige ziel diepzinniger onder woorden te brengen dan juist met ‘ontferm u over mij’. Elke andere formule zou tekortschieten en zou niet zo volledig zijn als die. Als je zou zeggen ‘vergeef me’, ‘vergeef me mijn zonden’, ‘vergeef me mijn misdaden’, ‘delg mijn tekortkomingen uit’ ... dan zou het enkel een bede zijn van een aarzelende en te weinig vurige ziel die uit angst de straffen kwijtgescholden wil krijgen. Alleen de kreet ‘ontferm u over mij’ brengt niet enkel dat door angst ingegeven verlangen naar vergeving onder woorden, maar is ook echt een liefdeskreet van het kind dat op Gods barmhartigheid hoopt en deemoedig zijn eigen onmacht erkent. Dat kind verlangt aan de eigen wil te verzaken om in de Geest de overhand te krijgen over zichzelf; het roept om genade, om barmhartigheid: de Geestesgave van kracht, die de

weerstand tegen de verleidingen vergroot, om zo met succes de zondige neigingen te kunnen overwinnen. Zoals wanneer een schuldenaar de genadige schuldeiser niet enkel vragen zou hem zijn schuld te vergeven, maar hem, als een bedelaar, daarenboven nog een aalmoes te schenken, en die schuldeiser zich om zijn uiterste armoede over hem zou ontfermen: precies zo houden die diepzinnige woorden als het ware het volgende in: 'Genadige Heer, vergeef me mijn zonden en help me mijn leven te beteren; stel mijn ziel dus in staat ijverig uw bevelen op te volgen. Wees genadig en vergeef me de zonden die ik heb begaan; richt mijn verdeelde geest, wil en hart op U alleen.'

Getroffen door zijn wijze woorden bedankte ik die man ervoor dat hij mijn zondige ziel had willen stichten. Maar daarna bracht hij nog een belangrijk punt naar voren. 'Als je dat wilt,' zei hij, 'zal ik je nog wat vertellen.' Hij verontschuldigde zich eerst dat hij zich wat geleerd uitdrukte – hij had gestudeerd aan de Academie in Athene – en begon toen:

De beklemtoning van het Jezusgebed

Vooreerst: Geregeld heb ik heel wat vrome Christenen het mondelinge Jezusgebed – volgens het gebod van Gods woord en op grond van de overlevering der heilige Kerk – horen verrichten, zowel thuis als ook in het bedehuis. Als je nu aandachtig en eerlijk naar dat zacht uitgesproken gebed luistert, kun je tot lering van je ziel constateren dat de klemtoon bij die biddende stemmen telkens anders valt. Sommigen leggen de klemtoon meteen op het eerste woord: ze zeggen eerst 'Heer' en daarna alle volgende woorden met gedempte, gelijkmatige stem. Anderen beginnen het gebed op gedempte toon, verheffen de stem daarna zodat de klemtoon op 'Jezus' valt – als een soort uitroep – om dan de andere woorden weer zacht uit te spreken. Weer anderen beginnen de inleidende woorden van het gebed op een lagere, gelijkvormige toon om dan de stem te laten opklinken bij de laatste woorden 'ontferm u over mij'. Tenslotte zijn er die het hele gebed 'Heer Jezus Christus, Zoon van God, ontferm u over mij' op een effen toon uitspreken, maar daarbij 'Zoon van God' benadrukken.

Luister nu naar het volgende: Het is één en hetzelfde gebed; de orthodoxe Christenen hebben allen één en hetzelfde geloof; allen weten ze heel goed dat dit allerbelangrijkste en hoogste van alle gebeden uit twee elementen bestaat: het aanroepen van de Heer Jezus Christus en het vragen om zijn barmhartigheid. Maar waarom spreken ze het dan niet met dezelfde klemtoon uit? Waarom benadrukken ze bepaalde gedeelten op een voor ieder persoonlijke manier? Het is alsof hun ziel door een bepaald gedeelte bijzonder wordt aangegrepen en ze dat door een sterkere, luidere klemtoon tot uitdrukking willen brengen. Misschien zullen er heel wat zeggen dat dat puur uit gewoonte gebeurt, of omdat iemand het zo van een ander heeft overgenomen, of ook wel omdat hij een bepaald idee van dat gebed heeft dat afwijkt van het idee van anderen, of – tenslotte – dat iedereen het gewoon uitspreekt zoals het hem het beste lijkt, naargelang dus wat de tekst in hem oproept... Maar ik heb daar een heel andere mening over. Ik zoek het liever bij iets hogers, iets wat niet alleen de mensen die iemand horen bidden, maar ook de bidder zelf in feite onbekend is. Zou hier uiteindelijk niet een mysterieuze werking van de heilige Geest in het geding zijn: van de Geest die immers smeekt 'in onuitsprekelijke verzuchtingen' (Rom. 8, 26) en ons onwetenden leert hoe we moeten bidden? Ook als iedereen die bidt in de naam van Jezus Christus, daartoe gedreven wordt door de heilige Geest, dan kan toch nog, zoals de Apostel zegt, de in het geheim werkende Geest 'de biddenden het gebed ingeven' en ons tegelijk, ondanks ons onvermogen, zijn genaderijke gaven schenken: de één devote godsvrucht, de ander de liefde, een derde standvastigheid in het geloof, weer een ander roerende deemoed... Daarom zal iedereen die zo'n gave ontvangen heeft, bijvoorbeeld met een vroom hart de majesteit van de Albestierder willen verheerlijken en dát in zijn gebed met bijzondere nadruk tot uitdrukking brengen als hij geestdriftig het woord 'Heer' uitspreekt – want hij zal in dat woord de majesteit en verhevenheid van de Schepper der wereld onderkennen. Een tweede, die op wonderlijke wijze de liefde zijn hart voelt overstromen, zal vooral in verrukking raken door de zoete kreet 'Jezus Christus' – zoals die starets die de naam 'Jezus', zelfs in een gewoon gesprek, niet kon horen zonder in verrukking te raken van zoete liefde. Iemand die on-

wrikbaar gelooft in de godheid van Jezus Christus – één in wezen met de Vader – zal bij het uitspreken van de woorden ‘Zoon Gods’ nog vuriger en vaster gaan geloven. En hij die de gave ontving van de deemoed en daardoor diep in zijn innerlijk de eigen onmacht ervaart, zal bij de woorden ‘ontferm u over mij’ verzwolgen worden door een nederig berouw en met bijzondere klemtoon de laatste woorden van het Jezusgebed uitspreken, in de hoop Gods barmhartigheid op te wekken, en uit afkeer van zijn zonden.

Dat zullen, denk ik, de oorzaken zijn voor dat verschillend benadrukken en beklemtonen als het gebed in de naam van Jezus Christus wordt uitgesproken. Door bestudering daarvan zouden we dus, tot meerdere eer van God en tot onze eigen stichting, kunnen ontdekken welke gevoelens bepaalde mensen bij het bidden bezielen en welke gave van de Geest ze hebben ontvangen. Maar ik heb nog al eens de tegenwerping moeten horen: ‘Als die tekenen van de wonderlijke Geestesgaven zich nu alle tegelijk voordeden, zouden dan niet alle woorden van dat gebed – en niet slechts een paar – even enthousiast beklemtoond worden?’ Ik heb daarop steeds als volgt geantwoord: ‘Omdat de goddelijke genade in haar wijsheid eenieder de gaven toch in verschillende mate toebedeelt, overeenkomstig zijn mogelijkheden – zoals te lezen staat in de heilige Schrift – wie zou dan in staat zijn ze alle tegelijk te ervaren? En hoe zou een mens met zijn beperkte verstand dan zelf die genadegaven gelijkelijk verdelen? De klei is volledig in handen van de pottenbakker; en de pottenbakker heeft de macht naar zijn gelieven van de klei dit te maken dan wel dat...’

Zo’n dag of vijf ben ik bij die startets gebleven; intussen werd zijn gezondheid geleidelijk aan beter. Ik was zó door de man gesticht dat ik helemaal niet bemerkte dat de tijd omvloog. We leefden immers in dat kamertje als in een streng klooster; we konden niets anders doen dan in stilte bidden, Jezus Christus’ naam aanroepen, of samen praten over maar één onderwerp: het innerlijk gebed.

Op een keer kwam er een pelgrim bij ons die heel onwelwillend over de Joden sprak. Hij had zich toen hij door hun dorpen kwam, flink geërgerd; hij was ook door hen bedrogen – om

van andere onaangenaamheden maar te zwijgen. De man was in zo'n verbitterde stemming dat hij de Joden vervloekte; hij zei dat ze niet waardig waren hoe dan ook op aarde te leven: om hun hardnekkigheid en hun ongelooft. Kortom, zei hij: hij had een onoverwinnelijke weerzin van die mensen. Mijn staretts liet hem uitpraten; daarna probeerde hij hem tot rede te brengen. 'Beste vriend, wat heeft dat nu voor zin zo op de Hebreëen te schelden en ze te vervloeken? Zijn ze niet, net als wij, schepselen uit Gods hand? We moeten medelijden met ze hebben en voor ze bidden, maar vervloeken mogen we ze niet. Geloof me: je afkeer van de Joden komt hiervandaan dat je niet vast staat in Gods liefde, en niet – als onderpand daarvan – het innerlijk gebed meedraagt in je hart. Daarom mis je ook de innerlijke vrede. Ik zal je een tekst voorlezen uit de heilige Vaders; luister maar wat Marcus de Eremiet erover zegt: 'Een ziel die zich met God verenigd weet, wordt uit onbedwingbare blijdschap als het ware een kind – niet kwaaddenkend en eenvoudig van hart. Hij zal niemand veroordelen: Griek noch heiden, Jood noch zondaar; hij zal ze – allen tezamen en ieder voor zich – met een open oog zien en even blij zijn met onverschillig wie; hij wenst niets anders dan dat Grieken, Joden en heidenen God de Heer zullen loven.' En de grote Macarius van Egypte zegt dat de innerlijk schouwenden 'in zo'n liefde worden ontstoken dat ze – als dat mogelijk was – iedereen in hun hart zouden opnemen, zonder onderscheid te maken tussen goeden en kwaden.' Heb je nu begrepen, beste broeder, hoe de heilige Vaders over zoiets oordelen? Ik raad je dan ook aan heel je woede te laten varen en alles te beschouwen als onderworpen aan Gods alwetende Voorzienigheid. Als je iets tegenkomt wat je ergert, klaag dan eerder jezelf aan – vooral dat je tekortschiet in geduld en nederigheid.'

Intussen was er een hele week voorbijgegaan; de staretts was weer beter. Ik bedankte hem van ganser harte voor al de goede raad en nam afscheid. Hij reisde verder naar zijn officiële verblijfplaats en ik zette mijn tocht voort.

Toen ik al dicht bij Potsjajew was – ongeveer 100 werst ervóór – haalde me een soldaat in. Ik vroeg hem waar hij heen op weg was, en hij zei: 'Naar mijn geboortestreek, in het gouvernement Kamenek-Podolsk.' Toen ik samen met hem zo'n 10 werst had

afgelegd, bemerkte ik dat hij telkens zwaar zuchtte; hij leek me nogal treurig toe en somber gestemd. Ik vroeg: 'Waarom ben je zo verdrietig?' Hij begon me ineens dringend toe te spreken: 'Je moet wel een goed mens zijn om zo gauw te merken dat ik verdriet heb. Maar je moet me bij God zweren en onder ede beloven niemand iets te vertellen van wat ik je over mezelf ga zeggen. Mijn dood is nabij en ik heb niemand wie ik raad kan vragen.' Ik verzekerde hem met even zoveel woorden dat ik in het geheel geen noodzaak zag iemand iets over hem te vertellen, en dat ik hem graag uit broederlijke liefde raad zou geven als ik ertoe in staat was.

'Ik was lijfeigene op een dorp en moest de dienst in,' begon hij te vertellen. 'Toen ik vijf jaar had gediend, kon ik het niet langer uithouden; ze hadden me zo vaak geslagen omdat ik er de kantjes afliep of dronken was geweest. Ik besloot weg te lopen – ik ben nu al vijftien jaar voortvluchtig. Zes jaar lang heb ik me ergens verborgen gehouden. Ik stal uit schuren en voorraadkamers, stal ook paarden en brak in bij winkels; zo zorgde ik dat ik te eten had. Wat ik stal, verkocht ik aan verschillende helers; het geld dat ik er voor kreeg, gaf ik uit aan de drank. Ik leidde ook een ontuchtig leven en beging zowat alle zonden; alleen vermoord heb ik niet. Het liep allemaal als gesmeerd. Eén keer werd ik ingesloten wegens landloperij – ik had geen pas; maar ook toen heb ik op een geschikt moment kunnen vluchten.'

Toevallig trof ik toen een soldaat die uit de dienst was ontslagen en nu op weg was naar huis, ergens in een verafgelegen gouvernement. Omdat hij zich ziek voelde en nauwelijks kon lopen, vroeg hij me met hem mee te gaan tot het volgende dorp; dan zou hij misschien gemakkelijker onderdak kunnen vinden. Ik ben met hem meegelopen. Het dorps hoofd liet ons overnachten in een leegstaande schuur op het hooi. Toen ik 's morgens vroeg wakker werd en naar hem keek, ontdekte ik dat mijn goede soldaat dood was en al helemaal verstijfd. Ik begon hem zo snel mogelijk te fouilleren op zijn pas en zijn ontslagbewijs. Toen ik die gevonden had, en bovendien nogal wat geld, sloop ik – iedereen sliep nog – haastig uit de schuur weg, over de achtererven en het woud in... Zo ben ik weggekomen. Toen ik de pas bekeek, zag ik dat zowel zijn leeftijd als ook zijn persoons-

beschrijving bijna precies klopten met de mijne.

Blij en vol goede moed trok ik daarop naar het afgelegen gouvernement Astrakan om daar een rustiger leven te leiden. Ik begon met me als boerenknecht te verhuren. Zo kwam ik terecht bij een oude man met een eigen huis, die in het klein handelde in vee. Hij was weduwnaar; alleen zijn dochter, een weduwe, woonde bij hem in. Een jaar later ben ik met die dochter getrouwd; daarna stierf de oude man. Van handel hadden we geen verstand. Algauw begon ik weer te drinken, en mijn vrouw deed mee. In één jaar tijds verbrasten we alles wat de oude man ons bij zijn dood had nagelaten. Toen werd mijn vrouw ziek en stierf. Ik verkocht alles, ook het huis; dat geld was na korte tijd ook verkwist. Ik had niets meer om van te leven, zelfs niet te eten. Ik nam dus maar weer mijn oude beroep op: ik ging stelen, en nog wel brutaler dan vroeger – ik had nu immers een pas. Zo leefde ik van de misdaad, zowat een jaar lang. Op een keer was me lange tijd niets gelukt. Ik stal daarom maar bij een alleenwonende boer een oude knol en verkocht die voor een halve roebel aan de vilder. Toen ik het geld had, ging ik naar de kroeg en dronk een borrel. Ik besloot naar een dorp te gaan waar een bruiloft werd gehouden; ik zou daar iets beters kunnen stelen als ze allemaal volgegeten na het bruiloftsmaal lagen te slapen. De zon was nog niet helemaal onder toen ik het woud inging om te wachten tot het middernacht zou zijn. Ik ging op de grond liggen en viel vast in slaap.

En kijk: in een droom, zie ik me in een mooie, ruime wei staan... Plotseling komt er een dreigende onweerswolk op me af. Er weerklinkt een verschrikkelijk felle bliksemslag; de grond splijt onder mijn voeten open en het is alsof ik met geweld tot aan de schouders in de grond word gedrukt. Ik zat helemaal rondom in de aarde; alleen mijn hoofd en armen staken er bovenuit. Toen leek het alsof die onweerswolk omlaagzakte tot op de bodem: mijn oude grootvader, die al een twintig jaar eerder was gestorven, stapte eruit... Hij was een vroom man geweest, had zelfs in ons dorp dertig jaar lang het ambt bekleed van kerkmeester. Met een boos en nijdig gezicht kwam hij op me af; ik beefde van angst. Vlakbij me zag ik een hele stapel voorwerpen liggen: ik had ze alle in de loop van de tijd gestolen... Toen werd ik nog banger. Mijn grootvader kwam dus

op me af; hij wees nu naar die stapel voorwerpen en riep op barsetoon: "Watis dat? ... Druk die man plat!" Plotseling begon de aarde van alle kanten zo tegen me aan te drukken en me te benauwen dat ik kreunde van de ondraaglijke pijn; geschrokken en verslagen schreeuwde ik: "Genade!" Maar de pijn bleef. Daarna wees grootvader naar nog zo'n stapel en riep: "En wat is dat? ... Pers hem nog steviger samen!" De pijn die ik voelde, en de benauwdheid waren nu zo hevig dat geen ellende ter wereld ermee te vergelijken valt. Toen bracht grootvader het paard dat ik de dag ervoor had gestolen, naar me toe, vlakbij me, en riep: "En dit dan? ... Kwel hem zo hard als maar mogelijk is!" Ik werd nu van alle kanten zo samengeperst en de pijn werd zo fel dat ik niet zou kunnen zeggen hoe gruwelijk het wel was, hoe angstwekkend en benauwend. Het was alsof mijn pezen werden uitgerekt; de druk werd zo groot en de pijn zo verschrikkelijk dat ik het niet meer kon uithouden. Ik zou flauwgefallen zijn als die pijn nog wat langer had geduurd. Maar toen sloeg die oude knol, vlak bij me, fel achteruit en raakte me tegen de wang. De wang werd opengereten en... op hetzelfde ogenblik werd ik wakker. Ik was zo geschrokken dat mijn hele lichaam trilde; ik bleef als verlamd liggen. Toen keek ik om me heen: het was klaarlichte dag; de zon steeg net boven de horizon. Ik voelde aan mijn wang en ontdekte dat ze bloedde. En al de delen van mijn lichaam die in die droom in de grond hadden gezeten, leken wel verdoofd; het was alsof er mieren overheen kropen. Helemaal in de war ben ik toch met de grootste moeite overeind weten te komen, en toen ben ik zo goed en kwaad als het ging, naar huis teruggegaan. De wang heeft me nog lang pijn gedaan: je kunt de schram nog steeds zien – vroeger had ik die niet. Na die enge droom word ik nog vaak door schrik en angst overvallen. Telkens als ik me de pijn herinner waar ik toen van gedroomd heb, voel ik die angst en benauwdheid weer, en wel zo hevig dat ik niet weet waar ik moet blijven... En hoe is het toen verder gegaan? Ik begon bang te worden voor de mensen; ik schaamde me alsof iedereen afwist van mijn vroegere schelmenstreken! Van ellende kon ik niet meer eten, drinken of slapen; ik liep te waggelen als een schim.

Ik heb er nog aan gedacht terug te gaan naar mijn regiment

en daar een bekentenis af te leggen: misschien zou God me alles vergeven als ik de straf ervoor had ondergaan. Maar de schrik sloeg me om het hart bij de gedachte dat ze me spitsroeden zouden laten lopen... Bijna kon ik het niet meer uithouden; ik wilde me al gaan verhangen. En toen kwam de gedachte in me op dat ik toch al niet meer lang te leven zou hebben, dat ik binnenkort toch dood zou gaan, want het verval van mijn krachten was bijna volledig. Ik besloot daarom terug te gaan naar mijn geboortestreek, om alles daar nog eens te zien en dan te sterven. In mijn geboortestreek heb ik een neef; ik ben nu naar hem onderweg, al een half jaar lang. Maar ik voel me nog steeds ongelukkig en die angst blijft me kwellen... Goede man, wat denk jij ervan: wat moet ik doen? Zo lang zal ik het niet meer volhouden...'

Toen ik dat alles had aanhoord, was ik innerlijk vol verwondering. Ik prees de wijsheid van God en zijn genadigheid, nu ik inzag hoe Hij op de meest verschillende wijzen een zondaar de weg laat vinden tot boetvaardigheid. Ik begon met tegen de man te zeggen: 'Beste broeder, waarom heb je toen je zo bang was en terneergeslagen, niet tot God gebeden? Dat is altijd het beste redmiddel, welke rampen ons ook overkomen.' 'Dat moet ik in geen geval doen, dacht ik,' antwoordde hij, 'want zogauw als ik begin te bidden, zal God me terstond vernietigen.' 'Dat is onzin, broeder! Dat zijn gedachten die de duivel je ingeeft. God is oneindig barmhartig en Hij heeft medelijden met ons zondaars; als iemand berouw heeft, vergeeft Hij hem al gauw. Je kent toch het Jezusgebed: "Heer Jezus Christus, Zoon van God, ontferm u over mij"? Dat gebed moet je voortdurend opzeggen.' 'Hoe zou ik dat gebed niet kennen! Als ik ging stelen, heb ik het vaak opgezegd om mezelf meer moed te geven.' 'Nu zie je het zelf: toen heeft God je niet vernietigd als je dat gebed maar opzei – terwijl je toch op het punt stond kwaad te doen. Zou Hij je nu dan vernietigen terwijl je toch berouw hebt en zou willen bidden? Zie je wel dat dat ideeën van de boze vijand zijn? Geloof me, beste man, als je dit gebed verricht, zul je al gauw troost vinden; je hele angst en alles wat je drukt, dat zal verdwijnen. Op den duur zul je zelfs volledig tot rust komen en een godvruchtig mens worden; al die zondige begeerten van je zullen vergaan. Ik kan je dat verzekeren, want

ik heb het zelf meermalen bij anderen kunnen waarnemen.'

Daarop gaf ik hem een reeks voorbeelden van hoe het Jezusgebed een wonderlijke kracht uitoefent op de zondaar. En toen probeerde ik hem ervan te overtuigen dat hij, in plaats van naar zijn geboortestreek te gaan, met mij een pelgrimstocht moest maken naar de Moeder Gods van Potsjajew, de Toevlucht der Zondaren; daar zou hij ook kunnen biechten en de Communie kunnen ontvangen. Die goede soldaat van me luisterde aandachtig naar alles wat ik zei, en kennelijk met grote opluchting. Hij stemde met alles in. We gingen dus samen naar Potsjajew; maar op één voorwaarde: dat we onderweg niet met elkaar zouden praten maar ononderbroken het Jezusgebed zouden opzeggen. Een dag en een nacht trokken we zo in stilzwijgen verder. De volgende dag al zei hij tegen me dat hij zich veel opgewekter voelde; en hij scheen ook rustiger te zijn geworden.

De derde dag kwamen we in Potsjajew aan. Weer drong ik er sterk bij hem op aan dag en nacht – als hij wakker was – het gebed te blijven opzeggen. Ik verzekerde hem dat de boze vijand niet tegen de allerheiligste naam van Jezus opkan; die naam bezat de kracht hem te redden. Ook las ik hem voor uit de Philokalia: we moeten steeds het Jezusgebed blijven verrichten, maar zeker en met extra veel ijver wanneer we ons voorbereiden op het ontvangen van Gods sacramenten. Dat heeft hij ook gedaan. Nog dezelfde dag biechtte en communiceerde hij; hoewel hem af en toe angstige gedachten overvielen, wist hij ze toch zonder veel moeite door middel van het Jezusgebed te verdrijven.

Om de volgende dag op tijd voor de ochtenddienst te kunnen opstaan, legde hij zich op zaterdagavond al vroeg te ruste. Terwijl hij onafgebroken het Jezusgebed opzei, zat ik bij een waaklampje te lezen in mijn Philokalia. Na ongeveer een uur sliep hij in, en ik ging bidden. Zo'n twintig minuten later begon hij plotseling wild te woelen. Toen werd hij wakker. Hij sprong vlug overeind en kwam naar me toe; de tranen liepen hem over het gezicht. Buiten zichzelf van vreugde riep hij uit: 'Broeder, wat ik nu gezien heb! De last is van me afgenomen; ik ben zó blij! Nu geloof ik dat God de zondaars niet kwelt, maar erbarmen met ze heeft. U zij dank, o Heer, U zij dank...' Verbaasd, maar ook verheugd, vroeg ik hem me uitvoerig te be-

schrijven wat hem was overkomen.

'Het volgende... Nauwelijks was ik ingeslapen, of ik zag mezelf weer in die wei, waarin ik het zo benauwd heb gehad. Ik schrok eerst... maar toen zag ik – in plaats van die donkere wolken – een stralende zon opstijgen aan de hemel. Een wonderlijk licht overstraalde heel de wei; ik zag er rode bloemen en allerlei kruiden. Opeens was grootvader er, vlak bij me, zo wonderlijk mooi om te zien: je kon er niet genoeg van krijgen naar hem te kijken... Met zachte stem, heel vriendelijk, zei hij tegen me: "Ga naar Sjitomir, naar de kerk van sint Gregorius de Zegerijke; daar zullen ze je aanstellen tot kerkwachter. Blijf er tot het einde van je leven, en bid ononderbroken: God zal zich over je ontfermen..." Toen hij dat gezegd had, zegende hij me; en op hetzelfde moment was hij verdwenen. Ik voelde me zo blij dat ik het niet onder woorden kan brengen: het was alsof een enorme last van me was afgenomen, en ik opwakte naar de hemel... Toen werd ik wakker. Ik voel me zo opgelucht; mijn hart weet niet wat het van vreugde moet doen. Wat denk jij? Zal ik nu onmiddellijk naar Sjitomir gaan, zoals grootvader me heeft opgedragen? Met dat gebed zal het me licht vallen daarheen te trekken!' 'Maar kom, beste broeder: wil je nu midden in de nacht op pad gaan? Woon morgen eerst de ochtenddienst bij en ga dan met God!' We hebben die nacht helemaal niet meer geslapen; we hebben zitten praten en zijn toen zo naar de kerk gegaan. De hele ochtenddienst door bad de man vurig en onder tranen. Hij zei dat het hem nu zó licht en blij om het hart was dat hij het Jezusgebed vol gelukzaligheid kon verrichten. Daarna communiceerde hij nog een keer tijdens de Liturgie. Na het middageten ging ik met hem mee tot aan de straatweg naar Sjitomir; daar hebben we onder vreugdetranen afscheid van elkaar genomen.

Daarna begon ik te overleggen wat ik zelf zou gaan doen, waar ik heen zou gaan. Uiteindelijk besloot ik terug te keren naar Kijew. De wijze lessen die me daar van mijn geestelijke vader wachtten, trokken me erheen, maar ook de gedachte dat hij, als ik bij hem verbleef, misschien wel een paar weldoeners zou kunnen vinden die het me, uit liefde tot Christus, mogelijk zouden maken naar Jeruzalem te gaan, of tenminste naar de berg Athos. Ik bleef nog een week in Potsjajew; die tijd bracht ik door met het me te binnen brengen van de leerrijke ontmoetin-

gen die ik op mijn tocht had gehad, en dan al die stichtelijke dingen op te tekenen. Daarna maakte ik me klaar om op weg te gaan, nam mijn knapzak op de rug en ging naar de kerk om mijn nieuwe tocht de Moeder Gods aan te bevelen.

Ik bad nog wat tijdens de Liturgie vóór ik zou opbreken; ik stond zowat achterin de kerk, bij de ingang. Iemand kwam de kerk uitlopen die wel niet opvallend rijk gekleed was, maar toch, naar het zich liet aanzien, tot de adel moest behoren. Hij vroeg me waar je hier in de kerk kaarsen kon kopen; ik zei het hem. Toen de Liturgie tegen haar einde liep, bleef ik nog even staan bij de 'voetstap' van de Moeder Gods. Daarna sprak ik een gebed uit en begon aan mijn tocht. Ik was nog niet ver toen ik in een huis aan de straat voor een openstaand raam een heer in een boek zag zitten lezen. Ik moest langs dat raam, en zo ontdekte ik dat het die mijnheer was die me in de kerk naar het kaarsenstalletje had gevraagd. Terwijl ik hem voorbijliep, lichtte ik even mijn kap, maar hij wenkte me binnen te komen. Hij vroeg: 'Je bent zeker pelgrim?' Hij wilde weten wie ik was en waar ik nu heenging. Daarna haalde hij thee voor me en zei: 'Luister eens, beste man... Ik zal je een goede raad geven: als je nu eens naar het Solowki-klooster ging! Er is daar ook een heel afgelegen kluizenarij, waar het volkomen stil is: de Anskerskij Skit. Ze is als het ware een tweede Athos, en iedereen wordt er opgenomen. De hele regel bestaat hierin dat je volgens een vast schema om de beurt telkens vier uur per dag in de kerk het Psalter moet reciteren. Zelf ben ik ook van plan daarheen een pelgrimstocht te maken; en ik heb de gelofte afgelegd te voet te zullen gaan. We zouden er dus samen heen kunnen trekken. Dan is het voor mij – en ook voor jou – niet zo gevaarlijk, want er wordt gezegd dat die weg niet erg veilig is en bovendien heb ik geld bij me. Maar jouw kosten voor de hele duur van de pelgrimstocht zijn dan wel voor mijn rekening. En we moeten ook drie vadem van elkaar afblijven lopen om elkaar niet te storen bij het bidden. Denk er eens over, beste broeder, en zeg dan "ja"... Ook voor jou zou het zijn nut kunnen hebben.'

Die uitnodiging leek me een aanwijzing van de Moeder Gods; ik had haar toch gevraagd me de juiste weg te wijzen. Hoe onverwachts die uitnodiging ook kwam, ik heb toch maar voor de vuist weg 'ja' gezegd.

We gingen dus de volgende dag samen op pad. Drie dagen liepen we, zoals afgesproken, achter elkaar aan. Onvermoeibaar was mijn medepelgrim aan het lezen in een boek; hij legde het dag en nacht niet uit handen. Er tussendoor dacht hij over het gelezene na. Toen hielden we ergens halt om het middagmaal te gebruiken. Onder het eten had hij het boek open naast zich liggen en keek er telkens in. Ik zag dat het het Evangelie was en zei: 'Mag ik u wat vragen, mijnheer? Waarom legt u het Evangelie dag en nacht niet uit de hand? Het laat u geen ogenblik los; u hebt het steeds bij u.'

'Wel,' antwoordde hij, 'omdat ik alleen daaruit bijna onophoudelijk lering put.'

'En wat leert het u dan?' vroeg ik verder.

Het leven van de Christen, besloten in het gebed

'Volgens mij is het gebed de eerste stap naar én de bekroning van een vroom leven, want het gebed is zowel het allerbelangrijkste en meest onmisbare middel tot redding van de ziel als de allereerste plicht van de Christen. Daarom leert ons ook het Evangelie steeds weer altijd te bidden. Voor andere vrome werken zijn er bepaalde tijden, maar voor het gebed is geen tijd ongeschikt.

Zonder gebed kun je niets goeds doen, maar zonder het Evangelie is het onmogelijk op de juiste manier het bidden aan te leren. Daarom hebben allen die langs de weg van het innerlijk leven tot het heil zijn gekomen – de heilige verkondigers van Gods woord, maar ook de woestijnvaders en eremieten, en zelfs alle naar vroomheid strevende Christenen – het als onmisbaar ervaren altijd door bezig te zijn met de diepere zin van Gods woord. Wat ze vooral deden, was het lezen van het Evangelie. Velen van hen hebben het Evangelie-boek nooit uit de hand gelegd, en wie daarnaar vroegen, gaven ze de raad: "Ga zitten in een stil vertrek en lees... Lees telkens weer het Evangelie."

Zijn gedachten over het streven naar het gebed, bevielen me heel goed. Daarom vroeg ik verder: 'Aan welke gedeelten in het Evangelie ontleent u in het bijzonder die leer over het gebed?'

‘Aan alle vier de evangelisten,’ antwoordde hij, ‘of eigenlijk aan het hele Nieuwe Testament, gelezen in de juiste volgorde. Doordat ik er al een lange tijd in heb gelezen, en me er helemaal in heb verdiept, is me duidelijk geworden hoe konsekvent en systematisch de leer over het gebed in het hele Evangelie-boek wordt behandeld, beginnend bij de eerste evangelist, en dan verder de rij af. Zo wordt meteen al aan het begin de eerste aanzet tot – of de inleiding op – de leer over het gebed gegeven. Dan: het een en ander over de vorm ervan, de uiterlijke uitdrukking in woorden. Verder: de voorwaarden die onmisbaar zijn voor het bidden, de methode hoe het te leren, en ook voorbeelden. Tenslotte: de mystieke leer over het innerlijke, geestelijke, ononderbroken gebed in de naam van Jezus Christus, dat nader wordt uiteengezet en dat weldadiger is dan het mondgebed; tevens: de noodzakelijkheid daarvan, de goede vruchten... In één woord: alles wordt in het Evangelie-boek, en wel van het begin tot het einde, uitvoerig, systematisch en konsekvent uitgelegd – een volledige inleiding dus tot het beoefenen van het gebed.’

Toen ik dat hoorde, besloot ik meteen hem te vragen me die uitvoerige uitleg nader aan te geven. Ik vroeg dus: ‘Niets spreekt me zo aan als een uiteenzetting over het gebed of een gesprek daarover. Daarom zou ik heel graag van u die volledige uiteenzetting – tot in alle details – van de mystieke leer over het gebed horen. Wees dus zo goed me, ter ere Gods, al die plaatsen in het Evangelie aan te wijzen.’ Hij verklaarde zich er graag toe bereid en zei ‘Sla je Evangelie-boek op en’ – hij gaf me een potlood – ‘teken daarin aan wat ik nu ga zeggen.’

Zoek in het Evangelie van de heilige Mattheüs hoofdstuk 6 op en lees vers 5 tot 9. Merk op dat daar wordt gezegd hoe je je op het gebed moet voorbereiden; tevens wordt daar aangegeven dat je er niet uit eierzucht mee moet beginnen en niet moet bidden in de herrie van alle dag; ook moet je om vergeving van je zonden vragen en om vereniging met God, maar niet met veel en uitvoerige beden om aardse zaken, zoals de heidenen dat doen. Lees daarna meteen verder, in hetzelfde hoofdstuk, vers 9 tot 14. Daarin is sprake van de vorm die ons gebed moet hebben: welke woorden dus moeten worden gebruikt. Met de

grootste wijsheid is er alles in samengevat wat voor ons leven echt noodzakelijk is. Ga verder met vers 14 en 15, ook in dat hoofdstuk. Je vindt er de voorwaarde waaraan moet worden voldaan om het gebed werkzaam te laten zijn: als we degenen die ons beledigen, niet vergeven, dan zal God de Heer ook ons onze zonden niet vergeven. Als we nu overgaan naar hoofdstuk 7, vinden we daar, van vers 7 tot 12, de methode om ons bidden op te voeren – en te groeien in de hoop: “vragen”, “zoeken”, “aankloppen”. Die woorden geven een stijging aan: steeds vaker bidden, zodat het onze voornaamste bezigheid wordt, en het gebed niet alleen gelijk opgaat met alle andere bezigheden, maar ze zelfs in tijdsduur gaat overtreffen. Dat is overigens het belangrijkste punt wat het bidden betreft. Een voorbeeld hiervan vind je bij de evangelist Marcus, hoofdstuk 14, vers 32 tot 40, waar Jezus niet ophoudt zijn gebed almaar te herhalen. Een dergelijk voorbeeld van almaar bidden geeft de evangelist Lucas in hoofdstuk 11, vers 5 tot 14, in de gelijkenis van de hardnekkig vragende vriend; en ook in hoofdstuk 18, vers 1 tot 15, waar een weduwe de rechter almaar lastig blijft vallen en de tollenaar om genade blijft vragen; en dat alles in verband met Christus’ gebod dat we altijd en overal moeten bidden en het nooit mogen opgeven – niet tot laksheid mogen vervallen.

Na deze uitvoerige aanwijzingen onthult de evangelist Johannes dan de kern van de leer over het mystieke innerlijke gebed van het hart: vooreerst in het diepzinnige gesprek van Jezus Christus met de Samaritaanse – hoofdstuk 4, vers 5 tot 25 – waarin de innerlijke aanbidding van God – in geest en waarheid – wordt vermeld als dat wat God verlangt: het ononderbroken innerlijk bidden dat als levend water uitmondt in het eeuwig leven. Verderop – in hoofdstuk 15, vers 4 tot 8 – wordt nog duidelijker de kracht, de rijkdom en de noodzakelijkheid van het innerlijk gebed aangetoond: van het blijven van de ziel in Christus, in het nooit ophoudende contact met God. Lees dan nog, bij dezelfde evangelist, in hoofdstuk 16 vers 23 tot 25, en zie welk een mysterie daar wordt geopenbaard! Het gebed in de naam van Jezus Christus – het Jezusgebed: “Heer Jezus Christus, Zoon van God, ontferm u over mij” – vaak en telkens weer herhaald, houdt een geweldige kracht in die ons met groot gemak overstroomt en heiligt. Dat valt met zekerheid ook op te maken

uit het voorbeeld van de apostelen. Toen ze al meer dan een jaar leerlingen waren van de Heer Jezus – en van hem het Onze Vader hadden geleerd, dat ze aan ons hebben doorgegeven – heeft Jezus hun aan het einde van zijn aardse leven ontsluitend wat er aan hun bidden nog ontbrak om onder alle omstandigheden werkzaam te kunnen zijn. Hij zei tegen hen – hoofdstuk 16, vers 24: “Tot nu toe hebben jullie nog om niets in mijn naam gebeden. Als je de Vader in mijn naam om iets zult bidden, dan zal Hij het jullie geven.” En dat is ook gebeurd, want later, nadat de leerlingen ons hadden geleerd te bidden in de naam van Christus, wat hebben ze toen niet een wonderen verricht – ongehoord – en hoe rijk was toen niet hun innerlijk – overstelpend! Nu zie je zeker wel de samenhang van de leer over het gebed zoals die duidelijk in het Evangelie wordt gegeven? En ook heel de volheid ervan!

Maar als je de geschriften van de apostelen neemt, dan zul je ook daarin een konsekwente leer over het gebed aantreffen. In de trant van de voorafgaande opmerkingen zal ik je op een paar plaatsen wijzen die duidelijk betrekking hebben op het gebed. In de Handelingen van de Apostelen wordt de praktijk geschilderd: het ijverig en onophoudelijk beoefenen van het gebed door de eerste Christenen – hoofdstuk 1, vers 14 – verlicht als ze waren door hun geloof in Jezus Christus. In hoofdstuk 4, vers 31, wordt iets gezegd over de vruchten of gevolgen van dat steeds volharden in het gebed: de heilige Geest werd met zijn gaven over hen uitgestort terwijl ze baden. Iets dergelijks zul je ook in hoofdstuk 16, vers 25 en 26, vinden. Als je dan op de rij af de Brieven van de apostelen doorneemt, kom je het volgende tegen: ten eerste – in de Jacobusbrief 5, 13 tot 16 – hoe onmisbaar het gebed is in alle omstandigheden van het leven; ten tweede – bij Judas, 20 en 21, en in Romeinen 8, 26 – hoe de heilige Geest ons helpt bij het bidden; ten derde – Ephesen 6, 18 – dat je altijd weer in de Geest moet bidden; ten vierde – Philippiaers 4, 6 en 7 – hoe onmisbaar de rust is bij het bidden, de innerlijke vrede; ten vijfde – 1 Thessalonicenzen 5, 17 – hoe noodzakelijk het is zonder ophouden te bidden; en, ten zesde – in 1 Timotheüs 2, 1 tot 5 – krijgen we tenslotte te horen dat we niet alleen voor onszelf moeten bidden, maar ook voor alle andere mensen.

Als je geregeld en ijverig in de Schrift leest, zul je nog veel meer ontdekken van wat daarover in Gods woord ligt verscho-
len – en wat ons bij het ongeregeld of vluchtig lezen van dezelfde
teksten ontgaat. Heb je al op grond van wat ik naarvoren heb
gebracht, kunnen bemerken hoe wijs en konsekvent – en met
welk een wonderlijke systematiek – het Nieuwe Testament van
onze Heer Jezus Christus, zoals we dat zojuist hebben doorgenomen,
te werk gaat als het dat onderwerp behandelt? Die wonder-
lijk volgehouden volgorde en konsekventie door alle vier de
evangelisten heen! Zo vinden we bij de heilige Mattheüs de
aanzet tot en de inleiding op het gebed, de juiste vorm, de voor-
waarden; verderop, bij de heilige Marcus, voorbeelden; bij de
heilige Lucas gelijkenissen; bij de heilige Johannes komt de mys-
tieke beoefening in het innerlijk gebed. Hoewel, dat alles wordt
eigenlijk ook bij alle evangelisten in kortere of uitvoerigere
vorm uiteengezet. In de Handelingen der Apostelen worden
de praktijk en de gevolgen van het bidden geschilderd; en voorts
staan in de apostolische Brieven – en ook in het Boek der Open-
baring – heel wat belangrijke dingen opgetekend die nauw ver-
band houden met het gebed. Dat is dan ook de reden waarom
ik me zo uitsluitend met het Evangelie-boek bezig houd bij het
nagaan van al de wegen die kunnen leiden tot heil van de ziel.'

Ik had terwijl hij die uitvoerige uiteenzetting gaf, alle door hem
genoemde plaatsen van mijn Nieuwe Testament – dat immers
ook in mijn Bijbel staat – aangestreept. En ik vond dat alles
zo belangrijk en leerzaam dat ik hem er van harte voor heb
bedankt.

Daarna zijn we nog vijf dagen samen verdergetrokken in volle-
dig stilzwijgen. Mijn metgezel kreeg echter veel pijn aan zijn
voeten – waarschijnlijk omdat hij niet gewend was zo lang te
lopen. Hij huurde daarom een wagen met twee paarden en liet
me meerijden. Zo zijn we hier bij u in de streek gekomen. We
nemen nu voor drie dagen wat rust; als hij zich weer beter voelt,
gaan we direkt door naar Anskij, want daar wil hij nog steeds
graag naartoe.

Starets: Die metgezel van je moet wel een heel bijzonder iemand
zijn. Behalve dat hij vroom is, blijkt hij ook heel ontwikkeld.
Ik zou graag kennis met hem willen maken.

Pelgrim: We hebben onderdak gevonden in een privé woning. Morgen kan ik hem misschien bij u brengen; voor vandaag is het, met uw welnemen, al te laat.

*Een broeder die gesteund wordt door zijn broeder,
is als een versterkte hooggelegen stad.*

Spreuken 18, 19

Tweede ontmoeting

Pelgrim: Zoals ik u gisteren heb beloofd, kom ik nu hier bij u met mijn hoogvereerde tochtgenoot, die me door zijn leerrijke gesprekken de pelgrimstocht zo veel lichter heeft gemaakt. U wilde hem graag ontmoeten...

Starets: Het zal buitengewoon prettig voor me zijn – en, naar ik hoop, ook voor mijn vrienden – u beiden hier te zien en van u een vruchtbaar woord te horen over uw ervaringen. Dit hier is een eerwaarde monnik, en die heer daar een weleerwaarde priester. Als er twee of drie in de naam van Jezus Christus bijeen zijn, is Hijzelf in hun midden – zoals Hij heeft beloofd. Nu we met ons vijven bijeen zijn in zijn naam, zal zijn genade dus nog overvloediger over ons komen! Beste broeder, het verhaal dat uw metgezel me gisteren heeft verteld over uw liefde voor het heilig Evangelie, is heel interessant. Zouden we nu van u kunnen vernemen hoe dat grote mysterie zich aan u heeft openbaard?

Professor: De Heer – die wil dat allen gered worden en komen tot de kennis der waarheid – heeft in zijn grote barmhartigheid deze kennis voor mij op wonderbare wijze ontsloten, zonder enig toedoen van een mens. Vijf jaar ben ik professor geweest aan een hogeschool, maar mijn levenspad volgde meer het voetspoor van de zonde. Ik legde me toe op de voze wijsbegeerte van deze wereld, maar niet in Christus' naam. Ik zou waarschijnlijk steeds dieper zijn afgezakt, als ik niet de steun had gehad van mijn vrome moeder en zuster bij wie ik inwoonde.

Toen ik eens in de stad over een van de boulevards wandelde, maakte ik kennis met een jongeman, een Fransman naar zijn

zeggen, die een universitaire wetenschappelijke graad had behaald. Hij was sinds kort uit Parijs aangekomen en zocht nu een aanstelling als gouverneur bij een adellijke familie. Hij was zeer ontwikkeld, uitstekend zelfs, en omdat me dat bijzonder beviel, nodigde ik hem als eenzame buitenlander bij me thuis. Zo werden we vrienden. In de loop van een maand of twee kwam hij me vaak opzoeken; vaak ook gingen we samen wandelen. We leefden er lustig op los, bezochten allerlei gelegenheden – ook, zoals u zult begrijpen, niet-onschuldige. Op een keer kwam hij bij me met een uitnodiging voor zo'n gelegenheid; om me snel over te halen, gaf hij hoog op van de vrolijkheid en de gezelligheid bij de mensen die ons hadden uitgenodigd. Toen hij nog pas een paar woorden had gezegd, vroeg hij me of we niet naar een ander vertrek konden gaan, bijvoorbeeld naar de salon – en dus niet in mijn werkkamer zouden blijven. Dat vond ik merkwaardig. Ik zei hem dan ook dat ik al vaker had bemerkt dat hij niet zo graag in mijn werkkamer bleef, en vroeg hem waarom dat zo was. Ik hield hem op die manier nog langer in mijn werkkamer – en wel omdat de salon naast de zitkamer van mijn moeder en zuster lag; het zou weinig gepast zijn daar lichtzinnige gesprekken te voeren. De jongeman verzoon allerlei uitvluchten om zijn verzoek wat geloofwaardiger te maken, maar tenslotte zei hij me ronduit: 'Tussen de boeken op je schap staat ook een Evangelie; ik heb zo'n eerbied voor dat boek dat het me moeilijk valt in de aanwezigheid ervan over allerlei onbelangrijke dingen te spreken. Breng het de kamer uit, vraag ik je; dan kunnen we vrij met elkaar praten.' In mijn lichtzinnigheid glimlachte ik erom, nam het Evangelie van de plank en zei: 'Dat had je me wel eerder kunnen vertellen!' En ik reikte hem het boek toe: 'Pak het maar aan en breng het zelf de kamer uit. Je kunt het wel in het vertrek hiernaast leggen.' Nauwelijks had ik hem met het Evangelie aangeraakt of de jongeman begon over heel zijn lichaam te beven en... verdween... Ik schrok er zó van dat ik bewusteloos in elkaar zakte. Mijn huisgenoten hadden de bons gehoord en kwamen toesnellen, maar ze hadden ruim een half uur nodig om me bij te brengen. Toen ik tenslotte weer bij mijn positieven was, overviel me de angst opnieuw; ik begon te beven en was verschrikkelijk bang. Een arm en een been van me weigerden

dienst; ik kon ze niet meer bewegen. De dokter werd geroepen; hij had het over verlamming als gevolg van een enorme schok of schrik. Een heel jaar heb ik moeten liggen ondanks de uiterst zorgvuldige behandeling door een aantal medici; er trad maar geen verbetering op. Die ziekte was ook de reden waarom ik mijn loopbaan als geleerde heb moeten opgeven. Mijn moeder was al heel oud; ze stierf en mijn zuster besloot in het klooster te gaan. Dat alles maakte mijn ziekte alleen maar erger. Al die tijd had ik maar één troost: lezen in het Evangelie-boek. Vanaf het begin van mijn ziekte heb ik het niet meer uit de hand gelegd – het vormde een band met die vreemde gebeurtenis...

Onverwachts kwam er op een dag een onbekende eremiet bij me op bezoek; hij zamelde geld in voor zijn klooster. Met grote aandrang zei hij me dat ik niet alleen op die medicijnen moest vertrouwen; zonder Gods bijstand gaven ze geen zekerheid. Ik moest God aanroepen en ijverig bidden: het gebed was het krachtigste geneesmiddel tegen alle kwalen, van ziel en van lichaam. 'Maar hoe kan ik nu in deze situatie bidden?' protesteerde ik. 'Ik kan nog geen buiging maken of ook maar de hand omhoogkrijgen voor het heilig kruisteken!' Maar de eremiet zei: 'Dan bid je maar zoals het uitkomt...' Maar hoe ik dan wél moest bidden, daar wist hij me niets van te vertellen. Toen de bezoeker was vertrokken, ben ik onwillekeurig toch over dat bidden gaan nadenken – over de kracht en de uitwerking ervan – waarbij ik me de theologische colleges trachtte te herinneren die ik jaren eerder als student had gevolgd. Ik vond het wel een prettige bezigheid: ik probeerde uit het geheugen mijn bescheiden godsdienstkennis van vroeger weer wat op te halen. Ik voelde dat het mijn ziel goed deed; ook de aanvallen werden een beetje minder zwaar. Omdat ik het Evangelie toch bij me had, leek me dat het beste middel. Ik geloofde erin omdat het me op zo'n wonderbare wijze had gered, maar ik herinnerde me ook dat het tractaat over het gebed destijds bij de colleges uitsluitend op het Evangelie had gesteund: hoe je moest bidden en hoe je als Christen moest leven, was enkel te achterhalen uit wat het Evangelie leerde. Ik verdiepte me er dus in en begon er, als uit een rijke bron, uit te putten: een volledige leer over het ware innerlijke gebed en over een levenswijze die leidt tot heil van de ziel. Aandachtig tekende ik alle plaatsen en teksten

die daarop betrekking hadden, aan. Sindsdien houd ik me er alleen nog mee bezig die goddelijke aanwijzingen te bestuderen en ze, voorzover mijn krachten me dat veroorloven, in praktijk te brengen.

Terwijl ik daar dus mee bezig was, begon er langzamerhand een duidelijke verbetering in mijn ziekte op te treden: en, zoals u ziet, ben ik tenslotte helemaal genezen. Omdat ik toch alleen achtergebleven was, heb ik toen uit dankbaarheid jegens Gods vaderlijke goedheid – zowel voor mijn genezing als voor mijn bekering – besloten het voorbeeld van mijn zuster te volgen en monnik te worden. Op die manier hoop ik de heerlijke woorden ten eeuwigden leven, die je in de heilige Schrift toestralen, ongehinderd in me te kunnen opnemen en ze me helemaal eigen te maken. Ik ben nu onderweg naar een eenzame kluisenarij, in de buurt van het Solowki-klooster in de Witte Zee, om me daar te laten opnemen; ik heb uit heel betrouwbare bron dat die kluisenarij de meest geschikte plaats is voor een contemplatief leven.

En dan zou ik nog het volgende willen zeggen. Ook al schenkt het heilig Evangelie me troost op mijn tocht, mijn onrijpe geest verlichting, mijn kille hart wat warmte: toch moet ik eerlijk mijn onmacht bekennen en toegeven dat de voorwaarden om goede werken te kunnen doen en de verlossing te bereiken – wat toch, volgens het Evangelie, volledige zelfverloochening, heldhaftige ascese en allerdiepste nederigheid veronderstelt – mij onzeker maken omdat hetgeen bereikt moet worden, zo verheven is en mijn hart de nodige moed ontbeert. Vandaar dat ik heen en weer geslingerd word tussen vertwijfeling en hoop, en ik niet weet wat er van me terecht zal komen...

Monnik: Omdat God op zo wonderbare wijze tegenover u zijn barmhartigheid heeft getoond – en ook wegens uw ontwikkeling en inzicht – zou het onvergeeflijk zijn als u kleinmoedig werd: ja, er zou zelfs geen zweem van twijfel aan Gods bescherming en bijstand in uw ziel mogen opkomen. Weet u wat de door God verlichte Chrysostomus daarover zegt? Hij leert: 'Niemand mag tot kleinmoedigheid vervallen en lasterlijk beweren dat de geboden van het Evangelie niet uitvoerbaar zijn of praktisch niet na te komen. God heeft van den beginne de verlossing van de mens gewild en die geboden zeker niet ge-

geven om van hem, omdat ze nauwelijks uitvoerbaar zouden zijn, een zondaar te maken. Integendeel! Juist omdat ze heilig zijn en voortreffelijk, zullen we de goddelijke genaden, zowel in dit leven, als in de eeuwigheid, deelachtig kunnen worden.' Zeker, het geregeld, gestadig uitvoeren van Gods geboden is voor onze natuur uiterst moeilijk; en daarom geloven we ook nauwelijks in de mogelijkheid de verlossing te bereiken. Maar datzelfde woord Gods dat de geboden als voorwaarden stelt, bevat ook de middelen: niet alleen om ze te vervullen, maar ze ook blij te vervullen, als we ze maar willen onderhouden. Op het eerste gezicht lijkt dat alles als door een geheimzinnige sluier aan ons oog onttrokken; maar dat is alleen zo om ons te helpen nederig te leven, des te eerder de vereniging met God te zoeken – want dan zullen we in gebed onze toevlucht nemen tot Hem en Hem smeken zich als een vader over ons te ontfermen. Daarin ligt het hele geheim van onze verlossing, niet in het vertrouwen op eigen kunnen.

Pelgrim: Hoezeer verlang ik ernaar – krachteloos, machteloos als ik ben – dat geheim te leren kennen. Dan zou ik daardoor mijn lakse leven tenminste enigszins kunnen veranderen – tot eer van God en tot heil van mijn ziel!

Monnik: Dat geheim is je bekend, beste broeder. Je kent het uit je boek, uit de Philokalia, en het bestaat uit het ononderbroken gebed, zoals je het voor altijd hebt geleerd en dat je zo ijverig beoefent – en waar je ook troost in vindt.

Pelgrim: Ik smeed u dringend, eerwaarde vader: om Gods wil, laat me uit uw mond iets over dat heilzame geheim en het heilige gebed vernemen wat ik kan gebruiken. Ik wil zo graag van u iets méér horen over dit onderwerp waar ik altijd over lees, ter bemoediging en troost van mijn zondige ziel.

Monnik: Ik zal aan je wens voldoen, niet door eigen gedachten te geven over dit verheven onderwerp – ik heb er zelf nog te weinig ervaring in – maar door iets voor te lezen uit een zeer leerrijk tractaat van een geestelijke schrijver. Als de aanwezigen er geen bezwaar tegen hebben, zal ik het nu direkt gaan halen en er zoveel uit voorlezen als u wenst. Wil me even excuseren.

Wij allen: Maar al te graag, eerwaarde vader! U moogt ons zo'n heilzame les niet onthouden.

Het mysterie van het heil, geopenbaard door middel van het ononderbroken gebed

Hoe kan iemand volmaakt worden? Deze vraag van de Christen is vanzelfsprekend van gewicht voor iedereen die ervaren heeft dat de menselijke natuur verzwakt is en zwaar verminkt, maar ook dat er resten zijn in haar van een oorspronkelijk verlangen naar waarheid en gerechtigheid. Eenieder die zich ook maar iets van het geloof in de onsterfelijkheid en de vergelding in het hiernamaals heeft behouden, stoot als hij zijn blik op de hemel richt, onwillekeurig op de vraag hoe hij heil kan verwerven voor zijn ziel. Dit probleem op te lossen, schijnt hem moeilijk. Hij gaat te rade bij verstandige en ervaren mensen; hij leest, hun aanwijzingen volgend, leerzame boeken van geestelijke schrijvers over dit onderwerp; hij doet moeite zich datgene wat hij gehoord heeft en gelezen, eigen te maken en te handelen naar de waarheden die hij heeft vernomen, en naar de geboden die daarvoor gelden. Alles wat hij leert, wijst hem er steeds weer op dat de voorwaarden voor het heil van de ziel onontkoombaar zijn: een vroom leven, goede werken, en tevens ook een werken aan zichzelf om de onmisbare zelfverloochening te bereiken. Hij zal een zielenleider nodig hebben die hem de weg aangeeft naar die goede werken en naar een standvastig onderhouden van alle geboden Gods – want die bewijzen zijn vaste wil en de vastheid van zijn geloof. Voorts zal hij ontdekken dat aan die voorwaarden voor het heil van zijn ziel alleen kan worden voldaan als hij diep nederig is, en dat dat geldt voor al die voorwaarden, want zoals de éne deugd verband houdt met de andere, geldt ook hier: het één hangt allemauwst met het andere samen. Het éne steunt op het andere, het éne moet het andere oproepen en vleugels geven. Ook de stralen van de zon laten pas hun kracht zien – worden een verterende vlam – als je ze door middel van een stuk glas op één punt richt... Immers 'wie onbetrouwbaar is in het kleinste, is het ook in het grote' (Luc. 16, 10). Om nog sterker van de noodzakelijkheid van een zo veel omvattende en samengebalde werking overtuigd te worden, krijgt die Christen bovendien een verheven loflied te horen op alle stralende deugden en het vonnis over de laagheid en armzaligheid van de zonde. En dat alles wordt nog versterkt door de zekere belofte

van of de eeuwige zaligheid als hoogste beloning, of, als eeuwigdurende straf, smart en pijn. – Allemaal typische punten voor een preek van tegenwoordig!

De Christen die nu blaakt van een vurig verlangen naar de volmaaktheid, zal opgewekt beginnen dat wat hij geleerd heeft, uit te voeren en het gehoorde en gelezene aan de praktijk te toetsen. Maar o wee! Meteen al bij zijn eerste poging ontdekt hij dat het hem niet mogelijk is zijn doel te bereiken. Hij ervaart aan zichzelf – en weet ook wel – dat zijn verzwakte, armzalige natuur de overhand zal hebben op datgene waarvan zijn gelovige verstand overtuigd is, en dat zijn vrije wil beperkt is en hijzelf ten kwade geneigd: de krachten van zijn ziel zullen het moeten afleggen. Als hij dan, gesteund door die ervaring, zich bewust wordt van zijn onmacht, komt hij noodzakelijkerwijze op de vraag: is er niet een of ander middel om toch alles te volvoeren wat Gods geboden voorschrijven – en wat een christelijke levenshouding vereist – en hoe hebben dat al diegenen gedaan die toch hun verlossing in de eeuwige zaligheid hebben bereikt? Daarom – en om voor zichzelf een oplossing te vinden voor de onverenigbaarheid tussen wat zijn geweten vraagt, en zijn onmacht om het ook te doen – zal die Christen zich opnieuw wenden tot de mensen die preken over het heil van de ziel, en hun vragen: ‘Hoe moet ik het heil bereiken? Hoe te voldoen aan die niet te verwezenlijken voorwaarden voor mijn verlossing?’ Ja, was die predikant nu maar in staat al wat hij verkondigt, ook zelf inderdaad en blijvend te doen... Je kunt het beter aan God vragen, er Hem om bidden: Hij moge je helpen!

Zou het dan toch niet veel beter zijn als, vanaf het begin, en steeds en in alle opzichten, *het gebed* werd aangewezen als de onmisbare basis voor het ten uitvoer leggen van wat de christelijke vroomheid van ons eist, en daardoor voor het verwerven van het heil? Dat is wat de Christen zichzelf zal gaan afvragen; en hij zal meteen beginnen meer te weten zien te komen over het gebed. Hij leest wat erover is geschreven; hij denkt erover na; probeert een indruk te krijgen. In de boeken vind je er inderdaad veel verhelderende gedachten over, diepe inzichten, sterke uitspraken. De een zegt verrassend veel over de noodzakelijkheid van het gebed, een ander over de kracht ervan of over zijn goede, heilzame uitwerking, of over de verplichting om te bidden, of

over wat voor het gebed vereist wordt: de juiste ijver, aandacht, een zekere warmte, zuiverheid van gedachten, het vergeven van al je vijanden, deemoed, berouw – allemaal dingen die beslist verband houden met het gebed.

Maar wat is het gebed zelf? Hoe moet je in wezen bidden? Omdat hij op deze uiterst belangrijke en allerdingendste vragen maar heel zelden een uitvoerig, en algemeen begrijpelijk antwoord krijgt, blijft de ontsluiting van het geheim voor onze ijverige vrager toch weer uit. Hem zullen van wat hij gelezen heeft, doorgaans allerlei weliswaar vrome, maar enkel de buitenkant van het gebed betreffende, dingen bijblijven. Hij zal tot de volgende conclusies komen: om te bidden moet je naar de kerk gaan, kruizen slaan, de voorgeschreven buigingen maken, knielen, het psalter reciteren, de akathistos, de canones...

In het algemeen is dat de voorstelling die de mensen zich van het bidden maken, als ze niet vertrouwd zijn met de geschriften over het innerlijke gebed van de heilige Vaders, en met hun overige mystieke werken. Maar, uiteindelijk stoot onze zoekende Christen dan toch op de Philokalia, het boek waarin 25 heilige Vaders hun kennis over het waarachtige, echte innerlijke gebed van het hart in begrijpelijke vorm hebben vastgelegd. Dan pas wordt de geheimzinnige sluier over de verlossing en over het gebed voor hem weggenomen. Hij ontdekt dat echt bidden zoveel wil zeggen als: verstand en geheugen gebruiken voor een onophoudelijk denken aan God, een wandelen in zijn goddelijke tegenwoordigheid, een zich gereed maken voor zijn liefde door dat aan God denken en het aanroepen van Gods naam te combineren met het ademen en het kloppen van het hart – door bij dit alles konsekwent met de lippen de hoogheilige naam van Jezus Christus aan te roepen, het Jezusgebed ononderbroken te beoefenen: op elk moment, op elke plaats, bij elke gelegenheid.

Hoewel deze stralende waarheden – zodra ze het verstand van onze zoekende Christen hebben verlicht en hem de weg gewezen hoe het gebed te benaderen en te bereiken – hem ervan overtuigd hebben dat hij zich nu ook meteen aan de toepassing van die wijze leer moet wijden, zal hij toch nog bij zijn pogingen bepaalde moeilijkheden tegenkomen; het zal blijven bij van tijd tot tijd een nieuwe aanzet. Dat verandert pas wanneer een ervaren

leermeester – uitgaande van de Philokalia – hem het geheim in heel zijn volheid zal hebben ontsloten: dat alleen het *steeds herhalen*, of het ononderbroken verrichten van het gebed – onverschillig *hoe* hij het in het begin ook moge verrichten – het enige, werkelijk geëigende middel is om tot het volmaakte innerlijke gebed te komen, en zo het heil te verwerven. De regelmaat van het gebed is de grondslag of basis waarop heel de kringloop van het heilswerk berust – zoals ook de heilige Symeon de Nieuwe Theoloog zegt: ‘Iedereen die onophoudelijk bidt, heeft in dit éne al het goede bijeen.’

Om de waarheid van deze ontdekking in haar volle omvang te laten zien, zal de meester ze op de volgende wijze uitleggen. Voor de redding van de ziel is in de eerste plaats waarachtig geloof nodig. De heilige Schrift zegt: ‘Zonder geloof is het onmogelijk God te behagen’ (Hebr. 11, 6). En wie geen geloof heeft, wordt geoordeeld. Maar uit dezelfde heilige Schrift kan worden opgemaakt dat de mens niet zelf het geloof – al was het zo klein als een mosterdzaadje – in zich kan verwekken; dat het geloof niet van ons komt maar een gave is van God; dat het geloof door de heilige Geest wordt geschonken als geestelijke gave.

Wat moeten we dan doen? Hoe kunnen we het verlangen van de mens naar geloof verenigen met die onmogelijkheid voor de mens om zelf geloof te verwekken? De heilige Schrift geeft het middel daartoe aan, en er worden ook voorbeelden van gegeven: ‘Bidt en jullie zal worden gegeven’ (Mt. 7, 7). De Apostelen waren niet in staat in zichzelf een volmaakt geloof te verwekken; daarom drongen ze bij Jezus aan: ‘Heer, maak ons geloof groter.’ Dat is dus een aanwijzing van hoe het geloof te verwerven: we zien dat het geloof kan worden verkregen door middel van het gebed.

Om de ziel te redden, zijn naast waarachtig geloof ook goede werken nodig, want ‘het geloof zonder de werken is dood’ (Jac. 2, 7) en ‘omwille van zijn werken wordt de mens gerechtvaardigd, en niet alleen wegens zijn geloof’ (Jac. 2, 24). ‘Wil je het eeuwige leven binnengaan, onderhoud de geboden’ (Mt. 19, 17): niet doden, geen echtbreuk plegen, niet stelen, geen valse getuigenis afleggen, je vader en moeder eren, en je naaste liefhebben als jezelf. En al die geboden moeten we als één geheel onder-

houden: 'Want wie de hele Wet onderhoudt met uitzondering van één gebod, vergrijpt zich aan alle.' Dat leert ons de heilige apostel Jacobus (2, 10).

Maar als de heilige apostel Paulus wil laten zien hoe zwak de positie is van de mens, zegt hij: 'Geen mens zal in Gods ogen gerechtvaardigd zijn door de Wet te onderhouden (Rom 3, 20). We weten dat de Wet geestelijk is; maar ik ben vleeselijk, onderworpen aan de zonde. Het goede willen valt me niet moeilijk, maar het volbrengen wèl. En ik doe wat ik niet wil: het kwade. Ik onderwerp me innerlijk aan Gods Wet, in mijn handelen aan de heerschappij van de zonde' (naar Rom. 7).

Maar hoe kunnen we dan de noodzakelijke werken van de Wet Gods volbrengen als de mens zo zwak is en in zich niet de mogelijkheid heeft de geboden op te volgen? Hij heeft die mogelijkheid niet zolang als hij er niet om bidt. 'Jullie hebben het niet omdat je niet bidt' (4, 2) geeft de apostel Jacobus als oorzaak. En Jezus Christus zelf heeft gezegd: 'Zonder Mij kun je niets doen.' Hoe we het met Hem moeten 'doen', legt Hij zo uit: 'Blijft in Mij, dan blijf Ik in jullie. Wie in Mij blijft, zal veel vrucht dragen' (Joh. 15, 4 en 5). 'In Hem zijn' betekent zo iets als onophoudelijk zijn tegenwoordigheid ervaren, onophoudelijk in zijn naam bidden: 'Waarom jullie in mijn naam bidt, dat zal Ik jullie geven.' De mogelijkheid goede werken te verrichten, wordt dus ook door het gebed verkregen. Een voorbeeld daarvan is de heilige apostel Paulus zelf: hij smeekte drie maal dat de verzoeking van hem zou worden weggenomen; hij boog de knieën voor God de Vader opdat Hij hem innerlijk zou sterken!

Hij gaf dan ook opdracht vóór alles te bidden – we moeten zelfs om alles bidden en, *zonder ophouden*. Uit het voorgaande volgt dat het heil van zijn ziel voor de mens helemaal afhankelijk is van het gebed. Het gebed is dan ook noodzakelijk, meer dan wat ook; want door het gebed wordt het geloof versterkt, en door het gebed worden alle deugden vervolmaakt. In één woord: als we niet bidden, kunnen we niets doen wat strookt met een vroom christelijk leven.

Daarom wordt alleen het gebed bij uitstek 'ononderbroken' genoemd, iets wat steeds voortduurt. Alle deugden hebben hun eigen toegewezen tijd, maar ten opzichte van het gebed wordt

een ononderbroken beoefenen verwacht: 'Bidt zonder ophouden.' We behoren altijd te bidden, op elk moment te bidden, op elke plaats.

Het ware gebed stelt zijn eigen voorwaarden: het moet met een zuiver hart en een zuivere bedoeling worden verricht, vol vurige ijver, met de grootste aandacht, in heilige huiver en de diepste deemoed. Wie zal er, na zijn geweten te hebben onderzocht, niet eerlijk moeten toegeven dat hij nog lang niet toe is aan de boven beschreven punten, voorwaarden voor een waarachtig gebed? Hij zal zijn gebed eerder verrichten uit nood; hij zal er zich eerder toe moeten dwingen dan het te doen met graagte, uit liefde tot het gebed. Dat wordt ook in de heilige Schrift gezegd: de mens mist de kracht om er zich geheel aan te wijden; hij kan zijn geest niet geheel vrij houden van afdwaelende gedachten. Het denken en streven van de mens is vanaf zijn jongste jaren ten kwade geneigd: God alleen kan ons een nieuw hart scheppen en een nieuwe geest geven; beide, het willen en het doen, komen van God. En Paulus bevestigt dat: 'Mijn geest bidt, maar mijn verstand heeft er geen deel aan' (1 Cor. 14, 14) en 'We weten niet eens hoe we moeten bidden' (Rom. 8, 26). Daaruit volgt dat we ons gebed niet de hoedanigheden kunnen geven die het moet hebben!

Wat is er, gezien de onmacht van iedere mens uit eigen wil en eigen kracht het heil te bereiken voor zijn ziel, dan nog voor hem mogelijk? Zonder gebed kan hij zich geen echt geloof verwerven, en zo staat het ook met de goede werken; uiteindelijk is hij zelfs niet in staat werkelijk te bidden. Wat blijft er dan nog over? Wat blijft er dan nog over van zijn vrijheid en zijn kans niet verloren te gaan, maar zichzelf te redden? Die kans blijft bestaan, maar God heeft haar wèl afhankelijk gemaakt van zijn wil en genade. Om duidelijk te laten uitkomen dat de mens afhankelijk is van Gods wil en hem zodoende zich dieper te laten doordringen van zijn nederige positie, heeft God aan de wil en de vermogens van de mens enkel overgelaten uit te maken *hoe vaak* hij zal bidden: te allen tijde, op elke plaats. Dat is dus de openbaring van het geheim hoe het ware gebed te verwerven – en daarmee het geloof en het vervullen van de geboden, en uiteindelijk het heil. Het aandeel van de mens is dus de kwantiteit: aan zijn wil wordt overgelaten hoe vaak hij zal bidden...

Dat zeggen ook de Kerkvaders. De heilige Macarius de Grote zegt: 'Hoe te bidden – en vaak – hangt af van onze wil, maar het echte bidden is een gave van God.' De eerbiedwaardige Hesy-chius zegt: 'Het vaak verrichten van het gebed wordt eerst een gewoonte, en dan een tweede natuur van de mens; zonder het geregeld aanroepen van de naam van Jezus Christus is het niet mogelijk het hart te zuiveren.'

De eerbiedwaardige Callistus en Ignatius raden ons aan – vóór we ons wijden aan alle andere vrome handelingen en aan alle andere deugden – te beginnen met het gebed in de naam van Jezus Christus, en dat geregeld bidden zal ons nog onzuivere gebed langzaam aan zuiveren. De zalige Diadochus stelt dat, als de mens maar zo vaak mogelijk Gods naam aanriep – en dus bad – hij niet in zonden zou kunnen vallen. Hoezeer berustend op ervaring, wijs en levensecht zijn toch die praktische aanwijzingen van de Vaders! Hun eenvoudige, op diepe ervaring steunende woorden werpen een helder licht op de methode en op de middelen die kunnen leiden tot de vervolmaking van de ziel. Er is dus een grote tegenstelling tussen het zuiver theoretische begrip en hoe het in het leven door te voeren! Het verstand overtuigt ons: doe dit of dat goede werk, staal je moed, gebruik je wilskracht, onderken het goede aan zijn gevolgen; ontdoe je hart en je geest van dromerijen, vervang ze door leerrijke gedachten; doe dat goede werk en je zult gewaardeerd worden en gerust kunnen zijn; leef zoals verstand en geweten dat eisen. Maar o wee! Ondanks je inspanningen kom je niet dichterbij je doel: zonder het ononderbroken gebed, zonder de door dat gebed over je afgeroepen hulp van God. Daarom zullen we nog even de onderrichtingen van de Vaders doornemen om te zien wat ze zeggen over de zuivering van de ziel.

De heilige Johannes Climacus schrijft: 'Als onzuivere gedachten de ziel verduisteren, dan moet je die tegenstander overwinnen door middel van de naam Jezus, en wel door die naam vaak te herhalen; een krachtiger en geschikter wapen is er in de hemel en op aarde niet te vinden.'

De heilige Gregorius van de Sinai leert: 'Besef dat niemand zijn verstand in bedwang kan houden. Daarom moet je, als zich onzuivere gedachten opdringen, telkens en aldoor de naam van Jezus Christus aanroepen; de slechte gedachten zullen dan van-

zelf verdwijnen...’ Wat een eenvoudige en gemakkelijke, en in de praktijk beproefde methode – indruisend tegen het theoretische denken dat er altijd van uitgaat dat we door eigen inspanning zuiver kunnen blijven! Als we deze op ervaring berustende lessen van de heilige Vaders naast elkaar leggen, dan komen we tot de volgende – juiste – conclusie dat de meest doeltreffende, enige en gemakkelijkste methode om te werken aan het heil van onze ziel en aan onze geestelijke volmaaktheid, bestaat uit het geregeld, ononderbroken opzeggen van dat gebed – hoe laks het misschien ook gebeurt.

Vind je in jezelf niet de kracht God te aanbidden in geest en waarheid, heeft je hart de gloed en heel de zoetheid van het geestelijke, inwendige gebed nog niet gesmaakt, draag dan als gebedsoffer op wat je kunt, wat je wil vermag, naar de mate van je krachten. Ook al bleef het erbij dat enkel je lagere organen – zoals je mond – zich eerder tot dat geregelde, herhaalde, onveranderlijke schietgebed lenen dan je hart, toch moeten we hen alvast onophoudelijk de machtige naam van Jezus Christus laten aanroepen! Dat vraagt niet veel inspanning en is aangepast aan wat iedereen kan. Dat wordt immers ook gevraagd in de duidelijke opdracht van de heilige Apostel: ‘Laat ons door Hem God altijd door een lofoffer brengen: de vrucht van de lippen die zijn naam prijzen’ (Hebr. 13, 15).

Het geregeld bidden zal steeds gemakkelijker gaan en tot een tweede natuur worden; na verloop van tijd zal het ook geest en hart in de juiste stemming brengen. En stel je voor dat de mens dat éne gebod van God – het zonder ophouden bidden – inderdaad vervulde: hij zou dan ook alle andere geboden hebben vervuld. Wanneer hij immers zonder onderbreking – elk ogenblik dus en bij alles wat hij deed of waar hij zich mee bezig hield – zou bidden – in zijn innerlijk dus de goddelijke naam van Jezus Christus aanriep, ook al was het aanvankelijk zonder een warm gevoel in zijn hart en zonder vuur – ja, zelfs als hij er zich toe zou moeten dwingen – dan zou zo iemand toch echt geen tijd hebben voor zinnelijke of zondige verstrooiingen? Elke slechte gedachte zou in hem op weerstand stuiten en ze zou zich nooit verder kunnen ontplooien. Tot een zondige daad zou hij dan niet zo gemakkelijk meer kunnen komen als toen zijn geest ongehinderd kon ronddwalen. Alle ge-

praat en geklets zou worden ingeperkt of geheel ophouden; elke daad zou terstond door de genadevolle kracht van de zo vaak aangeroepen naam van God worden gezuiverd. Het geregeld beoefenen van het gebed zou de ziel steeds meer afkerig maken van wat zondig is, ons brengen tot de ware kennis, tot de vereniging met God. Zie je nu hoe belangrijk dat bidden is, en hoe noodzakelijk? Het geregeld bidden is de enige weg om tot het zuivere waarachtige bidden te komen: het is de allerbeste, meest gerichte voorbereiding op het gebed, de betrouwbare weg ook om het doel van het gebed en het heil te bereiken!

Om de noodzakelijkheid en de vruchtbaarheid van het geregeld bidden duidelijk te ervaren, moet je jezelf zo stevig mogelijk de volgende punten inprenten. Ten eerste: elke opwelling tot, elke gedachte aan het gebed is het werk van de heilige Geest en een aansporing van je beschermengel. Ten tweede: de naam van Jezus Christus, aangeroepen in het gebed, houdt een spontane, zelfwerkende genadekracht in. Laat je er daarom – ten derde – niet door in de war brengen als je gebed dor is en onzuiver. Wacht geduldig tot het geregeld aanroepen van Gods naam vrucht voortbrengt. Luister niet naar zinloze, kinderachtige influisteringen van de dwaze wereld als: dat ononderbroken, maar zonder warmte aanroepen is maar een nutteloos geprevel. Zo is het niet! De kracht die in Gods naam verborgen ligt, en het blijven aanroepen ervan zullen te rechter tijd vrucht dragen.

Hoe wonderlijk is wat een van de schrijvers daarover zegt. 'Ik weet,' zegt hij, 'dat heel wat pseudo-spirituele, pseudo-wijze denkers enkel en alleen zogenaamde verheven zaken zoeken en daarom uit een zekere hoogmoed slechts geestelijke oefeningen willen verrichten die in hun ogen "verstandig" zijn. Ze vinden een simpele, steeds hetzelfde herhalende, mondelinge gebedsoefening maar onbeduidend; zo iets lijkt hun een minderwaardig soort bezigheid of zelfs een zinloos tijdverdrijf. Maar die mensen bedriegen zichzelf, de ongelukkige stakkers! Ze vergeten de woorden van Jezus Christus: "Als je niet wordt als kinderen, zullen jullie het rijk Gods niet binnenkomen." Ze verzinnen een soort wetenschap van het gebed – gebaseerd op het mulle zand van het natuurlijke verstand. Zou er een lange leertijd nodig zijn, moet je het allemaal weten en begrijpen om met een zuiver hart te kunnen zeggen: "Jezus, Zoon van God, ontferm u over

mij”? Zou dat dan niet het bidden zonder ophouden zijn dat de goddelijke Leermeester ons zelf heeft aanbevolen? Of zouden er misschien niet juist door zulke korte, maar steeds herhaalde schietgebeden zoveel wonderen worden afgebeden – en ook gebeuren? Wees dus waakzaam en hou niet op de naam zonder ophouden aan te roepen, het Jezusgebed te verrichten. Ook wanneer zo'n kreet mocht opstijgen uit een verstrooid en nog half door de ijdelheden van de wereld in beslag genomen hart, dan geeft dat niets! Je moet er alleen mee doorgaan hem niet te laten verstommen. Wees maar niet bang: die schreeuw zal vanzelf zuiver gaan klinken als hij geregeld wordt herhaald. Vergeet het nooit: “Hij die in je is, is machtiger dan degene die heerst over de wereld” (1 Joh. 4, 4) en “God is groter dan ons hart” (1 Joh. 3, 20).’

Na al deze uiteenzettingen dat het geregeld bidden de mens ondanks al zijn zwakte zo sterk maakt dat het ononderbroken gebed beslist voor hem bereikbaar wordt en het volledig binnen zijn wil komt te liggen, moet iemand wel besluiten – al is het dan voor het eerst en maar voor één dag – het zelf te gaan proberen. Je moet daarbij op jezelf letten en ervoor zorgen dat je inderdaad geregeld bidt, in elk geval zó dat, in de loop van 24 uur, aan het biddend aanroepen van de naam van Jezus Christus veel meer tijd wordt besteed dan aan andere bezigheden. En als het gebed zo'n overwicht heeft gehad op de dingen van de dag, zal je onweerlegbaar blijken dat die dag geen verloren dag is geweest, maar winst tot heil van je ziel. Op de waag van de goddelijke gerechtigheid heeft het geregelde gebed meer gewicht dan de schaal met je zwakheden en andere tekortkomingen. De zonden van één dag zullen in het boek des oordeels worden uitgewist en het zal je nader brengen tot die toestand van gerechtigheid waarin je mag hopen heiliging te ontvangen tot eeuwig leven.

Pelgrim: Van ganser harte onze dank, eerwaarde vader! U hebt met wat u voorgelezen hebt, mijn ziel goed gedaan. Geef me alstublieft toestemming die tekst over te schrijven; in een paar uur ben ik ermee klaar. Alles wat u voorgelezen hebt, is zo wonderlijk en heerlijk en zo verlichtend voor mijn geest! In de Philokalia spreken de heilige Vaders er precies zo over. In

het vierde deel ervan staat bij Johannes van Carpathus dat wanneer ons de kracht ontbreekt om het kwade te mijden en ook om het goede te doen, we toch altijd moeten weten dat God ons wil redden door het gebed. En hoe duidelijk en begrijpelijk wordt dat in uw tractaat uiteengezet! Ik dank in de eerste plaats God de Heer, maar ook u, even naar me te hebben willen luisteren...

Professor: Zeer vereerde vader, ook ik heb met grote aandacht en bevrediging geluisterd naar wat u ons hebt voorgelezen. Al uw argumenten voldoen aan de strengste eisen. We kunnen ze niet te hoog aanslaan, maar toch wil het me voorkomen dat een ononderbroken kunnen bidden voornamelijk wordt bevorderd als de omstandigheden er bijzonder geschikt voor zijn en de mens zich volkomen heeft teruggetrokken. Ik ben het ermeê eens dat het geregeld of ononderbroken bidden een machtig, en zelfs het enige middel is om alles te verwerven wat gunstig zal zijn en een genade voor het geestelijk leven en de heiliging van de ziel – en ook dat het aangepast is aan de mogelijkheden van de mens. Maar dat middel laat zich alleen dán gebruiken wanneer de mens de gelegenheid krijgt zich terug te trekken en tot rust te komen. Als hij zich ver houdt van arbeid, van de dagelijkse beslommingen, van verstrooiingen, dan zal hij zonder ophouden kunnen bidden. Hij heeft dan maar één strijd te voeren: die tegen de eigen geestelijke traagheid of tegen de aandrang van verstrooiende gedachten of verlangens. Maar als hij bindende verplichtingen heeft, zijn werk geen onderbreking toelaat, of als hij zich voortdurend zou moeten bewegen in het lawaaiëige gezelschap van de mensen – en hij zou nóg zo graag willen bidden: dan zou hij het niet kunnen omdat hij voortdurend werd afgeleid. Daarom kan dat enige middel om geregeld te bidden, alleen onder gunstige omstandigheden – en in elk geval niet door iedereen – worden benut, want niet allen zullen er gebruik van kunnen maken.

Monnik: Uw conclusie is niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Een hart dat in het innerlijke gebed ervaren is, kan altijd, onder alle bezigheden – van lichamelijke of geestelijke aard – temidden van het lawaai van alle dag onverstoord bidden en Gods naam aanroepen – iemand die het doet, zal dit uit ervaring kennen; iemand die het niet kent, zal het op den duur moe-

ten leren. Maar afgezien daarvan, kan er positief worden gesteld dat er geen verstrooiing bestaat, hoe groot ook, die in staat is het gebed van iemand die bidden wil, te onderbreken; het innerlijk leven is immers niet zó sterk gebonden aan wat ons uitwendig bezighoudt, dat het niet altijd kan worden beleefd en worden omgezet in gebed. Ja, de tong kan dat gebed zelfs in het verborgene uitspreken – dus zonder dat er een geluid hoorbaar is – al zijn er nog zoveel anderen aanwezig en worden we door van alles in beslag genomen. Daar komt nog bij dat onze bezigheden helemaal niet zó gewichtig zijn, en onze gesprekken niet zó interessant, dat er geen gelegenheid zou zijn van tijd tot tijd, en zelfs dikwijls, tijdens zo'n bezigheid of gesprek de naam van Jezus Christus aan te roepen – ook al is onze geest nog niet geoefend in het ononderbroken gebed.

Ofschoon inderdaad het loslaten van mensen en verstrooiende dingen de hoofdvoorwaarde is voor een aandachtig en ononderbroken gebed, moeten we toch niet – in geval we niet in staat blijken het te beoefenen – voor onszelf naar een excuus gaan zoeken voor het feit dat we het maar zelden beoefenen, omdat toch de kwantiteit, het geregeld beoefenen, binnen ieders bereik ligt. Of we nu gezond zijn of ziek: het hangt van onze wil af! De voorbeelden bewijzen het: mensen die met verplichtingen waren overladen en in beslag genomen door hun werk, zorgen, zaken en andere beslommeringen, hebben niet alleen steeds de goddelijke naam van Jezus Christus aangeroepen, maar hebben ook – en juist daardoor – het ononderbroken, innerlijk gebed van het hart aangeleerd en zich eigen gemaakt. Zo is patriarch Photius van Constantinopel – van senator tot patriarch verheven – bij het besturen van zijn enorme patriarchaat zonder ophouden blijven volharden in het aanroepen van Gods naam en bereikte hij daardoor zelfs het 'automatische' hartegebed. Zo heeft Callistus op de Athos – hij was, door de gelofte van gehoorzaamheid gebonden, als kok werkzaam – het ononderbroken gebed geleerd. Zo heeft ook Lazarus – een eenvoudige van hart – terwijl hij onvermoeid in de weer was voor de gemeenschap, ondanks al het werk en de drukte om hem heen, zonder ophouden het Jezusgebed opgezegd en daarin rust gevonden. En zo zijn er nog vele anderen geweest die zich op soortgelijke wijze in het ononderbroken aanroepen van Gods naam hebben geoe-

fend. Als het onmogelijk was bij een de aandacht vergend werk, of in het gezelschap van mensen, te bidden, dan zou dat gebod nooit zijn gegeven! De heilige Johannes Chrysostomus zegt in zijn tractaat over het gebed het volgende: 'Laat toch niemand zeggen dat het voor iemand die zich met de noodzakelijke dingen van het leven bezig houdt, of niet de kerk kan bezoeken, onmogelijk is te bidden! Wie je ook bent, overal kun je in de geest God een offeraltaar oprichten door je gebed.' Het is niet alleen voor iemand die een pelgrimstocht maakt of onderweg is op reis, maar ook voor iemand die in een winkel staat of op zijn kruk zit als ambachtsman, doorgaans mogelijk te bidden. Wanneer immers de mens opmerkzaam op zichzelf let, dan zal hij overal gelegenheid vinden om te bidden; hij moet er wèl van overtuigd zijn dat het bidden de voorrang heeft op al zijn andere plichten en zijn hoofdbezigheid vormt. Als hij dat doet, zal hij vanzelf zijn zaken resoluter gaan regelen, zal hij het kort maken als hij met anderen moet spreken, en zich hoeden voor onnodig geklets. Hij zal ervoor zorgen dat hij niet blijvend met werk is overladen en zo meer tijd vinden voor zijn stil gebed. Als hij zo ingesteld was, zou alles wat hij doet – door de aanroeping van Gods naam – vlotter gaan. Uiteindelijk zal het ononderbroken aanroepen van de naam van Jezus Christus in het gebed voor hem een gewoonte worden en zal hij uit eigen ervaring ontdekken dat geregeld bidden – het enige middel dat hem ter beschikking staat voor het heil van zijn ziel – iets is wat binnen de mogelijkheden valt van de mens en van zijn wil afhankelijk is: op elk moment, in elke situatie, op elke plaats kunnen we bidden en het is niet zo moeilijk van het geregelde mondgebed op te stijgen naar het geestelijke gebed, en vandaar weer naar het altijddurende hartegebed – waardoor het rijk Gods in ons wordt ontsloten.

Professor: Ik ben het ermee eens dat het bij alle werktuiglijke handelingen mogelijk is, en zelfs gemakkelijk, het geregelde, en ook het ononderbroken gebed te beoefenen, want een mechanisch handwerk vereist geen ingespannen aandacht en je hoeft er niet bij te denken. Daarom kan mijn geest daar dan ook bij verzinken in het ononderbroken gebed; en de lippen zullen de geest volgen. Maar wanneer ik met iets zuiver geestelijks bezig ben – bijvoorbeeld met een veel aandacht vergende lectuur of

met nadenken over een diepergaand onderwerp of met het schrijven van een artikel of boek – hoe zou ik dan tegelijkertijd met verstand en mond kunnen bidden? Het gebed is toch voornamelijk iets van het verstand: hoe zou dat éne verstand tegelijkertijd tot twee verschillend gearde bezigheden in staat kunnen zijn?

Monnik: De oplossing van deze kwestie hoeft helemaal niet zo moeilijk te zijn als we bedenken dat degenen die zonder ophouden bidden, in drie groepen uiteenvallen: de beginners, de gevorderden en degenen die dat bidden al volledig hebben aangeleerd. De beginners zullen bij verstandelijke arbeid slechts af en toe verstand en hart tot God voelen opwieken, en dan tegelijkertijd het korte, mondelinge gebed kunnen uitspreken. De gevorderden – degenen die al tot een meer blijvende gebedshouding van de geest zijn gekomen – kunnen zich echter heel goed wijden aan denkwerk terwijl ze ononderbroken in Gods tegenwoordigheid zijn – wat immers het fundament is van het gebed. Dat kunnen we aan het volgende voorbeeld nader verduidelijken. Stel je eens voor dat een strenge en veeleisende heerser je had bevolen een rapport uit te werken over een, door hem opgegeven, moeilijk thema... en dat in zijn tegenwoordigheid, onder aan de treden van de troon! Nu mag je door zo'n onderwerp nog zo in beslag genomen worden, alleen al de tegenwoordigheid van de heerser – jouw leven ligt in zijn hand – zal zo indrukwekkend zijn dat je die – ook niet voor een ogenblik – zult vergeten. Je zult niet alleen voor jezelf bezig zijn met denken, beredeneren, opschrijven, maar ook steeds beseffen dat je je op een plaats bevindt waar er bijzondere eisen aan je worden gesteld: aandacht, achting, eerbied. Die bezigheid èn het levendige gevoel in de nabijheid te zijn van de heerser, illustreren duidelijk de mogelijkheid je zonder ophouden te wijden aan het innerlijke gebed en tegelijkertijd met een verstandelijk werk bezig te zijn. Wat nu degenen betreft die door langdurige oefening of door Gods genade de weg van het geestelijke gebed naar het geestelijke hartegebed al hebben gevonden: zulke mensen zullen niet alleen bij ingespannen verstandelijke arbeid, maar zelfs in hun slaap met het ononderbroken gebed blijven doorgaan – zoals ook in het Hooglied staat: 'Ik slaap, maar mijn hart waakt' (5, 2). Bij de gevorderden krijgt het ritmisch klop-

pende hart zo'n bekwaamheid in het aanroepen van Gods naam dat het ook geest en ziel vanzelf gaat aanvuren in ononderbroken golven van gebed – ongeacht in wat voor stemming de bidder zich ook bevindt, of dat hij bezig is met abstracte zuiver verstandelijke dingen.

Priester: Sta ook mij toe, zereerwaarde heer, mijn gedachten uit te spreken. In het voorgelezen tractaat kwam de treffende opmerking voor dat de enige weg tot het heil en de volmaaktheid het geregeld bidden zou zijn: ongeacht *hoe* het zou zijn. Daar kan ik niet helemaal inkomen. Ik zou zo denken: wat heeft het voor nut zonder ophouden te bidden en alleen met de tong Gods naam aan te roepen, als ik geen aandacht en begrip opbreng voor wat ik zeg? Dat heeft toch wel wat weg van zinloos gepraat! Het gevolg kan enkel zijn dat terwijl mijn tong maar wat kletst, mijn geest in zijn gedachtengang wordt gestoord en wordt verhinderd volop te werken... God verlangt toch geen woorden van ons, maar een open, bereidzame geest en een zuiver hart! Zou het niet beter zijn – al was het maar een paar keer of op vaste momenten – een, zij het kort, gebed uit te spreken, maar dan met aandacht, innigheid, een warm hart en het nodige begrip? Anders zou je wel dag en nacht bidden, maar – omdat de zuivere bedoeling en de goede werken ontbreken – door dat gedoe niets bereiken wat tot heil kan leiden! Je bleef dan staan bij een zuiver uiterlijk voor je uit praten en je zou er suf van worden; het zou je gaan tegenstaan. Het gevolg zou kunnen zijn dat je je belangstelling zou verliezen voor het geloof en het gebed en je zou die doelloze oefening vlot gaan opgeven! Dat nutteloze van een alleen mondeling bidden vinden we ook terug in de heilige Schrift; daar lezen we de afkeurende woorden: 'Die mensen eren Me met de lippen, maar hun hart is ver van Mij' (Mc. 7, 6); 'Niet iedereen die tegen Me zegt "Heer! Heer!" zal het hemelrijk binnengaan' (Mt. 7, 21); 'Ik zou liever vijf woorden zeggen met mijn geest dan een enorme massa woorden die alleen met de tong worden uitgesproken' (1 Cor. 14, 19) en dergelijke. Dat alles wijst op een onvruchtbaarheid van het uiterlijke lippengebed als het zonder aandacht wordt uitgesproken.

Monnik: De eindconclusie die u getrokken hebt, zou niet ongegrond zijn als met de raad tot mondeling bidden niet de ter-

men 'zonder ophouden' en 'altijd door' waren verbonden, of als het gebed in de naam van Jezus Christus uit zichzelf geen kracht zou bezitten, of als door het beoefenen ervan geen belangstelling werd verworven en ijver voor het gebed... Maar we hebben het nu juist over dat 'vaak herhalen', over het langdurig volgehouden, ononderbroken gebed! En al mag dat in het begin, als nevenverschijnsel, gebrek aan aandacht of dorheid opleveren, daarmee is uw niet juiste conclusie wel degelijk weerlegd.

We zullen dat wat nauwkeuriger bezien. Een geestelijk schrijver die het buitengewone effect en de vruchtbaarheid van het geregeld bidden heeft willen laten uitkomen en dat in even zovele woorden tot uitdrukking heeft gebracht, besluit aldus: 'Als veel halfintellectuelen dat mondelinge en herhaalde bidden van één en hetzelfde gebed maar nutteloos vinden – en zelfs bekrompen – en het afdoen als een automatische, zinloze bezigheid voor simpele lieden, dan blijkt daaruit dat ze tot hun ongeluk geen weet hebben van het mysterie dat zich naderhand – juist door die automatische oefening – zal openbaren. Ze weten niet dat die mondelinge, maar voortdurende verzuchtingen onbemerkt ook door het hart worden meegedaan, dat ze steeds dieper in het innerlijk verzinken en de mens met zaligheid vervullen. Die verzuchtingen worden als het ware een tweede natuur van de ziel; ze schenken haar licht, verzadigen haar en brengen haar tot God, tot vereniging met Hem. Deze vitters lijken me net kleine kinderen wie het alfabet en het lezen wordt bijgebracht: op een dag hebben ze genoeg van het leren; ze roepen: 'Zou het niet veel beter zijn als ik ging vissen, zoals onze voorvaderen deden, dan de hele dag te verprutsen, met almaar het abc opzeggen of met ganzepennen op het papier krabbelen!' Het nut van dat alles, het licht dat hun later, na het zo saaie aanleren van de letters, zal opgaan, is voor hen een geheim. Zo is ook het simpele, maar vaak herhaalde aanroepen van Gods naam nog een onverklaarbaar mysterie voor mensen die niets afweten en geen begrip hebben van het onmeetbare nut dat het later zal krijgen. Ze proberen iets van het geloof te meten met de maatstaven van hun onervaren en kortzichtige verstand en vergeten daarbij geheel en al dat een mens uit een lichaam en een ziel bestaat die elkaar wederzijds beïnvloeden. Waarom reinigen we eerst ons lichaam als we onze ziel wensen te zuiveren? We vasten,

we ontzeggen het lichaam voedsel en sterkende kost. We doen dat immers om het lichaam te verhinderen afbreuk te doen aan de zuiverheid van de ziel en de helderheid van het verstand – of juist, om de ziel te helpen. Het blijvende hongergevoel in het lichaam moet ons herinneren aan ons voornemen naar innerlijke volmaaktheid te streven en te doen wat God welgevallig is; we vergeten dat zo gemakkelijk. Uit ervaring weten we dat we door uiterlijk te vasten, innerlijk ons verstand helder houden, ons hart rust schenken, de hartstochten beter zullen kunnen bedwingen en ons aangespoord zullen voelen tot geestelijke oefeningen. Zo bevorderen we dus door middel van de uiterlijke materie, innerlijk een gunstige geestelijke vooruitgang. Het ononderbroken gebed moeten we net zo zien: door het langdurig vol te houden komt het innerlijk gebed van ons hart tot ontplooiing en bevordert het onontkoombaar de geestelijke vereniging met God. Er is geen reden te denken dat we door het almaar herhalen een soort stotteraar zouden worden en dat we, omdat de dorre geesteloosheid ervan ons gaat vervelen, die nutteloze uiterlijke gebedsoefening helemaal zouden opgeven. O neen, de ervaring leert ons heel iets anders! Mensen die het ononderbroken gebed beoefenen in de praktijk, verzekeren ons juist dat het volgende zal gebeuren. Iemand die ermee begonnen is de naam van Jezus Christus zonder ophouden aan te roepen – of, wat hetzelfde is, ononderbroken het Jezusgebed uit te spreken – zal er in het begin natuurlijk moeite mee hebben; hij zal moeten vechten tegen aanvallen te verslappen. Maar hoe langer en hoe meer hij zich oefent, des te meer zal hij ongehinderd vergroeien met wat hij doet. Op den duur zullen zijn mond en zijn tong zich helemaal vanzelf gaan bewegen: helemaal vanzelf bewegen ze zich, zonder enige inspanning en zonder ophouden, en spreken, zonder stemgeluid, het gebed uit. Tegelijkertijd raakt het mechanisme van de strottehoofdspieren er zo op ingesteld dat de bidder het gevoel begint te krijgen dat het ononderbroken uitspreken van het gebed iets blijvends, iets wezenlijks voor hem is geworden; als hij er nu mee ophoudt, heeft hij het gevoel dat hij iets mist. Het gevolg is dat het verstand ertoe zal overgaan naar dat onwillekeurige bezig zijn van de mond te luisteren; zijn aandacht wordt erdoor geprikkeld, en zo zal uiteindelijk ook zijn hart ervan gaan overvloeien, en wordt het een waar-

achtig gebed.'

Dat nu precies is het werkelijke, weldadige gevolg van het ononderbroken, of steeds weer herhaalde, mondgebed – geheel in tegenstelling dus met de slotconclusie van degenen die er geen ervaring mee hebben en van deze zaak ook niets begrijpen... Wat nu de Schriftplaatsen betreft die u als bewijs voor uw tegenargumenten hebt aangevoerd: als we die plaatsen nauwkeuriger bestuderen, ontdekken we wat ze werkelijk betekenen. Een huichelachtig eer brengen aan God, een zich daarop beroemen of een arglistig roepen van 'Heer! Heer!' wordt door Jezus Christus berispt, en wel omdat de vermete Pharizeeërs hun geloof in God alleen met de lippen beleden, en het niet in het minst in daden omzetten; hun hart was er niet bij. Dat gold dus hén; en het slaat dus niet op het verrichten van het gebed, want Jezus Christus leert uitdrukkelijk dat we altijd moeten bidden en er nooit mee ophouden – het niet moe mogen worden. Op zijn beurt geeft de heilige apostel Paulus de voorkeur aan korte, verstaanbaar uitgesproken woorden boven een enorme hoeveelheid woorden die of zinloos worden uitgesproken of in de kerk in een vreemde taal worden uitgebracht. Dat heeft betrekking op de prediking in de gemeente, en niet op het eigenlijke bidden; daar zegt hij positief van: 'Bidt zonder ophouden' (1 Thess. 5, 17).

Ziet u nu in dat het herhaaldelijke gebed ondanks al zijn eenvoud vruchtbaar is? En ook hoe nauwkeurig erop moet worden gelet dat de heilige Schrift juist wordt verstaan?

Pelgrim: Zo is het inderdaad, hoog eerwaarde heer! Ik heb veel mensen gezien die heel eenvoudig – zonder enige uitleg te hebben ontvangen of onderricht, en zonder te weten wat vroomheid is – geheel uit zichzelf het ononderbroken Jezusgebed beoefenden en zover kwamen dat hun lippen en hun tong er niet meer van konden weerhouden worden dat gebed uit te spreken. Later vervulde dat gebed hen met zulk een zaligheid en verlichting dat ze, hoewel zwak en laks, nu voorvechters zijn en helden in de deugd.

Monnik: Ja, zo is het! Door het gebed wordt de mens als het ware herboren. De kracht ervan is zo geweldig dat niets in de wereld, ook niet de sterkste hartstocht, het zou kunnen weerstaan. Als u het goedvindt, zou ik ten afscheid nog een interessant

tractaat willen voorlezen dat ik hier vóór me heb.

Wij allen: We zullen er graag en met aandacht naar luisteren.

De macht van het gebed

Monnik: Het gebed is zo sterk, zo machtig dat je, als je bidt, doen kunt wat je wilt. Het gebed zal je brengen tot het juiste, waarachtige doen.

Om God te behagen, is enkel liefde nodig. 'Bemin en doe wat je wilt,' zegt de heilige Agustinus. Want iemand die werkelijk liefheeft, kan zelfs niet willen de geliefde iets aan te doen wat zij niet prettig zou vinden. Omdat het gebed een uiting van liefde is, een daad van liefde, kunnen we in feite daarvan hetzelfde zeggen. Voor het heil van de ziel is enkel een altijddurend gebed nodig: bid en doe wat je wilt. En je zult het doel van het gebed bereiken; je zult erdoor geheiligd worden.

Om het onderwerp ons duidelijker voor ogen te stellen, nemen we een paar voorbeelden:

1. Bid en denk alles wat je maar wilt: je denken zal door het gebed gelouterd worden. Het gebed zal je geest verlichten; het zal alle verkeerde gedachten verdrijven en je rust geven. De heilige Gregorius de Sinaïet beaamt het: 'Wil je je gedachten verdrijven en je geest zuiveren, verdrijf ze dan door het gebed, want de gedachten laten zich niet verdrijven dan door het gebed.' Ook de heilige Johannes Climacus zegt iets dergelijks: 'Overwin je geestelijke vijanden door middel van Jezus' naam. Een ander wapen dan dat zul je niet vinden.'

2. Bid en doe wat je wilt: je werken zullen God welgevallig zijn en voor jezelf nuttig en heilzaam. Geregeld bidden – onverschillig hoe – blijft niet zonder vrucht, want er ligt een heilzame kracht in besloten. 'Heilig is zijn Naam; iedereen die de naam van de Heer aanroept, wordt gered' (Hand. 2, 21). Zo zal het gebed van iemand die in zonden leeft, niet direkt helpen, maar hij zal door dat gebed worden verlicht en opgewekt tot berouw. Een lichtzinnig meisje bad: en het gebed wees haar de weg naar een rein leven, naar aandacht voor en kennis van Jezus Christus' leer.

3. Bid en probeer niet uit eigen kracht meester te worden over je slechte hartstochten. Het gebed zal ze wel in je uitroeien.

‘Want Hij die in jullie is, is machtiger dan degene die heerst over de wereld,’ zegt de heilige Schrift. De heilige Johannes van Carpathus leert: ‘Als je de gave van onthouding niet bezit, treur er dan niet om. Maar weet wèl dat God vurigheid van je verlangt voor het gebed: en het gebed zal je redden.’ Ook een starets kan als voorbeeld dienen, iemand die ‘vallend overwon’: hij struikelde maar vertwijfelde niet; hij hield zich aan het gebed en overwon de verzoeking.

4. Bid en vrees niets: vrees niet voor tegenslag of onheil, want het gebed zal je beschermen en alles van je afwenden. Denk maar aan de kleingelovige Petrus toen hij aan het verdrinken was; en aan Paulus toen hij in de gevangenis bad; en aan de monnik die door het gebed aan de verleiding kon weerstaan; en aan het meisje dat door gebed werd gered toen ze door een landsknecht werd belaagd. Door dat alles wordt de kracht, de macht, de alomvattendheid van het gebed in de naam van Jezus Christus bevestigd.

5. Bid – waar dan ook, maar altijd door – en laat je niet in de war brengen. Wees opgewekt en gerust: het gebed zal alles in orde maken en je de weg wijzen. Denk aan wat Johannes Chrysostomus en Marcus de Eremiet over het gebed hebben gezegd: ‘Wanneer wij – zondaars, met zonden besmeurd – ons gebed opdragen, dan worden we er aanstonds door gereinigd.’ Een andere uitspraak van hen luidt: ‘Hoe dan ook, bidden ligt in onze macht, zuiver bidden is een geschenk van de genade.’ Draag dat wat in je macht ligt, aan God op: draag Hem dus minstens het aantal keren dat het je mogelijk was te bidden, als offer op, en Gods kracht zal zich in jouw onmacht openbaren. Ook een dor en verstrooid, maar geregeld gebed zal op den duur, als het je tot een tweede natuur geworden is, uitgroeien tot een zuiver, stralend en waarachtig gebed.

6. Tenslotte: als je de tijd waarin je wakker bent, vergezeld doet gaan van gebed, dan zal je – dat is duidelijk – vanzelfsprekend geen tijd meer overblijven voor zondige daden; je zult er niet eens aan kunnen denken.

Nu zie je hoeveel diepe gedachten er besloten liggen in die wijze uitspraak ‘Bemin en doe wat je wilt...’ Bid en doe wat je wilt! En hoe verblijvend en troostvol is dat alles wat we hebben gezegd, toch voor de zondaar die eronder lijdt dat hij zo zwak

is, en voor iedereen die zucht onder de druk van de zich opdringende hartstochten!

Alleen het gebed blijft ons als alomvattend middel tot het heil en de vervolmaking van onze ziel. En zo is het. Maar met het woord 'gebed' is hier ook steeds ten nauwste als voorwaarde verbonden: 'Bid zonder ophouden.' Dat is een gebod van God. Het gebed zal dus dán zijn allesvermogenende kracht laten blijken als het vaak wordt gezegd, als het zonder ophouden wordt ver richt. Het geregeld bidden valt immers ongetwijfeld binnen de macht van onze wil – terwijl de zuiverheid, de vurigheid en de volmaaktheid van het gebed gaven zijn van de genade.

Laat ons daarom zo vaak mogelijk bidden. We moeten ons gehele leven aan het gebed wijden – ook al zal het in het begin een verstrooid gebed zijn. Het almaar herhalen bij de beoefening zal ons leren aandachtig te zijn, de duur ervan zal ongetwijfeld het gebed dieper maken. 'Als we het werkelijk goed willen leren, dan moeten we het zo vaak doen als maar mogelijk is,' heeft een ervaren geestelijke schrijver gezegd.

Professor: Zeker, bidden is enorm belangrijk en de ijver om het geregeld te beoefenen, is de sleutel om voor ons rijkdommen aan genade te ontsluiten. Maar hoe vaak ondervind ik niet in mezelf de strijd tussen laksheid en ijver! Hoezeer zou het te wensen zijn een middel te vinden – een hulp – om de strijd te winnen en dat te bereiken waarvan je overtuigd bent en waarnaar je verlangt.

Hoe het ononderbroken gebed op te roepen

Monnik: Veel religieuze schrijvers noemen, uitgaande van het gezonde mensenverstand, diverse middelen die ijver verwekken voor het gebed. Bijvoorbeeld:

1. Ze raden ons aan ons, tot heil van onze ziel, te verdiepen in het bemediteren van de noodzakelijkheid, voortreffelijkheid, vruchtbaarheid van het gebed.
2. Er vast van doordrongen te zijn dat God onvoorwaardelijk het gebed van ons eist en dat dit in zijn woord telkens weer wordt gesteld.
3. Er altijd aan te denken dat, als we laks en nalatig zijn in het

gebed, we geen voortgang kunnen maken in het geestelijk leven, en ook geen rust kunnen vinden of heil voor de ziel. Ons zal onverbiddeijk rekenschap worden gevraagd; we zullen ervoor worden gestraft, zowel hier op aarde als ook eeuwig in het hiernamaals.

4. We moeten van het voorbeeld van Godwelgevallige mensen leren vastbesloten te zijn, van hen dus die zich door ononderbroken gebed hebben geheiligd, heil hebben kunnen veroveren voor hun ziel.

Ofschoon al deze middelen een speciale waarde bezitten en voortkomen uit een juist inzicht, zal een in ijver tekortschietende, gemakzuchtige ziel die zich die middelen eigen maakt en ze ook gebruikt, toch maar zelden de vruchten ervan zien – om de eenvoudige reden dat deze heilzame methoden een verwend iemand hard zullen vallen, en ze niet krachtig genoeg zullen zijn voor onze zwaar verminkte natuur. Welk christenmens weet immers niet dat hij vaak en vol ijver moet bidden en dat God dat van hem verlangt, of dat we voor laksheid in het gebed gestraft zullen worden, of dat alle heiligen ijverig en zonder ophouden hebben gebeden? Al weet hij dat allemaal, toch zal het maar heel zelden gunstige gevolgen hebben. Iedereen die naar zichzelf kijkt, kan zien dat hij aan de ingevingen van zijn verstand en zijn geweten of te weinig of in het geheel niet door zijn daden beantwoordt; zelfs als hij er werkelijk geregeld aan denkt, blijft hij toch volharden in zijn laksheid en een minder goed leven.

Daarom dan ook hebben de ervaren en wijze Vaders, die de zwakte van onze wil en het hart van de mens heel wel kenden, zich vooral juist op dat hart gericht. Net als artsen die een bitter geneesmiddel oplossen in een zoet stroopje en de randen van het medicijn glas inwrijven met honing, hebben zij een heel gemakkelijk en bruikbaar middel ontdekt waarmee de laksheid en traagheid in het gebed kan worden bestreden: ons verlangen met Gods hulp de volmaaktheid te verwerven en door het gebed te groeien in liefde tot God. Ze geven ons de raad zo vaak als we kunnen, die zalige toestand van de ziel te bemediteren en met aandacht te lezen wat de heilige Vaders erover zeggen, zodat het verlangen nog zal groeien. Ze verzekeren dat het ons dan gemakkelijk zal vallen tijdens het gebed heerlijke,

innerlijke gevoelens te krijgen en hoe wonderlijk ze wel zijn: de zalige, zachte warmte die opstijgt uit het hart, het licht dat opgaat in ons innerlijk, de onzegbare jubel en vreugde, de bevlogenheid, de diepe rust, het gelukkige, voldane levensgevoel diep in ons wezen – dat alles door de inwerking van het gebed opgeroepen in ons hart. Als we ons in dergelijke gedachten verdiepen, wordt ons zwakke, kille hart gesterkt en verwarmd, aangespoord tot bidden om wat het met zich meebrengt, en als het ware meegelokt door deze gevoelens waarmee de beoefening van het gebed gepaard gaat. De heilige Isaäk de Syriër zegt erover: ‘Een lokmiddel voor de ziel is de verwachting dat diep in het hart de blijdschap zal opbloeien; het hart zal zich verruimen als het ondergedompeld wordt in die verwachting.’ En hij gaat verder: ‘Om eraan te beginnen en tot het einde door te gaan, is het nodig op zo’n manier te bidden dat we mogen verwachten te zullen slagen... Dat is ook wat onze geest ertoe drijft de eerste stappen te zetten, en met dat doel voor ogen troost te vinden in wat we aan het doen zijn.’ Iets dergelijks zegt ook de heilige Hesychius als hij de hindernissen beschrijft die het bidden in de weg worden gelegd door de laksheid. Om ons op te monteren toch ermee door te gaan, zegt hij: ‘Dan zullen we naar niets anders verlangen dan naar de onzegbare vrede in het hart.’

Deze heilige Vader wijst dan ook om ijver voor het gebed op te roepen, op ‘het gelukzalige gevoel en de blijdschap’... Daarmee in overeenstemming leert ook de grote Macarius: ‘We zouden ons pogen om tot bloei te komen werkelijk moeten voortzetten, in de verwachting van de vrucht: het stillen van ons hart.’

Een duidelijke illustratie ervan dat deze methode een machtig middel betekent, is op vier plaatsen in de Philokalia te vinden waar uitvoerig het verrukt zijn in het gebed wordt geschilderd. Iemand die nog niet zover is, moet ze zo vaak mogelijk lezen en zich inprenten om zijn laksheid of dorheid in het gebed te kunnen bestrijden; hij zal zich dan terecht verwijten dat hij in het gebed nog niet voldoende ijver toont.

Priester: Zou een onervaren iemand door zulke gedachten niet worden verleid tot ‘geestelijke genotzucht’ – zoals de theologen

dat verlangen van het hart naar overdadige vertroosting en geestelijke weldaden noemen? Zou hij niet, in plaats daarvan, er geoegen mee moeten nemen dat zijn hart dat vrome werk moet verrichten uit plicht, en zonder veel te denken aan een beloning?

Professor: Ik denk dat de theologen inderdaad wel eens waarschuwen voor een mateloos verlangen naar geestelijk genot, maar daarbij het gelukzalige gevoel en de vertroosting van het innerlijk leven geheel en al buiten beschouwing laten! Uitzien naar een beloning zou niet volmaakt zijn, maar God verbiedt de mens niet te denken aan beloningen en vertroosting; Hij gebruikt zelf af en toe de gedachte aan beloning als een middel om de mens aan te sporen de geboden te onderhouden en zo tot volmaaktheid te komen. 'Je zult je vader en moeder eren,' luidt het gebod, maar de beloning volgt onmiddellijk op de vervulling: 'opdat het je goed gaat...' 'Wil je volmaakt zijn, verkoop dan wat je bezit, en geef het aan de armen': dat is de oproep tot volmaaktheid; maar meteen daarop volgt de beloning – die ons zal aanzetten de volmaaktheid na te streven: 'En je zult een schat bezitten in de hemel!' (Mt. 19, 21).

'Een geluk voor jullie als de mensen je haten en buitensluiten, je bespotten en je naam verwerpen als "slecht" om wille van de Mensenzoon' (Lc. 6, 22): want in de strijd voor de volmaaktheid is dat vereist, en je hebt er een buitengewone geestkracht voor nodig en een onwrikbaar geduld. Daarom is er dan ook als grote beloning vertroosting uitgelooft – met de bedoeling een buitengewone geestdrift in ons te doen ontbranden en steeds weer aan te wakkeren: 'Want je loon is groot in de hemel...!' Vandaar dat ik geloof dat ook een zeker verlangen naar zoete troost bij het hartegebed gewenst is; het is eigenlijk de gebruikelijke weg om het doel te bereiken... Dit alles kan onbetwistbaar de praktische gedachtengang van de eerwaarde monnik op dit punt alleen maar bevestigen.

Monnik: Het duidelijkst spreekt er een van de grote theologen over, de heilige Macarius van Egypte: 'Zoals aan het planten van de wijnstok ijver en inspanning moet worden besteed om te kunnen oogsten – alles zou voor niets zijn gedaan als er geen druiven kwamen – zo is het ook met het gebed: als geestelijke vruchten bleven ontbreken – liefde, vrede, blijdschap – dan onze moeite tevergeefs zijn geweest! Daarom moeten we ons

ook geestelijk inspannen om de vruchten te oogsten: in onze harten de zoetheid ervan proeven.' Het is duidelijk dat deze heilige Vader het probleem van de noodzakelijkheid ook te genieten van het gebed, heeft opgelost... Maar er komt me nu ook nog iets anders voor de geest, iets wat ik onlangs heb gelezen: de gedachten van een geestelijke schrijver over

Het gebed is voor de mens iets natuurlijk

Die natuurlijkheid is het eigenlijke uitgangspunt om zich eraan te wijden. De beschouwing van die natuurlijkheid mag daarom eveneens gelden als een krachtig middel om in ijver voor het gebed te ontvlammen; mijnheer de professor wil blijkbaar graag dat middel ontdekken.

Ik zal in het kort weergeven wat ik me uit dat tractaatje zo voor de vuist weg herinner. De vrome schrijver zegt bijvoorbeeld dat het verstand en de natuur de mens tot het kennen van God zouden brengen. Het verstand gaat daarbij uit van de veronderstelling dat er geen actie is zonder oorzaak, en stijgt vervolgens op langs de ladder van de tastbare dingen – van de lagere naar de hogere – om uiteindelijk de oorzaak van alle oorzaken te vinden: God. De natuur laat echter bij elke trede die er wordt bestegen, een wonderlijke wijsheid, harmonie, orde, bestendigheid zien: zij verschaft het fundamentele materiaal om – langs die ladder – op te stijgen van de vergankelijke oorzaken naar de eeuwige, onvergankelijke. Op die manier komt de natuurlijke mens langs de natuurlijke weg tot het kennen van God. Daarom is er ook geen volk, zelfs geen enkele wilde volksstam, die geen voorstelling bezit van een god. Zelfs de wildste eilandbewoner zal dan ook, zonder beïnvloeding van buiten, als het ware vanzelf zijn blik ten hemel richten, op de knieën vallen, een verzuchting slaken – hij weet weliswaar niet waarom, maar hij kan er niet buiten. Hij zal dan onmiddellijk iets bijzonders bespeuren, iets wat hem verheft, iets wat hem omhoog drijft, naar een onbekend Iemand... Dat is de grondslag voor het ontstaan van alle natuurreligies. Daarbij valt vooral op te merken dat dat geheimzinnige bidden het wezenlijke is, in zekere zin de ziel zelf, van de religie. En dat innerlijke gebed uit zich dan bijvoorbeeld in bepaalde speciale gebaren, in zichtbare offerga-

ven – dingen die echter, tengevolge van de ideeën die die heiden heeft, op allerlei wijze min of meer worden misduid. Hoe wonderlijk het verschijnsel ook zijn mag in de ogen van ons verstand, toch zal dat verstand de geheime oorzaak ervan meer en meer willen ontsluiëren: dat van nature gedreven worden tot het gebed – om zo God te bereiken.

Een psychologische verklaring is niet zo moeilijk: de wortel van alle hartstochten en handelingen van de mens, zijn voorname drijfveer is de hem aangeboren eigenliefde. Dat wordt bevestigd door zijn – in zijn lichaam verankerde, alles doortrekkende – zucht naar zelfbehoud. Elk verlangen, elke opzet, elk doen van de mens heeft uiteindelijk ten doel: bevrediging van de eigenliefde, of – wat je ook kunt zeggen – het bevorderen van het eigen welzijn. Het willen bevredigen van die behoefte blijft de mens zijn leven lang vergezellen. Maar de *geest* van de mens laat zich niet bevredigen door iets zinnelijks; en zijn aangeboren eigenliefde houdt niet op te blijven aandringen. Daarom zal zijn verlangen hemzelf gaan overstijgen: het verlangen naar het goede groeit, vult zijn verbeelding, richt daar zijn gevoelens op. Het uiten van die innerlijke gevoelens en verlangens – als ze spontaan naar buiten breken: dat is de natuurlijke drang naar het gebed, dat is wat de eigenliefde nodig heeft om, al is het met moeite, haar doel te bereiken. Hoe minder de mens zal slagen en hoe meer hij zich richt op zijn heil, des te meer gaat hij verlangen, des te meer laat hij zijn verlangen uitstromen in een gebed. Zo komt hij door zijn vragen om datgene wat hij begeert, dicht bij de onbekende Oorzaak van alle zijn. Die de mens aangeboren eigenliefde is de grote drijfveer van zijn leven, datgene waardoor de mens van nature tot gebed wordt geroepen.

De wijze Schepper van het heelal heeft in de natuur van de mens de eigenliefde gelegd – om zo te zeggen: als lokmiddel; zo wordt het althans door de Vaders geformuleerd. Dat lokmiddel is dus bedoeld om de gevallen mens weer op te richten en nog hoger te doen stijgen.

Och, als de mens dit vermogen in zichzelf nu maar niet verwaarloosde, en het met het oog op zijn geestelijke natuur extra gaaf hield! Dan zou hij het in zichzelf ervaren als een krachtige uitnodiging, als een middel om tot zedelijke volmaaktheid te komen.

Maar o wee, hoe vaak maakt hij van dat edele vermogen – de eigenliefde – een lage hartstocht, een werktuig van zijn dierlijke natuur.

Starets: Dierbare bezoekers, ik dank u van ganser harte: dit heilzame gesprek heeft me veel goeds gedaan; en voor mij, iemand met zo weinig ervaring, bord het ook veel leerrijks. God moge u met zijn genade uw vrome liefde rijkelijk vergelden!

We namen toen allen afscheid van elkaar.

... en bidt voor elkaar,
opdat jullie mogen genezen,
want het aanhoudende gebed
van de rechtvaardige vermag veel.

Jac. 5, 16

Derde ontmoeting

Pelgrim: Wij – mijn eerbiedwaardige reisgenoot, de professor, en ik – hebben aan ons gemeenschappelijk verlangen niet achteloos voorbij kunnen gaan: hoe zouden we aan onze pelgrimstocht kunnen beginnen zonder eerst nog eens, voor de laatste maal, van u afscheid te hebben genomen en u gevraagd te hebben om uw gebed?

Professor: We hebben uw vriendelijkheid jegens ons en de diep in de ziel doordringende gesprekken die we hier in de kring van uw vrienden hebben mogen meemaken, grondig in ons opgenomen. De herinnering eraan zal ons altijd bijblijven – als een onderpand van christelijke liefde en christelijke verbondenheid – ook in de verre landstreek waarheen we nu denken te gaan.

Starets: Ik dank u voor het mooie compliment en voor uw liefde! Maar uw bezoek komt me ook zeer gelegen. Er zijn zojuist twee pelgrims bij me aangekomen: een monnik uit de Moldowa en een eremiet die twintig jaar, zonder te spreken, in het woud heeft geleefd. Ze willen u beiden graag ontmoeten. Ik ga ze roepen... O, daar zijn ze al...

Pelgrim: Ja, zalig is het te leven in de eenzaamheid van het woud... en zo geschikt om de ziel onbelemmerd te doen komen tot de vereniging met God! Het stille woud, als een tuin van Eden waarin de lieflijke boom des levens opschiet in het biddende hart van de eremiet. Als ik maar enigszins de middelen bezat om me daar in leven te kunnen houden, zou ik waarschijnlijk nooit het kluizenaarsleven hebben opgegeven...

Professor: Van veraf gezien, lijkt dat alles erg aantrekkelijk en

mooi, maar iedereen zou er zich – als hij er een poging toe deed – van kunnen overtuigen dat elke plek op aarde zijn vóór heeft en zijn tegen. Zeker, een zwaarmoedig iemand die zich aangetrokken voelt tot de stilte en de eenzaamheid, zal genieten van het eremietenleven. Maar welk een gevaren bedreigen hem niet op dat pad! De geschiedenis van de ascese kent voorbeelden genoeg waaruit blijkt dat heel wat eremieten en kluizenaars, die volledig hadden afgezien van de omgang met mensen, door zelfverblindings, hoogmoed en dergelijke in uiterst zware bekoring zijn gevallen.

Eremiet: Ik moet me er altijd weer over verbazen hoe vaak je in Rusland, niet alleen in de kloosters maar ook – en nog veel meer – van vrome leken te horen kunt krijgen dat van degenen die naar het leven in de wildernis verlangen of naar de beoefening van het innerlijk gebed, er heel wat van hun voornemen moeten worden afgehouden, uit angst dat ze niet opgewassen zouden zijn tegen de bekoringen! En om hun mening te staven, komen ze dan aan met voorbeelden die hun zienswijze kracht moeten bijzetten. In feite houden zulke mensen, die als vreemden staan tegenover het innerlijk leven, ook anderen daarvan af. Ik geloof dat het hierdoor komt: òf ze hebben geen diepere ervaring van het gebedsleven, òf het ontbreekt hun aan wat meer ontwikkeling, òf ze zijn zelf te laks om door te zetten bij het mediteren, èn afgunstig omdat anderen die van lagere stand zijn dan zij, hen voorbijstreven in kennis van die hogere zaken... Het is heel jammer dat zulke mensen aan hun vooroordeel blijven vasthouden en zich liever niet bezig houden met de uitspraken van de heilige Vaders over dit onderwerp, want ze zouden er helder en duidelijk uit kunnen leren dat je niet bang hoeft te zijn als God je roept, en dat je dan niet moet aarzelen.

Als er inderdaad een aantal het spoor is kwijtgeraakt door zelfverblindings of waanzinnig geworden, dan komt dat door hun hoogmoed: ze hebben misschien geen geestelijke leidsman gehad zodat ze zich van alles gingen inbeelden en hun fantasieën gingen aanzien voor de zuivere waarheid. En ook al zouden die mensen door zulke bekoringen worden overvallen, dan moeten ze toch maar verdergaan; ze zullen door die ervaring heen de zaligheid toch bereiken, want God zou hun ijlings te hulp komen als Hij had toegelaten dat hun dat overkwam. Vat dus

moed: 'Ik ben bij je; wees niet bang,' zegt Jezus Christus. Hieruit volgt dan ook dat het zinloos is bang te zijn, dat je voor het innerlijk leven niet bang hoeft te zijn omdat er gevaar zou dreigen voor zelfverblinding. Het deemoedig erkennen van eigen zonden, het feit dat je ziel open en bloot ligt voor het oog van de geestelijke leidsman, de 'beeldloosheid' bij het gebed vormen als het ware een stevige, betrouwbare dam tegenover die bekeringen waar velen zo bang voor zijn. Toch wagen ze het niet aan een geestelijk leven te beginnen, en dat betekent nu juist dat ze al in staat van bekering zijn – zoals de heilige Philotheüs van de Sinäi, een man van veel ervaring, zegt: 'Heel wat monniken begrijpen niet dat hun eigen hoofd voor de bekeringen zorgt – bekeringen die hun door de demonen worden ingegeven. Ze oefenen zich ijverig in een bepaalde manier van handelen' – in uiterlijke deugden dus – 'maar wat hun geest betreft – het innerlijke schouwen – daar maken ze zich niet druk om. Dat komt omdat ze niet goed gevormd zijn en te weinig weten.' 'Ook als ze horen dat in anderen de genade innerlijk werkzaam is, dan noemen ze dat toch, uit louter afgunst, een bekering!' stelt ook de heilige Gregorius van de Sinäi vast.

Professor: Sta me, alstublieft, toe u iets te vragen ... Het erkennen van de eigen zonden is voor iedereen bereikbaar die maar wil letten op zichzelf. Maar hoe moet je nu te werk gaan als je geen leidsman hebt die je, op grond van de eigen ervaringen, leiding kan geven op het geestelijke pad? Zo iemand zal, na de onthullingen die je hem doet over je ziel, te hebben aanhoord, je immers ook weten te zeggen hoe je correct en veilig een geestelijk leven kunt leiden. Maar in het andere geval zou het toch beter zijn je niet met de innerlijke beschouwing in te laten, en niet je eigen zin te volgen en, zonder leidsman, toch maar een poging te wagen! En voorts: het wil er bij mij niet in dat je, als je je in Gods tegenwoordigheid stelt, een volledige 'beeldloosheid' in stand zou kunnen houden. Dat zou niet natuurlijk zijn, want onze ziel of onze geest kunnen zich met hun verbeeldingskracht toch niet iets vormloos voorstellen en volkomen 'beeldloos' blijven? Zou je je ook niet, als de geest zich in God verdiept, in je verbeelding Jezus Christus kunnen voorstellen of de allerheiligste Drieëenheid?

Eremit: Inderdaad moeten we dagelijks ongehinderd, vol ver-

trouwen en met nut onze ziel kunnen ontsluiten voor een in geestelijke zaken ervaren en kundige leermeester of aan een starrets. Ook al onze gedachten en wat we verder op het pad van de geestelijke vorming tegenkomen, zouden we hem moeten kunnen meedelen. Ofschoon dat zelfs een hoofdvoorwaarde is bij de beoefening van het hartegebed – en ook voor iemand die zich toelegt op de volkomen eenzaamheid en stilte – toch laten de heilige Vaders die dat beamen, zelf uitzonderingen gelden in geval het onmogelijk blijkt een leidsman te vinden. De eerbiedwaardige Nicephorus – de monnik – leert klaar en duidelijk: 'Bij het beoefenen van het innerlijke hartegebed is een echte, deskundige leermeester vereist. Ontbreekt hij, dan moeten we naarstig naar zo iemand zoeken. Maar als we hem ook dan nog niet vinden, moeten we nederig God te hulp roepen om zelf voorlichting en raad te vinden in de geschriften van de heilige Vaders en ons ook te kunnen toetsen aan de heilige Schrift, Gods woord.'

Daarbij moet worden opgemerkt dat een werkelijk vurig verlangen en zoeken naar een leidsman ook door andere – eenvoudige – mensen kan worden beantwoord. De heilige Vaders verzekeren ons dat als je in eerlijk vertrouwen en met de juiste bedoeling desnoods een Saraceen om raad zou vragen, ook die man nuttige raad zou kunnen geven – terwijl als je zonder dat vertrouwen en zonder het juiste doel te beogen, een profeet om onderricht vroeg, zelfs hij geen bevredigend antwoord zou weten... Als voorbeeld zou de grote Macarius kunnen gelden, de Egyptenaar, die op een keer door een simpele dorpeling op zijn fouten werd gewezen en zo zijn hartstocht de baas kon worden. Met die 'beeldloosheid' wordt bedoeld dat iemand bij de beschouwing in het geheel geen voorstellingen in zich moet laten opkomen – niet een licht of een engel; ook Christus niet of een of andere heilige – en tevens dat hij zich ver moet houden van alle gedachten. De heilige Vaders schrijven dat voor omdat ons vermogen ons iets in te beelden, heel gemakkelijk verstandelijke ideeën kan omzetten in materiële, en zelfs in levende wezens. Iemand die onervaren is, kan zo gemakkelijk het slachtoffer worden van zulke fantasiebeelden en ze voor hemelse verschijningen gaan houden. Hij vervalt dan tot zelfbegoocheling: de heilige Schrift zegt dat Satan zich zelfs kan veranderen in

een engel des lichts! Maar de geest kan ook heel gemakkelijk en zonder bezwaren in 'beeldloosheid' blijven volharden, en ze ook in stand houden als hij zich Gods tegenwoordigheid in gedachten roept. Daaruit kan worden afgeleid dat het verbeeldingsvermogen zich kennelijk iets 'beeldloos' kan voorstellen en zich in die voorstelling tijdens het waarnemen op 'dingen' kan richten die niet onder het zintuig van het 'gezicht' vallen – en dus geen uiterlijke gestalte of vorm hebben. Dat is bijvoorbeeld het geval bij het ons voorstellen en 'inbeelden' van de ziel, of van de lucht, de koude en de warmte. Bevind je je in de kou, dan kun je je in de geest best 'warmte' voorstellen, ofschoon warmte geen vorm heeft, niet gezien kan worden en worden ervaren of gemeten door iemand die zich in de koude bevindt! Op een dergelijke wijze kunnen we ons ook in de geest de aanwezigheid van het geestelijke, onvatbare wezen van God voorstellen en het in ons hart in volmaakte 'beeldloosheid' waarnemen.

Pelgrim: Tijdens mijn zwerftochten heb ik toch wel van vrome en om hun heil beduchte personen gehoord dat ze bang waren het slachtoffer te worden van een bekoring als ze zich bezig zouden houden met het innerlijk leven; ze hielden het voor pure zelfbegoocheling. Een paar van hen heb ik, niet zonder nut, uit de Philokalia de leer van de heilige Gregorius van de Sinai voorgelezen; hij zegt: 'Het hartegebed – te onderscheiden van het bidden met het verstand – kan niet voortkomen uit een bekoring, want als de boze vijand de warmte van het hart zou opjagen tot een wilde brand of de blijdschap van het hart zou proberen te veranderen in aardse zaligheid, dan zouden op den duur dat hart en dat gevoel zelf die stiekeme pogingen wel ontmaskeren – ook bij mensen die van dergelijke dingen helemaal geen ervaring hebben.' Maar daarnaast heb ik ook anderen ontmoet die wèl het pad van het stilzwijgen en het hartegebed hadden gevolgd en toen op een of andere weerstand waren gestoten. Ze waren er, jammer genoeg, zó door in de war geraakt dat ze met het innerlijk hartegebed – dat ze toch al kenden – waren opgehouden.

Professor: En dat is maar al te begrijpelijk! Ik ondervind dat ook bij mezelf. Het overkomt me wel eens dat ik afdwaal van datgene waar mijn innerlijk op is gericht, en ik dan in verstrooiing

val of iets onbehoorlijks doe. Het innerlijk hartegebed is immers een heilig handelen – een zich verenigen met God – en zou het dan passend zijn, en niet een soort vermetelheid, dat heilig handelen in een zondig hart te volvoeren vóór je dat hart door een nederig berouw, een innerlijke ommekeer en een opnieuw zich instellen op de omgang met God had voorbereid? Het is beter te zwijgen vóór God dan loze kreten te laten opstijgen uit een in duisternis gehuld, verward hart.

Monnik: Hoe jammer dat u er zo over denkt... De gedachte dat er iets niet in orde is, is, meer dan welke zonde ook, het voornaamste wapen dat de wereld der duisternis tegen ons hanteert! Ervaren heilige Vaders geven in zo'n geval heel andere aanwijzingen. De eerbiedwaardige Nicetas Stethatus zegt: 'Als je gevallen bent, en zelfs dieper gevallen dan de hel diep is, moet je ook dan niet wanhopen, maar je weer naar God keren. Hij zal het gevallen hart spoedig weer oprichten en je meer kracht geven dan je voorheen bezat.' Daarom moeten we ons na elke val, na elke zondige besmetting van het hart door de zonde, weer onverwijld in Gods tegenwoordigheid stellen om geheeld te worden en gezuiverd. Besmette voorwerpen zijn ook al gauw weer vrij van besmettende kiemen als ze een poosje aan de kracht van de zonnestralen zijn blootgesteld geweest. Heel wat geestelijke leermeesters hebben daar stellige uitspraken over gedaan. In de strijd tegen de machten die ons heil naar het leven staan – tegen onze hartstochten – moeten we zeker juist niet die dingen opgeven die ons geestelijk leven bevorderen: dus ook niet het aanroepen van Jezus Christus die in ons hart woont! Onze fouten mogen er ons niet van afhouden in Gods tegenwoordigheid te wandelen en innerlijk te bidden, alleen omdat we ons verontrust voelen, omdat we terneergeslagen zijn en bedroefd. Veeleer moeten ze bijdragen tot onze onverwijldte terugkeer naar God! Een klein kind dat aan de hand van zijn moeder gaat, moet wanneer het op zichzelf begint te lopen, zogauw als het struikelt, onmiddellijk naar haar teruggaan om zich stevig aan haar vast te klemmen.

Eremiet: Ik denk er zó over: de neerslachtigheid en de slechte gedachten die ons overvallen, worden meestal opgeroepen doordat onze geest verstrooid is, en niet doordat we de stilte bewaren en de inkeer. De oude godgeleerde Vaders hebben zelf ook hun

neerslachtigheid moeten overwinnen; ze kwamen tot innerlijke klaarheid en een vast vertrouwen op God: in de stilte en de eenzaamheid. Ons hebben ze ook in dat opzicht wijze en nuttige raad nagelaten: 'Blijf, zonder een woord te zeggen, in je kluis: de eenzaamheid zal je in alles onderrichten.'

Professor: Omdat ik een groot vertrouwen in u heb, zou ik graag uw kritisch oordeel vernemen over mijn gedachten betreffende de door u zo geprezen stilte en over wat het nut kan zijn van het anachoretenleven – door de woestijnvaders immers zo hoog geschat – voor ons heil. Ik denk er dit van. Alle mensen die de wet van de natuur volgen zoals die door God is ingesteld, leven noodzakelijkerwijze in afhankelijkheid van elkaar. Daarom zijn ze ook gehouden elkaar in dit leven bij te staan: de een moet werken tot nut van de ander. Het welzijn van de mensheid steunt op die menselijkheid en op de naastenliefde. Maar de zwijgende anachoreet houdt zich ver van het maatschappelijke leven: hoe kan hij door zijn nietsdoen de naaste dienen, en welk nut zou hij kunnen hebben voor het welzijn van het menselijk geslacht? Hij leeft volkomen in strijd met de wet die de Schepper in hem heeft gelegd: de liefdesband die hem moet verbinden met zijns gelijken; en ook oefent hij geen enkele invloed uit ten goede op zijn mede-broeders.

Eremiet: Als uw opvattingen over het stilzwijgen niet juist zijn, zal ook uw conclusie niet kloppen. We zullen dat eens nader onderzoeken:

1. De eenzaam levende, zwijgende monnik verkeert niet in een staat van daadloosheid en doelloosheid; hij is juist actief, en wel op een speciale manier, zelfs meer dan mensen die deelnemen aan het maatschappelijk leven. Onvermoeibaar is hij bezig op een geestelijke wijze: hij beschouwt zijn innerlijk, denkt na over de toestand ervan en volgt zijn ontwikkeling. Dat is ook precies de bedoeling van het stilzwijgen. Maar hoe noodzakelijk een en ander ook is voor zijn eigen vervolmaking: het is niet minder van belang voor zijn naasten die niet de gelegenheid hebben zich – zonder afgeleid te worden – in zichzelf te verdiepen en zo hun innerlijk leven te bevorderen. De aandachtige zwijger draagt door zijn innerlijk leven – ook al zal hij zich slechts in uitzonderingsgevallen mondeling of schriftelijk uiten – op wel-doende wijze bij tot de bevordering van het zieleleven en het

heil van zijn medemensen. Zijn weldoende invloed is zelfs sterker – in een meer verheven zin – dan die van een openbaar persoon; het weldoen van een particulier komt altijd alleen maar die paar mensen ten goede waarop ze rechtstreeks is gericht. Iemand die langs geestelijke weg door zijn denken en beleven bijdraagt tot de vervolmaking van het geestelijk leven van anderen, kan zo een weldoener worden van hele volkeren. Zijn ervaringen en zijn stichtende voorbeeld werken van geslacht tot geslacht door. We zien dat gebeuren: van ouds her tot in onze dagen plukken we er de vruchten van. Het is er helemaal mee als met de vrijgeevige aalmoes die om Christus' wille wordt gegeven, uit christelijke liefde wordt geschonken; ja, de invloed ervan is zelfs nog groter.

2. De weldadige, en zo nuttige, invloed van de zwijgende kluizenaar op de naasten openbaart zich niet alleen in wat zijn vrome aandacht voor het innerlijk leven voor ons doet; het geeft de attente leek ook het voorbeeld van een aan de wereld afgestorven leven. Die leek komt erdoor tot bezinning, tot rouwmoedige bekering, tot de vreze Gods. De mens van deze wereld, die over een vrome eremiet hoort spreken en misschien langs zijn kluis komt, voelt zich aangespoord tot een vroom leven; hij wordt herinnerd aan wat de mens hier op aarde zou kunnen worden en dat het mogelijk is hem zijn oorspronkelijke staat – zoals hij uit de scheppende hand van God is voortgekomen – terug te geven. De zwijgende eremiet onderricht door zijn zwijgen, zijn levenswijze is leerzaam, hij overtuigt iemands hart en sticht zijn ziel om God waarachtig te gaan zoeken.

3. De hier bedoelde nuttigheid geldt alleen voor het stille leven van de werkelijk door God onderrichte en door Diens genadeplicht doorschenen kluizenaar. Als zo'n zwijger niet over die genadegaven zou beschikken om een licht te zijn voor de wereld, als hij het pad van het zwijgen slechts was opgegaan om zich te verschuilen voor de gemeenschap van zijn medemensen, omdat hij van nature lui was en liever niet ijverig wilde werken – en zo een slecht voorbeeld zou geven dat anderen in verleiding kon brengen – dan zou dat toch nog heel nuttig kunnen zijn en gunstig voor de maatschappij waarin hij leeft: ook een tuinier snoeit de dode takken die geen vrucht dragen, weg en rukt het voor de groei van de nuttige planten schadelijke onkruid uit.

Het is immers al veel waard en het zou voor de maatschappij van voordeel zijn, als die kluizenaar door zijn eremietenleven de bekeringen onschadelijk zou maken die zijn weinig deugdzaam leven te midden van zijn medemensen zeker voor die anderen zou opleveren en hun gedrag gevaarlijk zou beïnvloeden.

Hoe belangrijk het stilzwijgen is, blijkt uit wat Isaäk de Syriër zegt: 'Zouden we op de ene schaal van een waag alles leggen wat we in dit leven doen, en op de andere het stilzwijgen, dan zouden we ontdekken dat wat op de laatste schaal lag, zwaarder woog. Mensen die wondertekenen doen of behoren tot degenen die in deze wereld de meeste macht hebben, moet je niet vergelijken met de zwijgende kluizenaars. De activiteit van het zwijgen ligt op een ander niveau dan het te eten geven aan allen in de wereld die honger lijden, en óók dan het bekeren tot God van hele volkeren. Het is iets beters jezelf los te maken uit de ketenen van de Boze dan slaven te bevrijden uit de ketenen van hun slavernij.'

Zelfs de heidense wijzen hebben het nut van het stilzwijgen erkend. De wijsgerige school van de Neoplatonici, met haar vele beroemde aanhangers onder leiding van Plotinus, legde zich toe op een diepgaand contemplatief leven, voornamelijk te bereiken door middel van het stilzwijgen.

Een geestelijke schrijver stelt dat, ook al zou de staat opstijgen tot de hoogste trap van beschaving en ethisch handelen, het altijd nog noodzakelijk zou zijn ervoor te zorgen dat er mensen waren voor andere – contemplatieve – taken: de ware geest in stand houden, ons overgeleverd uit de voorbije eeuwen, om hem zo aan die na ons komen, te kunnen doorgeven. Zulke mensen zijn in de Kerk de eremieten, anachoreten en kluizenaars.

Pelgrim: Het lijkt alsof niemand de superioriteit van het stilzwijgen zo juist heeft gezien als de heilige Johannes Climacus. Hij zegt: 'Het stilzwijgen is de moeder van het gebed; het houdt in: een weg terug uit de gevangenschap van de zonde, een niet te meten vooruitgang in de deugd en een niet te stuiten opgaan naar de hemel.'

Ook Jezus Christus zelf heeft, om ons op het nut en de noodzakelijkheid van het zich terugtrekken in de stilte te wijzen, meer dan eens zijn prediking in de maatschappij onderbroken en zich in de eenzaamheid teruggetrokken – om in de woestijn te bidden

en rust te vinden.

De contemplatief levende zwijgers zijn de zuilen die de vroomheid van de Kerk ondersteunen door hun nooit aflatend gebed. Ook in de vroegste tijden kwam het al voor dat menig vrome leek – zelfs machtige heersers en hun rijksgroten – naar de zwijgende eremieten trok om hun gebed te vragen, en zo standvastig te blijven in het geestelijk leven en het heil te verwerven. Hieruit volgt dat ook de zwijgende eremiet zijn naaste helpen kan door met zijn eenzaam gebed de maatschappij van nut te zijn en haar welzijn te dienen.

Professor: Er is nog een gedachte waarmee ik niet goed in het reine kom. Wij allen – Christenen – hebben de gewoonte elkaar om gebed te vragen: ik wil graag dat anderen voor mij bidden, en vooral die medeleden van de Kerk waarin ik vertrouwen heb. Zou dat niet, kort gezegd, voortkomen uit een soort behoefte erbij te horen? Of zou het misschien enkel een gewoonte zijn die je van anderen hebt overgenomen; dus iets wat je gewoon zegt zonder er veel bij na te denken? Zou God werkelijk de hulp van mensen nodig hebben, Hij die alles weet en die in zijn voorzienigheid – en niet naar onze wensen – alles ten beste leidt? Hij weet toch alles al, nog vóór we erom gevraagd hebben – zoals in het Evangelie staat geschreven. Is het dan denkbaar dat zijn voorzienigheid meer beïnvloed zou worden door het gebed van veel mensen dan door het gebed van iemand alleen? Zou God zich in zo'n geval niet eerder richten naar die persoon zelf? Zou het gebed van een ander werkelijk heilzaam voor me zijn, terwijl iedereen toch naar zijn eigen werken wordt gestraft of beloond? Daarom is, volgens mij, het vragen om gebed van een ander niets meer en niets minder dan een uiting van geestelijk fatsoen, een zeker vertoon van nederigheid, een poging die ander het zijne te geven terwijl je eigenlijk de voorkeur geeft aan een Derde – want zo is het toch?

Monnik: Van buitenaf gezien – en in overeenstemming met de heidense filosofen – lijkt het misschien zo. Maar ons verstand zal, als het door het licht van het geloof is doorschenen en door de ervaring van het innerlijk leven is gevormd, dieper in die zaak doordringen en een helderder inzicht krijgen; het zal op verrassende wijze de door u geschilderde tegenstrijdigheden weten op te lossen. Om dat wat duidelijker te maken en gemakke-

lijker te begrijpen, zullen we het aan de hand van een voorbeeld illustreren en het resultaat ook aan Gods worden toetsen. Bijvoorbeeld: een leerling komt een leraar opzoeken en vraagt hem om onderricht. Het blijkt nu dat zijn geringe capaciteiten – maar niet minder zijn luiheid en verstrooidheid – die leerling verhinderen vorderingen te maken; hij valt dus onder de categorie van de luie leerlingen en van degenen die niet mee kunnen komen. De leerling maakt zich daar zorgen over; hij weet niet wat te doen om zijn tekortschieten tegen te gaan. Op een dag ontmoet hij een andere leerling uit zijn klas die niet alleen knapper is dan hij maar ook vlijtiger, en die meer succes heeft. Hem klaagt hij zijn leed. Omdat die ander met hem te doen heeft, stelt hij hem voor hun werk voortaan samen te doen: 'Laten we samen gaan studeren; daar kunnen we beiden voordeel van hebben. We zullen niet worden afgeleid en zo dan ook met meer succes werken.'

Ze begonnen samen te studeren. De een kon de ander vertellen hoe hij iets had begrepen – de stof die ze moesten verwerken, was immers dezelfde. En wat bleek na een paar dagen? De luie leerling werd vlijtiger; hij kreeg zin in de studie, zijn laksheid verdween en sloeg om in echte ijver. En dat had weer een gunstige invloed op zijn karakter en heel zijn manier van doen. En zijn vriend werd op zijn beurt knapper en nog vlijtiger. Zo hebben beiden, onder elkaars invloed, voordeel gehad van hun samenwerking. Dat is ook heel natuurlijk: de mens wordt geboren binnen de mensenmaatschappij. Via de andere mensen ontwikkelen zich in hem bepaalde ideeën; ook zijn levensgewoonten, innerlijke houding, wensen en verlangens, kortom: dat alles neemt hij over van zijns gelijken, van hun voorbeeld. Het leven van de éne mens staat in nauwe wederzijdse betrekkingen met dat van de andere; het leven van de één oefent een sterke invloed uit op dat van de ander; ze vormen zo elkaars levensgewoonten, gedrag, daden. Door die wederzijdse bijstand kunnen beiden vromer, ijveriger en God meer welgevallig worden. Dat is wat achter ons gebed voor anderen steekt. Vandaar ook het vrome gebruik van de Christenen om te bidden voor de ander en je broeder te vragen om zijn voorbede.

Hieruit valt af te leiden dat God niet door allerlei beden en verzoeken van de mensen – zoals dat bij de groten der aarde gebrui-

kelijk is – tevreden gesteld behoeft te worden, maar dat onze geest en de kracht van ons gebed zelf de ziel waarvoor gebeden wordt, zuiveren en als het ware vleugels geven zodat ze in staat wordt zich met God te verenigen...

Als het wederzijdse gebed van de levenden op aarde zo vruchtbaar is, dan is het vanzelfsprekend dat het gebed voor de gestorvenen ook wederzijds een weldadige uitwerking heeft – de aardse wereld is immers heel nauw verbonden met de hemelse. Zo kan de gemeenschap der heiligen – de strijdende Kerk – in contact staan met de zegepralende Kerk, of, wat hetzelfde is, met de ontslapenen.

Alles wat ik gezegd heb, berust slechts op psychologische gronden. Maar als we de heilige Schrift opslaan, kunnen we ons ervan overtuigen dat het waar is:

1. Jezus Christus zegt tegen de heilige apostel Petrus: 'Ik heb voor je gebeden dat je geloof niet zou wankelen' (Lc. 22, 32). Het is dus de kracht van Christus' gebed die de geest van Petrus sterkte geeft en hem bemoedigt in de bekoringen tegen het geloof.

2. Wanneer de apostel Petrus in de kerker gevangen gehouden wordt, bidt de Kerk voor hem met aandrang (Hand. 12, 5). Hier blijkt dus dat het gebed van de broeders een steun is bij de moeilijkheden in het leven.

3. Het duidelijkst wordt het gebod voor de naaste te bidden, door de heilige apostel Jacobus verwoord, en wel aldus: 'Belijdt elkaar je zonden, en bidt voor elkaar; dán zullen jullie het heil verwerven. Het innige gebed van de gerechte vermag veel' (Jac. 5, 16). Hier wordt dus ondubbelzinnig onze, eerder vermelde, psychologische conclusie bevestigd.

Maar wat moeten we wel zeggen van het voorbeeld van de apostel Paulus, van het voorbeeld dat hij ons zelf van het bidden voor elkaar geeft gegeven? Een schrijver merkt op dat dit voorbeeld van de heilige apostel Paulus ons duidelijk voor ogen stelt hoe noodzakelijk het is dat we voor elkaar bidden: deze buitengewoon heilige en beproefde voorvechter zegt onomwonden dat geestelijke bijstand door het gebed voor hem onmisbaar is. In de brief aan de Hebreeën brengt hij zijn bede aldus onder woorden: 'Bidt voor ons... We denken wel een goed geweten te hebben omdat we ons in alle opzichten goed willen gedragen.

Maar doet het dan toch...’ (13,18). Als we dat gehoord hebben : hoe onverstandig is het dan enkel te willen steunen op eigen gebed en kunnen, terwijl die zo hoog begenadigde, heilige man, gedreven door nederigheid, de hem verwante Hebreëen vraagt hun gebed met het zijne te verenigen! Uit deemoed, in alle eenvoud en liefde zouden wij daarom nooit gebedsbijstand mogen vermaden van zelfs de zwakste gelovige. De apostel Paulus met zijn scherpe geest maakt hierin geen kieskeurig onderscheid: hij vraagt om het gemeenschappelijke gebed van iedereen, want hij weet dat Gods kracht zich in zwakke mensen openbaart, en dus mogelijk ook in onze zwakke beden.

Nu we gezien hebben wat deze voorbeelden ons hebben kunnen leren, hoeven we alleen nog maar samen te vatten: het gebed voor elkaar versterkt de christelijke liefde, die ons naar Gods gebod moet samenbinden; daaruit blijkt onze hulpbehoefendheid en daardoor zal ons wederzijds gebed nog weer vuriger worden.

Professor: Uw uiteenzetting en uw bewijzen zijn werkelijk fantastisch mooi en juist. Toch zouden we graag van u nu iets meer horen over de manier waarop we voor de naaste moeten bidden. Want ik geloof inderdaad dat de vruchtbaarheid en de gerichtheid van het gebed afhankelijk zijn van een levendige betrokkenheid op de naaste – en vooral van de invloed die de geest van de bidder voortdurend uitoefent op de geest van degene die hem om dat gebed vraagt. Maar zal een dergelijke gerichtheid van de ziel dan niet verstrooiend werken, iemand verhinderen zichzelf voortdurend te ervaren in de onzichtbare tegenwoordigheid Gods – en Hem de eigen noden voor ogen te houden? Of zou het voldoende zijn slechts af en toe vol deelneming de naaste te gedenken en Gods hulp over hem af te smeken – om toch ook de ziel van degene voor wie je bidt, in je gebed te betrekken en haar zo kracht te geven? Kortgezegd: ik zou graag weten *hoe* we voor onze naasten moeten bidden.

Monnik: Ons gebed tot God – onverschillig waar het over gaat – mag en kan ons ook niet losmaken van God. Als het zich tot God richt, maakt het ons deelachtig aan zijn tegenwoordigheid. Maar de wijze waarop we voor de naaste bidden, maakt uit of ons bidden kracht zal bezitten: alleen een oprecht christelijk meeleven met die naaste zal van invloed zijn op diens ziel.

Daarom moeten we als we de naaste gedenken – of hem op een bepaald moment willen gedenken – ons geestesoog op God richten en – bijvoorbeeld – de volgende formule gebruiken: ‘Barmhartige God, uw wil geschiede. Gij wilt het heil van allen en dat allen komen tot de kennis der waarheid. Red daarom uw dienaar... en ontferm u over hem. Aanvaard mijn gebed als een blijk van de liefde die Gij van me verlangt.’

Het is goed een dergelijke formule uit te spreken telkens wanneer de behoefte daartoe in onze ziel opwelt, of ze ook in te lassen bij het bidden van de rozenkrans. Ik weet uit ervaring hoe weldadig zo'n gebed is voor degene voor wie het wordt gestort.

Professor: We zullen dit stichtelijke gesprek, en de lichtende gedachten die uw inzicht en ervaring ons geboden hebben, ongeschonden in herinnering houden... Maar ook aan u allen hier zullen we nog vaak met eerbied en een dankbaar hart terugdenken.

Pelgrim: Het wordt tijd dat we opbreken. We vragen u dan ook om een vurig gebed voor het slagen van onze pelgrimstocht!

Starets: ‘De God van de vrede, die uit de doden Hem heeft opgewekt die door het bloed van het eeuwig verbond de grote Herder der schapen is geworden, onze Heer Jezus Christus: Hij schenke u al wat nodig is om in ieder opzicht zijn wil te volbrengen – door in ons op te roepen wat Hem behaagt: door Jezus Christus, wie de eer zij in alle eeuwigheid. Amen!’ (Hebr. 13, 20–21).

NAWOORD

Habent sua fata libelli – boeken leiden hun eigen leven.

Negentig jaar geleden verscheen het Eerste Deel van de 'Ware verhalen van een pelgrim, zoals verteld aan zijn geestelijke vader' in Kazan in druk; eerder was het al in handschrift verspreid. De in 1883 gestorven Paissij van het Sint-Nicolaasklooster aldaar had het op de berg Athos overgeschreven bij een starets. De auteur is tot nu onbekend.

De oorsprong van het Tweede Deel is niet minder onduidelijk. Het handschrift ervan werd aangetroffen in de nalatenschap van de befaamde Amvrosij van Optina (1812-1891) – de starets die Dostojewskij als voorbeeld heeft gediend voor de figuur van Sossima in de 'Gebroeders Karamasof'. Het werd voorgelegd aan de belangrijkste geestelijke schrijver van Rusland, bisschop Theophanes de Kluizenaar (1815-1894), maar hij beperkte zich tot de uitspraak dat op de leer over het gebed die in het manuscript voorkomt, niets aan te merken is. Zo zijn sommigen op het idee gekomen dat Theophanes de Kluizenaar zelf de schrijver zou zijn van het Tweede Deel – of in ieder geval van een paar tractaten daarin. Van beide delen is dus niet bekend wie het heeft geschreven. Wat de tijd betreft waarin ze zijn ontstaan: de gebeurtenissen die erin worden vermeld, wijzen op de jaren tussen 1853 en 1861.

Maar dat alles is minder belangrijk; belangrijker is de geestelijke boodschap die het boek bevat. Vooral het Eerste Deel heeft zich in de negentig jaren sinds zijn publicatie – in talrijke vertalingen – een vooraanstaande plaats verworven temidden van de geestelijke geschriften van het Christendom. Maar ook – bijvoorbeeld – door de Hindoes wordt het hoog aangeslagen, van niet-christelijke zijde dus. En waarom dan wel?

Sterker nog dan vroeger zoeken tegenwoordig heel wat mensen naar een spiritualiteit die het hun mogelijk maakt inwendig en

uitwendig, een uitweg te vinden: een spiritualiteit die het leven zin geeft en het ook mogelijk maakt het leven praktisch vorm te geven. Voor zulke mensen is een korte tekst van Novalis uit 1798 heel actueel geworden: 'We dromen van reizen door het heelal: is dat heelal dan niet *in* ons? De diepten van onze geest kennen we niet... Naar binnen loopt de weg naar het mysterie. In ons – of nergens – is de eeuwigheid met haar heelal, het verleden en de toekomst' (Blütenstaub).

De Pelgrim, die nergens door wordt vastgehouden, is typerend voor de weg die zo'n leven zal gaan: een weg van innerlijk ervaren, van geloven – wat meer is dan het aannemen van een systeem van leerstellingen en het opvolgen van ethische voorschriften. Een sleuteltekst tot het verstaan van het hele boek lijkt me het gesprek dat de Pelgrim heeft met de Poolse landdrost op blz. 51 v. In dat gesprek vertegenwoordigt de Pool, die rooms-katholiek is, het type van de westerse, rationeel ingestelde mens, die vóór alles wijst op het plicht- en werkkarakter van het Christendom. De Pelgrim daarentegen is de vertegenwoordiger van de oosterse christelijke ervaringsweg – om niet meteen het grote woord 'een typische mysticus' te laten vallen. Door zijn weg te vergelijken met de meditatiepraktijken van de Indische yogi en de gebedstechniek van de Shikr bij de derwisjen in Bokhara – een deel van de huidige Sovjet-republiek Oesbek met zijn bijna geheel moslem bevolking – wordt tot op zekere hoogte een verwantschap aangegeven tussen de weg van het hartegebed met de buiten-christelijke, oosterse meditatie- en gebedsvormen – in dit geval yoga en soefisme. Zoals bekend, oefenen deze – en vooral ook zen – momenteel een grote bekoring uit op, vooral jonge, mensen in het Westen. Hun diep verlangen naar een werkelijke ervaring van verlossing en bevrijding wordt door het westerse Christendom in zijn rationalistische en activistische vorm in hoge mate niet meer bevredigd.

Hoe interessant een diepergaande vergelijking tussen beide wegen ook zou zijn, het lijkt ons beter nader in te gaan op het eigen karakter van de weg van de Pelgrim – de weg van het hartegebed – door zijn plaats in de geschiedenis der vroomheid nader te bepalen. De vermelding van de 'Philokalia' in genoemd gesprek vraagt daar ook om. De Pelgrim beroept zich in zijn verhalen trouwens telkens weer op dat geschrift.

De Philokalia is een verzamelwerk in meer delen, waarin teksten van ruim dertig schrijvers uit het christelijke Oosten – van 3e tot 15e eeuw – zijn bijeengebracht. Die teksten hebben alle op een of andere manier betrekking op de beoefening van het hartegebed, op de techniek ervan en de er noodzakelijk mee verbonden wijze van leven; vervolgens ook op de uit het zich verdiepende hartegebed voortspruitende mystieke ervaring, haar verschijningsvormen en haar theologische interpretatie.

De Philokalia is in 1792 in druk verschenen in Venetië, en wel in het Grieks, geredigeerd door de monnik Nicodemus van de berg Athos (1749–1809). In 1793 verscheen er een Kerk Slavische Philokalia van de hand van een van de grootste vernieuwers van het monnikswezen in Rusland, Paissij Welisjkowskij (1722–1794), in grote lijnen een vertaling van de Griekse tekst. De al genoemde bisschop Theophanes de Kluzenaar zorgde voor een Russische bewerking. Later zijn er ook uittreksels uit de Philokalia in westerse talen uitgekomen. Het werk heeft een zeer ruime verspreiding gevonden, ook onder leken; tot op de dag van vandaag heeft het zijn stempel gedrukt op de Orthodoxe vroomheid.

Als we nu antwoord willen geven op de vraag wat er – binnen het kader van de geschiedenis der vroomheid – met het hartegebed wordt bedoeld, dan zou die vraag eigenlijk moeten luiden: Wat is het hesychasme? Het hartegebed in zijn specifieke vorm is namelijk tot ontwikkeling gekomen binnen de beweging van het 'hesychasme', een beweging die teruggaat tot het eerste begin van het christelijke monnikswezen in de 3e tot 4e eeuw na Christus: tot de 'woestijnvaders', van wie de heilige Antonius de Grote (251–356) wel de beroemdste is. De beweging van het hesychasme heeft haar theologische rechtvaardiging pas gekregen van de latere aartsbisschop van Saloniki, de heilige Gregorius Palamas (1296–1359), maar haar invloed werkt binnen de Orthodoxe christenheid, en ook daarbuiten, nog steeds door, tot in onze tijd. Het hesychasme kan worden gezien als de typische christelijke parallel van de zen-weg of van het achtledige yoga-pad.

Het woord 'hesychasme' komt van het Griekse woord 'hesychia', dat waarschijnlijk afstamt van een werkwoord met de grondbetekenis 'zitten', maar dat ook kan betekenen: rusten.

'Hesychia' wil dus zeggen 'rust', maar dan in de zin van: vrede, stilte, eenzaamheid. Wie die 'rust' zoekt om één te kunnen worden met God, is een 'hesychast' – een woord dat we het best met een 'in God verzonkene' kunnen vertalen.

De weg van de hesychasten verloopt aldus. Er moet begonnen worden met het ernstig nemen van Christus' raadgevingen, verwoord in de Bergrede. De vermaning tot onbezorgdheid (Mt. 6, 24-33) dient daarnaast bijzonder in acht te worden genomen; ze is erop gericht niet alleen heel in het algemeen de zorgen af te leggen en rust te vinden, maar ook elke niet direkt goede gedachte – en uiteindelijk zelfs elke gedachte – te laten varen, om nog slechts één zorg over te houden: in het hart ononderbroken aan God te denken en zo volledig één te worden met Hem. Die éne zorg wordt omschreven als 'waakzaamheid' of 'soberheid van de geest'. 'Soberheid' heeft daarbij zo'n absolute betekenis dat de volledige titel van de tekstverzameling van Nicolaas van de berg Athos luidt: Philokalia van hen die de soberheid zoeken. 'Philokalia' betekent letterlijk 'liefde voor het schone' – voor de innerlijke schoonheid. In ruimere zin betekent het woord zoiets als 'bloemlezing.'

Over de hesychia zegt Gregorius Palamas in een preek: 'Hesychia is een stil zijn van de geest en van de wereld, een vergeten van het lagere, een verborgen kennen van het hogere, het wijden van onze gedachten aan iets beters dan wat we zelf zijn. Zij die hun last door zo'n heilig stilzwijgen' – hesychia – 'hebben gezuiverd en zich op onuitsprekelijke wijze met het, alle denken en weten overstijgende licht hebben verenigd, aanschouwen God in zichzelf als in een spiegel.'

Van de woestijnvaders tot en met Gregorius Palamas is er gezocht naar een geschikte methode om het door de laatste beschreven doel van het hesychasme te bereiken. Bij het hartegebed wordt het lichaam van de mens een bijzondere rol toebedeeld; Gregorius Palamas formuleert dat in zijn 'Verdediging van de hesychasten' – in aansluiting bij Johannes Climacus (580-650) in het kort aldus: 'Hesychast is iemand die het onlichamelijke probeert te bereiken in het lichamelijke.' In hetzelfde werk zegt hij tevens: 'Zie je nu hoe nodig het is de geest terug te doen gaan in het lichaam en in zichzelf, als je je wilt losmaken van de zonde en de deugd wilt verwerven – en wat de beloning

is voor je strijd voor de deugd, of juist: het genieten van die beloning? De geest willen verheffen – ik bedoel niet: boven het aardse denken, maar: boven het lichaam – om zo de gelukzaligheid deelachtig te worden: dat zou precies zijn waarin de Grieken – heidenen – ‘hebben gedwaald... Maar wij brengen juist de geest terug, niet alleen in het lichaam en in het hart, maar ook in zichzelf.’

Dionysius de Areopagiet, de vader van de christelijke mystieke theologie (5e eeuw) – op wie Gregorius Palamas zich in zijn ‘Verdediging’ uitdrukkelijk beroept – noemt dat teruggaan een cirkelgang zonder enige afwijking. Zoals een kringloop terugkeert tot zijn begin en zich weer sluit, zo keert bij deze cirkelgang de geest weer terug in zichzelf en wordt hij één met zichzelf. Letterlijk: ‘Voor de ziel betekent die cirkelvormige beweging een binnendringen – als het ware van buitenaf – in zichzelf: een geheel samenballen van haar eigen geestelijke vermogens. Als die vermogens zich hebben bevrijd van alle dwalingen, en de ziel zich heeft losgemaakt van de veelheid van alle uiterlijke dingen en tot zichzelf inkeert, kan ze zich concentreren binnen het eigen gebied van de ziel, en vooral in de eigen zielegrond.’ Voor die ‘zielegrond’ gebruikt de hesychastische traditie het woord ‘hart’. Op zijn beurt zegt Basilius de Grote (+ 379), door Gregorius Palamas ook geciteerd: ‘De geest die geen verstrooiing zoekt bij de uiterlijke dingen en via de zintuigen rondzwerft door de wereld, keert in zichzelf terug en stijgt, door zichzelf heen, op naar God.’

Voor die innerlijke ‘techniek’ wordt nu gebruik gemaakt van de uiterlijke techniek van het hartegebed; in het Eerste Deel zijn de verhalen vooral daaraan gewijd. Hoe is die methode – in de loop der tijden – ontstaan? Voor de woestijnvaders en de monniken – de hesychasten – ging het er, zoals gezegd, om ononderbroken aan God te denken, zich voortdurend van God bewust te zijn. Om de daarvoor nodige innerlijke waakzaamheid in stand te houden, bedienden ze zich van korte gebeden – psalmverzen bijvoorbeeld – die steeds maar werden herhaald. Van zulke ‘schietsgebeden’ zijn in het Nieuwe Testament voorbeelden te vinden: de tollenaar die almaar bidt: ‘God, wees mij, zondaar, genadig’ (Lc. 18, 9-14) of de blindeman langs de weg, die niet wilde ophouden te roepen: ‘Jezus, Zoon van David, ontferm

u over mij' (Lc. 18, 35). Zulke korte teksten worden ook vaak 'monologische gebeden' genoemd: gebeden van één woord. In het klooster bij de Sinäï – op de plek waar God in het brandende braambos aan Mozes zijn naam heeft bekendgemaakt, een naam die voor de Israëlieten zo'n verheven geloofsmysterie werd dat hij niet mocht worden uitgesproken – in dat klooster nu heeft de heilige naam 'Jezus' – het hoogtepunt van de openbaring waarin God zich aan de mensen heeft meegedeeld – een centrale plaats gekregen in die schietgebeden. Dat blijkt uit de geschriften van abt Hesychius (7e of 8e eeuw); in die geschriften wordt ook voor het eerst iets gezegd over de rol die de adem bij zulke schietgebeden speelt.

Nu we daar toch mee bezig zijn, zouden we nog meer namen kunnen noemen van schrijvers uit de Philokalia die in de Verhalen van de Pelgrim worden vermeld. Bijvoorbeeld de monnik Nicephorus, leermeester van Gregorius Palamas op de berg Athos – bij hem is de ademhalingstechniek al in volledig uitgewerkte vorm te vinden. Een andere leermeester van Gregorius Palamas, en tevens leerling van Nicephorus, is Theoleptus, metropoliet van Philadelphia (1250–1326). De belangrijkste tijdgenoot van de zojuist genoemden is de hesychast Gregorius de Sinäïet (1255–1346), die van de Sinäï via Kreta en de Athos naar Bulgarije is getrokken. Uit de aan hen voorafgaande eeuwen kunnen we vermelden: tegen het midden van de 5e eeuw Diadochus van Phoinikè (Noordwest-Griekenland) en Marcus de Eremiet, die iets vroeger in Galatië (Klein-Azië) heeft geleefd. Van de grote theologen citeert de Philokalia de bekendste kerkvader van het Oosten, Johannes Chrysostomus (347-407), aartsbisschop van Constantinopel, en ook Maximus de Belijder (+ 622), een van de diepzinnigste Byzantijnse mystici. Nog meer naar het oosten hebben de grote hymnendichter en theoloog, de heilige Ephraïm de Syriër (+ 373 in Edessa), en Isaäk de Syriër, bisschop van Ninive (7e eeuw) geleefd. De laatste was een nestoriaanse monnik van Arabische afkomst; zijn geschriften zijn pas later door de al aan het begin vermelde bisschop Theophanes de Kluizenaar in de Philokalia opgenomen. Twee meer dan eens aangehaalde schrijvers, Macarius de Grote van Egypte (omstr. 390) en Simeon de Nieuwe Theoloog, de monnik-dichter-mysticus van Constantinopel (949-1022), zijn maar voor een deel

de auteur van de geschriften die in de Philokalia op hun naam staan; een paar van die geschriften stammen uit latere tijd en zijn van de hand van onbekende schrijvers, terwijl – omgekeerd – van enkele in de Philokalia met name genoemde schrijvers verder niets bekend is. Opvallend is overigens dat de mystieke ervaringen die de monnik Nicetas Stethatus (+ na 1050) beschrijft in zijn biografie van Simeon de Nieuwe Theoloog, in veel opzichten lijken op die van onze Pelgrim.

Gregorius Palamas heeft dus de theologische grondslag gelegd voor het beoefenen van het hartegebed. Hij zag zich gedwongen zijn 'Verdediging van de hesychasten' op te stellen ten gevolge van een dispuut tussen hem en de westers-rationalistisch ingestelde monnik Balaâm van Calabrië, die – zoals de Poolse landdrost in de Verhalen – de lichamelijke techniek van het Jezusgebed belachelijk probeerde te maken. Door deze twist is ook de Orthodoxe kerkelijke overheid op de kwestie attent gemaakt. Na veel vieren en vijven heeft ze tenslotte de inzichten van Gregorius bevestigd, en is zijn leer als het ware typerend geworden voor de Orthodoxe theologie in tegenstelling met het Westen. Rond 1400 is er nog een, in 100 korte hoofdstukken ingedeeld, boek ontstaan: de 'Honderd van Callistus en Ignatius', een met veel Vadercitaten gestaafde, heel nauwgezette beschrijving van de hesychastische weg, een soort samenvatting van de volledige Philokalia, die in de Verhalen ook meermalen wordt vermeld. Van geestelijke schrijvers die niet in de Philokalia voorkomen, vermelden de Verhalen alleen de heilige Dimitri (1651-1709) die onder Peter de Grote metropoliet van Rostow, bij Moskou, is geweest; hij is de samensteller van de grote Russische 'Levens der heiligen'.

Via Nil Sorskij (1433-1508), die zelf een tijd lang op de Athos heeft geleefd, is de methode van het hartegebed al vroeg in Rusland bekend geworden; haar bloei daar heeft ze echter pas beleefd onder invloed van Paissij Welisjkowskij die veel in het buitenland was geweest. Het einde van de 18e en heel de 19e eeuw in Rusland zijn daardoor het tijdperk geworden van de grote meesters van het geestelijk leven: de startsi. Een 'starets' – letterlijk 'oude' – is een, door langdurig en intensief oefenen in het geestelijk leven ervaren, monnik die jonge monniken, en ook leken, geestelijke leiding geeft. Omdat zijn taak vooral

bestaat uit zieleleiding – een soort geestelijk vaderschap – is hij in het klooster meestal met geen ambt belast. Al de tot dusver genoemde Russische leermeesters van het hartegebed – van Nil Sorskij tot Theophanes de Kluizenaar – waren vooraanstaande startsi. Het startsi-wezen beleefde gedurende de vorige eeuw in Rusland een grote bloei, zo zelfs dat het ook in de Russische literatuur, bijvoorbeeld bij Fedor Dostojewskij en Nikolaj Lesskow, zijn sporen heeft nagelaten. Behalve Dostojewskij, die in 1878, samen met Wladimir Solowjew de al eerder genoemde starets Amvrosij bezocht, is ook Leo Tolstoj driemaal naar Optina gegaan. Zijn kritische instelling tegenover de christelijke vroomheid werd erdoor gewijzigd; hij moest toegeven: ‘Ja, Vader Amvrosij is ongetwijfeld een heilig man. Toen ik met hem praatte, werd het mij heel licht en blij om het hart. Wanneer je met zo iemand in contact komt, dan voel je dat God dichtbij is.’ Toen Tolstoj in 1910 voor de vierde keer naar Optina trok om starets Josif, de leerling van Amvrosij, te ontmoeten, is hij onderweg, niet ver van de kluizenarij, gestorven. De meest indrukwekkende vertegenwoordiger van het startsi-wezen is wel de veel vereerde heilige Seraphim van Sarow (1759-1833).

Ook bij de startsi dringt zich weer de gelijkenis op tussen hen en de meesters van de buitenchristelijke meditatiewegen: de Indische goeroe en de Japanse rosj. Telkens blijkt weer dat het zoeken naar een spiritualiteit die het leven vorm kan geven – en het leven omvormen – tevens het roepen inhoudt om een leermeester – in ons geval: de starets. Dat roepen klinkt nu weer luider dan ooit – zoals het – soms wat dubieuze – ‘succes’ van vooral Indische goeroes hier in het Westen bewijst Karlfried von Dürckheim heeft gelijk als hij in zijn boek ‘Vom doppelten Ursprung des Menschen’ (1974, Herder-Bücherei 480) schrijft:

‘Het roepen om de leermeester is het teken van een “nieuwe tijd”, het blijkt dat de alweer oude Nieuwe Tijd voorbij is. Het roepen om de leermeester laat zien dat het tijdperk van de Verlichting vervangen gaat worden door een nieuwe “verlichting”. De mens in het Westen gaat inzien dat de geesteshouding die tot nu toe maatgevend is geweest, hem belette de werkelijkheid te bereiken die hem eigenlijk was toegedacht. Er gaat voor hem een nieuwe poort open.

Het roepen om de leermeester betekent een afwijzen van de

tot nu toe geldende rol van de opvoeders en leraren die niet alleen de mens kennis en kunde bijbrachten, maar ook meenden hem te kunnen vormen tot een echt mens, geschikt voor een echt leven. Aan hun idee van het "echte" ontbreekt het beslissende punt: de band met het "transcendente" en de daarin gelegen mogelijkheid iemands mens-zijn volledig tot ontplooiing te laten komen.

Als we ons alleen maar richten op prestaties, het nut en een correct gedrag, dan blijft ons eigenlijke mens-zijn in de schaduw. Nu is de mens weer bezig zichzelf te gaan zien zoals hij eigenlijk was bedoeld, en daarom verlangt hij naar meer inzicht, en ook leiding. Maar wie kan een dergelijke leiding geven? Alleen iemand die uiteigen ervaring weet heeft van de hemelse oorsprong van de mens, en in staat is dit inzicht bij anderen te bevestigen of op te roepen, en het zo te maken tot een impuls tot nieuw leven.'

De rol van de starets – van de leermeester – komt duidelijk in alle Verhalen van de Pelgrim aan de orde. Uitdrukkelijk wordt ze behandeld in het Tweede Deel, Derde Ontmoeting, blz. 172 v. De monnik Nicephorus vermeldt daar echter ook het uitzonderingsgeval dat iemand zelf inzicht en aanwijzingen kan vinden in de leer van de heilige Vaders: een indirecte verwijzing naar de Verhalen als zodanig. Zij vormen immers niets anders dan een weldoordachte samenstelling van de leer der heilige Vaders uit heel de hesychastische traditie – en tegelijk een blijk van de bloeitijd van het Russische startsi-wezen. De Verhalen kunnen dus – tot op zekere hoogte – de taak van leiden en begeleiden van een leermeester overnemen, als je ze maar 'in eerlijk vertrouwen en met de juiste bedoeling' raadpleegt.

Zo'n juiste instelling verhindert meteen al het ontstaan van het misverstand dat we in deze Verhalen enkel te doen hebben met een idylle uit het oude Rusland – om ze dan verder af te doen met vooral literaire beschouwingen. De eenvoud die inhoud en stijl van deze 'idylle' kenmerkt, is een eenvoud die alleen wordt verworven door langdurige oefening, en die tekenend is voor elk waarachtig geestelijk mens – onverschillig welk geestelijk pad hij heeft gevolgd. Die eenvoud blijkt hier vooral uit het besef dat ieder mens op wonderlijke wijze innerlijk wordt geleid als hij er vertrouwvol om vraagt; zelfs het erom kunnen

vragen, is al het werk van die genadevolle leiding...

Eigenlijk gaat het bij al de belevenissen die in dit boek worden verteld, om niets anders dan dat wonder van de genadevolle innerlijke leiding. Een zich daarvoor openstellen en een zich daaraan overgeven is de voornaamste vereiste als je het boek op de juiste wijze wilt lezen – zoals hierboven ook door Nicephorus wordt gezegd. Met deze voorwaarde is onlosmakelijk een andere verbonden: naast de Verhalen – als belichaming van de traditie van de Vaders – moeten we voortdurend de heilige Schrift – vooral het Nieuwe Testament en daarin weer de Evangelien – bij de hand hebben als belichaming van de stem van de leermeester, van Jezus Christus, de Zoon Gods; de hele traditie van de Vaders, en ook iedere individuele starets, staat immers in zijn dienst. De geestelijke – als u wilt, esoterische – zin van de Schrift moet daarbij niet worden vergeten: als iemand het Jezusgebed langere tijd beoefent, zal ook die voor hem opengaan. Het is iets wat parallel loopt aan het ‘verstaan van de taal der schepping’, waarvan in de Verhalen meer dan eens sprake is. Ook dat behoort tot de wereld van de mystieke ervaring; door het ononderbroken hartegebed zal die taal zich allengs voor ons gaan ontsluiten. Het ‘verstaan van de taal der schepping’ is een term waarmee de ‘eenheid van het al’ wordt aangeduid, en die in de gedachtenwereld van verscheidene Russische godsdienstfilosofen, vooral bij Wladimir Solowjew (1853-1900) een heel voornamelijk rol speelt.

Voor de Pelgrim is de deelname aan de eredienst van zijn Orthodoxe Kerk een vorm van ‘leiding’ die voor zichzelf spreekt. Bedoeld wordt vooral de ‘Liturgie’ – de Eucharistieviering, ongeveer overeenkomend met de rooms-katholieke Hoogmis – maar ook de ochtenddienst, de Metten – in het Grieks Orthros, in het Slavisch Oetrenja – een woorddienst die voornamelijk bestaat uit psalmgezing, een groot aantal hymnen en, daar tussendoor, telkens weer voorbeden. In de Verhalen worden verder nog de beroemde Akathistos – hymne ter ere van de Moeder Gods – genoemd en de Canones – smeekbeden voor allerlei intenties tot Christus en de heiligen; ze worden vaak ook privé gebeden, uit persoonlijke devotie.

De betekenis die de eredienst van de Orthodoxe Kerk kan hebben als ‘leiding’, vermag alleen iemand te meten die hem in

al zijn rijkdom en volheid heeft meebeleeft. Terecht kan de vraag worden gesteld of de liturgie van de westerse kerken in haar huidige vorm nog geestelijke leiding kan geven... Tot de eredienst behoort ook de persoonlijke biecht, als sacramenteel gebeuren en als belangrijk moment op het pad naar innerlijke omvorming. Ook hier liggen voor de Westerlingen tegenwoordig moeilijkheden.

Voor iemand die eventueel bij dit boek ter schole zou willen gaan, kunnen de volgende aanwijzingen van nut zijn. Vooreerst moet het boek in zijn geheel worden gelezen – en telkens weer herlezen – en tot in alle details, vóór een dergelijk besluit wordt genomen. Voorts zouden mensen die zich al door dit boek laten scholen, als raadgever kunnen optreden; dat zijn er meer dan doorgaans wordt aangenomen. Zulke mensen kunnen getuigen dat hun leven door het Jezusgebed een beslissende omvorming heeft ondergaan. Het wisselen van gedachten met gelijkgezinden die hetzelfde doel nastreven, betekent ook voor de Pelgrim steeds weer een verrijking. Let daarbij vooral op de Ontmoetingen in het Tweede Deel, en daarin speciaal op de tractaten met de daarop aansluitende, leerrijke gesprekken. Ze vormen een soort samenvatting van de leer van de startsi en moeten extra zorgvuldig bestudeerd worden; hun werkelijke betekenis wordt immers pas duidelijk na herhaalde lezing.

Bij dat alles mag niet over het hoofd worden gezien dat de Pelgrim pas op rijpere leeftijd, na al flink wat levenservaring te hebben opgedaan – ook in het huwelijk – zo doelbewust aan de innerlijke weg is begonnen. Beginnelingen – en vooral jonge mensen – kunnen zich daarom vooreerst beter beperken tot kleine, behoedzame, hoewel regelmatige schreden op die weg. Aan de ademtechniek hoeft daarbij geen te grote rol te worden toegemeten – zoals Theophanes de Kluizenaar al in zijn talrijke geschriften heeft beklemtoond; af te raden is ook zich in het begin te concentreren op hart en hartslag. Het is altijd mogelijk zich – ontspannen – te concentreren op een – heel algemeen genomen – ‘innerlijk’ van de mens. In elk geval mag daarbij nooit geweld worden gebruikt! Wèl verdient de pretentieuze levenswijze van de Pelgrim aandacht, en ook de sobere manier waarop hij zich voedt – bijna zoals monniken dat doen. Een ander aspect: de Pelgrim is op trektocht; vaak legt hij wel 70

werst af per dag – een werst is ongeveer een kilometer. Dat lopen – en soms ook de regelmatige lichamelijke arbeid, vanzelfsprekend verricht in stilzwijgen en eenzaamheid – is een positief element in het zo diepgaande psychische integratieproces dat door het hartegebed op gang wordt gebracht. Dat pelgrimeren is een uiterlijk teken van een gestadig zich losmaken en een innerlijk omgevormd worden: tweedingen die met dat heelwordingsproces onlosmakelijk zijn verbonden. Al deze punten moeten wel degelijk onder ogen worden gezien, want onze weg mag geen dwaalweg worden.

Iedereen die ernstig zoekt naar de goede weg, zal uiteindelijk, onder leiding van de heilige Geest, zijn eigen, persoonlijke weg ontdekken. Dat kan ook inhouden dat er veranderingen gaan optreden in de methode; bij het Jezusgebed zal bijvoorbeeld de langere formule 'Heer Jezus Christus, Zoon van God, ontferm u over mij' vervangen worden door kortere, als 'Jezus Christus' of enkel 'Jezus' – waarbij dan al of niet rekening wordt gehouden met de ademhaling. Een eenvoudig proberen – en niet een roekeloos experimenteren – zal ook hier voor ons de juiste weg ontsluiten. Wat beslissend is, is het concentreren van de geest in en door het uitspreken van het gebed; of juist: in en door de naam van Degene die met die naam wordt bedoeld, in en door de kracht die in Hem woont.

Een uitspraak van de heilige Seraphim van Sarow kan gelden als de samenvatting van de leer van de startsi over het hartegebed. We moeten daarbij weten dat overal waar in de hesychastische traditie sprake is van 'licht', het licht wordt bedoeld dat bij zijn verheerlijking op de Tabor van Christus uitging, en dat zijn leerlingen toen hebben mogen aanschouwen.

'Om het licht van Christus in ons hart te mogen ontvangen en ervaren, moeten we ons zo ver mogelijk verwijderen van alle zichtbare dingen. Als we onze ziel, met innig geloof in de Gekruisigde, door boete en goede werken hebben gezuiverd, moeten we onze lichamelijke ogen sluiten, ons verstand laten verzinken in het hart en ononderbroken de naam van onze Heer Jezus Christus aanroepen: "Heer Jezus Christus, Zoon van God, ontferm u over mij." Naar de mate van zijn ijver en naar de mate waarin zijn geest in liefde ontbrandt, zal de mens bij dat aanroepen van de naam zo verrukt raken dat in hem het verlan-

gen opkomt te zoeken naar de hoogste verlichting. Als het verstand maar lang genoeg blijft volharden in een dergelijke oefening, zal het hart stil worden en het licht van Christus in hem gaan stralen. De tempel van de ziel zal verlicht worden door het goddelijke licht – zoals de profet Malachias namens God heeft gezegd: “Voor jullie die mijn naam vereren, zal opgaan de zon der gerechtigheid.” Dat licht is het leven: “in Hem was het leven, en het leven was het licht voor de mensen.”

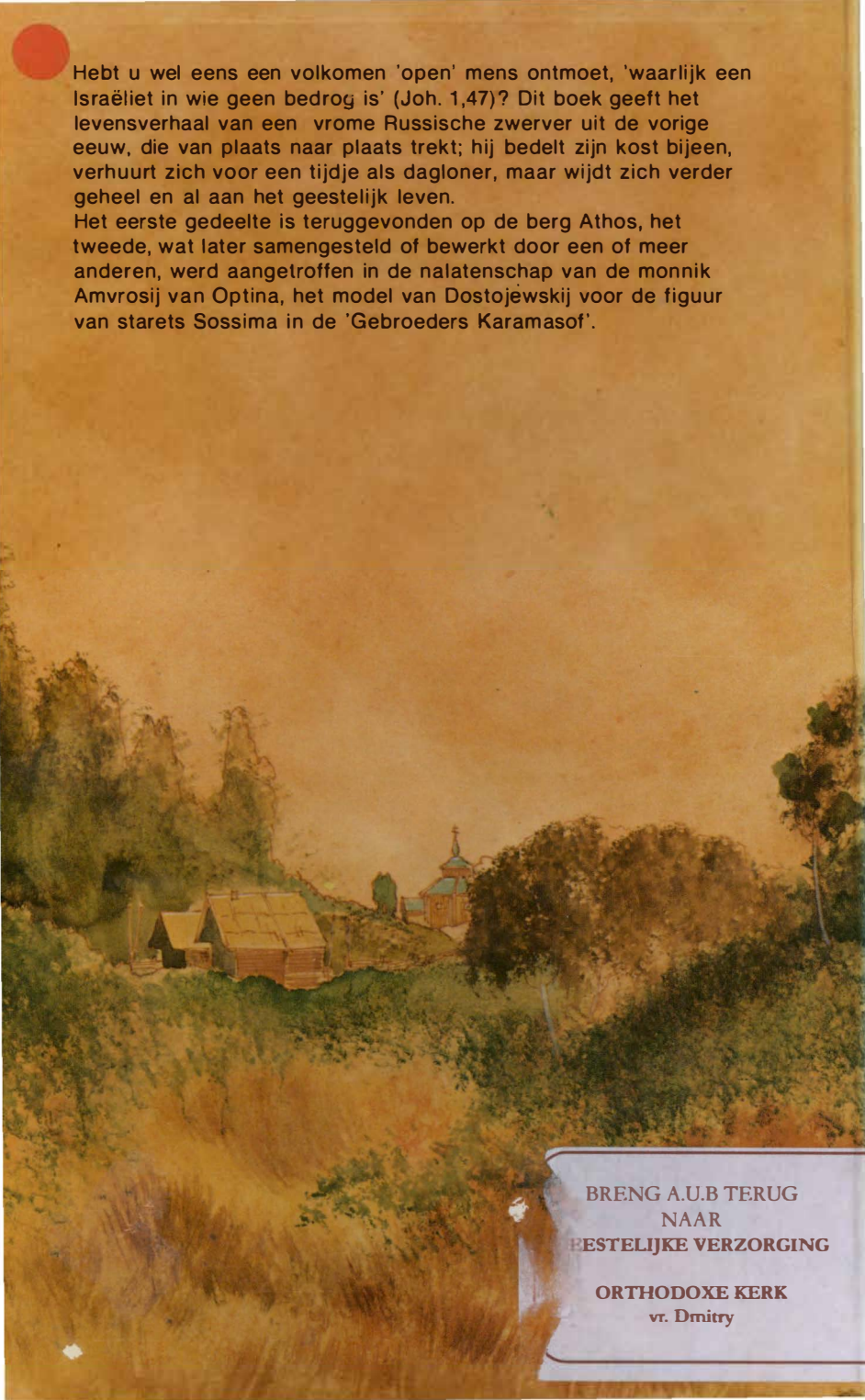
Zodra de mens het eeuwige licht in zichzelf aanschouwt, wordt zijn verstand gezuiverd en wordt het leeg van alle aardse beelden. Opgenomen in het schouwen van de ongeschapen goedheid, vergeet hij heel de wereld van de zintuigen. Hij zou zichzelf liever niet zien, maar zich diep in het hart van de aarde willen verbergen om het ware heil, God, niet te verliezen.’

Deze eerste volledige uitgave van de ‘Ware verhalen’ bedoelt dus de zoekende mens van vandaag hulp te bieden, zoals ook destijds van de Verhalen zelf – in aansluiting bij de heilige Gregorius Palamas en de, verder onbekende, Callistus Telicudes uit de Philokalia, zie blz. 48 – de bedoeling is geweest.

Emmanuel Jungclaussen

Hebt u wel eens een volkomen 'open' mens ontmoet, 'waarlijk een Israëliet in wie geen bedrog is' (Joh. 1,47)? Dit boek geeft het levensverhaal van een vrome Russische zwerver uit de vorige eeuw, die van plaats naar plaats trekt; hij bedelt zijn kost bijeen, verhuurt zich voor een tijdje als dagloner, maar wijdt zich verder geheel en al aan het geestelijk leven.

Het eerste gedeelte is teruggevonden op de berg Athos, het tweede, wat later samengesteld of bewerkt door een of meer anderen, werd aangetroffen in de nalatenschap van de monnik Amvrosij van Optina, het model van Dostojewskij voor de figuur van starets Sossima in de 'Gebroeders Karamasof'.

BRENG A.U.B TERUG
NAAR
BESTELIJKE VERZORGING

ORTHODOXE KERK
vr. Dmitry